

JYU DISSERTATIONS 436

Silja Heikkilä

Unien elävä perintö

Etnologinen tutkimus unikäsityksistä
ja unien kertomistilanteista

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ
FACULTY OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES

JYU DISSERTATIONS 436

Silja Heikkilä

Unien elävä perintö

Etnologinen tutkimus unikäsityksistä ja unien kertomistilanteista

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi marraskuun 12. päivänä 2021 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
on November 12, 2021, at 12 o'clock.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2021

Editors

Outi Fingerroos

Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä

Päivi Vuorio

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Cover picture *Unien elävä perintö* (2021) by Lauri Heikkilä.

Copyright © 2021, by University of Jyväskylä

ISBN 978-951-39-8866-1 (PDF)

URN:ISBN:978-951-39-8866-1

ISSN 2489-9003

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8866-1>

Omistettu tyttärelle Aliinalle.

ABSTRACT

Heikkilä, Silja

Dreams and living heritage: An ethnological study of dream conceptions and dream telling situations

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2021, 213 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 436)

ISBN 978-951-39-8866-1 (PDF)

In my ethnological dissertation I examine *dream conceptions*, that is, what dreams are thought to be. I approach my interview and questionnaire material (N = 62) with a phenomenological-hermeneutic and reflective research approach. I look at different dream conceptions, their construction as well as dream conceptions as a phenomenon. In addition, my research focuses on dream telling situations and related expectations, assessments, and goals. I define my sources materials as *dream-speech*, which means talking about dreams as a topic. I analyze my material using both theory-guided and material-based content analysis. My perspective on dreams is socio-cultural, which is the third tradition of dream research alongside the study of the content and form of dreams. In my interpretations, I follow the trail blazed by previous Finnish researchers such as folklorist Leea Virtanen (1935–2002) and folklorist Annikki Kaivola-Bregenhøj. My broader research task is related to understanding the concept of *living heritage* and its processes. I interpret living heritage as a dialogic phenomenon constructed both individually and communally.

My research shows that dreams can be relevant to an individual both as a personal experience and as a broader cultural and reality-related phenomenon. I interpret dream conceptions as multi-layered sets of reflections, beliefs, and memories related to dreams. It is a dynamic continuum in which individuals engage in dialogue with themselves and with the environment at different levels. Dreams are seen in the research material as the processing of experiences, of life, and as those things that explain and challenge one's reality. Individual dreams and changing situations make dream telling situations unique, involving not only the telling of dreams and the interpretations made of them, but also the meanings, situational expectations, goals and evaluations, and reflections on various dream conceptions. Typologies of expressions such as entertaining and profound, public and private, and formal and informal were used by research participants to describe dream telling situations. Based on the research material, I interpret two goals for dream telling: entertaining and sharing powerful experiences. The fact that traditions endure through the ages is a testament to their power of human-made cultural and experiential heritage.

Keywords: dreams, dream conceptions, living heritage, dream-speech, dream-telling and interpretation tradition, sociocultural dream studies

TIIVISTELMÄ

Heikkilä, Silja

Unien elävä perintö: etnologinen tutkimus unikäsityksistä ja unien kertomistilanteista

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2021, 213 s.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 436)

ISBN 978-951-39-8866-1 (PDF)

Tarkastelen etnologian alaan kuuluvassa väitöskirjassani *unikäsityksiä* eli sitä, mitä unien ajatellaan olevan. Lähestyn niin erilaisia unikäsityksiä, niiden rakentumista kuin unikäsitystä ilmiönä. Lisäksi tarkasteluni kohteena ovat unien kertomistilanteet ja niihin liittyvät ennakko-odotukset, arvioinnit ja tavoitteet. Lähestyn haastattelu- ja kyselyaineistoani (N=62) fenomenologis-hermeneuttisella ja reflektiivisellä tutkimusotteella. Aineistoni määrittelen *unipuheeksi*, joka tarkoittaa unista aiheena puhumista. Analysoin aineistoani sekä teoriaohjaavan että aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Näkökulmani uniin on sosiokulttuurinen, joka on kolmas unien tutkimuksen perinne unien sisällön ja unien muodon tutkimuksen rinnalla. Kiinnityn tulkinnoillani folkloristi Leea Virtasen (1935–2002) ja folkloristi Annikki Kaivola-Bregenhøjn, raivaamalle tielle unien suomalaisen sosiokulttuurisen tutkimuksen jatkumolla. Laajempi tutkimustehtäväni liittyy *elävän perinnön*, eli aineettoman kulttuuriperinnön, käsitteen ja sen prosessien ymmärtämiseen. Tulkitsen elävän perinnön samanaikaisesti sekä yksilöllisesti että yhteisöllisesti rakennettuna dialogisena ilmiönä.

Tutkimukseni osoittaa, että unet voivat olla merkityksellisiä yksilölle sekä henkilökohtaisena kokemuksena että laajempaan kulttuurisena ja todellisuuden luonteeseen liittyvänä ilmiönä. Unikäsityksen tulkitsen monikerroksisena pohdintojen, uskomusten ja muistojen kokonaisuutena. Se on dynaaminen jatkumo, jossa yksilö käy eritasoista ja -aikaista dialogia itsensä ja ympäristön kanssa. Unet nähdään aineistossani kokemusten käsittelynä, elämän prosessointina, elämyksinä sekä todellisuuden selittäjinä ja haastajina. Yksilölliset unet ja vaihtuvat tilanteet tekevät unien kertomistilanteista ainutkertaisia, joissa kyse ei ole ainoastaan unien kertomisesta ja niistä tehdyistä tulkinnoista, vaan risteilevistä merkityksistä, tilannekohtaisista odotuksista, tavoitteista ja arvioinneista sekä unikäsitysten reflektoinneista. Tulkitsen aineistoni pohjalta kaksi kertomisen tavoitetta: viihdyttämisen ja voimakkaiden kokemusten jakamisen. Tutkimukseni osoittaa, että perinteiden säilyminen halki aikojen on osoitus elävän perinnön voimasta ja ihmisen vaalimasta kulttuuri- ja kokemusperinnöstä.

Avainsanat: unet, unikäsitys, elävä perintö, unipuhe, unien kerronta- ja tulkintaperinne, unien sosiokulttuurinen tutkimus

Author's address

Silja Heikkilä
Department of History and Ethnology
University of Jyväskylä
Email siljaheik@gmail.com
ORCID 0000-0002-3604-2769

Supervisors

Outi Fingerroos
Department of History and Ethnology
University of Jyväskylä

Riina Haanpää
Cultural Heritage and Landscape Studies
University of Turku

Kirsi Hänninen
School of History, Culture and Arts Studies
University of Turku

Reviewers

Annikki Kaivola-Bregenhøj
Professori emerita
University of Turku

Kirsi Laurén
Finnish Language and Cultural Research
University of Eastern Finland

Opponent

Annikki Kaivola-Bregenhøj
Professori emerita
University of Turku

ESIPUHE

Akat noita arvelkohot öisiä unennäköjä! (Kalevala)

Kun kaltaiseni ikuinen opiskelija saavuttaa tavoitellun virstanpylvään, siintävät seuraavat suunnitelmat usein jo mielessä. Tästäkin syystä on hyvä hetkeksi pysähtyä pohtimaan, kuinka tämän väitöskirjan olen lopulta saanut aikaan. Pidän itseäni hyvänä esimerkkinä siitä, kuinka väitöskirjan kirjoittaminen on mahdollista, vaikkei näkisikään sitä kohdallaan varsinaisesti uravalintana. Ensisijainen tavoitteeni ei ole ollut tohtorin tutkinnon saavuttaminen, vaan tähän pisteeseen olen tullut puhtaasta kiinnostuksesta tutkimusaihetta ja tiedon rakentumista kohtaan. Tutkijaksi kasvun olen samalla kokenut myös ihmisenä kasvuna. Prosessi on opettanut minulle paljon kriittisyydestä, ajattelemisesta, erilaisuudesta sekä omista vahvuuksista ja heikkouksista. Kuten lapsena muistan pysähtyneeni pohtimaan legopalikoiden läsnä- ja poissaolon suurta mysteeriä niitä lattialta siivotessani, tunnistan itsessäni saman pohtivan ajattelijan nyt aikuisenakin. Elämän ilmiöiden pohdiskelija minussa on kuitenkin kasvanut nyt myös tutkijaksi. Jatkaessani eteenpäin opettajana ja tutkijana, toivon välittäväni tuleville sukupolville perinnöksi oppimisen iloa ja oman ajattelun voimaan uskomista. Tämän uteliaisuuden maailmaa kohtaan koen omalla kohdallani elämän lahjana, ja se on auttanut eteenpäin vaikeissakin tilanteissa. Tästä voin kiittää myös osaavia ja sopivan suurpiirteisiä opettajiani Snellmanin ala-asteella, Paula Kurimoa ja Matti Waitista, jotka loivat oppimisesta mieluisan asian. Lienee mukavaa saada positiivista palautetta arkisesta koulutyöstä vielä vuosikymmenienkin jälkeen! Yläasteen ja lukion ajoista onkin vaikeampi sanoa mitään, taisivat muut asiat kiinnostaa silloin enemmän kuin koulussa pönttääminen. Tarpeellista elämän oppia sekkin. Yläkoulussa pidin itsestään selvänä lähteä ammattikouluun opiskelemaan kartanpiirtäjäksi. Sitten kiinnosti psykologia, elämäntutkimustiedon opettajan ura, ja lopulta ajauduin kulttuurialan sekatyöläiseksi, joka haaveilee omasta lehmästä ja säännöllisistä tuloista (tässä järjestyksessä).

Väitöskirjan valmistuminen on asia, josta kuulemani mukaan saa ja tulee olla ylpeä. Se on saavutus ja kovan työn tulos, jonka raskauden allekirjoitan kyllä. On selvää, etten ole selvinnyt tähän saakka omin voimin, vaan ympärilläni on ollut paljon ihmisiä, joista moni on ehkä tietämättään auttanut minua eteenpäin tutkimukseen liittyvissä pohdinnoissa ja käytännön asioissa. Vaikka väitöskirjan kirjoittaminen olisi kuinka korkealentoista analysointia, ei työ valmistu ilman kohtuullisen järjestyksessä olevia konkreettisia olosuhteita. Väitöskirjan kirjoittamisen olen saanut sopeuttaa aina kulloiseenkin elämäntilanteeseen, asuinpaikkaan ja työtehtävään. Harvoin olen voinut asettaa tutkimustyötä tärkeysjärjestyksessäni ensimmäiseksi, mutta päivänselvää on ollut, että työ viedään loppuun asti.

Aivan ensimmäisenä kiitän väitöskirjani tukipylväitä eli ohjaajiani dosentti, yliopistonlehtori Riina Haanpäästä sekä Ph.D., yliopisto-opettaja Kirsi Hännistä Turun yliopistosta heidän kannustavasta, keskustelelevasta ja ymmärtävästä suhtautumisestaan koko tutkimusprosessiin. Työni ei ole ollut helppo, joten vilpittömän ja lämmintä kiitos tuestanne. Samoin kiitän väitöskirjani pääohjaajaa Jyväskylän yliopistossa, professori Outi Fingerroosia, rivakasta uusien näköalojen kättilöinnistä ja mutkattomasta suhtautumisesta asioiden järjestymiseen. Myös väitöskirjani esitarkastajat, FT Kirsi Laurén ja professori emerita Annikki Kaivola-Bregenhøj, ansaitsevat

kunnioittavan kiitokseni, kuten Annikki Kaivola-Bregenhøj myös vastaväittäjän vaativasta, mutta toivottavasti myös antoisasta roolistaan.

Kiitän kaikkia tutkimukseeni osallistuneita ja toivon, että tunnistatte valmistuneesta väitöskirjasta jotain itsellenne kuuluvaa. Opiskelijakollegoille Turun yliopistossa, Jyväskylän yliopistossa ja Lapin yliopistossa osoitan kiitokseni, samoin muille matkan varrella kohtaamilleni tutkijoille ja keskustelukumppaneille. Kiitän Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksen henkilökuntaa käytännön neuvoista ja järjestelyistä. Kiitos kuuluu myös professori Laura Starkille niin tohtoriseminaareista kuin englanninkielen kielentarkastuksesta. Porin yliopistokeskuksen Maija Santikkoa kiitän ystävällisestä tuesta, jota olen saanut gradun tekemisen alkuajoista alkaen. Kiitos kuuluu myös professori emerita Outi Tuomi-Nikulalle kannustuksesta, ja professori Anna Sivulalle tutkijana kasvuun liittyvistä kommentteista. Dosentti Katja Vallia kiitän kiinnostavista unien tutkimusta koskevista keskusteluista.

Kiitos Satakunnan kulttuurirahastolle, Emil Aaltosen säätiölle, Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelmalle sekä Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitokselle minulle myönnettyistä työskentelyapurahoista. Viettämani ajat SKS:n Tarton residenssissä sekä *International Conference of Young Folklorists* Vilnassa ja Tartossa antoivat uusia näkökulmia ajattelulleni.

Tärkeitä henkilöitä matkani varrella ovat olleet Suomen uniryhmäfoorumin jäsenet, ja erityisesti Markku, Pirjo, Risto ja Raili. Kruusilan lämpimät syksyn illat pysyvät mielessäni, samoin useat yhdessä jakamamme unet. Kiitos tuestanne ja kiinnostuksen osoituksesta kaikkien näiden vuosien aikana. Väitöskirjani kielenhuollosta kiitän FM Sinikka Vuentoa, ja graafisesta silmästä Tytti Mäenpäättä (Lappia design). Kansikuvasta kiitän veljeäni Lauria, joka loihti näkemykseni unien elävästä perinnöstä kuvaksi.

Lopuksi kiitän perhettäni, läheisiä ystäviäni sekä kaikkia väitöskirjaprosessiani ja arkista elämäniäni sen aikana jollain tavalla tukeneita. Osa heistä on jo edesmenneitä, kuten isäni Jouko, sekä Timppa, jotka molemmat innoittivat tiedon äärelle ja opettivat pitkäjänteisen paneutumisen merkityksen itselle tärkeissä asioissa. Kiitos siis: Sami, Aliina, Lauri, Joonas perheineen, Aaro, Anu, Ritva ja Kreetta-Julia, Tuuli perheineen, Oili T., Marjo ja Lauri, Laura-serkku perheineen, Outi ja Timo, Harri M., Ulla L., Esko, Sanna ja Seija perheineen, Timo V. perheineen, Anna L., Maria K., Kuukkarin römpsöö eli Hanna H., Tiina T. ja Kreetta J-A., Tytti P., Mustikka, Kirsi ja Ville, Salla S., Pekka K., Tuulia P ja Kiepsa T., Outi V., Taina L., Mika V. sekä Aapintuvan pelimannit ja erityisesti sen harmoonipultti.

Vanha-Palon pirtissä, pohjoisen ruskan taittuessa hiljalleen talveen, 22.9.2021

Silja Heikkilä

KUVIOT

KUVIO 1	Näkökulmia kulttuuriperintöön.....	25
KUVIO 2	Tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden kokonaismäärä, ikä ja sukupuoli (N=62).....	35
KUVIO 3	Tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden määrä ja sukupuoli haastattelu- ja kyselykerroittain (N=62)	36
KUVIO 4	Dialogisen metodologian työkalupakki	51
KUVIO 5	Psyykkisistä prosesseista sanalliseen muotoon Leea Virtasen mukaan (1980)	101
KUVIO 6	Unielämyksestä unikertomukseksi Annikki Kaivola-Bregenhøjn mukaan (1992ab/2010)	101
KUVIO 7	Unielämyksestä unipuheeksi	102
KUVIO 8	Uniin asennoituminen, uniin suhtautuminen ja unikäsitys	108
KUVIO 9	Unikäsitusten rakentumiseen vaikuttavia tekijöitä lapsuudessa.....	116
KUVIO 10	Omat kokemukset, kokemusperintö ja kulttuuriperintö unikäsitysten rakennusaineina	130
KUVIO 11	Erilaisia unikäsityksiä ja suhtautumisia uniin.....	132
KUVIO 12	Unien kertomistilanne tilannekohtaisen kertomisen ja joustavan unikäsityksen valossa.....	181

SISÄLLYS

ABSTRACT
TIIVISTELMÄ
ESIPUHE
KUVIOT
SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	13
1.1	Tutkimusaihe.....	13
1.2	Tutkimuksen taustaa.....	17
1.3	Tutkimustehtävä ja -kysymykset	20
1.4	Väitöskirjan rakenne.....	26
2	TUTKIMUSASETELMA.....	29
2.1	Tutkimuksen metodologia	29
2.1.1	Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote.....	29
2.1.2	Dialogisuus tiedon tuottamisen prosesseissa	33
2.2	Tutkimusaineisto ja sen tuottaminen.....	34
2.2.1	Tutkimukseen osallistuneet.....	34
2.2.2	Haastattelu- ja kyselyrunko.....	39
2.2.3	Teemahaastattelut	41
2.2.4	Kyselyt	48
2.3	Aineiston analyysi	49
2.3.1	Laadullinen sisällönanalyysi	56
2.3.2	Fenomenografia.....	60
2.4	Eettinen reflektio.....	62
3	UNEN KÄSITTÄMINEN	67
3.1	Unen määritelmiä	67
3.2	Unikäsite	69
4	UNIEN TUTKIMINEN.....	80
4.1	Historiakatsaus.....	81
4.2	Unien tutkimuksen perinteitä.....	84
4.3	Sosiokulttuurinen näkökulma uniin.....	88
4.4	Folkloristinen unien tutkimus	92
4.4.1	Uskomusperinteen tutkimus.....	95
4.4.2	Kerronnan tutkimus	99
5	UNIKÄSITYSTEN MÄÄRITTELYJÄ JA MERKITYKSIÄ.....	107
5.1	Unikäsiteiden rakentuminen.....	113
5.1.1	Lapsuuden unikokemukset.....	116
5.1.2	Kuullut unet.....	123

5.1.3	Tulkitut unikäsitykset.....	125
5.2	Erilaisia unikäsityksiä ja suhtautumisia uneen	130
5.2.1	Unet kokemusten käsittelynä.....	133
5.2.2	Unet elämän prosessointina	135
5.2.3	Unet määrittelemättöminä hetken elämyksinä	137
5.2.4	Unet todellisuuden haastajana ja selittäjänä	138
6	AINUTKERTAINEN UNIEN KERTOMISTILANNE.....	153
6.1	Unen kuulijan odotuksia	155
6.2	Kertojan tilanearvioita	158
6.2.1	Unien sisältö.....	158
6.2.2	Paikka.....	160
6.2.3	Henkilöt.....	162
6.3	Kertojan odotuksia ja tavoitteita.....	163
6.3.1	Odotukset kuulijaa kohtaan	165
6.3.2	Voimakkaiden kokemusten jakaminen	167
6.3.3	Viihdyttäminen tavoitteena.....	169
7	TUTKIMUKSEN TULOKSET	171
7.1	Monikerroksiset ja refleктоivat unikäsitykset	172
7.2	Tilannekohtainen kertominen ja joustavat unikäsitykset.....	179
8	POHDINTA: UNIEN ELÄVÄ PERINTÖ	184
	SUMMARY.....	189
	LÄHTEET	195
	LIITTEET.....	213

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusaihe

Tämä tutkimus on saanut alkunsa omista kokemuksistani unien maailmassa. Se, että löytää tutkimusaiheen omasta elämänpiiristään, ei ole etnologiselle tutkimukselle mitenkään erikoista, kuten ei ole sekään, että tutkijan kiinnostuksen kohteena ovat ilmiöt, jotka tuntuvat arkisilta ja tavanomaisilta. "Etnologinen katse"¹ kohdistuu usein aivan tavallisina pidettyihin ilmiöihin, joita lähdetään problematisoimaan. (Jouhki & Steel, 2016, s. 29; Fingerroos, Lillbroända-Annala, Koskihaara & Lundgren, 2017, s. 16; Ehn, Löfgren & Wilk, 2016, s. 1.)

Ihmislajille ominainen *unennäkö*² on samanaikaisesti sekä arkinen että erityinen ilmiö ja se on saanut aikaan erilaisia tapoja ymmärtää ja tulkita unennäön aikaisia elämyksiä. Näille on annettu erilaisia merkityksiä³ eri aikoina ja eri

¹ Ilmaisun "etnologinen katse" toi suomalaisen keskusteluun 1990-luvulla Jyväskylän yliopiston etnologian professori Bo Lönnqvist. Etnologinen katse on määritelty tavaksi, jolla etnologi voi katsoa arkisia asioita: "innostuneesti, mutta kriittisesti". (Fingerroos, 2015; ks. myös Koponen, 2018, s. 238.) Tulkiten "katseen" myös metaforana reflektiivisyyttä ja hermeneuttista esiymmärrystä korostavalle laadullisen aineiston analyysille. Kreikan kielessä teoria (*theoria/theorein*) tarkoittaakin katselemista tai mietiskelyä, eli jotain sellaista, minkä läpi katsoa asioita (ks. lähemmin luvussa 2.3: *Aineiston analyysi*).

² Unennäkö viittaa nukkumisen aikaiseen subjektiiviseen elämykseen. Kokonaisvaltainen elämys voi perustua näköaistin lisäksi myös muille aistihavainnoille, kuten kuulo-, tunto- ja hajuaistille. Ajatusta tukevat näkövammaisten unennäköön kohdistuneet tutkimukset, joiden tulosten mukaan näköaistin lisäksi myös muiden aistien avulla voidaan unia kokea (Meaidi, Jennum, Ptito & Kupers, 2014, s. 594). Tästä syystä voisi olla perustellumpaa puhua unien näkemisen sijaan *unien kokemisesta*. Tutkimuksessani käytän kuitenkin myös unien näkeminen -ilmaisua, sillä sitä käytetään aiheesta yleisesti puhuttaessa.

³ Suomalaisen sosiokulttuurisen unien tutkimuksen keskeisiä kiinnostuksen kohteita ovat käsitteet elämys, kokemus, kertomus ja merkitys. Arkikielessä merkityksellä tarkoitetaan sitä, mitä jokin tarkoittaa, ilmaisee, esittää tai symboloi (Kielitoimiston sanakirja, 2020; *merkitys*). Tämän arkisen tason lisäksi ymmärrän merkityksen tutkimuksessani suhteena, joka syntyy merkityksen antajan ja merkityksen kohteen välille (Latomaa, 2005, s. 26). Palaan näihin käsitteisiin lähemmin kappaleissa 2.3.1: *Laadullinen sisällönanalyysi* sekä luvussa 4.4.2: *Kerronnan tutkimus*.

kulttuureissa, mistä syystä uniaiheen tarkastelu sosiokulttuurisesta⁴ näkökulmasta on jo lähtökohtaisesti mielekästä. Todennäköisesti kaikki ihmiset uneksivat nukkuessaan, mutta eivät välttämättä muista herättyään kokeneensa unia, vaikka aivosähkökäyrät unennäön jaksoja todistaisivatkin⁵. Yksilön unikokeusten välittäminen toisille puhuen tai muilla tavoin ilmaisten on toistaiseksi ainoa todiste siitä, että ylipäätään koemme aistikkaita, värikkäitä ja tunteellisia unia⁶.

Tarkastelen tutkimuksessani sitä, mitä siihen osallistuneet haastateltavat ja kyselyyn vastaajat ajattelevat unista ja minkälaisia merkityksiä he unille antavat. Tutkimukseni keskeinen teema ja yksi sen avainkäsitteistä on *unikäsitys*, joka tarkoittaa niitä ajatuksia, käsityksiä ja uskomuksia, joita meillä unista on (ks. tarkemmin käsitteestä luvussa 3.2: *Unikäsitys*). Pysin ymmärtämään niin erilaisia unikäsityksiä, niiden rakentumista kuin unikäsitystä ilmiönä. Tutkimukseeni osallistuneet pohtivat aineistossa omia unikäsityksiään ja muistelevat tilanteita, joissa unia on kerrottu, pohdittu tai muuten käsitelty. Unikäsitysten lisäksi tarkastelen sitä, minkälaisia kokemuksia ja ajatuksia tutkimukseen osallistuneilla on unien *kertomistilanteista*. Huomioni rajautuu erityisesti niihin lapsuuden tilanteisiin, joissa unista on puhuttu, sekä aikuisuuden ajan kertomistilanteissa niihin liittyviin ennako-odotuksiin, arviointeihin ja tavoitteisiin. Näitä kahta tutkimukseni pääteemaa lähestyen avautuu minulle tutkijana yksi tie yhteisössämme elävään tuhansia vuosia vanhaan aineettomaan kulttuuriperintöön, joka on tunnistettu *unien kerronta- ja tulkintaperinteeksi*.

Kiinnostukseni kohde ei sinänsä ole uusi unien sosiokulttuurisen tutkimuksen alalla. Suomalaisten unikokemuksia, unien kertomista ja unikäsityksiä on tutkittu erityisesti folkloristiikan näkökulmasta 1970-luvulta alkaen (Virtanen,

⁴ Unien tutkimuksessa sosiokulttuurisen näkökulman lähtökohtana on uni sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä, ei esimerkiksi psykologisena, biologisena tai fysiologisena ilmiönä. Palaan aiheeseen tarkemmin luvussa 4.2: *Unien tutkimuksen perinteitä*.

⁵ Syitä siihen, miksi kaikki eivät muista uniaan, ei tarkkaan tiedetä. Suurin osa ihmisistä kuitenkin uneksii nukkuessaan (esim. Valli, 2008, s. 15; Pagel, 20013, s. 235). Uusimpien tutkimusten valossa ajatellaan, että unien muistaminen liittyy yksilön kognitiiviseen tiedonkäsittelyyn. Tällöin aivot prosessoivat tietoa nukkumisen aikana samalla tavalla kuin valveen aikana. Aktiivinen unien kertominen, huomion kiinnittäminen omiin uniin ja tietyllä unennäön hetkellä herääminen voivat myös vaikuttaa unen muistamiseen. (Pagel, 2003, s. 235; Schredl et al., 2003, s. 152; Kouider et al., 2014, s. 2212–2213.) Leea Virtanen piti artikkelissaan *Unien kerronta nykypäivänä* (1980) unien muistamista merkkinä avoimesta persoonallisuudesta (Virtanen, 1980, s. 58).

⁶ Antropologi Roger Ivar Lohmann muistuttaa, ettei puhuminen ole ainoa tapa välittää tai "kertoa" omia unielämyksiä toisille. Elämyksiä voidaan kulttuurikohtaisesti välittää toisille esimerkiksi kirjoittaen, muuttamalla unen tapahtumia esitysten muotoon tai kuvaamalla koettuja unia graafisesti. (Lohmann, 2019, s. 333.) Kertomusten ja kerronnan tutkimuksen näkökulmasta katsottuna unikokemuksia voidaan välittää toisille kertoen niitä kuin tarinaa tai mitä tahansa mennyttä kokemusta sillä erotuksella, että tapahtumapaikkana on unimaailma (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 29; Enges, 2012, s. 96).

1974; 1977; 1980; Kaivola-Bregenhøj, 1988a; 1992ab; 2010)⁷. Tutkimuskohteeksi folkloristiikassa muodostui suomalainen unien kerronta- ja tulkintaperinne, joka ilmiönä asettautuu myös oman tutkimukseni keskiöön. Sijoitankin tutkimukseni aikaisempien suomalaisten tutkijoiden, erityisesti folkloristi Leea Virtasen (1935–2002) ja folkloristi Annikki Kaivola-Bregenhøjn, raivaamalle tielle unien suomalaisen sosiokulttuurisen tutkimuksen jatkumolla. Jatkan tulkinnoillani keskustelua "monimuotoisesti elävästä uniperinteestä" (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 12), mutta tällä kertaa etnologian ja kulttuuriperinnön tutkimuksen näkökulmista.

Keskeinen tutkimustyökäluni, jonka kautta tätä aikaisempien suomalaisten tutkijoiden tunnistamaa elävää uniperinnettä tulkitsen, on *elävän perinnön* käsite. Elävällä perinnöllä tarkoitetaan ihmisten arjessa monin tavoin läsnä olevaa aineetonta kulttuuriperintöä, joka välittyy sukupolvelta toiselle sekä arkisen sosiaalisen elämän että tietoisien kulttuuriperintötyön välityksellä. Aineettoman kulttuuriperinnön voi ymmärtää myös kulttuurisena pääomana, josta esimerkkinä toimii tutkimuksessani unien kerronta- ja tulkintaperinne. Unien kertomisen käytänteet ja unikertomukset voidaan lisäksi tulkita osaksi kulttuurihistoriaamme. (Kaivola-Bregenhøj, 1992a, s. 7; Kivilaakso & Marsio, 2017, s. 7; Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 31.)

Vaikka suomalainen folkloristinen unien tutkimus on perehtynyt varsin laajasti unien kerronta- ja tulkintaperinteeseen, ovat perinteeseen liittyvät *prosessit* jääneet hieman vähemmälle huomiolle. Nämä prosessit tarkoittavat *perinteen välittymistä*, eli niiden vaalimista ja eteenpäin siirtämistä seuraaville sukupolville. Esimerkkejä perinteen vaalimisesta yleisesti ottaen ovat esimerkiksi tapa saunoa lauantai-iltaisina, räsymattojen kudonta ja hautausmaalla käyminen jouluaattona. Perinteen välittymistä on kuitenkin myös yksilöiden ja heitä edustavien yhteisöjen näkyvä työ tunnistetun perinteen ylläpitämiseksi, kuten esimerkiksi kaustislaisen viulunsoittoperinteen esille tuominen kansanmusiikkijuhlia järjestäen⁸. Olen tutkimuksessani kiinnostunut siitä, kuinka unien kerronta- ja tulkintaperinnettä vaalitaan ja välitetään eteenpäin kulttuurissamme.

Suomalainen folkloristinen unien tutkimus on painottanut erityisesti perinteen välittymisen suullisia muotoja. Tällöin tarkastelun kohteena ovat olleet esimerkiksi unikertomukset ja niiden rakenne, unien tulkinna tavat sekä se, miten

⁷ Tosin jo 1800-luvulla alkanut kansanperinteen keruu ja sen myötä kerätty aineisto eivät ainoastaan osoita unien olleen jo tuolloin tutkijoiden mielenkiinnon kohteena, vaan ne viittaavat siihen, että unet olivat tuolloin elävä osa suomalaisten arkea, sen käytäntöjä ja uskomuksia. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran (SKS) arkistojen lisäksi varhaisia kansanperinteen keruun aineistoja on mahdollista tarkastella Suomen Kansan Vanhat Runot -tietokannassa (skvr.fi). Myös Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot sisältävät paljon erilaisia mainintoja unista aina 1600-luvulta alkaen (digi.kansalliskirjasto.fi). Vanhoista arkistoista löytyy materiaalia erityisesti tunnetuista unisymboleista sekä unien kerronnasta ja tulkinnasta (Kaivola-Bregenhøj, 1992a, s. 12).

⁸ Esimerkit perinteen vaalimisesta olen ottanut Museoviraston ylläpitämästä *Elävän perinnön kansallisesta luettelosta*. Kyseiset esimerkit on hyväksytty luetteloon vuonna 2017. Museovirasto listaa asiantuntijaryhmien esittämiä ja perinnettä vaalivien yhteisöjen hakemusten pohjalta hyväksytyjä elävän perinnön ilmiötä. Joukossa on muun muassa iltasatu, sahansoitto, pääsiäiskokot ja saunominen, joista viimeksi mainittu on hyväksytty kansallisen luettelon lisäksi ensimmäisenä suomalaisena *Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon* kansainväliseen luetteloon vuonna 2020. (Museovirasto, 2021.)

ja minkälaisissa tilanteissa unia kerrotaan ja tulkitaan⁹. Konkreettisesti ilmenevän, ääneen sanotun ja tietoisien vaalimisen lisäksi perinteet siirtyvät kulttuurisamme eteenpäin myös niin sanotun hiljaisen tiedon ja tavanmukaisten käytäntöjen myötä. Tällöin perinteen ylläpitämisen ja välittymisen prosesseja voidaan lähestyä enemmänkin piiloon jääviä yksilöllisiä merkityksiä tulkiten. Pertti Anttonen toteaaakin, että tutkittaessa perinteen välittymistä olisi syytä tarkastella perinteen aktiivisen tuottamisen lisäksi myös kulttuurisen välittymisen sosiaalisia, kognitiivisia ja psykologisia prosesseja (Anttonen, 2009, s. 4)¹⁰.

Olen tutkimuksessani tarttunut tähän Anttonen esittämään haasteeseen ja lähestyn perinteiden välittymistä tarkastelemalla unien kerronta- ja tulkintaperinteen vaalimisen, ylläpitämisen ja seuraaville sukupolville siirtämisen prosesseja. Näitä seikkoja lähestyn aineistoni *unipuheen*¹¹ välityksellä ja yksilöllisiä merkityksiä tulkiten. Unipuheen käsitteen avulla otan etnologina ja kulttuuriperinnön tutkijana etäisyyttä aikaisempaan unien kerrontaan keskittyvään folkloristiseen näkökulmaan. Tulkitsen ja analysoin aineistossani esiintyvää unipuhetta ja keskityn kuuntelemaan sitä, mistä tutkimukseen osallistuneet aineistossani kulloinkin puhuvat¹².

Väitöskirjassani olen siis kiinnostunut siitä, kuinka unien kerronta- ja tulkintaperinnettä vaalitaan ja välitetään eteenpäin. Samalla pyrin ymmärtämään lisää elävän perinnön käsitettä, sillä unien kerronta- ja tulkintaperinteen tulkitseminen aineettomaksi kulttuuriperinnöksi vaatii käsitteen lähempää tarkastelua. (Ks. luku 1.3: *Tutkimustehtävä ja -kysymykset*.) Tutkimuksellani avaan myös keskustelua unien sosiokulttuurisen tutkimuksen ja ihmisen yksilöllisiin merkityksiin kohdistuvan tutkimuksen mahdollisuuksista unien tutkimuksen kentällä laajemmin.

⁹ Tämä ei tarkoita sitä, etteivätkö aikaisemmat folkloristiset tutkimukset olisi lainkaan käsitelleet unien kerronta- ja tulkintaperinteen välittymiseen liittyviä teemoja myös muista näkökulmista, tai etteikö aihe unien tutkijoita olisi kiinnostanut. Yleisesti ottaen folkloristinen tutkimus on 1990-luvulta alkaen kiinnittänyt huomiota myös yksilöiden kokemukserintaan ja muistitietoon, joiden avulla on mahdollista lähestyä esimerkiksi erilaisia perinteen välittymisen yksilöllisiä merkityksiä (esim. Enges, 2012, s. 89). Palaan tähän tarkemmin luvussa 4.4. *Folkloristinen unien tutkimus*.

¹⁰ Tutkimuksessani keskityn perinteen välittymisen ja elävän perinnön prosessien ymmärtämiseen, en niinkään *kulttuurisen välittymisen* tarkasteluun. Raja perinteen välittymisen ja kulttuurisen välittymisen välillä on kuitenkin vaikeasti tarkkaan piirrettävissä. Perinteet ovat osa kulttuuria, mutta samanaikaisesti ne ovat itsessään kulttuuria. Kulttuurista välittymistä voidaan tarkastella esimerkiksi sosiaalisen oppimisen ja enkulturaation näkökulmista (ks. kulttuuriperintökasvatuksesta Laine, 2014). Kognitiivisia tekijöitä korostava näkökulma taas painottaa ihmislajin yhtenäisyyttä biologisella ja kognitiivisella tasolla, mutta huomioi kulttuurikohtaiset erot tiedon käsittelyssä. *Kulttuuriset mallit* viittaa kognitiivisen antropologian teoriaan (*Cultural Models Theory, CMT*), jossa kulttuurin nähdään rakentuvan sen jäsenen jakaman tiedon ja mentaalisten mallien varassa. (Shore, 1996, s. 15; Strauss & Quinn, 1997; Bennardo & de Munck, 2020, s. 1.)

¹¹ Määrittelen unipuheen käsitteen tutkimuksessani luvussa 2.1.1: *Fenomenologishermeneuttinen tutkimusote*. Sen lisäksi käsittelen unipuhetta suhteessa folkloristiseen kerronnan tutkimukseen luvussa 4.4.2: *Kerronnan tutkimus*.

¹² Myös Senni Timonen ja Irma-Riitta Järvinen käyttävät *unipuheen* käsitettä kuvaillessaan unista puhumisen tapoja aunukselaisten naisten uskonnollisia perinteitä käsittelevässä artikkelissaan *Unten mailla: tutkimusmatka Venäjän Karjalaan* (1992). He luonnehtivat unipuheen pitävän sisällään "unista kertomista, uniin viittaamista ja niiden tulkintaa". (Järvinen & Timonen, 1992, s. 53.) Myös Annikki Kaivola-Bregenhøj pitää unien kerrontaa osin ihmisten välisenä jokapäiväisenä puheena (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 9).

1.2 Tutkimuksen taustaa

Ennen siirtymistä eteenpäin avaan kuitenkin hieman tutkimukseni taustoja ja kerron niistä syistä, miksi lähdin tutkimaan juuri unien elävää perintöä. Tämän teen erityisesti siksi, että laadulliselle tutkimukselle on tutkimusprosessin kuvailun lisäksi luonteenomaista myös tutkijan itsensä asettuminen arvioinnin kohteeksi. Moniulotteinen reflektion (engl. *reflection*) käsite onkin tutkimuksessani tärkeässä roolissa. Reflektiolla tarkoitetaan yleisesti heijastamista ja peilaamista. Oppimiseen ja uuden tiedon prosessointiin liittyvänä käsitteenä reflektio liitetään aikaisemman tiedon, kokemusten ja tunteiden tarkasteluun (ks. transformaatiivisesta, eli uudistavasta oppimisesta Mezirov, 1990, s. xvi). Tutkimuksessani viittaa reflektiivisyydellä sekä tutkimuksen kontekstien avaamiseen laajemmin että tutkijan itseensä kohdistamaan itsereflektioon (ks. Fingerroos, 2003; Koskinen-Koivisto, 2014, s. 4). Tutkijan avoin sijoittaminen osaksi tutkimusta ja ylipäättään koko tutkimusprosessin avaaminen lukijoille, on avainasemassa arvioitaessa tutkimuksen luotettavuutta ja sitä, miten ja miksi tutkimuksessa luodaan uutta tietoa. (Fingerroos, 2003; Fingerroos, 2017, s. 29; Jouhki & Steel, 2016, s. 36.) Outi Fingerroos ehdottaakin ottamaan paikantamisen "nelikentän" avuksi arvioitaessa niin tutkijan henkilökohtaisia sitoumuksia (itsereflektio), menetelmiä, käsitteitä ja teorioita (metodologinen reflektio), tietoteoreettisia seikkoja (epistemologinen reflektio) kuin muita tutkimukseen sisältyviä sitoumuksia (sitoumusten reflektio). Tähän paikantamisen nelikenttään tulee lisätä myös tutkimuksen eettinen reflektio. (Fingerroos, 2003.) Tutkimuksessani kuvaan reflektion käsitteen avulla myös tutkimukseen osallistuneiden tapaa lähestyä pohdiskellen omia uniin liittyviä kokemuksiaan ja ympäristön tarjoamia erilaisia unikäsityksiä.

Vaikka aikaisemmat kokemukseni eivät ole tutkimukseni keskeistä aineistoa, ovat ne tärkeitä sen lähtökohdille ja ovat läsnä koko tutkimusprosessin ajan. Tutkijan elämänhistoria ja oma suhde tutkimukseen ovat olennainen osa sitä maaperää, jossa aiheen ymmärtämistä työestetään ja josta tutkijan katseen horisontti avautuu (Sykäri, 2013, s. 174; Perttula, 2005, s. 115; Suojanen, 1997, s. 155)¹³. Tätä maaperää kutsutaan myös esiyymmärrykseksi, ja sitä lukijoille avaamalla on mahdollista hahmotella sitä mielen maisemaa, josta käsin olen tutkijana ymmärtänyt tutkimuskohteeni ja sen tematisoinnin ennen varsinaista tutkimusta (Varto, 1992, s. 52). Yksi tutkimusprosessini tärkeistä tehtävistä on ollut pohtia kriittisesti tutkimusaiheeseen liittyviä kokemuksiani sekä tekemiäni tutkimusta koskevia valintoja. Kysymys tutkijan omasta unikäsityksestä saattaa olla olennainen huomio silloin, kun arvioidaan, miten tutkija yhtäältä sitoutuu kyseessä olevaan tutkimusaiheeseen, mutta toisaalta pyrkii analyttisesti siitä myös etäntymään.

¹³ Wanda Pillow (2003) on pohtinut reflektiivisyyden käyttöä laadullisen tutkimuksen metodologisena työkaluna. Reflektiivisyys tarkoittaa hänelle jatkuvaa toiseuden ja tutkijan subjektiviteetin tunnistamista tutkimusprosessissa. Olennaista on myös kyetä arvioimaan itsereflektion tarvetta, määrää ja laatua tutkimuskohtaisesti, ja suhtautua reflektiivisyyteen ei niinkään totuuden mittarina, vaan enemminkin tutkijan totuuskäsityksen heijastajana. Reflektiivisyyttä metodologisena työkaluna ei myöskään tulisi pitää itsestään selvästi tutkimuksen laatua automaattisesti parantavana tekijänä. (Pillow, 2003; s. 184–193.)

Tällöin voidaan kysyä, mitä itse tutkijana ajattelen unien olevan ja pohtia, vai kuttaako käsitykseni unista jollain tavalla tutkimusprosessiin tai tapaani tulkita aineistoa. Reflektiivisyys on aina osa tutkijaa myös ihmisenä. On lopulta hänen oman harkintansa varassa, missä määrin ja millä tavoin hän omaa elämänsä ja itseään lukijoille avaa.

Kuten usealle tutkimukseeni osallistuneille, myös itselleni oman unikäsityksen määrittely on pohdinnan paikka. Pidän unikokemuksiani usein merkityksellisinä, mutta en suinkaan aina. Aloin kirjoittaa uniani säännöllisemmin ylös aikuisuuden kynnyksellä, mutta jo alakouluikäisenä olen kirjoittanut päiväkirjaan näkemiäni unia. Kuvailen esimerkiksi 11-vuotiaana päiväkirjassani näkemääni unta ja sitä, kuinka kerroin unestani opettajalle. Tuon esille sen, miten hän uneni tulkitsi ja kuinka reagoin hänen tulkintaansa. Nykyään pohdin unia lähinnä itsekseeni, läheisten kanssa tai varta vasten unien käsittelyä varten perustetuissa uniryhmissä. Seuraan myös unista käytävää keskustelua eri medioissa.

Siitä huolimatta, että olen perehtynyt unien tieteelliseen tutkimukseen ja sen uusimpiin löytöihin, saavat unikokemukseni minut edelleenkin joskus pohtimaan unien alkuperää ja tarkoitusta. Aihe on kiinnostavalla tavalla kaksijakoinen¹⁴ ja pyrinkin tutkimuksellani lisäämään omaa ymmärrystäni tutkimuksellisen ja kokemuksellisen lähestymistavan välisistä eroista ja yhtäläisyyksistä. Unikäsitykseni tarkempi määrittely jää siis omalla kohdallani erilaisten hajanaisten merkitysten kuvailuun ja avoimeen kiinnostukseen unia, ja samalla itseäni ja muuta maailmaa kohtaan.

Suhtautumiseni uniin voi tulkita lähtökohtaisesti myönteisenä, mikä sopii hyvin siihen näkemykseen, joka pitää suomalaisia pääosin unimyönteisenä kansana¹⁵. Toisaalta myös lukeudun siihen Annikki Kaivola-Bregenhøjn nimeämään "unenkertojien alakulttuuriin", johon kuuluvalla unien kertominen ja tulkinta tuntuu luontevalta (Kaivola-Bregenhøj, 1992b, s. 20). Yksi syy myönteiseen suhtautumiseeni unia kohtaan voi johtua siitä, että muistan hyvin näkemiäni unia. Se helpottaa omien unien merkitysten pohdintaa.

Kiinnostukseni uniaiheen lähempään tutkimiseen kasvoi esittävän taiteen opintojeni aikana, kun aloin työstää uniin liittyviä pohdintojani työryhmän kanssa. Koostimme yhdessä esityksen, joka rakentui työryhmän jäsenten omille unille ja ajatuksillemme liittyen uniin. Unet eivät enää merkinneet minulle vain mielensisäistä kokemusta, vaan niiden jakaminen toisten kanssa, unen herättämät lukuisat kysymykset todellisuuden luonteesta sekä uniin suunnattujen merkitysten pitkä ja monipolvinen historia alkoivat tuntua kiinnostavilta aiheilta.

¹⁴ Myös Leea Virtanen ja Annikki Kaivola-Bregenhøj tunnistavat uniin kohdistetun kaksijakoisen suhtautumisen. Virtasen mukaan se kuvastaa erityisesti unien luonnetta, eli unet itsessään herättävät pohtimaan niitä vähintäänkin kahdelta kannalta. Kaivola-Bregenhøjn mukaan "ei uskota, mutta uskotaan" -asenne heijastaa samalla kulttuurista uniin suhtautumista. (Virtanen, 1980, s. 65; Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 10; s. 39.)

¹⁵ Annikki Kaivola-Bregenhøj näkee suomalaisen yhteiskunnan varsin unimyönteisenä. Tätä hän perustelee sillä, että unista keskustellaan suomalaisessa mediassa ja julkisuuden henkilöt kertovat avoimesti omista unistaan. Unimyönteisyyteen viittaa myös se, että hänen kokemuksensa mukaan Suomessa on vaivatonta tehdä uniaiheista tutkimusta, toisin kuin Ruotsissa pohjoismaisen tutkimusprojektin aikana 1980–1990-luvuilla. (Kaivola-Bregenhøj, 1992a, s. 12; 2010, s. 10; s. 30.)

Esitykseen taustamateriaalia etsiessäni tutustuin *Suomen Uniryhmäfoorumiin*, joka tekee tunnetuksi amerikkalaisen psykiatrin Montague Ullmanin (1916–2008) kehittämää unien omakohtaiseen oivaltamiseen tarkoitettua pienryhmäprosessia. Ullmanilaisen uniryhmän erityispiirteenä on se, ettei se sisällä mitään unentulkintajärjestelmää, vaan jokainen lähestyy jaettua unta oman kokemuksen tasolla, ikään kuin toisen uni olisi oma uni (Ullman, 2006, s. 32; Siivola, 2008, s. 118)¹⁶. Osallistuin ennen harjoitusprosessin alkua uniryhmään, jossa käsiteltiin jakamaani unta. Minua hämmästytti eniten se, kuinka paljon uniryhmän muiden ja itselleni tuntemattomien osallistujien pohdinnat antoivat minulle. Vuosien aikana uniryhmistä tuli minulle yksi tapa käsitellä unia ja asioita elämässäni. Niistä tuli myös mahdollisuus kokea yhteenkuuluvuutta toisiin ihmisiin.

Työryhmän kanssa tehdyistä harjoituksista syntyi esittävän taiteen työpaja, jonka toteutin ensimmäistä kertaa uniryhmäfoorumin seminaarissa sen osallistujien kanssa. Tämän jälkeen olen järjestänyt *Unesta esitykseksi* -työpajoja¹⁷ kansainvälisen unijärjestön, *International Association for the Study of Dreams:n* (IASD) konferensseissa. Samalla tutustuin kansainvälisiin unien tutkimuksen toimijoihin ja erilaisiin tutkimuksellisiin näkökulmiin. havaitsin, että lähtökohta unien kulttuurisen ulottuvuuden tutkimiseen oli hyvin toisenlainen kuin Suomessa, jossa unia lähestyttiin humanistisella alalla lähes yksinomaan folkloristisesta näkökulmasta ja osana suomalaista kansanperinnettä¹⁸.

Vahvat kokemukseni ovat varmasti vaikuttaneet siihen, miten lähestyn tutkimusaihetta. Mielestäni unissa on oma esteettinen ulottuvuutensa, jonka lähestymistä pidän esittävän taiteen keinoin antoisana. Se on antanut minulle mahdollisuuden tutkia uniaihetta analyyttisen tason lisäksi myös kokemuksellisesti. Tieteellisessä jatkokoulutuksessa tutkimusprosessi ja esitystavat ovat edelleen melko perinteisiä. Vaikka kirjoittaminen usein nähdään tekstien ja analyysien tuottamisen tapana, sen ohella tutkimuksissa voisi käyttää myös muunlaisia tiedon esitystapoja voisi tutkimuksissa esiintyä enemmänkin (esim. O'Dell & William, 2016, s. 64–65)¹⁹. Omassa mielessäni nämä erilaiset näkökulmat, analyyttinen ja kokemuksellinen, ovat olleet tutkimusprosessissa vuorovaikutuksessa keskenään. Tutkijana en kykene täysin sulkemaan kokemuksellista ulottuvuutta tutkimusprosessin ja oman ymmärtämiseni ulkopuolelle, eikä se ole välttämättä tarpeenkaan. Kulttuurien tutkimuksen piirissä niin sanotun *affektiivisen käänteen* myötä on alettu pohtia sitä, kuinka esimerkiksi tunteet ohjaavat tutkijan valintoja ja ajattelua. Kehoa ja mieltä ei ole tarkoituksenmukaista asettaa toisiaan vastaan,

¹⁶ Esittelen ullmanilaista uniryhmämenetelmää enemmän luvussa 2.2.1 *Tutkimukseen osallistuneet*.

¹⁷ Olen tarkastellut kehittämäni työpajaa teatteri-ilmaisunohjaajan kirjallisessa opinnäytetyössä *Vakavaa leikkiä: Unesta esitykseksi* (Heikkilä, 2009). Työpajassa otetaan yhden ryhmäläisen uni käsittelyyn ja työestetään sitä erilaisten luovien työskentelymenetelmien avulla. Syntyneestä materiaalista rakennetaan lopulta eri esityksellisten elementtien, kuten sanan, liikkeen, visuaalisuuden ja äänimaailman avulla pieni esitys. Esityksen lopuksi keskustellaan yleisön kanssa, ja pohditaan esityksen tekemiseen ja sen kokemiseen liittyviä merkityksiä.

¹⁸ Palaan tähän huomioonni luvussa 4.3: *Sosiokulttuurinen näkökulma uniin*.

¹⁹ Esimerkiksi Harri Filppa on toteuttanut markkinointiviestintää käsittelevän pro gradu -tutkielmansa sarjakuvakerronnan avulla. Tulokset esitellään sarjakuvakerronnalle tyypillisten elementtien, kuten puhekuilien välityksellä. (Filppa, 2007).

vaan voi esimerkiksi nähdä, että keho tunteineen on osa sosiaalisia ja kulttuurisia käsityksiä ja tapoja toimia. (Rinne, Kajander & Haanpää, 2020, s. 6–7.)

Aloittaessani kulttuuriperinnön tutkimuksen maisteriopinnot halusin jatkaa uniaiheen parissa. Rajasin heti aluksi pois tiettyjä näkökulmia, kuten esimerkiksi unikertomusten, unien tulkinnan ja ylipäättään unien sisällön tutkimisen. Koetut unet ovat luonteva keskustelunaihe unista arkisessa elämässä puhuttaessa, mutta tutkimuksen tasolla se vei huomion mielestäni väärään suuntaan. Halusin lähestyä uniin suunnattuja merkityksiä sosiaalisena ja yhteisöllisenä ilmiönä, en ainoastaan yksilön unikokemusten tai unikertomusten kautta tarkasteltuna. Pro gradu -tutkielmassani (Heikkilä, 2012) selvitin aikaisempaa unien tutkimusta perehtymällä unien tutkimuksen perinteisiin yleisellä tasolla sekä varsinaiseen kiinnostukseeni kohteeseen eli unien sosiaaliseen ulottuvuuteen. Halusin selvittää, kuinka unien sosiaalista ulottuvuutta oli aikaisemmin lähestytty tieteellisen tutkimuksen osalta. Totesin sosiaalisen ulottuvuuden jääneen näkökulmana unien tutkimuksen valtavirtojen eli psykologisen ja fysiologisen tutkimuksen varjoon, ja tämä yhteisöllinen ulottuvuus näyttäytyi lähinnä unien kertomistilanteissa ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa.

Tohtoriopinnoissani halusin jatkaa unien ja kulttuuriperinnön välisen suhteen tutkimista sellaisen aineiston parissa, jonka toivoin tarjoavan toisenlaisen ja kenties täydentävän näkökulman yksilön unien ja kulttuurin väliseen suhteeseen. Erityisesti olin kiinnostunut aineettoman kulttuuriperinnön prosesseista, eli siitä, miten kulttuuriperintöä vaalitaan ja välitetään eteenpäin. Tutkimuskirjallisuuden avulla en päässyt suoraan kosketukseen yksilöiden unille annettujen merkitysten ja niitä koskevien kuvausten kanssa. En myöskään ollut aikaisemmin analysoinut haastattelu- ja kyselyaineistoa, joten itselleni uudet tutkimus- ja aineistonhankintamenetelmät vetivät puoleensa.

Valitsin lopulta tutkimuskohteekseni yksilöiden unikäsitykset ja kokemukset unien kertomistilanteista, koska halusin ymmärtää, miten tutkimukseen osallistuneet lähestyvät uniaan, kuinka käsitykset unista voivat rakentua ja kuinka suomalaista unien kerronta- ja tulkintaperinnettä ylläpidetään ja siirretään eteenpäin seuraaville sukupolville. Tälle dynaamiselle merkityssuhteiden täyttämälle kentälle lähdin esiyymmärryksineni etsimään *unien elävää perintöä*.

1.3 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tutkimustehtäväni on selvittää, mitä unien elävä perintö on, ja sen pohjalta tulkita elävän perinnön prosesseja aineistoni unipuheessa. Käsitteellinen lähtökohta tutkimuksessani on elävä perintö, eli aineeton kulttuuriperintö, ja erityisesti sen prosessiluonne. Olen selvittänyt tehtäväni seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

1. Minkälaista unikäsityksiä koskeva puhe on?
2. Miten unikäsitykset rakentuvat lapsuudessa?
3. Minkälaisia erilaisia unikäsityksiä aineistossa esiintyy?
4. Minkälaisia ennako-odotuksia unen kertojalla ja kuulijalla on unen kertomistilanteessa?
5. Minkälaisia tilannearvioita unen kertoja tekee kertomistilanteessa?
6. Minkälaisia tavoitteita unen kertojalla on kertomistilanteessa?

Tutkimustehtävä tai -ongelma viittaa yksittäisiä tutkimuskysymyksiä laajempaan kysymyksenasetteluun, joka määrittää tutkimusasetelmaa ja ohjaa aineiston tulkintaa. Se on usein tutkimuksen keskeistä problematiikkaa heijastava ongelma, joka voi toimia myös tutkimuksen lähtökohtana. Tutkimuksessani tämä tutkimustehtävä liittyy *elävän perinnön* käsitteeseen. Aineettoman kulttuuriperinnön prosessit tulkitsen yksinkertaistetusti ei-aineellisena ilmenevän perinteen siirtämisen ja vaalimisen prosesseina²⁰. Keskeiseksi tekijäksi näille elävän perinnön prosesseille olen valinnut unikäsityksen, jota pyrin myös käsitteenä ymmärtämään enemmän. Olen suunnannut katseeni niihin tekijöihin, jotka eivät ole arkisissa unien kertomistilanteissa näkyvästi läsnä. Olen tutkijana toivonut empirisen aineistoni tarjoavan unikäsityksen ja elävän perinnön käsitteisiin uusia näkökulmia.

Esitän tutkimuksessani tulkintoja muun muassa siitä, millä tavalla uniin liittyviä käsityksiä, asenteita, uskomuksia ja käytäntöjä vaalitaan ja välitetään eteenpäin, kuinka tutkimukseen osallistuneet puhuvat unikäsityksistään, mitä he ajattelevat unista ja kuinka he ajattelevat unikäsitystensä rakentuneen. Tutkimuskohteekseni olen rajannut unien kerronta- ja tulkintaperinteen tarkastelun sellaisella tavalla, joka etsii ja tulkitsee perinnettä ylläpitäviä tekijöitä yksilön unikäsityksiin ja unien kertomiseen liittyvästä unipuheesta, ja kiinnittyy puheessa sen sisältöön sekä puheen sisällöstä tulkitsemiini merkityksiin. Pidän perusteltuna lähestyä unien kerronta- ja tulkintaperinnettä perinteenä ja tukeudun siinä suomalaisen folkloristisen unien tutkimuksen tunnistamaan ja nimeämään pitkäaikaiseen kiinnostuksen kohteeseen.

²⁰ Kulttuuriperinnön dynaamisuutta kuvataan myös *kulttuuriperintöprosessin* käsitteen avulla, jota en kuitenkaan tässä tutkimuksessa käytä kuvaamaan niitä prosesseja, joissa aineeton kulttuuriperintö välittyy. Kulttuuriperintöprosessi on määritelty "tapahtumien ketjuksi, jossa yksilöt, yhteisöt tai erilaiset instituutiot valitsevat jonkin heille merkitykselliseksi koetun menneisyyden jättämän jäljen, vaalivat ja säilyttävät sitä ja tuottavat sen tietoisesti kulttuuriperinnökseen" (Tuomi-Nikula, Haanpää & Kivilaakso, 2013, s. 13). Anna Sivula kuvaa kulttuuriperintöprosessia "valinta-vaaliminen-säilyttäminen-tuottaminen"-vaiheilla. Sivula huomauttaa, ettei kulttuuriperintöprosessin kehä avaudu spiraaliksi ilman kulttuuriperintöprosessin luonteen ymmärtämistä. (Sivula, 2010, s. 34.) Anna Sivulan mukaan kulttuuriperintöä rakennetaan tuottamalla menneisyyden jäänteille historiaa tai muuta menneisydentulkintaa (Sivula, 2015, s. 57.)

Tutkimuksessani painottuu perinteen ja perinnön välinen semanttinen ero, joskin jaottelu on jossain määrin myös keinotekoinen. Itse *perinteen* käsitteellä tarkoitan perittyä tapaa, käytäntöä tai käsitystä sekä ajallisesti jatkuvaa kulttuuri-ilmiötä (ks. Kielitoimiston sanakirja, 2020; *perinne* ja Tieteen termipankki, 2020; *perinne*). Nämä perinteen määritelmät keskittyvät kuvailemaan sitä, minkälainen itse perinneilmiö on. Perinteet ovat ajallisesti jatkuvia kulttuuri-ilmiötä, mutta on kokonaan toinen kysymys pohtia sitä, *miten* tai *miksi* perinteet ovat. *Perinnöllä* ja sen elävyydellä tarkoitan tutkimuksessani perinteiden dynaamista ja kokemuksellista luonnetta sekä toisilta perittyä tai perinnöksi jättämistä. Yhtäältä perintö voi tarkoittaa perintölahjaa, jonka vastaanottamiseen emme voi vaikuttaa. Toisaalta se viittaa myös haluun säilyttää ja vaalia sitä, minkä koemme saaneemme toisilta. Voimme myös itse jättää perintöä jälkeemme.²¹

Kulttuuriperintö (engl. *cultural heritage*) on käsitteellinen lähtökohtani unien elävän perinnön etsimisessä. Kyseessä on uusi kysymyksenasettelu, joka on vaatinut sekä kulttuuriperinnön käsitteen analysointia että unien sosiokulttuurisen ulottuvuuden asemointia kulttuuriperinnön käsitteeseen²². Osaltaan näkökulman valintaan on vaikuttanut myös tutkimusaiheeni, jonka avautuminen kulttuuriperinnön käsitteen näkökulmasta on edellyttänyt itse käsitteen pohtimista.

Jotta pääsisi käsiksi unien kerronta- ja tulkintaperinteen vaalimisen ja välittymisen prosesseihin, on ensin selvitettävä sitä, millä tavalla unien kerronta- ja tulkintaperinne ylipäättään on tai voi olla kulttuuriperintöä. Kulttuuriperinnön käsitteen osalta lähtökohtani on ollut *Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon* määritelmä aineettomasta kulttuuriperinnöstä. Suomen valtion ratifioiman sopimuksen (Unesco, 2003) mukaan aineeton kulttuuriperintö kuvaa "käytäntöjä, kuvauksia, ilmauksia, tietoa, taitoja – sekä niihin liittyviä välineitä, esineitä, artefakteja ja kulttuurisia tiloja – jotka yhteisöt, ryhmät ja joissain tapauksissa yksityishenkilöt tunnustavat osaksi kulttuuriperintöään"

²¹ Kulttuuriperintö -termi ei ole alun perin folkloristien käyttämä käsite, vaan se on peräisin kulttuuripoliittisista keskusteluista. Englanninkieliset perinteeseen viittaavat termit tekevät eron perinne- ja perintö -sanojen välillä. Perintö on englanniksi *heritage*, joka suomeksi käännettynä ymmärretään jonain "perittynä", eli kyse on perinteen siirtymisestä ja siirtämisestä. Perinne taas on englanniksi *tradition*, jossa korostuu kohteen staattisuus, perinne sellaisena kuin se ilmenee. Myös englanninkielinen termi *legacy* käännetään usein henkisenä perintönä. Asia ei kuitenkaan ole näin yksioikoinen, sillä määritelmistä riippuen myös perinteen voi nähdä sisältävän prosesseja sisäsyntyisesti. Esimerkiksi Pertti Anttoselle perinne on samalla sekä tuote että prosessi, eli "sukupolvelta toiselle välittyvä kulttuurisen tiedon siirtymisprosessi ja ne kulttuurisen tiedon ja osaamisen tuotteet, jotka sukupolvelta toiselle välittyvät". (Anttonen, 2009, s. 2.)

²² Tästä asetelmasta katsottuna lähestymistapani kulttuuriperintöön muistuttaa kriittisen kulttuuriperintötutkimuksen näkökulmaa, joka pitää itse käsitteen määrittelyä ja monimutkaisuutta kiinnostavana lähtökohtana (Harrison, 2013, s. 15). Myös Barbara Kirschenblatt-Gimblett tukee näkemyksillään ajatustani kulttuuriperinnöstä, ei ainoastaan elävänä, vaan *ellettynä* perintönä, joka säilyy vain aktiivisen ja merkityksiä perinteeseen heijastavan ihmisen toiminnan myötä (Kirschenblatt-Gimblett, 2005, s. 369).

(Museovirasto, 2021)²³. Aineeton kulttuuriperintö ilmenee erilaisina uskomuksina, tapoina ja perinteinä. Anna Kanerva ja Ritva Mitchell selkeyttävät toimittamassaan julkaisussa *Elävä aineeton kulttuuriperintö* (2015) Unescon määritelmiä. Heidän mukaansa elävä aineeton kulttuuriperintö on:

”elävää perintöä, joka on läsnä yhteisöjen elämässä. Se voi olla esimerkiksi suullista perinnettä (mukaan lukien kieli aineettoman kulttuuriperinnön välineenä), esittävää taidetta, sosiaalisen elämän käytäntöjä, rituaaleja ja juhlamenoja tai luontoa ja maailmankaikkeutta koskevia tietoja, taitoja ja käytäntöjä. Näiden pohjalta voi syntyä esineitä, kuten työkaluja ja käsitöitä, erilaisia ilmaisun muotoja, kuten lauluja, runoja, paikannimistöä ja tansseja tai sosiokulttuurisen elämän ilmentymiä, kuten leikkejä ja ruokia tai ruoanvalmistustapoja. Aineetonta kulttuuriperintöä syntyy jatkuvien, elävien prosessien kautta.” (Kanerva & Mitchell, 2015, s. 23.)

Tulkitsen unien kerronta- ja tulkintaperinteen edustavan tutkimuksessani aineetonta kulttuuriperintöä, ja Unescon määritelmä tukee tulkintaani. Unien kerronta- ja tulkintaperinne edustaa suullista perinnettä ja sosiaalisen elämän käytäntöjä. Niissä käsitellään maailmankaikkeutta koskevaa tietoa, ja kysymyksessä on yksi sosiokulttuurisen elämän ilmentymä (Unesco, 2003; Marsio, 2014, s. 14). Aineetomasta kulttuuriperinnöstä on käytetty eri yhteyksissä myös ilmaisuja elävä kulttuuri, elävä perinne, elävä traditio, elävä aineeton kulttuuriperintö ja elävä kulttuuriperintö, joten täysin vakiintuneesta käsitteestä ei ole kyse²⁴. Elävän perinnön käsitettä käytetään tulkintani mukaan erityisesti silloin, kun halutaan korostaa kulttuuriperintöä konkreettisena ja dynaamisena ruohonjuuritason ilmiönä. Tutkimuksessani käytän elävän perinnön käsitettä kuvaamaan erityisesti niitä dynaamisia prosesseja, joiden avulla uniin liittyvät käsitykset ja merkitykset rakentuvat ja kuinka ne siirtyvät eteenpäin seuraaville sukupolville

Kulttuuriperintöön liittyvä akateeminen tutkimus on kasvanut laajaksi ja monitieteiseksi, osittain ristiriitaistenkin merkitysten ja tulkintojen kentäksi (Bendix, Eggert & Peselmann, 2013, s. 11; Kuutma, 2015, s. 21; Loulanski, 2006, s. 227). Tieteen instrumenttina kulttuuriperinnön käsite on myös kyseenalaistettu, sillä periaatteessa minkä tahansa ilmiön, jonka jäljet voidaan löytää

²³ Auktorisoitu kulttuuriperintökeskustelu (AHD) määrittelee Laurajane Smithin mukaan kulttuuriperinnön kriteereitä, ja tuo samalla esille kulttuuriperinnön diskursiivisen luonteen (Smith, 2006, s. 11). Yksi esimerkki auktorisoidusta keskustelusta voisi olla se, kun pohditaan, minkälaiset ilmiöt edustavat aineetonta kulttuuriperintöä ja mitkä taas ovat esimerkiksi kulttuurin periytymistä (engl. *heredity*) tai tapakulttuuria. Kulttuuriperintöä voidaan myös erotella viralliseen ja epäviralliseen kulttuuriperintöön, jossa ensimmäisellä on instituutioiden hyväksymä virallinen leima. (Harrison, 2010, s. 8; s. 10; Smith, 2006, s. 3.) Keskeinen instituutio tässä legitimoinnissa on Unesco ja sen sopimuksia ratifioivat valtiot. Kulttuurisen omaisuuden suojeleminen nousi 1960-luvulla kulttuuripoliittisen keskustelun kohteeksi. Ennen vuoden 2003 Unescon yleissopimusta aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta oli käytössä suositus perinnekulttuurin ja folkloren suojelemisesta vuodelta 1989. Aineettoman kulttuuriperinnön sopimus saatettiin voimaan Suomessa toukokuussa 2013, jonka toteutusta Suomen Museovirasto nyt valvoo. Samalla se muun muassa koordinoi asiantuntijaryhmää, ylläpitää aineettomalle kulttuuriperinnölle omistettuja internetsivuja sekä tuottaa verkkomateriaaleja. (Museovirasto, 2021.)

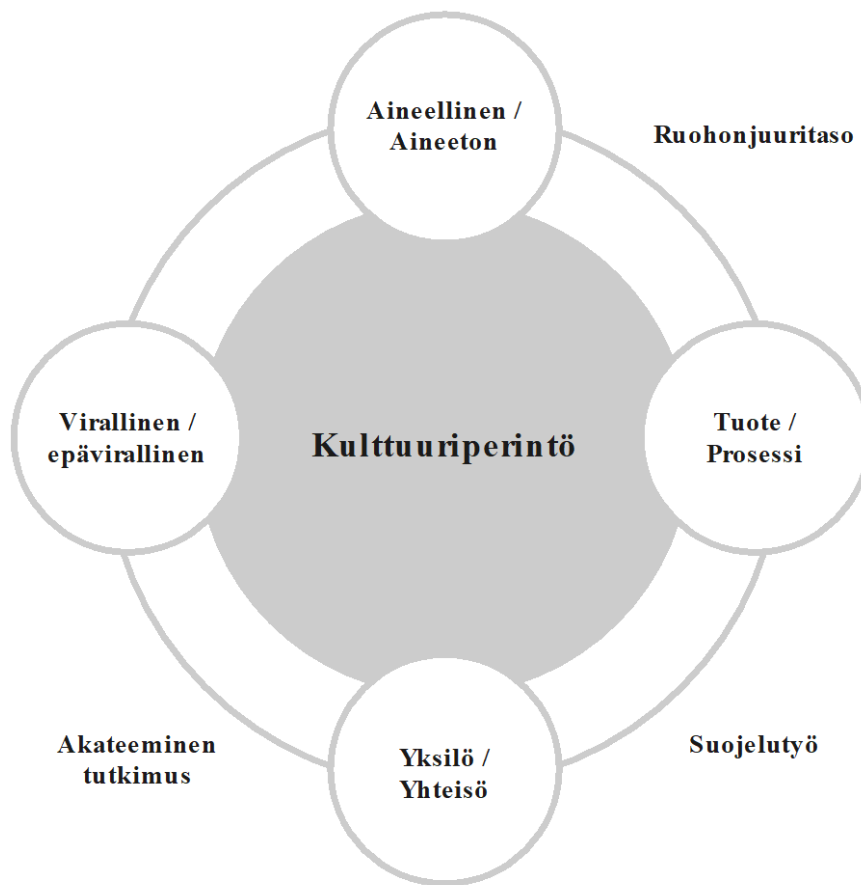
²⁴ Taarna Valtonen käyttää (*perintö*)*tiedon* ja (*perintö*)*taidon* käsitteitä kuvatessaan sitä tietoa ja taitoa, joka siirtyy sukupolvelta toiselle sanattomasti, yhdessä tekemällä ja kokemalla. Valtonen näkökulmana on kognitiivinen kulttuurintutkimus ja hän on perehtynyt saamelaisen paikannimien kielellisiin ulottuvuuksiin. (Valtonen, 2020, s. 38.)

menneisyydestä, voi nähdä kulttuuriperintönä (Tuomi-Nikula, Haanpää & Kivilaakso, 2013, s. 15; Harrison, 2013, s. 14). Esimerkiksi Soulissa vuonna 2004 hyväksytyissä ICOMin museoeettisissä säännöissä määritetään, että kulttuuriperintöä on "mikä tahansa asia tai käsite, jolla katsotaan olevan esteettistä, historiallista, tieteellistä tai hengellistä merkitystä" (ICOM Finland, 2021; ks. myös "muoti-ilmaisusta" Karhunen, 2014, s. 30). Niin kutsuttu *Faron sopimus*, eli Euroopan neuvoston puiteyleissopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä vuodelta 2005, määrittelee kulttuuriperinnön olevan "menneisyydestä perittyjä voimavaroja niiden omistajasta riippumatta, jotka ihmisten mielestä kuvastavat heidän jatkuvasti muuttuvia arvojaan, uskomuksiaan, tietojaan ja perinteitään" (Kanerva & Mitchell, 2015, s. 19). Tieteen termipankki taas määrittelee kulttuuriperinnön "tietoiseksi kulttuuri- ja perinnetuotteiden arvottamisen ja tuotteistamisen prosessiksi" (Tieteen termipankki, 2021; *kulttuuriperintö*).

Väitöskirjani otsikko *Unien elävää perintö* on tietoinen ratkaisu, jolla kuvaan kulttuuriperinnön käsitteen monimuotoisuutta ja tekemääni tutkimusmatkaa elävän perinnön käsitteeseen. Koska kulttuuriperinnöksi määrittely on viime kädessä perinnettä vaalivien yhteisöjen asia, koen tutkijana enemmänkin ottaneeni tarkasteltavaksi kulttuuriperinnön ilmiönä. Esitän siitä tulkintani, perustelen ne, ja avaan keskustelun edelleen uusille tulkinnoille²⁵. Kun pohditaan sitä, onko joku ilmiö kulttuuriperintöä tai ei, voisikin olla perustellumpaa puhua *kulttuuriperintöaineksesta*, jota eri ilmiöissä voi olla eri määriä. Tätä monikerroksista ja monimerkityksellistä kulttuuriperintöainesta olen tutkijana lähtenyt etsimään aineistostani, ja sen pohjalta kuvaan myös unien elävää perintöä.

Tutkimuksessani tulkitsen kulttuuriperinnön käsitettä kauttaaltaan dialogisena, eli vuorovaikutuksessa rakentuvana. Tarkastelen kulttuuriperintöä moninäkökulmaisesti, sillä tavoitteeni on ymmärtää elävän perinnön käsitettä. Selvennän näitä erilaisia tarkastelukulmia seuraavassa kuviossa (kuvio 1):

²⁵ Pohdin tutkimusta tehdessäni myös sitä, voiko *Suomen uniryhmäfoorum*in tulkita kulttuuriperintöyhteisöksi. Kulttuuriperintöyhteisöä on pidetty keskeisimpänä tekijänä, jonka varassa kulttuuriperintöä vaalitaan, mutta yhteisön tulee aina itse määritellä oma ohjelmansa ja tavoitteensa suhteessa kulttuuriperintöön, eikä kukaan yhteisön ulkopuolinen voi sitä tehdä. Kulttuuriperinnöstä käytävä keskustelu sekä siihen liittyvä politiikka on ylipäättäänkin muuttunut yhteisö- ja kansalaislähtoisemmäksi, jossa huomio kiinnittyy siihen, kuka voi osallistua kulttuuriperinnön määrittelyyn. Kulttuuriperinnöksi määrittely on aina arvovallinta, ja itse käsite on määrittelyjen tulos (Hieta et al., 2015, s. 315). Tämän takia tulkitsen Suomen uniryhmäfoorumin yhteisöksi, joka tekee näkyväksi unien kerronta- ja tulkintaperinnettä kulttuurissamme omalla tavallaan, mutta tutkijana en voi määritellä yhteisöä kulttuuriperintöyhteisöksi ilman yhteisön omaa aktiivista aloitetta asian suhteen.

KUVIO 1 Näkökulmia kulttuuriperintöön

Kulttuuriperintö tavataan jakaa *aineelliseen* (kuten rakennukset tai esineet) ja *aineettomaan* (kuten erilaiset tavat, suulliset perinteet ja sosiaaliset käytänteet) kulttuuriperintöön. Vaikka aineeton kulttuuriperintö onkin sellaista "kulttuuriperintöä, jolta puuttuu fyysinen olemus" (Stefano, Davis & Corsane, 2012, s. 1), liittyy aineettomuus myös aineelliseen kulttuuriperintöön. Kulttuuriperintö syntyy viime kädessä ihmisten antamista merkityksistä. Aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön välinen alati muuttuva suhde on yksi kulttuuriperinnön tutkimuksen kiinnostuksen kohteista, mutta aineettomuutta tulee tutkia myös ilman yhteyttä aineelliseen (Lira & R. Amoêda, 2010, s. 4).

Kulttuuriperintöä voidaan tarkastella *tuotteena*, eli jonain sellaisena, minkä voimme siirtää eteenpäin tuleville sukupolville, tai *prosessina*, jolloin kiinnitetään huomio siihen, miten, miksi ja kenen toimesta nämä tuotteet siirtyvät. Unescon aineettoman kulttuuriperinnön määritelmä viittaa prosessinäkökulmaan tunnustamalla, että "yhteisöillä, erityisesti alkuperäiskansojen yhteisöillä, ryhmillä ja joissain tapauksissa myös yksityishenkilöillä on tärkeä rooli aineettoman kulttuuriperinnön tuottamisessa, suojelemisessa, ylläpitämisessä ja uudelleenluomisessa" sekä toteamalla, että "kulttuuriperintöä luodaan jatkuvasti ja se siirtyy sukupolvelta toiselle" (Unesco, 2003). Unescon näkökulmaa voi luonnehtia

yhteisökeskeiseksi, mikä perustelee myös kansallisten luetteloiden kulttuuriperinneyhteisöjen merkityksen.

Kulttuuriperintöä voidaan lähestyä siten ennen kaikkea *yhteisöllisenä* ilmiönä, mutta sitä voidaan tarkastella myös *yksilön* merkityksistä käsin. Lisäksi kulttuuriperintö voidaan erotella *viralliseen* ja *epäviralliseen* kulttuuriperintöön, jossa ainoastaan ensimmäisellä on instituutioiden hyväksymä virallinen leima.

Kulttuuriperintö on yhtäältä *akateemisen tutkimuksen* kohde, ja toisaalta se käy läpi *asiantuntijatahon* legitimointiprosesseja. Kulttuuriperinnön varsinainen sisältö luodaan kuitenkin yksilöiden sille antamien merkitysten pohjalta, eli *ruohonjuuritasolla*. Näkemykseni mukaan kulttuuriperintö on erilaisten näkökulmien välistä dialogia. Elävän perinnön käsite tarvitsee eri näkökulmia tullakseen monipuolisesti ymmärretyksi.

Ilmiöille annettujen merkitysten tutkiminen on yksi mahdollisuus valaista aineettomaan kulttuuriperintöön liittyvien prosessien luonnetta. Tämä onkin tutkimukseni tarkoitus. Elävän perinnön prosessit näkyvät niissä monimuotoisissa merkityksissä, joita ihmiset omille uniin liittyville kokemuksilleen ja käsityksilleen antavat. Nämä merkitykset eivät tarkoita vain unien sisällöille annettuja henkilökohtaisia merkityksiä, vaan myös muun muassa unien kertomisprosesseissa välittyvien merkitysten ja käsitysten pohtimista, omien kokemusten reflektointia ja havaintoja ympäristön unikäsityksistä. Yksi tapa päästä näiden merkitysten äärelle on antaa ihmisten itse puhua niistä. Näihin merkityksiin olen tässä tutkimuksessa kohdistanut tutkijan katseeni.

1.4 Väitöskirjan rakenne

Väitöskirjani rakentuu kahdeksasta pääluvusta, joissa luvut 1–4 ovat johdantolukuja ja luvut 5–6 ovat aineiston analyysilukuja. Esittelen tutkimuksen tuloksia luvussa 7 ja pohdin tutkimustehtäväni suorittamista luvussa 8.

Aloitän kuvailemalla tutkimusaiheeni luvussa 1: *Johdanto*. Siinä esittelen tutkimusaiheeni pääpiirteittäin ja valaisen tutkimuksen taustoja. Esittelen tutkimustehtäväni ja pureudun tutkimukseni käsitteelliseen työkaluun, eli elävään perintöön. Esitän tutkimuskysymykset ja käyn läpi väitöskirjan rakenteen.

Luvussa 2: *Tutkimusasetelma* kuvailen tutkimuksen metodologiaa ja tutkimuksen toteuttamista. Esittelen tutkimusaineiston sekä käytetyt tutkimusmenetelmät. Ymmärrän tutkimusprosessini spiraalimaisena hermeneuttisena kehänä, jossa tutkimukseni teoreettinen viitekehys ja uusi aineisto keskustelevalt keskenään koko prosessin ajan. Teoreettisella viitekehyksellä en tarkoita erillisten tutkimustani ohjaavia teorioita, vaan erilaisista analyttisistä positioista koostuvaa teoreettista ja reflektiivistä kokonaisuutta, joka koostuu tutkimukseni kontekstista, käsitteistä ja teemoista. Kuvailen luvun aluksi tutkimusotettani eli fenomenologis-hermeneuttista laadullisen tutkimuksen traditiota sekä dialogisuutta tiedon tuottamisen prosesseissa. Selvitän samalla tutkimukseni ontologiaa ja epistemologiaa sitoumuksia, eli sitä, minkälaisena näen ihmisen tutkimuskohteena,

kuinka ajattelen ihmisestä saatavan tietoa ja minkälaista tämä tieto on (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 39). Metodologian esittelyn jälkeen kuvailen aineiston hankintamenetelmiä eli teemahaastattelua ja kyselyä. Kuvailen aineistoani, sen hankintaa, käsittelyä ja analysointia. Lopuksi tarkastelen tutkimukseni eettisiä seikkoja, joskin eettisyyden toivon kulkevan tutkimukseni läpi kauttaaltaan.

Luvussa 3: *Unen käsittäminen* tuon esille erilaisia tapoja ymmärtää, mitä uni ilmiönä on. Unikäsitykset toimivat pohjana unien sisältöä tai ilmiönä ymmärtämään pyrkiville pohdinnoille. Aloitan unen määritelmistä ja esittelen tieteenalojen erilaisia näkemyksiä unesta. Tämän jälkeen siirryn unikäsityksen käsitteeseen ja kuvailen, minkälaisista näkökulmista käsitettä on aikaisemmin lähestytty. Yhteisenä tekijänä näille erilaisille lähestymistavoille on ollut selvittää, mitä ihmiset ajattelevat unista, niiden alkuperästä ja tehtävästä. Suomessa unikäsityksiä on tutkittu ennen kaikkea folkloristiikan näkökulmasta osana unien kerronta- ja tulkintaperinnettä. Esittelen Leea Virtasen ja Annikki Kaivola-Bregenhøjn tulkinnat suomalaisten unikäsityksistä. Ne toimivat oman tutkimukseni teoreettisina ja metodologisina keskustelukumppaneina unikäsitysten osalta. Unikäsityksiä koskevan luvun jälkeen esittelen lyhyesti unikäsitysten rakentumista koskevaa aikaisempaa tutkimusta.

Luvussa 4: *Unien tutkiminen* tuon esille erilaisia tapoja tutkia unia tieteellisestä näkökulmasta. Samalla siirryn kuvailemaan tutkimukseni näkökulmaa eli unia sosiokulttuurisena ilmiönä. Aloitan luomalla katsauksen unien tutkimuksen perinteisiin valaisemalla ensin unien tutkimuksen historiaa. Historiakuvaukseni on suppea, sillä unien tutkimuksen historian esitteleminen kattavasti ja kronologisesti on haastavaa, ellei jopa mahdotonta. Ajattelen historiakatsauksen perustelevan tutkimusaiheeni tutkimisen mielekkyyttä ja jatkuvuutta. Samalla koen sen kertovan jotain olennaista alati ajassa elävistä unikäsityksistä. Tämän jälkeen esittelen pääpiirteittäin unien tieteellisen tutkimuksen päälinjat, joista kahdella, sisällön ja muodon tutkimuksella, on pisimmät tutkimusperinteensä. Sisällön ja muodon tutkimuksen rinnalla esittelemäni unien kulttuurinen ja sosiokulttuurinen näkökulma nähdään kolmantena unien tutkimuksen perinteinä. Kuvailen lyhyesti antropologista unien tutkimusta sekä unien sosiologiaa. Päätän tutkimukseni taustaosion esittelemällä suomalaista folkloristista unien tutkimusta, joka toimii oman tutkimukseni tukipilarina ja traditiona, johon kiinnittyä. Pohdin myös sitä, minkälainen asema suomalaisella folkloristisella unien tutkimuksella on kansainvälisellä unien tutkimuksen kentällä. Avaan uskomusperinteen tutkimuksen ja kerronnan tutkimuksen uniin kohdistuvia näkökulmia ja asetan tutkimukseni näkökulman keskustelemaan uskomusperinteen ja yliluonnollisen käsitteiden kanssa. Näkemykseni mukaan suomalaisten unikäsityksiä ei voida kuvata ilman kannanottoa yliluonnollisen käsitteeseen. Määritän myös tutkimukseni suhteen unien kerronnan tutkimukseen ja täsmennän tutkimukseni kohdistuvan kyselyaineistossa ja litteroidussa haastatteluaineistossa esiintyvään unipuheeseen. Unien kertomistilanteiden osalta tarkennan katsettani edelleen unien kertomisen tavoitteisiin, arviointeihin ja odotuksiin, ja tarkastelen tulkintojani erityisesti Leea Virtasen 1970-luvun lopun aineiston pohjalta laadittua artikkelia *Unien kerronta nykypäivänä* (1980) vasten.

Luvussa 5: *Unikäsitusten määrittelyjä ja merkityksiä* siirryn aineistoni analyysiin, jossa tulkitsen aluksi tutkimukseen osallistuneiden puhetta unikäsituksista. Tarkastelen sitä, minkälaista unikäsitystä koskeva puhe on, miten unikäsitukset rakentuvat lapsuudessa ja minkälaisia erilaisia unikäsitystä esiintyy aineistossa. Unipuhe avaa useita merkitystasoja. Tätä laajaa, osiensa kautta toisiinsa yhteydessä olevaa kokonaisuutta luonnehdin unikäsitusten määrittelyinä ja merkityksinä. Esittelen erilaisia aineistoni pohjalta luokittelemiani uniin suhtautumisia ja asettaudun siten tulkinnoillani aikaisemman folkloristisen tutkimuksen jatku-molle. Tulkintani mukaan suomalaisten unikäsitusten taustalla vaikuttavat uskomusperinteelle ominaiset näkemykset unien alkuperästä. Tästä on osoituksena esimerkiksi käsitykset unien enteellisyydestä ja kokemukset edesmenneiden läheisten kohtaamisesta unissa. Tulkintani ei kuitenkaan rakennu yksinomaan uskomusperinteen nimeämille ilmiöille, vaan osoitan aineistoni tulkinnalla sen, kuinka yliluonnollisina pidettyjä kokemuksia käsitellään ja tulkitaan muistakin näkökulmista.

Luvussa 6: *Ainutkertainen unien kertomistilanne* kuvaan kertojan ja kuulijan unien kertomistilanteisiin liittämiä merkityksiä. Rajaan tarkasteluni siihen, minkälaisia ennakko-odotuksia unen kertojalla ja kuulijalla on unen kertomistilanteessa, minkälaisia tilannearvioita unen kertoja tekee ja minkälaisia tavoitteita unen kertojalla voi kertomistilanteessa olla. Asetan oman tulkintani unen kertojan tavoitteista Leea Virtasen tekemien kertomisen motiiveja koskevien tulkintojen rinnalle ja pohdin teemojen merkitystä omassa tutkimuksessani.

Luvussa 7: *Tutkimuksen tulokset* summaan tehtyä tutkimusta ja esittelen tutkimukseni tuloksia.

Luvussa 8: *Pohdinta: Unien elävä perintö* pohdin tutkimustehtäväni toteuttamista ja arvioin tutkimukseni tuloksia.

2 TUTKIMUSASETELMA

2.1 Tutkimuksen metodologia

2.1.1 Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote

Tutkimuksen metodologian esittely on osa reflektiivisesti kestävästä laadullisesta tutkimuksesta. Tutkimuksessa käytetyt menetelmät eivät ole yksinomaan mekaanisia tutkimuksenteon välineitä, vaan ne perustuvat erilaisille oletuksille ja käsityksille niin ihmisestä, tiedosta kuin todellisuudestakin. Kaikki tämä vaikuttaa siihen, miten tutkimusta tehdään. Tutkimukseni metodologian ihmis- ja tiedonkäsityksellä on lähtökohtansa fenomenologis-hermeneuttisessa laadullisen tutkimuksen perinteessä²⁶. Kyseinen soveltamani tutkimusote kuuluu laajempaan ihmisen merkitystodellisuutta lähestyvään tutkimustraditioon, ja se yhdistää kaksi ymmärtämään pyrkivää filosofista perinnettä, fenomenologian ja hermeneutiikan. Tiivistetysti sanoen hermeneuttinen filosofia valaisee tutkimuksessani tulokinnan mahdollisuuksien lisäksi erityisesti ymmärtämisen prosesseja. Fenomenologinen lähestymistapa taas kiinnittyy tutkimuksessani subjektiiviseen kokemukseen ja siihen, kuinka ihmiset kokevat oman elämänsä maailmansa.

Fenomenologisen ja hermeneuttisen filosofian soveltaminen sellaisenaan ihmistieteisiin ja käytännön tutkimukseen on nähty haasteellisena (ks. esim. Raatikainen, 2004, s. 101; Himanka, 2002, s. 16; Kajander, 2013, s. 68). Metodologiaan sovellettuna näillä filosofisilla perinteillä on kuitenkin paljon annettavaa, ja tutkimusotteena ne tuovat tutkimukseni keskiöön muun muassa kokemuksen, merkityksen, ymmärtämisen ja tulokinnan käsitteet. Näen myös reflektiivisyyden keskeisenä ajatuksena kyseisen tradition soveltamisessa ja uuden tiedon tuottamisessa. Fenomenologis-hermeneuttinen traditio paikantaa tutkimukseni unien

²⁶ Anneli Tuomi & Jouni Sarajärvi esittelevät seitsemän erilaista laadullisen tutkimuksen perinnettä, joista fenomenologis-hermeneuttinen (tai tulokinnallinen) perinne on yksi. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 34–36).

tutkimuksen kentällä, ja tradition käyttämien käsitteiden avulla voidaan ymmärtää sitä, millä tavoin tutkimukseni tieto on rakentunut. Epistemologinen eli tietoteoreettinen paikantaminen perustelee siten tutkimuksen ja tutkijan ihmiskuvan sekä sen, miten ja millä ehdoin tutkimuksessa on tuotettu tietoa.

Fenomenologian perustajana pidetylle Edmund Husserlille (1859–1938) fenomenologia merkitsi tietokriittistä filosofista ajatustapaa ja metodia, joka irrottautuu luonnontieteiden luonnollisesta, "yhden perusmaailman oletettavan mallin" (Himanka, 2002, s. 11) asenteesta niin kutsutun *reduktion* avulla. Kun ihminen ymmärtää, ettei hän tiedä, hän avautuu ennakkoluulojen täyttämästä luonnollisesta asennoitumisesta kohti fenomenologista asennoitumista. Todellinen tieto sisältyy meille maailmaan ilmeisesti sisältyvän (*immanentin*) ja meille ulkopuolisen (*transsendentin*) väliseen suhteeseen. Tämän suhteen selvittäminen on tiedon lähtökohta. Husserlin mukaan fenomenologian tehtävänä on inhimillisesti merkityksellisen todellisuuden, eli *elämismaailman* (saks. *Lebenswelt*), tutkiminen (Husserl, 2006, s. 130–134). Elämismaailma on se tuttua koettu arkinen ympäristö, jossa ihminen elää. Fyysisen elinympäristön lisäksi siihen kuuluvat myös kulttuurin kautta välittyneet käsitykset ja tiedostamattomat oletukset (Enges, Mahlamäki & Virtanen, 2015, s. 61). Tutkimuksessani nämä Husserlin esittämät käsitteet tulevat esille erityisesti tutkijan asennoitumisessa tutkimusaineistoon. Tulkitsen aineistoni kuvaavan eräitä elämismaailmoja ja ajattelen tiedon rakentuvan erilaisissa dialogeissa. Tutkimusaineistooni suhtaudun mahdollisimman vapaana ennakoasetelmista, mutta samalla niiden läsnäolon tiedostaen.

Husserlin elämismaailman käsitettä myötäillen myös Husserlin oppilas Martin Heidegger (1889–1976) korosti maailman jäsenyyden ihmisille eri tavoin. Inhimillinen maailmassa oleminen, eli *täälläolo* (saks. *Dasein*), on Heideggerin mukaan ihmisen elämän suurin ongelma. Fenomenologia on siten tiedettä "olevan olemisesta". (Heidegger, 2000b; s. 61–62.) Tulkitsen tämän tutkimuksessani siten, että ihminen on taipuvainen pohtimaan asioita, omaa olemassaoloaan ja paikkaansa omassa elämismaailmassaan. Uniin liittyvät pohdinnat pitävät joskus sisällään todellisuuskäsityksiä haastavia ajatuksia, jotka taas saattavat herättää lisäpohdintoja olemassaolon luonteesta. Hieman vähemmälle huomiolle on jäänyt Heideggerin toinen inhimillisen olemisen luonnetta valaiseva käsite *kanssaolo* (saks. *Mitsein*), joka viittaa ihmisten maailmassa yhdessä olemisen tapaan. Edes yksinäisyydessä ihminen ei ole erossa toisista ihmisistä, sillä he ovat läsnä vähintäänkin poissaolonsa kautta. (Heidegger, 2000b, s. 158; McMullin, 2013, s. 29.) Kanssaoloa voi tarkastella myös Husserlin *yhteisöhorisontin* käsitteen rinnalla. Yhteisöhorisontin perusajatuksena on se, että ihmisen elämä on lähtökohteisesti elämistä jaetussa maailmassa jaettujen merkitysten ja tilanteiden kanssa (Husserl, 2006, s. 130–134).

Ajatus edellä kuvatusta yksilön ja yhteisön yhteen kietoutumisesta aina olemassaolon tasolta alkaen tukee käsitystäni ihmisen ja kulttuuriperinnön välisestä suhteesta, jonka näen luonteeltaan dialogisena. Yksilöiden antamien merkitysten ja niistä tehtyjen tulkintojen pohjalta voi mahdollisesti samalla ymmärtää sitä maailmaa, jossa hän elää, sillä ihmiseen luontaisesti kuuluva tarve ymmärtää määrittää samalla hänen todellisuuttaan (Tuomi & Sarajarvi, 2018, s. 40; s. 71).

Tämä ajatus ohjaa tutkimusotettani. Yksilöiden minulle tutkijana välittämiä merkityksiä tulkiten avautuu mahdollisuuksia tulkita niitä edelleen tavalla, jotka liittävät merkitykset osaksi laajempia kulttuurisia ja inhimillisiä kokonaisuuksia.

Tutkimuksessani olen kiinnostunut siitä, minkälaisena todellisuus avautuu tutkimukseeni osallistuneille. He ovat saaneet kertoa yksilölliseen elämänsä maailmaansa liittyvistä ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Lähestyn tätä kunkin omaa maailmassa olemisen tapaa ja täällä-oloa kannustamalla tutkimukseen osallistuvia pohtimaan heille esittämiäni kysymyksiä. Olen tutkijana lähtökohtaisesti uskonut heidän kertovan minulle tärkeitä asioita ja olen vastaanottanut heiltä saamani tiedon sellaisenaan, kuin he ovat sen minulle halunneet välittää. Olen tallentanut heidän puheensa nauhalle ja litteroidessani puhetta olen kunnioittanut aineistoa sellaisenaan, enkä esimerkiksi ole poistanut sieltä osia mielivaltaisesti tai omia tarkoituksiani ajatellen. Tutkijan tehtävänä on viime kädessä kuitenkin käsitteellistää näitä ihmisten kokemuksia ja niille annettuja merkityksiä, sillä aineisto ei sellaisenaan "kerro" mitään, vaan tulee käsitteelliseksi ja ymmärrettäväksi vasta tutkijan tulkinnan kautta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 41–42).

Myös hermeneuttisen filosofian perustajana pidetty Hans-Georg Gadamer (1900–2002) piti oppi-isänsä Heideggerin tapaan ihmisen tietoisuutta luontaisesti tulkitsevana ja ymmärtämään pyrkivänä (Gadamer, 2004, s. 129; Raatikainen, 2004, s. 95; ks. ymmärtämisen kyvystä "sisäisenä sanana" ja "sydämen kielenä" Oesch, 2005, s. 16). Sekä Husserlin fenomenologiassa että Heideggerin hermeneuttisessa filosofiassa ajatellaan, että ymmärtäminen on ihmisen alkuperäinen olemisen tapa, jonka pohjalta ihminen rakentaa todellisuuttaan. Hermeneutiikka on klassisessa muodossaan tulkinnan teoriaa, ja sen juuret ovat antiikin Kreikassa. Silloin hermeneutiikka nähtiin enemmänkin taitona ja käytännöllisenä valmiutena. Myöhemmin tämä taito siirtyi Raamatun tutkimukseen ja sen oikean tulkinnan ja kätkeyn merkityksen löytämisen taitoon. Klassisen hermeneutiikan mukaan tulkinnan tärkein motiivi oli normatiivinen, eli keskeistä oli löytää oikea metodi tulkinnan tekemiseen. Klassisen hermeneutiikan määritelmä eroaa modernista hermeneutiikasta erityisesti siten, että tulkinnan oikean taidon sijaan korostetaan metodista tietoisuutta. Tällöin voidaan puhua myös tutkimusotteesta ja asettautumisesta tiettyyn suhteeseen tutkittavaan kohteeseen nähden. Modernista hermeneutiikasta on olemassa useampiakin määritelmiä, jotka kytkeytyvät hermeneutiikan kehittymisen historiallisiin vaiheisiin. Edelleenkin hermeneutiikan perustehtävänä on siirtää merkitys yhdestä maailmasta toiseen. (Gadamer, 2004, s. 40–41.)

Tutkimuksessani tulkitsen ja analysoin aineistossa esiintyvää *unipuhetta*. Unipuheen käsite heijastaa fenomenologis-hermeneuttista näkemystä puheesta kommunikaation perustana. Heideggerin mukaan ihmisille eri tavoin jäsentyvää maailmaa kannattelevat puhe ja kieli, ja kommunikointi toteutuu näiden avulla. Kieli on eräänlainen olemisen taito, kun taas puhe on kommunikaation varsinainen perusta. Puhe liittyy yksilön toisiin ihmisiin ja maailma tulee siten jaetuksi toisten kanssa. (Heidegger, 2000a, s. 51; s. 103; s. 214; 2000b, s. 206; s. 185.) Aineistossani tutkimukseen osallistujien puhe kohdistuu heidän omiin käsityksiinsä unista sekä heidän kokemuksiinsa ja ajatuksiinsa unien kertomisesta ja

kertomistilanteista. Unista puhuminen ei siten kohdistu yksinomaan omiin uniin, vaan myös toisten uniin tai uniin yleisesti. Puheen voi nähdä kertovan kokemuksista, mutta toisaalta aineistoa voi ymmärtää myös osana yhteiskunnallista keskustelua ja faktatietona erilaisista narratiiveista, diskursseista ja näkemyksistä (Jouhki & Steel, 2016, s. 35). Näenkin siten, että ihmiset tuovat puheen avulla ilmi erityisesti sen, miten he maailmansa ymmärtävät. Näkemykseni mukaan ihminen myös luo aktiivisesti itselleen lisää ymmärrystä, ja hän pohtii omaa merkitystään ja rooliaan osana yhteisöjä ja ilmiöitä. Tätä voi kuvata toimijuutena²⁷, joka laajasti ymmärrettynä nähdään ihmistieteiden keskeisenä, yksilön ja rakenteiden välistä suhdetta selvittävänä käsitteenä (Vanhalakka-Ruoho, 2014, s. 193). Tutkimuksessani sovellan toimijuuden käsitettä erityisesti ihmisten unikäsitysten reflektointien yhteydessä, kun tutkimukseen osallistunut esimerkiksi arvioi omaa rooliaan ja mahdollisuuksiaan unikokemusten tuottamisessa tai jopa osana itse unikokemusta (ks. tarkemmin luvussa 5.4.2: *Unet todellisuuden haastajana ja selittäjänä* ja luvussa 7.1: *Monikerroksiset ja reflektioivat unikäsitykset*).

Se, miten tätä aineistoni unipuhetta tulkitseen, riippuu pitkälti esiymmärryksestäni sekä vuoropuhelustani teorian kanssa. Kun tutkijana analysoin esimerkiksi litteroitua haastatteluaineistoa, heijastan lukemaani kaikkea sitä, mitä asiasta jo tiedän. Ennakkokäsityksiä aineistoa tulkitessa ei voi välttää, eikä toisaalta pidäkään, koska lopulta vain niistä käsin tutkija voi ymmärtää asioita. Ymmärtämisen tehtävänä on enemmänkin seuloa esille näitä ennakkokäsityksiä, mutta se ei tarkoita sitä, että niistä tarvitsisi luopua, vaan enemmänkin opetella hermeneuttisen tietoisuuden mukainen vastaanottavaisuus "tekstin toiseudelle". Gadamer on kuvannut tulkintaa prosessiksi, jossa oma horisontti sulautuu yhteen toisen horisontin kanssa. Käytännössä kohdattavan horisontin toiseus tarkoittaa toisenlaisia tapoja käsittää asioita. Ymmärtämisen ihme on kuitenkin aina myös osallisuutta yhteiseen merkitykseen. (Gadamer, 2004, s. 30; s. 33–34; s. 222; Vasenkari & Pekkala, 2000, s. 247.)²⁸

Tutkimuksessani hermeneuttinen tietoisuus on tarkoittanut sitä, että tutkijana minun on pitänyt ymmärtää samanaikaisesti omia ennako-oletuksiani, jotka ohjaavat tulkintojani, mutta samanaikaisesti olla tietoinen siitä, että ymmärrän vain niistä käsin. Ennako-oletukset eivät kuitenkaan ole yksinomaan

²⁷ Toimijuuden käsite (engl. *human agency*) on yleinen erityisesti kasvatustieteissä. Sillä viitataan elävän olennon kykyyn ja mahdollisuuksiin toimia. Glen H. Elder Jr. määrittää toimijuuden seuraavasti: "Toimijuus on yksilöiden elämänsä rakentamista niiden valintojen ja toimintojen kautta, joita he toteuttavat sosiaalisen ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien ja rajoitusten puitteissa" (Shanahan & Elder, 2002, s. 150). Marjatta Vanhalakka-Ruoho peräänkuuluttaa toimijuuden tarkastelua tavalla, joka painottaa yksilöiden elämänsä kulkujen ja merkityksenantojen ainutkertaisuutta. Toimijuuteen liittyy aina myös eksistentiaalinen ulottuvuus, joka sisältää olemisen ja elämisen pohdintaa. (Vanhalakka-Ruoho, 2014, s. 199.) Kulttuurien tutkimuksessa toimijuuden käsitteen sijaan on korostettu muun muassa subjektiivisuutta, aktiivisesti merkityksiä luovaa yksilöä sekä erilaisia osallistavia kulttuuritutkimuksen menetelmiä.

²⁸ Antropologiassa tämä ajatus korostuu Clifford Geertzin (1926–2006) tulkitsevassa ja symbolistisessa antropologiassa. Se ajatus, että tutkija luo omanlaisensa fiktion (tulkinnan) tutkittavien antamista (tulkituista) aineksista, on yksi etnografian peruslähtökohtia. Geertzin symbolistinen antropologia pyrkii kulttuurien syvällisten kuvausten (engl. *thick description*) äärelle kulttuurin käyttämien symbolien avulla. Nämä symbolit ilmenevät ajatusten välityksellä kommunikaation kautta. (Geertz 1973, s. 9–10; s. 89.)

subjektiivisiä käsityksiä tai mielipiteitä, sillä yksi ennakko-oletuksia asettava tekijä on ihmisen olemiseen kuuluva historiallisuus. Tätä Gadamer kuvaa vaikutushistoriana, joka tarkoittaa sitä, että ajattelun tulee aina huomioida oma historiallisuutensa. Siksi ymmärtäminen, eli hermeneuttinen tietoisuus, vaatii yhteyttä perinteeseen, joka tarjoaa ihmiselle aseman tuttuuden ja vierauden välitilassa. Tämä asema vaatii samanaikaisesti tradition kyseenalaistamista, mutta myös sen auktoriteetin tunnustamista. (Gadamer, 2004, s. 6–7; s. 39.) Esiymmärrys on läsnä myös tutkimukseen osallistuneiden omassa puheessa, jolloin tutkijan tehtävänä on ymmärtää sitä, miten tutkimukseen osallistunut itse ymmärtää. Siitä tutkija voi kuitenkin tehdä vain tulkintoja. Olen pyrkinyt tiedostamaan omia aiheeseen liittyviä ennakkokäsityksiäni, ja esimerkiksi johdantoluvussa olen kuvannut niitä syitä, miksi olen valinnut tutkimusaiheeni. Tarkastelen työtäni myös avoimen kriittisesti. Oman tulkinnan analysointi on kiinnostava tutkimuskohde sinänsä, eikä aineiston ymmärtäminen lopu koskaan. Tällöin tutkimuskysymysten asettaminen ja niihin vastaaminen rajaa lopulta sen, milloin yksittäinen tutkimus on tehnyt tehtävänsä ja sen voi saattaa päätökseensä.

2.1.2 Dialogisuus tiedon tuottamisen prosesseissa

Työskentelyni on edennyt hermeneuttiselle kehälle uskollisena ja edestakaisena liikkeenä omien ennakko-oletusteni, teorian ja uuden aineiston välillä. Tätä liikettä kuvaan *dialogina*. Arkikielessä dialogilla tarkoitetaan kahden ihmisen välistä vuorovaikutusta ja keskustelua. Myös tutkimusprosessiin vietyä ajatusta dialogista voi herättää ensimmäisenä mielikuvia haastattelutilanteesta käydystä keskustelusta, jossa tutkija ja tutkimukseen osallistujat vuorottelevat. *Intersubjektivisuus*, eli ajatus tiedon rakentumisesta tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien välisessä dialogissa, on dialogisen metodologian keskeisiä lähtökohtia. Tällöin tietoa ei ymmärretä jonain valmiiksi olemassa olevana, joka sellaisenaan siirtyy tutkimukseen osallistuvilta tutkijalle. Olennaista on tiedostaa yksilöllisten sosiaalisten, historiallisten ja tilannekohtaisten tekijöiden läsnäolo tiedon tuottamisprosessissa. Aineistoa ja tietoa tuotetaan juuri siinä ja juuri silloin, eli *kontekstuaalisesti*. (Vasenkari & Pekkala, 2000, s. 244; s. 247; Hakamies, 2016, s. 201–203.)

Dialogi ei kuitenkaan ole yksinomaan tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien välistä vuorovaikutusta, vaan dialogisia tasoja voidaan tutkimusprosessissa havaita enemmänkin. Esimerkiksi Vincent Crapanzano (1992) kutsuu *primääridialogiksi* sitä dialogin tasoa, joka muodostuu tutkijan ja tutkimukseen osallistujien välille vuorovaikutustilanteessa. Tällöin tutkija ja osallistujat rakentavat yhdessä neuvotellen sen kontekstin, jossa dialogia käydään. Tilanne on toinen, kun tutkija alkaa analysoida aineistoaan. *Sekundaaridialogissa* tutkija suhtautuu uudelleen käytyyn primääridialogiin ja kontekstoi sen uudelleen. Tutkijan kanssakeskustelijä voi silloin olla esimerkiksi aikaisemmat samaa aihetta koskevat tutkimukset (Sykäri, 2013, s. 82). Tässä sekundaaridialogin vaiheessa tutkijan merkitys korostuu, sillä tutkimukseen osallistujat eivät ole enää vaikuttamassa tiedon tuottamiseen. Näiden rinnalle dialogisuuden kolmanneksi tasoksi Crapanzano hahmottelee *varjodialogin*, joka viittaa jokaisen tiedon tuottamiseen osallistuvan henkilön dialogiin oman esiymmärryksensä tai jonkin objektiiviseksi katseeksi

oletetun tahon kanssa. Tutkija voi käydä tällaista dialogia esimerkiksi toisen tutkijan, arvostamansa kollegan, tai jopa kuvitteellisen henkilön kanssa. (Crapanzano, 1992; s. 213–214; 288: Vasenkari & Pekkala, 2000, s. 249–251; Fingerroos, 2004, s. 109.) Itse ymmärrän varjodialogin myös yhtenä sisäisen dialogin muotona, jossa tutkijana asemoin ja arvioin omaa ajatteluani suhteessa tiedeyhteisöön ja tutkimuksen teon perinteisiin.

Dialogisuuden reflektointia on tehty etnologiaan tai siihen läheisesti kiinnittyvissä tutkimuksissa erilaisista lähtökohdista, mikä osoittaa dialogisen lähestymistavan laajuuden sekä toisaalta myös sen mahdollisuudet (esim. Hakamies, 2016; Koskinen-Koivisto, 2014; Sykäri, 2013). Ymmärrän dialogisuuden tutkimuksessani metodologiana, joka antautuu vuoropuheluun erilaisten näkemysten kanssa ja tuottaa sen pohjalta uutta tietoa. Dialogisuus on siten yksi analyyttistä työkaluistani, eli tapa katsoa, jäsentää ja ymmärtää.

Dialogisuus perustelee myös tutkimusotteeni erilaisia ulottuvuuksia yhdistelemään pyrkivän lähestymistavan. Holistisen maailmankuvan mukaan tietoa maailmasta ja ihmisestä tulisi etsiä systemisen ajattelun kautta, jonka mukana elämä on yhteen kietoutumista (Capra & Luisi, 2014, s. 63). Pirstoutuminen eri tarkastelukulmiin on ollut näkyvissä myös unien tutkimuksen kentällä, mistä syystä näkökulmia yhdistävät tutkimukset ovat siellä enemmän kuin tervetulleita. Keskusteleminen merkitsee usein oman ajattelun kyseenalaistamista, joten dialogisuus liittyy siten kiinteästi myös reflektiiviseen asennoitumiseen tiedon hankinnassa, käsittelyssä ja sen tulkinnassa.

Tarkastelen dialogisuutta tutkimuksen tekemisen tapana, mutta se heijastuu myös aineistoni tulkintaan. Tulkitsen sekä unien kertomistilanteita että yksilöiden unikäsityksiä koskevaa puhetta dialogisuuden näkökulmasta. Vaikka tarkastelun kohteena ovat yksilölliset näkemykset, lähdän siitä, että tieto rakentuu niin yksilön kuin yhteisönkin tasolla eritasoisten vuoropuhelujen avulla. Yhtäältä dialogisuus on toiminnallista vuorovaikutusta, mutta samalla myös toiseuden kohtaamista. Se kuuluu osaksi kaikkea ihmisten välistä toimintaa, ja kommunikaation kautta ihmisten ajatukset tulevat jaetuksi toisille. (Koskinen-Koivisto, 2014, s. 2.) Tutkimuksen teon kontekstissa näen, että tutkijana opin aineistoltani ja käyn monenlaista dialogia niin teorian, aineiston kuin oman esiymmärryksen kanssa. Kaikki oivallukset eivät aina synny tutkijan oman analyysin seurauksena, vaan tieto tuotetaan dialogissa yhdessä tutkimukseen osallistuvien kanssa ja aina suhteessa kontekstiin.

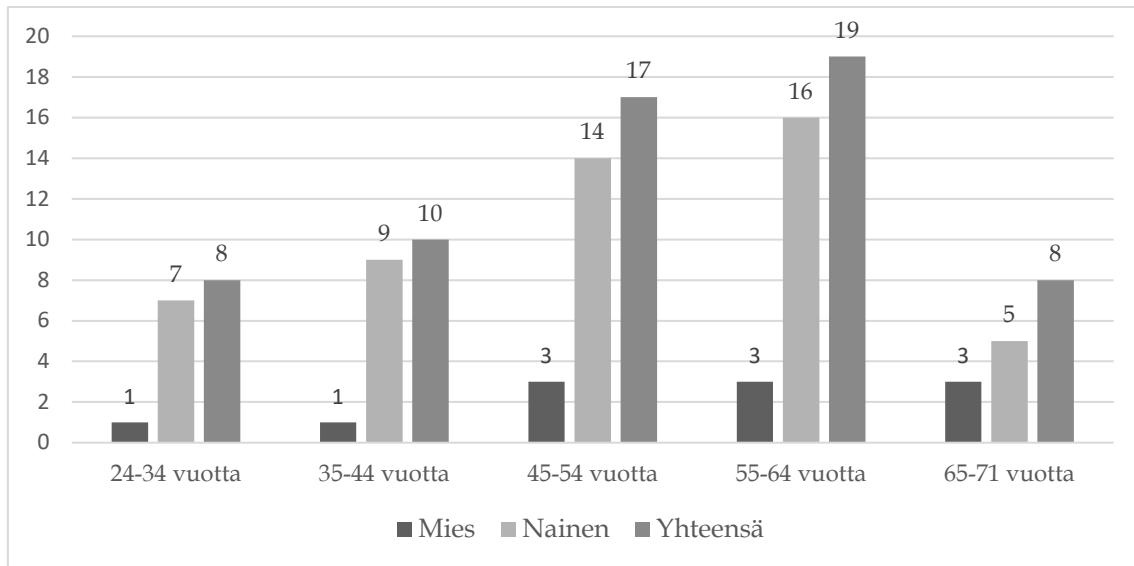
2.2 Tutkimusaineisto ja sen tuottaminen

2.2.1 Tutkimukseen osallistuneet

Tutkimukseni on laadullinen analyysi ja tulkinta tutkimukseen osallistuneiden kanssa tuottamastani kysely- ja teemahaastatteluaineistosta. Teemahaastattelut (N=38, 8 kpl) järjestin Suomen uniryhmäfoorumien seminaareissa vuosina 2013–2016 sekä johtamisen psykologian kurssilla Lapin yliopistossa vuonna 2017.

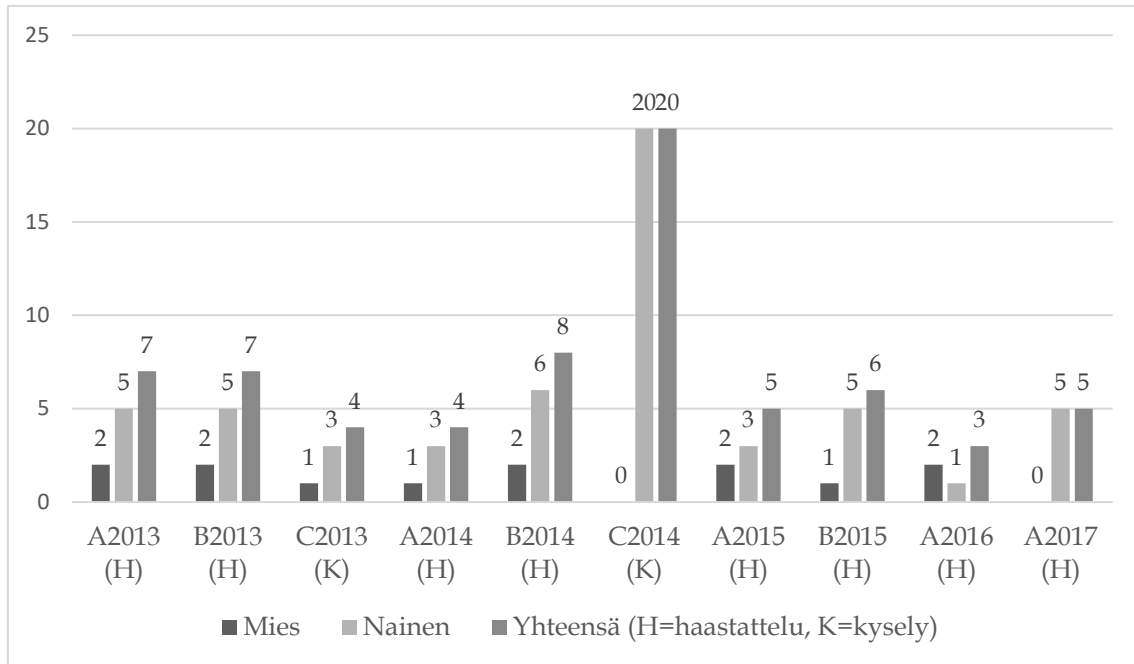
Kyselyt (N=24, 2 kpl) toteutin pitämäni tutkimusaiheeni käsittelevän luentosarjan yhteydessä Turun yliopistossa vuonna 2013, ja julkaisemalla kyselyn Facebookin kautta vuonna 2014. Päädyin tutkimustehtäväni ohjaamana kysymään osallistujilta heidän näkemyksistään, kokemuksistaan ja muistoistaan liittyen unikäsityksiin ja unien kertomiseen. Palaan lähemmin kuhunkin haastattelukertaan ja kyselyyn myöhemmin tässä luvussa.

Esittelen seuraavassa kuviossa (Kuvio 2) tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden kokonaismäärän, iän ja sukupuolen:

KUVIO 2 Tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden kokonaismäärä, ikä ja sukupuoli (N=62)

Seuraavassa kuviossa (Kuvio 3) tarkennan osallistuneiden määrää ja sukupuolta koskemaan yksittäisiä haastattelu- ja kyselykertoja (A2013-A2017):

KUVIO 3 Tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden määrä ja sukupuoli haastattelu- ja kyselykerroittain (N=62)

Aineisto on koodattu muotoon M57/ A2014 (M=mies, N=nainen + ikä haastattelu- ja kyselyhetkellä/ aineistokokonaisuus + vuosi). Vuosiluvun edessä oleva kirjain (A-C) siis viittaa kyseisen vuoden aineistokokonaisuuteen (haastattelu tai kysely) aikajärjestyksessä. Mikäli samassa kokonaisuudessa on kaksi saman ikäistä miestä tai naista, erotan nämä aakkosten kirjaimilla (esim. 46A, 32B jne.).

Tutkimukseen osallistui yhteensä 62 henkilöä, joista naisia oli 51 (82 %) ja miehiä 11 (18 %). Ikäryhmistä suurin edustus oli 55–64-vuotiailla (31 %) ja pienin edustus 24–34 ja 65–71-vuotiailla (13 %). Tutkimukseen osallistujat ilmoittivat ikänsä haastattelun tai kyselyn vastaamishetkellä. Ikäryhmien jaottelun muodostin raportointivaiheessa alkaen nuorimmasta osallistujasta ja siitä edelleen kymmenen vuoden välein ryhmiä muodostaen aina vanhimpaan osallistujaan saakka. Tutkimukseen osallistuneiden määrä ei kuitenkaan kerro sen enempää aineiston laadusta, eli esimerkiksi siitä, kuinka paljon tutkimusmateriaalia kukin on tuottanut tai minkälaista aineisto ylipäättään on ollut (ks. aineiston riittävydestä esim. Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 97–98). Keskeinen seikka arvioitaessa aineiston riittävyttä ei olekaan määrällinen edustavuus, vaan enemmänkin se, miten aineistolla onnistutaan vastaamaan tutkijan tekemiin kysymyksiin (Fingerroos & Jouhki, 2018, s. 103–104). Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole tilastollinen yleistys, vaan se tulkitsee, kuvailee ja ymmärtää ilmiöitä (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 98). Tutkimustehtäväni on ollut selvittää, miten elävän perinnön prosessit näkyvät unikäsityksiin ja unien kertomiseen liittyvässä unipuheessa. Jo tutkimustehtävän pohjalta voi vetää sen johtopäätöksen, että en todennäköisesti selvitä sitä luotettavalla tavalla tutkimalla vain yhdeltä henkilöltä keräämääni

aineistoa. Jotta aineisto olisi heterogeeninen ja tutkimukseni jokseenkin edustava, tuli aineistoa kerätä useammalta henkilöltä.

Tarkoitukseni tutkijana on ollut muun muassa kuvailla ja ymmärtää niitä prosesseja, joita unikäsityksiin liittyy ja mitä ne merkitsevät tutkimukseeni osallistuneille. Varmastikaan tämä tutkimus ei kerro kaikkea suomalaisten unikäsityksistä, eikä edes tutkimukseen osallistuneiden unikäsityksistä, mutta mikäli aiheetta jatkossa tutkitaan laajemmin, antaa tämä tutkimus hyvää taustamateriaalia sen kaltaisille jatkotutkimuksille.

Kuten totesin, aineistossani (N=62) miehiä on selvä vähemmistö (N=11), jonka voi tulkita tukeutuen useiden tutkimusten vahvistamaan ajatukseen siitä, että naiset kertovat uniaan enemmän kuin miehet (Virtanen, 1980; Jatakari, 1991; Schredl, Sahin & Schäfer, 1998; Curci & Rime, 2008; Schredl & Schawinski, 2010). Sen lisäksi, että naiset kertovan uniaan enemmän kuin miehet, he myös näyttävät suhtautuvan hyväksyvämmiin uniin, muistavat niitä enemmän, lukevat uniaiheista kirjallisuutta enemmän ja pohtivat useammin unensa merkitystä kuin miehet. (Olsen, 2012.) Aikaisemmat folkloristiset tutkimukset ovat painottaneet naisten keskeisyyttä unien kerronta- ja tulkintaperinteen ylläpitämisessä. Leea Virtasen mukaan äidit ja isoäidit ovat opettaneet lapsille suhtautumisen uniin. Samaa johtopäätökseen tulee Annikki Kaivola-Bregenhøj todetessaan unien olleen Suomessa erityisesti naisten välittämää perinnettä. Yleensä tällainen henkilö on ollut vanhempi naispuoleinen sukulainen. (Virtanen, 1974, s. 92; 1980, s. 58; Kaivola-Bregenhøj, 1988a, s. 118; 2010, s. 34.)²⁹ Miesten pienempi osallistumismäärä tutkimukseni aineistossa voi täten kertoa vähäisemmästä kiinnostuksesta osallistua uniaiheisen väitöskirjan haastatteluun tai kyselyyn, mutta yhtä lailla se voi kertoa jostain muustakin, kuten esimerkiksi siitä, että sosiaalisessa mediassa kyselyihin vastaamista ei miesten osalta koettu kiinnostavana, tai he eivät muuten tavoittaneet samoja viestintäkanavia. Myös se, että osa haastattelutilanteista järjestettiin naisvoittoisen seminaarin yhteydessä, loi reunaehdoja miesten saamiselle osaksi aineistoa.

Laadullisessa tutkimuksessa on yleensä pidetty hyvänä asiana, jos osallistujat tietävät jo jotain tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 98). Toisaalta voidaan myös pohtia sitä, minkälainen suhde tutkimukseen osallistuvilla on tutkimusaiheeseen ja vähentääkö vai lisääkö tuo suhde tutkimuksen luotettavuutta. Aineistoni tuottamisessa on käytetty harkinnanvaraista otantaa, eli

²⁹ Annikki Kaivola-Bregenhøj on todennut suomalaisten miesten jääneen syrjään unien kertomista koskevan aineiston osalta. Hän pohtii, johtuisiko miehiä koskevan aineiston puute siitä, etteivät miehet halua kertoa unistaan tuntemattomille. Poikkeuksen tekevät sota-ajan uniin liittyvät kokemukset, joista miehetkin mielellään kertovat (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 134). Myös Erkka Pehkonen pitää rintamamiesten kirjeistä koostuvaa aineistoaan kiinnostavana juuri siitä syystä, että miesten välittämästä unien kerrontaperinteestä on hyvin vähän mainintoja tutkimuskirjallisuudessa ja yleinen näkemys pitää naisia keskeisemmässä roolissa kerrontaperinteen ylläpitämisessä (Pehkonen, 2013, s. 213). Leea Virtasen aineistossa kuitenkin mainitaan unien kertomisen yhteydessä äitien lisäksi niin isoäidit, miehet, veljet, serkut, sedän vaimot kuin isätkin ja siitä voidaan päätellä, että unien kertominen koskee enemmän tai vähemmän yhteisön kaikkia jäseniä, sukupuoleen katsomatta. (Virtanen, 1974, s. 92; 1980, 56; Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 132. ks. myös ylluonnollisten kokemuksen kontekstissa sukupuolten välisistä eroista: Alasuutari, 2015).

tutkimukseen on valittu tietoisesti ihmisiä, joilla on todennäköisesti aiheesta jotain sanottavaa. Sen sijaan, että olisin etsinyt haastateltavia vaikkapa lehti-ilmoituksella, päätin tuottaa aineistoa uniryhmäfoorumien seminaarien ja valinnaisten yliopistokurssien yhteydessä. Haastattelut järjestin tilanteissa, joissa osallistujat olivat läsnä unia kohtaan jossain määrin tuntemastaan mielenkiinnosta, mistä syystä voisi olettaa jotain tutkimukseen osallistuneiden myönteisestä asennoitumisesta unia kohtaan. Pelkkä osallistuminen ei kuitenkaan vielä kertonut, minkälaisista tuo mielenkiinto laadullisesti oli. Tutkijana en siis ole voinut olettaa etukäteen mitään muiden ihmisten ajatuksista. Koska en tutkimuksessani kysynyt heidän asennoitumisestaan unia kohtaan, jää esimerkiksi tulkinta tutkimukseen osallistuneiden myönteisestä asennoitumisesta uniin pelkäksi oletukseksi.

Esittelen seuraavaksi tämän tutkimuksen kannalta olennaisen uniryhmämenetelmän kahdestakin syystä. Ensinnäkin aineisto on osaksi tuotettu henkilöiden kanssa, joilla on kokemuksia unien jakamisesta uniryhmissä. Lähes kaikki haastattelut (seitsemän kahdeksasta) järjestin uniryhmäseminaarien yhteydessä. Aineistostani (N=62) noin puolet osallistujista (33) tavoitin uniryhmäseminaarien yhteydessä, 9 osallistujaa yliopistokursseilta ja 20 osallistujaa Facebookin kautta. Koska Facebook-kysely jaettiin eteenpäin myös muilla sivuilla, on kuitenkin vain hieman yli puolet, eli 33 osallistujaa 62:sta ollut todistetusti tekemisissä uniryhmäseminaarien kanssa.

Toinen syy, miksi esittelen uniryhmämenetelmää, on se, että olen myös itse käynyt uniryhmäseminaareissa ja osallistunut uniryhmiin. Tämä on omasta mielestäni vaikuttanut ainakin tutkimusaiheeni valintaan, tutkijan rooliin haastattelutilanteissa ja jossain määrin myös aineiston rajaamiseen ja tulkintaan.

Uniryhmä tarkoittaa yleisesti määriteltynä ihmisten muodostamaa ryhmää, jossa jaetaan ja käsitellään unia. Ryhmän koko ja tavoitteet vaihtelevat ja menetelmiä unien käsittelyyn on erilaisia. Yksinkertaisimmillaan ryhmä unista kiinnostuneita ihmisiä kokoontuu yhteen ja alkaa jakaa uniaan keskenään, mitä seuraa keskustelu unista tai sen herättämistä asioista. *Ullmanilaisessa uniryhmässä* käsitellään ryhmään osallistuneiden unia ja keskustellaan ennalta määrätyn prosessin mukaan unien synnyttämistä assosiaatioista, tunteista ja ajatuksista. Psykiatri Montague Ullmanin (1916–2008) kehittämä menetelmä syntyi Ruotsissa 1970-luvulla. Suomeen menetelmän toi psykiatrian erikoislääkäri Markku Siivola, joka perehtyi siihen Yhdysvalloissa ja Ruotsissa 1980-luvun alussa. Ullman oli jo aikaisemmassa terapeuttisessa työssään ottanut etäisyyttä unen tulkinnan käsitteeseen ja suosi sen sijaan omien uniensa jakamista potilaiden kanssa. Ullmanilainen uniryhmämenetelmä korostaa kokemuksellisuutta, eli toisen unia lähestytään oman kokemuksen kautta. Kun ”uni otetaan omaksi”, eli eläydytään toisen ihmisen uneen ja kerrotaan näitä omia kokemuksia unen näkijälle, avautuu uneen erilaisia näkökulmia. Unia ei niinkään selitetä tai tulkita, vaan niitä ymmärretään (engl. *appreciate*). Ryhmää vetää henkilö, joka tuntee menetelmän prosessin, mutta unen paras asiantuntija on aina unennäkijä itse. Uniryhmämenetelmä on alun perin kehitetty jokamiestä varten, eikä se vaadi minkään alan asiantuntijuutta. (Ullman, 2006, s. xvii.) Uniryhmässä yhtä unta käsitellään usean tunnin ajan, joten lähestyminen uniin on toisenlaista kuin arkisissa unien

kertomistilanteissa. Ullmanilaista uniryhmämenetelmää esille tuovan *Suomen uniryhmäfoorumin* toiminta perustuu vapaamuotoisuudelle. Halukkaat kokoontuvat kerran vuodessa seminaarityyppisesti pitämään uniryhmiä. Osallistujien joukossa on sekä ensikertalaisia että useammin seminaareissa käyneitä.

Jää tulkinnanvaraiseksi, missä määrin tutkimukseen osallistuneiden enemmistölle yhteinen konteksti on vaikuttanut heidän unikäsityksiinsä. Itse menetelmän unikäsitys on jäänyt muiden kuin kehittäjänsä määriteltäviksi. Markku Siivola vertaa ullmanilaista unikäsitystä Medard Bossin fenomenologiseen näkemykseen unista "olemassaolomme osana, joka helposti katoaa tulkintakerrosten alle". Näkemyksellä on juurensa Heideggerin "silleen jättämisessä" ja Husserlin "asioihin itseensä" menemisestä, jotka asenteena opponoivat vahvasti Freudin ja Jungin symbolitulkinnan teorioita (Siivola, 2008, s. 71; Boss, 1977, s. 3). Boss piti myös omaa lähestymistapaansa fenomenologisena erottaakseen sen psykoanalyttisesta ja neurologisesta unien tutkimuksesta (Boss, 1977, s. 13).

Tutkimukseni huomio ei kuitenkaan ole uniryhmätoiminnassa. Uniryhmään osallistuvat ihmiset ovat heterogeeninen joukko ihmisiä, joita yhdistää eriasteinen kiinnostus unia kohtaan. Uniryhmä ei ole ainoa paikka, missä uniryhmäfoorumiin osallistuneet ihmiset jakavat uniaan, vaan heillä on kokemuksia unien kertomisesta myös muissa arkisissa tilanteissa. Tutkimukseni aineistossa uniryhmiin liittyviä suoria kokemukuskuvauksia on vähän, ja ne korreloivat selvästi tutkijan asettamiin kysymyksiin. Esimerkiksi kaksi haastattelukertaa (A2015 ja B2015) sisälsivät uniryhmätoimintaan liittyviä kokemukuskuvauksia, koska yritin tutkijana silloin selvittää erityisesti sitä, mitä tutkimukseen osallistuneet kokivat unia jakaessaan ja niistä keskustellessaan uniryhmässä. Lopullisen väitöskirjan kannalta kysymys ei ollut relevantti. Mainittakoon vielä, että toisen haastattelukerran aineistoa en ole käyttänyt tutkimuksessani lainkaan, ja toistakin vain osittain. Käsittelen tätä asiaa hieman lisää kyseisten teemahaastattelukertojen kuvailun yhteydessä luvussa 2.2.3: *Teemahaastattelut*.

2.2.2 Haastattelu- ja kyselyrunko

Tutkijan luoma tutkimusasetelma määrittelee sitä, minkälaista materiaalia tutkimuksessa halutaan tuottaa. Se, mitä aineisto "on", ei nouse aineistosta valmiina, vaan tutkija itse määrittelee kysymyksillään, minkälaista aineistoa haluaisi tutkimukseen osallistuvien tuottavan (Aaltonen & Leimumäki, 2010, s. 119.) En kuitenkaan ajattele siten, että ainoastaan asettamalla oikeita kysymyksiä tutkittavilleni onnistun automaattisesti tuottamaan tietynlaista aineistoa. En voi tutkijana etukäteen hallita sitä, mistä ihmiset päättävät puhua. Tutkijalle yllättävä tai jopa odotusten vastainen tulos on usein merkittävä löydös.

Aineistoni määrittelemisen unipuheeksi on tärkeää, sillä tutkimukseni ei sijoitu puhtaasti unien folkloristisen kerronnan tutkimuksen jatkumolle. En siis lähesty aineistoani kerrontana, joskin puhumisen ja kertomisen välistä eroa en käytännön tasolla välttämättä jatkuvasti arvioikaan. Ero tulee esille vasta tutkijan asennoitumisessa ja tulkinnassa. Siitäkin huolimatta, että olen esittänyt osin samanlaisia kysymyksiä tutkimukseen osallistuneille kuin aikaisemmat suomalaista unien kerronta- ja tulkintaperinnettä tutkineet Leea Virtanen ja Annikki

Kaivola-Bregenhøj, on tulkintani lähtökohta ollut kuitenkin toinen³⁰. Aikaisempi suomalainen folkloristinen unien kerronnan tutkimus on silti ollut tutkimukseni merkittävä, sillä se on viitoittanut tien ja osoittanut tutkimuksellisen perinteen jonka kanssa keskustella. Ajatellen tutkimukseni teemaa, voisin jopa ajatella kyseessä olleen eräänlaisen unien tutkimuksen perinnön, jonka olen tutkijana voinut vastaanottaa.

Haastattelu- ja kyselyrunko on rakentunut kahden teeman varaan, unikäsityksiin ja unien kertomistilanteisiin (ks. Liite 1: *Haastattelu- ja kyselyrunko*). Nämä teemat olen jakanut unikäsitysten osalta niiden määritelmiin, kokemuksiin lapsuuden ajan unista ja unikäsityksistä, unikäsitysten rakentumiseen sekä näkemysmiin vanhempien unikäsityksestä. Näiden lisäksi olen kysynyt yksittäisten unien merkityksistä ja omien unien tulkintavoista. Unien kertomistilanteiden osalta kysymykset ovat koskeneet sekä kertojan että kuulijan kokemuksia, heidän odotuksiaan, ennakko-arvioitejaan ja tavoitteitaan. Olen soveltanut kyselyihin haastattelurungon kysymyksiä, ja purkanut haastattelujen kysymykset siten, että kyselylomakkeessa on ollut vain yksi kysymys numeroitua kysymystä kohden. Haastatteluissa olen avannut samaa kysymystä useammasta suunnasta, mutta selvyuden vuoksi kyselyssä jokainen kysymys on esitetty yksitellen. Haastattelutilanteissa kysymyspatteristossa ei siis ole ollut niin montaa erillistä kysymystä kuin kyselyssä, joskin sisällöltään ne olivat samanlaisia. Useiden kysymysten esittäminen samalla kertaa, vaikka ne ovatkin käsitelleet samaa asiaa vain hieman eri näkökulmista, johti haastattelutilanteissa monesti tilanteeseen, että jouduin kysymään joitain kysymyksiä uudelleen, koska ne katosivat mielestä haastateltavilta. Vaikka kysymys tutkijan mielessä saattaakin olla hyvin samankaltainen, tutkimukseen osallistuja painaa ne todennäköisesti kaikki mieleensä erilaisina, muistaen kenties vain ensimmäisen, mutta ehkä myös pyrkii epätoivoisesti vastaamaan jokaiseen kysymykseen.

Kysymykset on rakennettu neutraaleiksi ja mahdollisimman avoimiksi, kuten: "Minkälaisia unien kerrontatilanteita muistat?" tai "Mitä vanhempasi ajattelevat unista, jos tiedät?" Tietoinen "Miksi?"-kysymyksen välttäminen on tavallista käyttämässäni teemahaastattelussa. Kysymys myös saattaa tuntua haastateltavasta epämuokavan rajaavana, eikä siihen vastaaminen välttämättä kerro todellisista syistä. (Krueger & Casey, 2009, s. 54.) Tätä "Miksi?" -kysymyksen käyttöä olen pohtinut myös unien kertomisen tavoitteita analysoidessani. Leea Virtanen kysyy kertomisen motiiveja käsittelevässä artikkelissaan: "Miksi uni kerrotaan?" Hän myös etsii aineistostaan viittauksia kysymykseen: "Miksi unennäkiä haluaa kertoa unensa?" (Virtanen, 1980, s. 61). Annikki Kaivola-Bregenhøj taas pohtii kirjassaan *Kerrotut ja tulkitut unet* kysymystä: "Miksi unia yleensä kerrotaan?", mutta SKS:n Kansanrunousarkiston vastaajille hän ei "Miksi kerrot uniasi?" -kysymystä ole esittänyt (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 33, ks. myös luvusta 3.2: *Unikäsiyys*). Itse en ole pyrkinyt niinkään selvittämään sitä, miksi unia lopulta kerrotaan, vaan enemmänkin ymmärtämään ja tulkitsemaan erilaisia tavoitteita, joita unien kertomistilanteissa unen kertojissa on herännyt, ja joita he

³⁰ Katso tarkemmin Leea Virtasen ja Annikki Kaivola-Bregenhøjn heidän tutkimuksiinsa osallistuneille esittämistään kysymyksistä luvuissa 3.2: *Unikäsiyys*.

minulle aineistossa ovat kuvanneet. Haastattelujen litteroinnit tosin osoittivat, että esittämäni kysymykset muotoutuivat puhekielellä kuitenkin joskus tiedostamattani miksi-muotoon.

2.2.3 Teemahaastattelut

Ensimmäisenä aineiston hankintamenetelmänä oli teemahaastattelu, jossa ennalta sovitut teemat erottavat sen esimerkiksi avoimesta haastattelusta ja toisaalta strukturoidusta lomakehaastattelusta. Tutkimukselleni tärkeät teemat toimivat pohjana haastattelurungon kysymyksille. Haastattelua voi luonnehtia myös puolistrukturoiduksi, joka Mika Metsämuurosen mukaan tarkoittaa samaa kuin teemahaastattelu (Metsämuuronen, 2011, s. 247). Teemahaastattelulle on tavallista se, että vaikka teemat tiedetään etukäteen, ei kysymyksillä kuitenkaan ole tarkkaa järjestystä tai ennalta sovittua muotoa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2004, s. 197). Aloittelevana haastattelijana ja tutkijana tukeuduin melko tarkasti haastattelurungon kysymyksiin niin sisällön kuin järjestyksen osalta.

Tutkimus kohdistui osallistujien henkilökohtaisiin kokemuksiin, ajatuksiin ja mielipiteisiin, eikä esimerkiksi ryhmän vuorovaikutukseen tai yhteisiin menisyyden kokemuksiin. Tavoitteena ei siten ollut tavoittaa jonkinlaista kollektiivista ymmärrystä kokemuksista, käsityksistä tai uskomuksista (Pietilä, 2017, s. 111; Pietilä, 2010, s. 215). Vaikka painotus ei ollutkaan ryhmän vuorovaikutuksen tutkimisessa, nousi haastatteluissa toki esille jonkin verran myös muuta ryhmän jäsenten välistä keskustelua, huomautuksia ja kommentteja. Puheenvuorojen vaikutus toisiinsa näkyi selkeimmin siinä, kun yksi ryhmästä lopetti puheenvuoronsa, niin toinen aloitti omansa sanomalla: "Joo, mä oon samaa mieltä - - -" (N37/A2017), "Mulle tuli tosta sun puheenvuorosta mieleen - - -" (N47/B2014) tai "Voin tunnistaa tollasen - - -" (M59/B2013). Se, että haastateltavat vaikuttavat aina jollain tapaa toisiinsa ja niihin asioihin, joita kerrotaan tai muistetaan, on ryhmähaastatteluille ominaista. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tutkijan huomion tulisi silloin siirtyä käsiteltävästä aiheesta yksinomaan ryhmän toiminnan tarkkailuun. Tutkimuksessani tilanteiden yksilöllinen virittyneisyys todennäköisesti vaikutti siihen, mistä osallistujat valitsivat puhuvansa ja mitä asioita he pitivät siinä tilanteessa merkityksellisinä. Vaikka haastattelijana kuinka pyrki neutraaliin lähestymistapaan, vaikuttaa tilanteeseen niin moni asia lähtien yksilön sen hetkisestä voinnista, tilan lämpötilasta, paikalla olevista henkilöistä tai jopa epämukavista tuoleista. Täysin kliinistä tilannetta ei haastattelusta koskaan saa, mutta on paljon asioita, joita haastatteliija voi tehdä sekä etukäteen että haastattelun aikaan parantaakseen tutkimuksen luotettavuutta.

Jokaista haastattelua edelsi suullinen esittely väitöskirjani teemoista ja siitä, mitä haastattelussa tehdään. Tämän jälkeen kuulijat saivat tehdä päätöksen siitä, lähtevätkö he mukaan haastatteluun. Esittelin aiheen uudelleen vielä ennen jokaista haastattelukertaa. Osallistujien orientoiminen auttoi minua tutkijana keskittymään kuuntelemaan oikeita asioita ja toivottavasti myös antoi haastateltaville käsityksen siitä, mitä haastattelussa tullaan kysymään. Informoinnin yhteydessä kävimme myös keskustelua rajanvedosta unien sisällön suhteen, kuten tulisiko haastattelussa kertoa omia uniaan, jotka päättyvät tallenteeseen ja siten

tutkimuksen aineistoon. Siksi tähdensin ennen haastattelua, ettei tarkoitus ole puhua omien unien sisällöstä, vaan miettiä omaa unikäsitystä sekä unien kertomiseen liittyviä kokemuksia omalla kohdallaan. Joitakin unia tai niiden osia päätyi kuitenkin nauhalle ja osallistujat kommentoivat tapahtunutta näin:

Mun unia saa, siis tällaisia mitä heittelen, niitä saa kertoa ja jakaa, mut mä rajoitan vielä, että sellaiset unet missä selkeästi on arkaluontoinen ja henkilökohtainen sisältö – – on eroja mitä saa kertoa ja mitä ei. (N43/B2013.)

Noi unet, mitä tähän heitettiin, niissä on se, että ne on ikään kuin jaettavissa. (M56/B2013.)

Haastatteluja edelsi tallennetun haastatteluaineiston käyttöluupalomakkeen täyttäminen ja allekirjoittaminen. Selvennän tarkemmin tämän osuuden tietosuojaan liittyviä seikkoja luvussa 2.4: *Eettinen reflektio*.

Haastattelujen fyysiset olosuhteet olivat samankaltaisia, ja osa haastateluista tapahtui jopa samassa tilassa. Olin asettanut tuolit valmiiksi piiriin, ja osallistujat saivat valita oman istumapaikkansa. Pyysin haastateltavia kirjoittamaan A5-paperille oman ikänsä, jotta voisin kirjata puheenvuorot ylös. Pyysin heitä pitämään paperia näkyvillä edessään koko haastattelun ajan. Sovimme yhdessä käytettävästä ajasta ja asetin tallennuslaitteen piirin keskelle. Minulla oli paperi, johon olin merkinnyt omat kysymykseni ranskalaisilla viivoilla (ks. Liite 1: *Haastattelu- ja kyselyrunko*). Käytännössä ennalta kirjatut kysymykset muovautuivat haastattelutilanteessa puhekielelle ja tein myös lisäkysymyksiä teemoista. Vaikka seurasinkin tarkkaan kysymysten järjestystä, halusin välillä summata käytyä keskustelua tai tarkentaa esittämäni kysymystä uudelleen. Saatoin esimerkiksi havaita, että keskustelu oli ajautunut kauemmas alkuperäisestä kysymyksestä ja ajattelin kysymyksen mahdollisesti unohtuneen tai sivuutetun. Olin myös lukenut kuvauksia erilaisista haastattelutilanteista ja tiesin, että näissä tilanteissa tutkija voi ottaa erilaisia rooleja. Haastattelutilanteita ja aineistoa analysoidessani hahmotin myös itselläni erilaisia olemisen tapoja, joita tulkitseen jälkeenpäin oman tutkijan roolin etsimisenä. Tutkimusprosessin alussa pidin tärkeänä sitä, että tutkija pysyttelee ulkopuolisena ja pyrkii esittämään vain ennalta sovittuja kysymyksiä. Seuraavilla haastattelukerroilla yritin toteuttaa haastattelun suunnitellusti, mutta uskaltauduin esittämään tilanteessa mieleeni tulevia kysymyksiä. Vaikka edelleenkin pyrin ulkopuolisuuteen, jota pidin eräänlaisena hyvän tutkijan mittarina, aloin havaita tutkijan ja haastateltavien välistä vuorovaikutusta. Totesin myös sen, että tutkijan ja osallistujien välillä ei ollutkaan tutkijan ja tiedonantajan välistä kuilua, vaan osallistujat olivat yhtä lailla ohjaamassa tilanteen kulkua ja olivat joskus jopa tutkijaa edellä. Esimerkiksi eräässä haastattelussa olin päättänyt pitäytyä ennalta sovitussa kysymyksissä, eli en esittänyt lisäkysymyksiä tai pyytänyt tarkennuksia silloin, kun mielestäni kiinnostava asia nousi esille. Pidättelin viimeistä kysymystä, vaikka se kiinnosti minua. Koin, että ryhmä oli keskustellut pitkään ja ajattelin heidän olevan väsyneitä. Olimme myös sopineet yhteisestä aikataulusta enkä halunnut ylittää sitä. Lopulta eräs haastateltavista kannusti minua esittämään loputkin kysymykset, joita ilmiselvästi halusin kysyä:

Haastattelija: Joo. Kello alkaa olla jo niin paljon, että varmaan täytyy lopetella, että pysytään aikataulussa. Mut sain ihan hirveesti...

N67/B2014: Oliko sulla joku yks kysymys vielä?

Haastattelija: No joo. Mä oisin - - -

N67/B2014: Kysy nyt sit niin saadaan.

Siinä kohtaa koin tutkijana paljastuneeni ja ulkopuolisuuden tunteen sijaan oivalsin olevani osa haastattelutilannetta ja eräällä tavalla myös tutkimuksen kohteena. Samalla huomasin, että myös ryhmä "tiesi" jotain ennalta ja heilläkin oli tietoa siitä, mihin haastattelu "pyrki". Heräsin tiedostamaan, että myös ryhmän jäsenet olivat ottaneet vastuuta yhteisen tiedon tuottamisesta. Lopuissa haastatteluissa tasapainottelin tutkijan roolien kanssa, ja enemmänkin pyrin olemaan tilanteessa läsnä. Tämä tarkoitti myös sitä, etteivät kaikki haastattelutilanteet sujuneet suunnitelmien mukaan, vaan kiusallisia hiljaisuuden hetkiä ja neuvottomuuden tunteita tuli esille jatkossakin. Tutkimusprosessini päätyttyä ajattelen, että kaikenlaiset tunteet ovat haastattelutilanteissa mahdollisia, eikä tutkijan niin sanottu "jäätyminen" ole aina merkki siitä, että hän olisi tehtävässään epäonnistunut. Reflektiivisen asennoitumisen avulla kykenin pohtimaan omia ennakkokäsityksiäni siitä, miten hyvän tutkijan tuli toimia ja kuinka haastattelun tuli oikea-oppisesti rakentua. Kyse oli lopulta oppimisprosessista, jossa tutustuin haastatteluun tutkimusmenetelmänä ja sain omakohtaisesti havaita, mikä on suunnitelmien ja toteutuksen välinen realistinen suhde, tutkijan roolin joustavuus sekä toisaalta se tutkijan roolin kiusallinen ominaisuus, josta ei tahdo päästä eroon. Väitöskirjaan liittyvien haastattelujen suunnittelu ja toteutus ovat osa oppimista, joten ei välttämättä ole esimerkki epäonnistumisesta, mikäli sitä jälkeempäin arvioidessaan toteaisikin haluavansa toteuttaa vastaavan tutkimuksen jatkossa erilaisella tutkimusasetelmalla.

Esittelen seuraavaksi temahaastattelutilanteet, jotka toteutin vuosina 2013–2017. Ensimmäisen ja toisen haastattelun järjestin kahden päivän aikana syksyllä 2013 Suomen uniryhmäfoorumin seminaarissa. Näiden haastattelujen aineistosta käytän viitettä A2013 ja B2013. Esittelin seminaarin osallistujille tulevaa haastattelua ja väitöskirjani teemoja esitelmässäni edeltävänä iltana. Haastattelutilanteeseen tuli paikalle seitsemän henkilöä, kaksi miestä ja viisi naista. Tässä ensimmäisessä koskaan pitämässäni ryhmähaastattelussa pysyttelin melko ulkopuolisena kysymysten esittäjänä. En esimerkiksi esittänyt haastattelutilanteessa syntyneitä lisäkysymyksiä. En myöskään esittänyt omia kommentteja ja mielipiteitä, vaan pitäydin tiukasti ennalta päätetyissä kysymyksissä. Varoin antamasta minkäänlaisia merkkejä, nyökkäilyjä tai muita signaaleja, etten vain olisi häirinnyt haastateltaviani. Varovaisuuteni näkyi myös siinä, että vaikka olisin halunnut kysyä jotain mieleeni tullutta asiaa, en uskaltanut tehdä sitä, koska "minulla ei ollut sitä kysymystä paperilla". Kun keskustelu esitetyn kysymyksen kohdalla hiipui, siirryin eteenpäin. Tavoitteenani oli suorituksen osalta hallinnan tunne. Ensimmäinen haastattelukerta (A2013, kysymykset 1–5) kesti 1,5 tuntia ja toinen haastattelukerta (B2013, kysymykset 6–9) yhden tunnin.

Haastateltavat henkilöt, paikka ja jopa istumajärjestys pysyivät samana molemmilla kerroilla. Haastatteluaikaa kertyi kaksi ja puoli tuntia. Litteroitua tekstiä kertyi 15 x A4-sivua.

Kolmannen haastattelun järjestin keväällä 2014 Suomen uniryhmäfoorumin seminaarissa. Tämän haastattelun aineistosta käytän viitettä A2014. Ennen haastatteluun ilmoittautumista esittelin osallistujille väitöskirjani teemat ja kerroin, mitä haastattelussa tehdään. Haastattelutilanteeseen tuli paikalle neljä henkilöä, yksi mies ja kolme naista. Halusin paneutua tässä haastattelussa erityisesti unen kertomistilanteisiin, mistä syystä poimin haastattelurungosta erityisesti unien kertomista käsitteleviä kysymyksiä. Jälkeenpäin arvioituna tämä haastattelutilanne ei edennyt aivan suunnitelmien mukaan. Sinänsä kiinnostava ja hyvähenkinen keskustelu ajautui tutkijan kannalta usein tilanteeseen, joka ei ollutkaan hallittavissa. Esitin spontaaneja kysymyksiä, joita puheenvuorot minussa herättivät. Se vei asian esittelyä omasta mielestäni syvemmälle, mutta mahdollisesti häiritsi muille annettuja ohjeita vastata alun perin esitettyyn kysymykseen:

Haastattelija(H): Onks teillä jotain unia, mitä te ootte jakanu useampaan kertaan ja miksi te kerrotte saman unen monta kertaa?

N64/A2014: No mullon nää mun tärkeet karhu-unet, ne mä voin kertoa, teillekin mä voisin kertoa kaikki heti, koska ne on mulle niin tärkeitä. Siitä on tullu joku symboli mulle, siitä karhusta, ja se on kyllä ensimmäisen kerran auennu mulle unikäsittelyssä täällä.

H: Karhun merkitys sulle?

N64/A2014: Niin joo.

H: Pystytkö vielä avaamaan sitä, että miksi sä mielelläsi kerrot.

N64/A2014: No, ne on mun mielestä niin täydellisiä upeita unia, vaikka taide-elämyksinä, jos mä osaisin maalata tai tehdä filmin niin niissä ois kaikki ainekset.

(Hiljaisuus)

N39/A2014: Mikä se kysymys oli?

Haastattelukerta kesti yhden tunnin. Litteroitua tekstiä kertyi 5 x A4-sivua, mikä ei vastaa tilanteen todellista kestoja. Totesin myöhemmin, että haastattelusta oli jostain syystä poistunut materiaalia, jota en enää tallennuslaitteelta saanut esille. Muistin siellä olleen kiinnostavia asioita, mutta tilanteelle ei voinut enää mitään. Jälkeenpäin ajatellen tärkeää materiaalia jäi litteroimatta. En kuitenkaan ymmärtänyt esittää näitä kysymyksiä myöhemmissä haastatteluissa tai käyttää mahdollisuutta kutsua haastateltavat uudelleen koolle tai jatkaa keskustelua sähköpostitse. Tämä seikka kuvaa hyvin haastattelutilanteiden ainutkertaisuutta. Samaan tunnelmaan ja keskusteluihin on todennäköisesti mahdotonta päästä uudestaan, joten vaikka olisinkin avannut keskustelun heidän kanssaan uudestaan, emme

todennäköisesti olisi jatkaneet siitä, mihin jäimme ja ajatusaihiot olisivat ehtineet jo kadota mielestä.

Neljannen haastattelun järjestin syksyllä 2014 Suomen uniryhmäfoorumin seminaarissa. Tämän haastattelun aineistosta käytän viitettä B2014. Haastatteluun osallistui kahdeksan henkilöä, kaksi miestä ja kuusi naista. Haastattelutilannetta edelsivät samat suulliset ja kirjalliset esittelyt, ohjeistukset ja käyttölu-palomakkeiden allekirjoittamiset kuin aiemmissakin tilanteissa. Haastattelu kesti 1 h 10 min ja litteroitua tekstiä kerääntyi 15 x A4- sivua.

Viidennen haastattelun järjestin Suomen uniryhmäfoorumin seminaarissa syksyllä 2015. Tämän haastattelun aineistosta käytän viitettä A2015. Haastatteluun osallistui viisi henkilöä, kaksi miestä ja kolme naista. Haastattelun tarkoituksena oli pureutua erityisesti unien jakamisen herättämiin kokemuksiin ja kerätä aineistoa siitä, minkälaisia kokemuksia seminaarin osallistujilla oli unien jakamisesta yleisesti. Ennen ryhmän työskentelyn alkua esittelin lyhyesti väitöskirjani aiheita ja sitä, mitä olin tutkimassa. Korostin siinä, ettei tutkimuksen aikana arvioida ryhmän jäsenten osallistumista uniryhmään eikä käsiteltävää unta oteta mukaan tutkimukseen, vaan tarkoitus oli pohtia unien jakamisen kokemuksia. Osallistuin ryhmän jäsenenä uniryhmään, ja keskityin siinä tilanteessa rooliini uniryhmän jäsenenä, en tutkijana. Kun uni oli käsitelty, vaihdoin tutkijan rooliin ja keskustelimme kokemuksista. Olin päättänyt, etten kirjoita kysymyksiä etukäteen ylös, vaan lähden avaamaan keskustelua tietoisena teemasta eli unien jakamisesta. Haastattelu alkoi tutkijan kysymyksellä:

Haastattelija: Olisin kiinnostunut kuulemaan, kun oli tämä unen jakamisen tilanne tässä, niin miettikää sitä, mitä te koette, mitä siellä teille tapahtui, miten asia eteni teidän sisällä, kun te ensin kuulitte sen unen? Missä kohtaa te koitte asian merkitykselliseksi itsellenne? Ihän lähdette sanomaan asioita mitä tulee ekana mieleen. Te voitte sanoa, mitä teille on tärkeää tässä unen jakamistilanteessa.

Tällä haastattelukerralla päätin tuoda rohkeammin esille omia ajatuksiani tutkimuksen teemoista ja kokemuksistani. Olin pohtinut tiettyjä aiheita ja toivoin, että joku keskustelisi kanssani minua kiinnostavista asioista ja saisin omille ajatuksilleni sitä kautta tukea. Ei ehkä ole onnistunein tutkija se, joka pyytää haastateltaviaan ”vahvistamaan” omia näkemyksiään. Ajatus siitä, että yrittää istuttaa omia ajatuskehelmiään muiden pohdittavaksi ei yllättäen ottanut tulta alleen. Omaa orientoivaa ja kysymykseen päättyvää monologiani seurasi pohdiskeleva hiljaisuus ja hajanaisia mietteitä teemasta. Asiaan saattoi tosin vaikuttaa myös se, että olimme juuri pitäneet uniryhmän jonka jälkeen verkkaisuus ja pohdiskelevuus tuntui luontevammalta kuin vilkas keskustelu. Jonkinlainen väsymys ryhmän keskuudessa oli myös havaittavissa, mutta jälkepäin arvioin tämän johtuneen tutkijan epäonnistuneesta toiminnasta. Sinänsä myös ymmärrän omat tavoitteeni päästä mahdollisimman lähelle unen jakamisen kokemuksia ja saada aineistoa tuoreeltaan uniryhmän jälkeen. Neljäs haastattelu kesti 16 minuuttia. Litteroitua tekstiä kerääntyi yhteensä 3 x A4.

Kuudennen haastattelun järjestin Suomen uniryhmäfoorumin seminaarissa syksyllä 2015. Tämän haastattelun aineistosta käytän viitettä B2015.

Haastatteluun osallistui 6 henkilöä, yksi mies ja viisi naista. Haastattelutilanne oli tarkoitus rakentaa samanlaiseksi kuin viides haastattelutilanne, eli osallistuin ensin uniryhmään ja sen jälkeen siirryin tutkijan rooliin. Unien jakamista käsittelevä haastattelu alkoi omalla kommentillani, jossa summasin uniryhmään osallistuneena haastattelijana tuntojani ja koin siten kannustavani muitakin orientoitumaan toisenlaiseen reflektointiin kuin uniryhmässä. Tämä kommentti ja uniryhmässä olleen tutkijan kokemus toimi ikään kuin siltana siirtymisessä uniryhmästä haastattelutilanteeseen:

Haastattelijana: Itseäni kun mietin tossa, että minkälainen mun maailma oli ennen kello 9.30 ennen kuin aloitettiin ja minkälainen se on nyt, siinä on huikea muutos mitä kaikkea tää pieni hetki on tuonut mun elämään. Tällä hetkellä se tuntuu täyttävän kaiken tavallaan. Ja meille jokaiselle jää ne omat asiat mieleen.

Osallistuin keskusteluun tuomalla esille omia ajatuksiani, enkä esittänyt lopulta ainoatakaan kysymystä. Keskustelu pyöri yhden teeman, unien jakamisen kokemusten ympärillä. Oletin, että aloittamalla omalla kokemuksellani uniryhmässä ja vetäytymällä valmiiden kysymysten esittämisestä keskustelutilanne ottaisi rauhassa omaa muotoaan. Haastattelu jatkui tutkijan alkupuheenvuoron jälkeen tilanteen kommentoinnilla, miltä kustakin nyt tuntui. Haastateltava antaa tästä esimerkin:

Mua kiehtoo tässä se, että me toisillemme aika tuntemattomat ihmiset me tupahdetaan tänne niin kuin jonkun sattuman oikusta ja tässä me istutaan ja tän jälkeen me kukin mennään omiin elämiimme (N54/B2015).

Kuudes haastattelu kesti 35 minuuttia ja litteroitua tekstiä kerääntyi 6 x A4. Viides ja kuudes haastattelu tuottivat sellaista aineistoa, joka käsitteli selvästi sekä unien jakamista juuri päättyneessä uniryhmässä että uniryhmän toimintaa ylipäätään. Väitöskirjani tarkoitus ei kuitenkaan ollut tutkia unien jakamista uniryhmässä. Tätä seikkaa en osannut haastattelua suunnitellessani hahmottaa riittävän tarkasti. Vasta aineistoa analysoidessani aloin erottaa, minkälainen puhe koski omia muistoja unien jakamisesta yleensä erotuksena unien jakamista uniryhmässä tai juuri nimenomaisessa uniryhmäkerrassa. Ymmärsin myös, että tutkimukseni kannalta oli tärkeää erottaa, mistä kulloinkin puhuttiin. Tästä syystä en halunnut juurikaan hyödyntää näiden haastattelujen tuottamaa aineistoa tutkimuksessani. Osin tämä seikka auttoi minua kuitenkin rajaamaan aineistoani ja ymmärsin rajaamisen tärkeyden vasta aineiston analyysivaiheessa, kun tutkimuskysymykseni kirkastuivat ja selkeä tarve ottaa etäisyyttä uniryhmäprosessiin kasvoi. Koko aineistoon tutustuminen on ollut yksi osa tutkimusprosessia, ja siksi näen myös näiden haastattelukertojen aineiston osana tutkimusta. Tästä syystä se on syytä myös esitellä lukijoille. Kaikkea kerättyä aineistoa ei ole tarkoitukseen aina käyttänyt lopullisessa väitöskirjassa, mutta sitä voi kuitenkin hyödyntää esimerkiksi omien tutkimuskysymysten rajaamisessa. Olennainen seikka on myös se, minkälaisen merkityksen tutkija itse antaa omalle aineistolle. Tällöin voi pohtia esimerkiksi sitä, muuttuuko aineisto ulosrajauksen myötä

jo tutkimuksen kontekstiksi, tai millä tavalla aineistosta jo tehdyt tulkinnat su-
lautuvat osaksi tutkijan esiyttä.

Seitsemännen haastattelun järjestin keväällä 2016 Suomen uniryhmäfooru-
min seminaarissa ja tämän haastattelun aineistosta käytän viitettä A2016. Haas-
tatteluun osallistui kolme henkilöä, kaksi miestä ja yksi nainen. Kyseisellä haas-
tattelukerralla oli tarkoitus pohtia unien jakamista kulttuuriperinnön käsitteen
näkökulmasta sekä Suomen uniryhmäfoorumia kulttuuriperintöyhteisönä. En
laatinut valmiita kysymyksiä, vaan keskityimme edellä mainittuun kahteen tee-
maan. Pohjustin keskustelua avaamalla kulttuuriperintöyhteisön käsitettä, eli
sitä, mitä kulttuuriperintöyhteisö yleisesti ymmärrettynä on ja kysyin, voiko yh-
teisön kulttuuriperintöstä pohtia sen ulkopuolelta:

Haastattelija: Kukaan tutkija, esimerkiksi minä, ei voi tulla sanoo, että te olette
kulttuuriperintöyhteisö, tiesittekö. Mut nythän täs käydään keskustelua. Mä
en väitä sitä vaan kysyn, et onko vai ei?

Haastattelu kesti 57 minuuttia, ja litteroitua tekstiä kerääntyi 10 x A4. Keskustelu
oli sisällöllisesti rikasta ja intensiivistä, ja koska tutkimukseni aiheena oli elävä
perintö, oli tärkeää keskustella siitä, minkälaisia ajatuksia kulttuuriperinnön kä-
site seminaariin osallistujissa herätti. Aineisto piti sisällään myös omia muistoja
unien kertomistilanteista ja unien kerronta- ja tulkintaperinteen vaalimisen käy-
tännöistä.

Kahdeksannen haastattelun järjestin talvella 2017 Lapin yliopiston kurs-
silla. Tästä aineistosta käytän viitettä A2017. Haastatteluun osallistui viisi naista.
Haastattelun järjestänyt lehtori kutsui minut mukaan vierailevana, omaa väitös-
kirjaansa tekevänä asiantuntijana. Kurssin kontekstissa järjestetyllä haastattelu-
tilanteella oli tarkoitus pohtia muun muassa unien roolia työyhteisöissä. Tilai-
suus jaettiin kahteen osioon, jotka painottivat omia tutkimusintressejämme³¹.
Omaan väitöskirjaani liittyvässä haastatteluosuudessa oli tarkoitus keskustella
unikäsityksistä ja unien kertomistilanteista. Haastattelurunko oli samanlainen
kuin aikaisemmissakin haastatteluissa.

Haastattelutilanne oli jo lähtökohtaisesti aikaisemmista poikkeava. Vaikka
esitin oman osuuteni haastattelukysymykset yksin, oli toinen asiantuntija myös
paikalla, joskaan hän ei osallistunut haastatteluun. Haastattelu myös nauhoitet-
tiin kahdella laitteella. Jaoin asiantuntemustani aiheesta keskustelun lomassa, ja
litterointi paljasti haastattelijan paikoitellen melko pitkät puheenvuorot. Merkil-
lepantavaa kyseisessä aineistossa on se, että alueen vahva murre siirtyi myös lit-
terointiin. Murre näkyy väitöskirjassani esimerkkisitaateissa, mutta joitakin sa-
noja muutin litteroinnissa yleiskielelle, mikäli ne eivät murren sanoina välttämättä
olleet oletetuille lukijoille selkeitä. Haastattelu toteutettiin kolmessa osassa, ja nii-
den yhteiskesto oli 115 minuuttia ja litteroitua tekstiä kerääntyi 30 x A4.

³¹ Virpi Tökkärin haastatteluosuus liittyi Koneen säätiön 3-vuotiseen projektiin ”Unien mie-
lekkyyys organisaatiossa”. Aineiston pohjalta on tähän mennessä tietoni mukaan ilmestynyt
yksi artikkeli: Tökkäri, V. (2019): Työunien sosiaaliset funktiot työyhteisössä. *Työelämän tut-
kimus - Arbetslivsforskning* 17 (3): 173–186.

2.2.4 Kyselyt

Kun tutkimuksessa käytetään useita tutkimusmenetelmiä, on kyse monimenetelmäisyydestä. Valitsin kaksi erilaista aineistonhankintamenetelmää siitä syystä, että ajattelin niiden tuottavan erilaista aineistoa ja siten rikastavan tutkimustani. Teemahaastattelujen lisäksi tutkimukseni aineistoa on tuotettu myös avoimen kyselyn avulla. Avoimessa kyselyssä osallistujat saavat joko paperisen tai sähköisen kyselylomakkeen, jossa on esitetty kysymyksiä ja jätetty tilaa avoimille vastauksille. Osallistujat päättävät itse, minkälaisessa tilanteessa tutustuvat kyselyyn, mihin kysymyksiin vastaavat, missä määrin paneutuvat vastaamiseen ja millä sanoilla haluavat asioista puhua. Koska haastattelija ei ole paikalla, on kysymysten tulkinta vastaajan harteilla, ja väärin ymmärtämisen vaara on olemassa. Pyrinkin kysymyksiä laatiessani huomioimaan sen, että esittäisin kysymykseni selkeinä ja käsitteiden osalta määriteltyinä.

Pidän kyselyä tehokkaana ja järjestelmällisenä tapana tuottaa aineistoa. Koen kyselyn tuottaneen hieman erilaista aineistoa kuin käyttämäni teemahaastattelu. Tämän koen erityisesti tunnetasolla. Haastattelutilanteet palaavat mieleeni elävinä kokemuksina niin itse tilanteista kuin litterointien kuuntelemisesta, ja kykenen muistamaan jopa yksityiskohtaisia eleitä, nauruja ja tutkimukseen osallistuneiden kasvopiirteitä. Kyselyt sen sijaan koen kasvottomina, ja mielikuvitukseni rakentaa eteeni kuvitteellisia henkilöitä, joiden tarinoita ja pohdintoja olen saanut lukea. Kasvokkain toteutetun haastattelun yhtenä suurimpana etuna on tilanteen joustavuus ja jatkuva mahdollisuus vaikuttaa haastattelutilanteen kulkuun. Tilanne on toinen, kun tutkimukseen osallistujat vastaavat kyselylomakkeen kysymyksiin. Kyselyn avulla tuotetulla aineistolla on kuitenkin myös omat etunsa. Kun haastattelussa puhe tulvii monisanaisena ja polveilevana, ilmastaan kyselyvastauksessa näitä merkityksiä kirjallisesti, napakasti ja pohditun oloisesti. Vastauksia on saatettu muokata ja vastaaja on saanut itse päättää, milloin on omaan osuuteensa tyytyväinen. Kyselyvastausten raportointi oli selkeää ja vastauksiin oli helppo palata tietokoneen hakutoiminnoilla. Oli kiinnostavaa kokeilla erilaisia lähestymistapoja kyselyjen *Excel*-tiedostojen vastauksiin, mutta muuten koin aineiston analyysin hyvin samanlaisena kuin haastatteluaineistonkin analyysin. Myös yllättäviä ja ennalta-odottamattomia vastauksia ja pohdintoja esiintyi niin kyselyjen kuin haastattelujenkin aineistomateriaaleissa.

Ensimmäisen kyselyn toteutin Turun yliopistossa pitämäni tutkimusaihetani käsittelevän luentosarjan yhteydessä syksyllä 2013. Kyselyn aineistosta käytän viitettä C2013. Luentosarjan aluksi kerroin opiskelijoilleni tutkimuksestani ja sen ohessa tekemästäni kyselystä. Kukin halukas sai ottaa kysymyspaperin sekä käyttöoikeuslomakkeen. Sain vastauksia 4 kappaletta, vastaajista yksi oli mies ja kolme oli naista.

Toisen kyselyn toteutin laajemmalle kohderyhmälle syksyllä 2014. Se luotiin Webropol-alustalle ja julkaistiin Suomen uniryhmäfoorumin Facebook-sivuilla. Kyselyn linkki levisi myös muille henkilökohtaisille Facebook-sivuille edelleen jaettavaksi. Tähän aineistoon viitataan tunnisteella C2014. Alustalla oli kysymysten ohessa lisäksi henkilötieto- ja käyttöoikeuslomake, joka tuli täyttää

ennen vastaamista. Kysely oli avoinna yhden kuukauden ja vastauksia tuli 20 henkilöltä.

2.3 Aineiston analyysi

Tutkimuksessa käytettävien analyysimenetelmien valinta perustuu tavallisesti siihen, minkä menetelmien arvioidaan parhaiten antavan vastauksia tutkimuskysymykseen. Ajatus on looginen, mutta ei välttämättä kuitenkaan realistinen kuvaus siitä, mitä analyysi laadullisessa tutkimuksessa tarkoittaa tai kuinka erilaisia menetelmiä tutkimuksessa lopulta käytetään. Yleensä aineiston analyysilla viitataan aineiston käsittelyvaiheeseen, jolloin tutkija saa käsiinsä tutkimuksensa aineiston ja tutkijan tulisi tehdä siitä tulkintoja. Aineisto ei kuitenkaan anna suoria vastauksia tutkimuskysymyksiin. Sen sijaan tutkijan on aloitettava pitkäjänteinen analyttinen työskentely aineiston parissa ja tutustuttava tähän kuin "uuteen ystävään". (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen, 2010, s. 13.) Hermeneuttisella kehällä etenevässä tutkimuksessa lopulliset tutkimuskysymykset eivät myöskään aina ole selvillä ennen analyysin alkamista, vaan ne rakentuvat vasta analyysin myötä ja tarkentuvat lopulliseen muotoonsa joskus vasta viime metrein. Voisi myös ajatella siten, että parhaan analyysimenetelmän tai menetelmien kokonaisuuden ratkaisee lopulta itse aineisto, mutta täysin "omilla ehdoillaan" aineisto ei kuitenkaan voi toimia (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 117; ks. sisälönanalyysin käytön kritiikistä Salo, 2015, s. 172).

Monimenetelmäisyys analyttisenä työkaluna

Hahmotan tutkimukseni monimenetelmäisenä³² ja dialogisena kokonaisuutena, jossa analyttinen työskentely on edennyt tutkimusprosessin eri vaiheisiin sisältyneiden valittujen lähestymistapojen myötä. Tähän monimenetelmäisyyteen en tietoisesti pyrkinyt tutkimukseni alussa, vaan metodinen kokonaisuus rakentui tutkimusprosessin aikana. Näin ollen esimerkiksi analyysi ei tarkoittanut minulle vain aineiston avaamista ja tulkintaa, vaan asennoitumista kaikkeen tutkimuksessani olevaan pohdiskellen ja tutkimuksen eri osa-alueita toisiinsa suhteuttaen.

Työkalupakin metafora on laadullisessa tutkimuksessa osuva, sillä tutkijalla voi olla käytössään erilaisia mahdollisuuksia lähestyä aineistoaan. Näistä työkaluista tutkija voi valita itselleen ja aineistolleen sopivimmat. Aina valittu työkalu ei kuitenkaan osoittaudu sopivaksi, ja silloin on syytä kokeilla toista.

³² Monimenetelmäisyydellä en tässä viittaa *mixed methods* -menetelmään, joka usein suomennetaan monimenetelmäisyydeksi. Mixed methods hyödyntää sekä laadullisia että määrällisiä tutkimusmenetelmiä, ja taustalla on yleensä erilaiset aineistot kuten esimerkiksi tilastot ja litteroitu haastatteluaineisto (ks. esim. Häkkinen, 2020, s. 60).

Parhaimman analyysitavan löytämisen jouhevuus riippuu usein siitä, miten tutkija on työkalupakkinsa varustanut³³.

Menetelmien lisäksi myös tutkimuksen aineistoa voi kuvata metaforin. Esimerkiksi Teemu Taira näkee tutkijan kulkuneuvoineen (aineisto) ja työkalupakkeineen (menetelmät) maastossa liikkuvana kartanpiirtäjänä ja hänelle kartanpiirtäminen tarkoittaa kontekstin rakentamista (Taira, 2004, s. 55–57). Omassa tutkimuksessani työkalupakin sisältö vaihtui matkalla useaan otteeseen, ja myös aineistoni sai erilaisia hahmoja prosessin eri vaiheissa. Tutkijan suhde omaan aineistoonsa onkin kiinnostava seikka, jota pohdin matkan varrella usein. Laaja tunneskaala synkäästä vihasta palavaan rakkauteen tulivat tutuiksi. Tutkimusprosessin henkilökohtaisuus sekä abstraktien asioiden konkretisoituminen mielikuvien ja tunteiden tasolla tulivat minulle tutkijana yllätyksenä. Jälkeenpäin ajattelen tämän kertoneen suhtautumisestani tutkimusprosessiin ja kokonaisvaltaisesta sitoutumisesta aineistoni toiseuteen. Oppiminen ja muutos eivät usein tapahdu ilman itselle vieraan kohtaamista.

Esittelen seuraavassa kuviossa (kuvio 4) tutkimukseni analyysi- ja tulkintakokonaisuuden työkalupakin, joka kuvaa dialogista metodologiaa. Tällä dialogisuudella tarkoitan sitä, että käyn tutkimusprosessini aikana vuoropuhelua kuvi-oon merkittyjen eri osien välillä ja teen sen myös tutkimuksen raportoinnissa näkyväksi.

³³ Eeva Karhunen kulkee tutkimuksessaan (2014) kuvaannollisesti Heideggerilta lainatulla mopolla kansanperinteen kerääjien tapaan ja pitää kaukokatseisesti mukanaan mopon työkalupakkia. Pakista hän nostaa tarvittaessa erilaisia tutkimustyökaluja analyysinsa tueksi. (Karhunen, 2014, s. 26.)

KUVIO 4 Dialogisen metodologian työkalupakki

Analyyttinen ja tulkinnallinen työskentelyni pohjautuu kahteen erilliseen kokonaisuuteen: tutkijan positioon ja laadulliseen sisällönanalyysiin tutkimusmenetelmänä. *Esiymmärrykseni* toimii analyyttisen työskentelyni perustana, mistä syystä se valaisee koko tutkimusprosessia alusta loppuun. Esiymmärryshän ei viittaa ainoastaan tutkimuksen alkua edeltäneeseen ymmärrykseen ja tulkinnallisiin lähtökohtiin, vaan hermeneuttiseen kehään, jossa esiymmärrys täydentyy jatkuvasti. Tästä syystä olen pohtinut oman tutkijan positioni mahdollisia vaikutuksia tutkimukseen valaistessani tutkimuksen taustoja. *Tutkimukseni etiikan* pohdinnassa olen perehtynyt hyvän tieteellisen käytännön ohjeistuksiin, mutta eettisesti kestävä tutkimus vaatii myös aktiivista ja tilannekohtaista pohdintaa tutkimusprosessin alusta sen loppuun saakka. *Tutkimusotteeni*, fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa, liittyy sekä minuun ihmisenä että tieteen tekijänä, ja se ohjaa aineiston tulkintaa. Tutkimusotteeni myös liittyy tutkimukselliseen *traditioon*. Tutkijana liityn tiettyihin keskusteluihin ja traditioihin, jotka sekä rajaavat että mahdollistavat aineistoni käsittelyä.

Olen tutkinut aineistoani laadullisen sisällönanalyysin työkaluin, tarkemmin sanottuna sekä *teoriaohjaavan* että *aineistolähtöisen sisällönanalyysin* avulla. Tutkimuksessani teoriaohjaavuus ei viittaa yksittäiseen teoriaan, vaan se

tarkoittaa aikaisemman tutkimustradition, tutkimusotteen, *kontekstin, teemojen, käsitteiden ja teoretisointien* vaikutusta aineiston tulkintaan. Tutkimukseni lähtökohtana on teoreettinen viitekehys, sillä sen keskiössä ovat käsitteet unikäsitys ja elävä perintö. Tutkimustraditiona tutkimuksessani toimii suomalainen folkloristinen unien tutkimus. Lähestymistapaani voisi luonnehtia myös aineistouskolliseksi, jolla tarkoitan sitä, että olen antanut aineiston ja asettamani tutkimuskysymyksen ohjata analyttisiä ratkaisujani mahdollisimman pitkälle³⁴. Tutkimuksellani on vahva teoreettinen painotus, mutta myös rikas empiirinen aineisto, ja nämä ovat jatkuvassa dialogissa keskenään. Siitä syystä luonnehdin tutkimukseni analyttistä otetta teoriaohjaavana ja tarkennan näitä eri osa-alueita myöhemmin tässä luvussa.

Välikysymykset tutkimuksen rytmittäjänä

Analyttisyys tiedon prosessoinnin tapana ulottuu koko tutkimusprosessiin, kun taas aineiston analyysi on yksi vaihe tutkimusprosessia. Myös omassa tutkimuksessani olen tunnistanut laadullisesti erilaisia analyttisiä lähestymistapoja ja vaiheita suhteessa tutkimukseen. Tutkimusaiheeseeni liittyvät tunnistamani *välikysymykset* ovat rytmittäneet tutkimusta, auttaneet analyysissä ja ohjanneet tutkimuskysymysten löytymistä. Tutkimusprosessin alussa keskeisin kysymykseni oli: *Mitä unien kulttuuriperintö on?* Muistan edelleenkin tilanteen, jossa esitin kysymyksen ensimmäistä kertaa ja silloin minulla ei todellakaan ollut siihen vastausta. Vilpitön ja pohdiskeleva kysymykseni on ollut tämän tutkimuksen lähtökohtana. Unien kulttuuriperintö oli aiheena ja käsitteenä uusi, joten ennen aineiston hankkimista ja tutkimustehtäväni muodostumista pohdin sitä, minkälaisen ulottuvuuksien kautta pääsisin unien kulttuuriperintöä ylipäättään lähestymään. Tämän vaiheen analyttinen työskentely tapahtui perehtymällä unien tutkimuksen kirjallisuuteen ja pohtimalla unien sosiaalista ulottuvuutta, kulttuuriperinnön käsitettä ja erityisesti sen prosessiluonnetta.

Tutkimusaiheeni on vaatinut laajaa perehtymistä unien tutkimukseen, sillä olen halunnut ymmärtää, miten unia tutkitaan ja samalla saada jonkinlaisen käsityksen, minkälainen ilmiö uni on. Kaikkia tutkimuksia en sisällön osalta kyennyt kriittisesti arvioimaan ja kirjallisuudesta oli joskus hankala seuloa tieteellisesti relevantit teokset kaiken tiedettä ja kaunokirjallisuutta tai muuta henkistä kehitystä toisiinsa sekoittavien teosten keskeltä. Tässä tutkimuksessa olennaisen tutkimuskirjallisuuden seulonta tapahtui *kuvailevaa kirjallisuuskatsausta* apuna käyttäen. Sen tarkoituksena on "kuvata valittua ilmiötä teoreettisesta tai kontekstuaalisesta näkökulmasta rajatusti, jäsennetysti ja perustellusti tarkoitukseen valitun kirjallisuuden avulla". Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on toimiva metodi erityisesti silloin, kun halutaan tarkastella, mitä tietystä ilmiöstä tiedetään. Kyseessä

³⁴ Teemu Taira taas nimeää käyttävänsä diskurssien tutkimuksessaan aineistolähtöisen otteen lisäksi *aineistoetäisempää* otetta, joka tarkoittaa hänelle strategista identifiointia ja kontekstien rakentamista (Taira, 2004, s. 52–53). Psykologisen kokemusten tutkimuksen kontekstissa tutkijan aineistolähtöistä asennoitumista kutsutaan *kohteenmukaisuudeksi*, eli sitä, että empiirinen tutkimus perustuu ymmärryksen tasolla suoraan kokemukseksiksi (Perttula, 2005, s. 156).

voi olla myös ilmiölle keskeisten käsitteiden ja niiden välisten suhteiden tai valitsevan keskustelun selvittäminen. Tällöin voidaan esimerkiksi tunnistaa aikaisemman tutkimuksen esiin nostamia kysymyksiä ja huomata aikaisemman tiedon ristiriitoja tai puutteellisia tietoja. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen, 2013, s. 293–294.)

Kirjallisuusviitteiden lisäksi olen myös käyttänyt paljon alkuperäissitaatteja esimerkiksi Freudin teoksesta *Unien tulkinta*, mutta myös muista unien tutkimusta käsittelevistä teoksista. Esimerkiksi silloin, kun olen halunnut kuvata kirjallisuudessa käytettyjä määritelmiä, on ollut perusteltua viitata niihin alkuperäisessä tai suomeksi käännettyissä muodoissaan. Osa näistä teoksista on ollut englanninkielisiä, joiden sitaatit olen osin suomentanut itse lukemista helpottaakseni. Lähdeviitteiden merkitsemisessä ja lähdeluettelossa olen käyttänyt APA-tyyliä.

Analyysini on kohdistunut väistämättä myös unien tutkimukseen yleisesti. On ollut kiinnostavaa seurata, mitä unien tutkimuksen kentällä on tapahtunut tutkimusprosessini aikana. Havaintojeni mukaan kiinnostus uniin on pysyvää, mutta myös jonkinlainen ajatus holistisen näkökulman tarpeesta ilmiön tutkimisessa on lisääntynyt. Unien tutkimusta esittelevä toimittaja Anna Tommola esimerkiksi kertoo teoksessaan *Yölliset unemme* (2020) lähestyvän "unta niin tieteen näkökulmasta kuin yksilöllisenä kokemuksena" ja toteaa, että unien tutkiminen ilmiönä avaa parhaimmillaan silmiämme myös päivätajuntaa kohti (Tommola, 2020, s. 13):

Pyrkimys tutkia unia ei ole "vain" unien tutkimista. Se avaa samalla paljon laajempia näkymiä ihmisenä olemiseen ja todellisuuden kokemiseen. (Tommola, 2020, s. 300.)

Tähän näkemykseen on ollut helppo yhtyä tutkiessani unien elävää perintöä.

Seuraava analyttinen askel keskittyi selvittämään sitä, *minkälaiset ilmiöt heijastavat unien kulttuuriperintöä ja minkälaiden ilmiöiden avulla pääsen tarkastelemaan unien kulttuuriperintöä*. Aloin hahmottaa unien kulttuuriperinnölle, ja erityisesti sen prosesseille, olennaisia ulottuvuuksia. Näitä olivat unikäsitys ja unien kertominen. Unikäsitysten näin toimivan jonkinlaisena syynä sille, miksi unista yleensä puhutaan. Unien kertomistilanteet taas edustivat unien kerronta- ja tulkintaperinteen suullista välittymistä. Teoreettisten käsitteiden sijaan tutkimuksessani voisi puhua myös teemoista, jotka ovat ohjanneet aineiston analyysia. Tässä vaiheessa alkoivat myös löytyä sopivimmat tutkimusmenetelmät, eli teemahaastattelu ja kysely. Haastattelu- ja kyselyrunko sisälsi kahteen pääteemaan liittyviä alakysymyksiä, joiden avulla ajattelin pääseväni analysoimaan tutkimustehtävääni. Lopulliset tutkimuskysymykset muodostuivat aineistoa analysoidessa, kun pohdin, *millä tavoilla elävän perinnön prosessit näyttäytyvät unikäsityksiin ja unien kertomiseen liittyvässä unipuheessa*. Tästä kysymyksestä muodostui myös tutkimustehtäväni, jonka selvittämiseen erittelin kuusi erillistä tutkimuskysymystä. Näihin vastaan aineiston analyysiluvuissa. Palaan tutkimustehtäväni suorittamiseen väitöskirjani viimeisessä luvussa 8: *Unien elävä perintö*.

Aineiston litterointi ja järjestäminen

Koin aineiston litteroinnin tärkeäksi osaksi tutkimusprosessia. Nauhoitin kaikki haastattelut tilanteesta riippuen joko sanelulaitteella tai älypuhelimella. Litteroin ne "peruslitteroinnin" mallin mukaan omaksi Word-tiedostokseen ja tallensin omalle tietokoneelleni ja ensimmäisinä vuosina myös pilvipalvelimeen³⁵. Peruslitteroinnilla tarkoitetaan kuullun kirjaamista puhekielelle, mutta pois jätetään muun muassa täytesanat ja erilaiset äännähdykset. Tarkoituksena on tällöin tavoittaa erityisesti haastattelun asiasisältö. (Tietoarkisto, 2021.) Litterointitavan valinta liittyy yleensä tutkimuskysymykseen, eli koska tavoitteenani ei esimerkiksi ollut tutkia haastattelutilanteiden vuorovaikutusta, toimi peruslitterointitaso mielekkäänä ratkaisuna (Ruusuvoori, 2010, s. 427–429). Litteroinnin yhteydessä stilisoin tekstiä hyvin vähän, lähinnä poistin joitakin täytesanoja ja toistettuja asioita, mikäli niillä ei ollut mielestäni merkitystä analyysin kannalta. Lisäsin lauseisiin myös pilkkuja ja jaoin tekstimassaa erillisiin lauseisiin. Halusin esimerkkisitaattien olevan lukijoille selkeitä, luettavia ja ymmärrettäviä. Haastattelusitaatteja käytän väitöskirjassani pelkistämään teemoja, nostamaan esille tärkeitä tulkintojani ja antamaan esimerkkejä aineistosta (Eskola & Suoranta, 2014, s. 175).

Haastattelutilanteita jälkeensä arvioitaessa, nauhoituksia purkaessa ja litterointeja analysoitaessa totesin, että haastattelut olivat kaikki luonteeltaan hyvin erilaisia. Kyseessä oli ainutkertainen asetelma, johon vaikutti väljästi kontrolloidulle laadulliselle tutkimukselle luontaisia lukuisia tekijöitä. Samat kysymykset tuottivat eri tilanteissa erilaisia vastauksia, erilaista keskustelua ja erilaista tunnelmaa. Haastateltavat loivat jokaisen tilanteen omalaatuisuuden, eikä lopputuloksen laatua voinut mitenkään ennustaa etukäteen. Kaikkea tätä en tiedostanut haastattelutilanteessa, vaan huomasin omalaatuisuuden tunnetasolla vasta haastattelutilanteen jälkeen. Litterointia purkaessani havaitsin saman asian myös analyttisellä tasolla. Haastattelutilanteessa tilanteen ainutkertaisuus voi ilmetä myös erilaisina jännitteinä, varovaisuutena ja tarkkaan valituilla sanoilla, jotka kertovat enemmänkin sosiaalisista tekijöistä. Esimerkiksi Venla Sykäri kysyy, missä määrin ensimmäinen haastattelu voi olla luonteeltaan aidosti dialoginen, kun tilanne on täynnä molemminpuolisia odotuksia ja huomio kiinnittyy enemmänkin itse haastattelutilanteeseen kuin sen sisältöön (Sykäri, 2013, s. 180). Pohdinkin sitä, olisiko aineistoa voinut saada rikkaammaksi useammalla samojen henkilöiden haastatteluilla, jolloin tutkija ja osallistujat ehtisivät tutustua toisiinsa paremmin. Siihen voisi varmasti vaikuttaa myös rauhallisena viipylynä esitetyn kysymyksen parissa ja antamalla riittävästi aikaa pohtia kysymystä, eikä siirtymisessä uuteen kysymykseen heti ensimmäisen hiljaisuuden vallitessa.

Järjestin aineistoani havainnoimalla sitä ensin pääpiirteittäin ja sen jälkeen kahden pääteeman, unikäsityksen ja unien kertomisen, avulla. Seuloin aineistosta tutkimustehtävääni valaisevia alateemoja tekemällä litteroituun tekstiin paperille merkintöjä eri väreillä. Laadullisen lukemisen tapaan luin aineistoa

³⁵ Aineistonkeruuni alussa tietosuoja-asetukset eivät olleet vielä kehittyneet nykyisiin mittoihinsa ja kerronkin tarkemmin aineistonhallinnasta luvussa 2.4: *Eettinen reflektio*

useaan otteeseen ja sieltä jo löydettyjä asioita aina uudelleen tarkastellen. Siirsin poimimani esimerkit ja omat lisähuomioni yhteen tiedostoon ja jatkoin yhteisten punaisten lankojen kartoittamista. Tutkimuksen otsikot ja alaotsikot alkoivat hiljalleen muodostua.

Systemaattisuus ja luova kaaos tutkimustyössä

Tutkijan positioinnin eli sijoittamisen osaksi tutkimusta on katsottu olevan verrattain helppo tehtävä verrattuna aineiston analyysin ja tulkinnan avaamiseen, joka helposti jää tutkimusprosessin pimeään vaiheen puolelle (Jouhki & Steel, 2016, s. 18). Itse koen myös, että suurin mysteeri on juuri aineiston lukutavoissa. En yksinkertaisesti tiedä, miten kaikki ymmärrys on syntynyt ja voin ainoastaan viitata hermeneuttiseen kehään. En myöskään pysty tietoisesti palaamaan menneisyyteen ja itseeni sellaisena, mitä silloin olin. Sen sijaan pystyn kyllä kertomaan niistä konkreettisista asioista, joita olen tehnyt ja pohtia sitä, miksi olen toiminut juuri niin. Systemaattinen tutkimuspäiväkirja olisi voinut auttaa näkemään niihin hetkiin, joissa on tulkinnut ja analysoinut intuitiivisemmin. Itse en tutkimuspäiväkirjaa kirjoittanut, sillä en kokenut sitä itselleni sopivana tapana työskennellä. Asuntojen, työtilanteiden, perhe-elämän ja muiden tekijöiden muutokset eivät myöskään edistäneet systemaattisuutta helpottavaa pysyvyyden kokemusta³⁶. Tutkimuspäiväkirjan sijaan tein jatkuvasti muistiinpanoja asioista ja omista ajatuksistani. Vuosien varrella tehtyjä muistiinpanoja löytyykin erilaisista muistikirjoista, papereista, muistiinpanolapuista ja kirjojen tyhjiltä takasivuilta. Joukossa on myös ruokareseptejä, lapsen piirustuksia, remonttisuunnitelmia ja puhelinnumeroita. Olen selaillut näitä tutkimukseen liittyviä muistiinpanoja useaan otteeseen ja tavoittanut hyvinkin nopeasti sen tunnelman, mikä tutkimuksen kussakin vaiheessa on ollut ja minkälaisessa maastossa uusia oivalluksia on syntynyt. Muistiinpanojen kirjoittaminen on ollut tärkeä tapa ajatella ja prosessoida tietoa. Usein löysin vanhoista muistiinpanoista kiinnostavia ajatuskudelmia, joita hyödynsin vasta tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa. Väitöskirja on yleensä usean vuoden projekti ja vuosien takaiset omat pohdinnat voivat joskus hämmästyttää tuoreudellaan. Yksi tutkimukseni positiivisista haasteista olikin uskaltaa luottaa oman ajattelun voimaan ja ajatteluprosessien hitauteen. Ajattelemisen ottaa oman aikansa. Monipuolinen elämäkokemus ja myös omakohtaiset Toiseuden kokemukset voivat parhaimmillaan lisätä Toiseuden ymmärtämistä, kuten Päivikki Suojanen on artikkelissaan *Työkaluna tutkijan persoona* (1997, s. 155–156) todennut.

³⁶ Minna Maunulan naistohtoriopiskelijoiden arkeen, elämäkulkuun ja tulevaisuuteen kohdistuva tutkimus jakoi opiskelijat *Projektinjohtajiin*, *Selviytyjiin* ja tai *Etsijöihin*. Tunnistin itseni Selviytyjän profiilista. Elämäkulkuni oli opintojeni aikana vaihtelevaa, monikerroksista ja toiminnallista, ja arkiset organisointitaidot olivat arvossaan. Tulevaisuutta en uskaltanut suunnitella kovin pitkälle ja päätöksiä tein usein intuitiivisesti. Arki näyttäytyi kiireisenä, mutta silti antoisana ja osin myös pysyvänä kaikista muutoksista huolimatta. Tulevaisuus avautui Selviytyjä-minälle pääosin positiivisina vaihtoehtoisina kuvina ja perheen ohella arvostin erityisesti työelämän mielekkyyttä ja joustavuutta. (Maunula, 2014, s. 196–196.)

En pitänyt myöskään kenttätyöpäiväkirjaa, koska koin etten varsinaisesti lähtenyt "kentälle" erilliseen yhteisöön suorittamaan osallistuvaa havainnointia. Tarkoitukseni ei ollut myöskään havainnoida ryhmädynamiikkaa. Tosin jälkeinpäin ymmärrän, että kentällä tarkoitetaan myös sitä tiedontuottamisprosessia, jonka tutkija luo yhteistyössä tutkimukseen osallistujien kanssa. Tieteellisessä yhteisössä toimiva tutkija luo lopulliset tulkinnat, mutta ei voida sanoa, että tutkija tekisi kaikki tutkimukseensa liittyvät oivallukset yksin. Tein joitakin havaintoja haastattelutilanteista, kuten esimerkiksi arvioin erilaisia tunnelmia ja asetelmia tilanteissa, mutta näitäkään en kirjannut ylös. Ajattelen, että kenttäpäiväkirjan voisi hyvin ymmärtää myös tutkimuspäiväkirjana, muistiinpanoina, videopäiväkirjana tai mikä kullekin tutkijalle tuntuu sopivimpana tapana merkitä ylös ajatuksiaan. Olennaista näissä ei mielestäni ole ulkopuolelta osoitettu systemaattisuuden muoto, vaan itselle ominaisimman tavan löytäminen. Joskus itselle paras tapa olla tutkijana löytyy kuitenkin vasta väitöskirjan kaltaisen itsenäisen työn jälkeen. Tietynlainen ennalta suunniteltu järjestelmällisyys olisi ehkä helpottanut koko tutkimusprosessia ja erityisesti vaiheessa, jossa arvioin sitä jälkeinpäin.

2.3.1 Laadullinen sisällönanalyysi

Analyyttinen tutkimusmenetelmäni on laadullinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysin merkitys tutkimuksessani on kuitenkin täsmentämistä vaativa valinta, sillä käsitteenä se on usein epätarkka ja sitä käytetään hyvin erilaisissa yhteyksissä (Salo, 2010, s. 169). Sitä voidaan luonnehtia esimerkiksi aineiston tarkkana läpikäymisenä useaan otteeseen, tutkimusongelman kannalta olennaisten säännönmukaisuuksien etsimisenä, luokitteluna ja lajitteluna sekä lopulta aineiston tulkintana valitusta teoreettisesta viitekehystä käsin (Enges, Mahlamäki & Virtanen, 2015, s. 29). Tutkimuksessani koin tärkeänä pohtia myös sitä, miten olen aineistoani lukenut, millä perusteilla säännönmukaisuuksia etsinyt, kuinka ja miksi olen luokitellut aineistoani sekä miten määrittelen teoreettisen viitekehystäni. Tutkimuksessani ymmärränkin sisällönanalyysin enemmänkin analyysikonaisuuden teoreettisena kehyksenä kuin erillisenä menetelmänä, mistä on osoituksena esimerkiksi se, että olen analysoinut aineistoa sekä teoriaohjaavalla että aineistolähtöisellä otteella. Puhtaasti aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä teoreettiset käsitteet luodaan vasta aineiston pohjalta, kun taas teorialähtöisessä analyysissä aineistoa analysoidaan suoraan suhteessa teoriaan. Teoriaohjaavassa analyysissä teoreettiset käsitteet kulkevat analyysissä aineiston rinnalla. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 133.) Tutkimuksessani en tarkoita yksinomaan teoreettista viitekehystä, vaan laajemmin tutkimukseni kontekstia, aikaisempaa tutkimusta, tutkimuksen teemoja ja käytettyjä käsitteitä. *Kontekstilla* ja *aikaisemmalla tutkimuksella* viitataan sosiokulttuuriseen ja erityisesti suomalaiseen folkloristiseen unien tutkimukseen, sekä muuhun tutkimukseni kannalta olennaiseen unien tutkimukseen. *Käsitteillä* ja *teemoilla* taas tarkoitan sitä käsitteellistä haltuunottoa ja rajaamista, joka liittyy tutkimuskohteeseeni. Teoriaohjaavuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö tutkimuksessani ole hyödynnetty lainkaan yksittäisiä teorioita, vaan sitä, että en ole tarkastellut esimerkiksi unikäsityksiä yksinomaan yhdestä

rajatusta teoreettisesta viitekehuksesta. En siis ajattele niin, että aineistoni jollain tapaan "puhuisi" tai "kertoisi" minulle jotain suoraan ilman mitään teoreettista näkökulmaa.

Koska tutkin unikäsityksiä, perehdyin unikäsitysten aikaisempaan tutkimukseen ja otin selvää siitä, mitä unikäsityksen käsitteellä aikaisemmissa tutkimuksissa tarkoitettiin. Lisäksi olin kiinnostunut siitä, oliko samaa ilmiötä mahdollisesti tutkittu myös muiden käsitteiden kautta. Tähän otin avukseni *tulkitsevan käsitetutkimuksen* työkalun. Siinä tulkitaan kirjallisen aineiston pohjalta toisen kirjoittajien ja teoretikkojen käsitteen määrittelyjä. (Takala & Lämsä, 2001, s. 380–381.) Hyvä esimerkki tulkitsevasta käsitetutkimuksesta on Kaisu Mälkin reflektion käsitettä koskeva väitöskirja (Mälkki, 2011). Mälkki koki aikaisemman refleksiivisyyteen liittyvän tutkimuksen keskittyneen liikaa kognitiivisiin seikkoihin, jolloin esimerkiksi sosiaaliset ulottuvuudet jäivät riittämättömälle huomiolle. Mälkki koki tarvetta ensinnäkin selkeyttää, mitä reflektiolla ja refleksiivisyydellä on eri teoreettisissa konteksteissa tarkoitettu, ja sen jälkeen osoittaa uuden empiirisen aineiston avulla aikaisempien määritelmien riittämättömyys ilmiön kuvaamisessa. (Mälkki, 2011, s. 32; s. 45.) Mälkin tutkimusasetelma muistuttaa oman tutkimukseni tapaa lähestyä unikäsityksen käsitettä, sillä halusin itsekini tuoda empiirisen aineiston avulla lisävalaistusta unikäsityksen käsitteeseen.

Tutkimukseni sijoittuu suomalaisen folkloristisen unien kerronta- ja tulkintaperinteen tutkimuksen jatkumolle selvittäen muun muassa tutkimukseen osallistuneiden kokemuksia, käsityksiä, ajatuksia ja muistoja liittyen uniin ja unien kertomistilanteisiin. Tästä syystä sitouduin jo tutkimusasetelmassani folkloristisen unien tutkimuksen traditioon ja sen näkökulmiin. Folkloristinen unien tutkimus on siten analyysiani keskeisesti ohjaava konteksti. Tutkimuksellinen lähtökohtani on sosiokulttuurisen unien tutkimuksen traditiossa, joka on kiinnostunut erilaisista uniin kohdistetuista yhteisöllisistä ja yksilöllisistä merkityksistä. Jo yksin tämän näkökulman lähtökohta ohjaa lähestymään aineistoa erilaisia merkityksiä kunnioittaen ja mahdollisimman vapaana merkityksiä rajaavista teoreettisista teorioista. En esimerkiksi valinnut tutkimuksen teoreettiseksi viitekehukseksi yksinomaan sosiaalista konstruktionismia (esim. Stefanakis, 1995) tai sosiaalisten representaatioiden teoriaa (esim. Jatakari, 1991), jotka ovat toimineet eräiden tutkimuskohdettani aikaisemmin tutkineiden lähestymistapojen taustalla³⁷. Myöskään kulttuuristen mallien teoria (Shore, 1996; Strauss & Quinn, 1997) ei toimi tutkimustani ohjaavana teoriana, joskin näen siinä paljon mahdollisuuksia unien sosiokulttuurisen tutkimuksen kohdalla. Kognitiivisten ja

³⁷ Harilaos Stefanakis nimeää omaksi lähestymistavakseen sosiaalisen konstruktionismin tutkiessaan unien kertomisen sosiaalisia funktioita. Stefanakin mukaan unien kertominen tapahtuu käyttämällä yhteisiä kielellisiä resursseja, jotka mahdollistavat samalla yhteisen ymmärryksen. Näitä resursseja voidaan myös joustavasti käyttää sosiaalisissa tilanteissa haluttujen tavoitteiden saavuttamiseksi. (Stefanakis, 1995, s. 95; s. 103.) Soile Jatakari taas käyttää unikäsitysten kohdalla käsitettä *unirepresentaatio*, joka viittaa näkemykseen sosiaalisista representaatioista. Sen mukaan yksilön unikäsitykset perustuvat kulttuurisille unikäsityksille eli unirepresentaatioille. Sosiaaliset representaatiot ovat tapa hankkia ja kommunikoida tietoa (Jatakari, 1991, s. 19; ks. myös luvusta 3.2.3 *Unirepresentaatio ja kulttuurinen uniteoria*).

sosiaalisten tekijöiden tarkastelu yhtäaikaaisesti ja monimenetelmäisesti tarjoaa mielestäni kiinnostavan näkymän ihmiseen. Toistaiseksi näen kuitenkin siten, että kaikilla edellä mainituilla teorioilla on varmasti erinomaisia näköaloja merkityksiä hakevan ihmismielen ja hänen elinympäristönsä väliseen suhteeseen, mutta haasteena on enemmänkin se, kuinka näitä teorioita voitaisiin tulkita yhdessä ja saada siten ilmiöiden selittämiseen enemmän voimavaroja. Myös tutkimusotteeni, eli fenomenologis-hermeneuttinen traditio, ohjaa minua tutkijana suhtautumaan aineistooni tietyllä tavalla, eli painottamalla yksilön merkityksiä ja sulkemalla pois esimerkiksi ihmisen tarkastelun vain mekanistisena tai biologisena olentona.

Teoriaohjaavuutta voidaan arvioida myös sen suhteen, missä määrin olen rajannut sen, mistä tutkimukseen osallistujat puhuvat, esimerkiksi ohjatessani heitä kertomaan omasta unikäsityksestään. Olen haastattelutilanteissa selvittänyt, mitä itse tarkoitan unikäsityksellä, mutta en voi olettaa sen olevan kaikille samalla tavalla määrittävyä ilmiö. Tutkimukseen osallistujat ovat kuitenkin itse saaneet valita oman näkökulmansa annettuun aiheeseen ja päättää, mitä tutkijalle kertovat. Olen myös rajannut ennalta sen, miten lähestyn unien kertomista ja pyytännyt puhumaan tietyistä valitsemistani ilmiöistä.

Esimerkkeinä siitä, miten erilliset teoriat ovat toimineet tutkimustani ohjaavina analyttisinä työkaluina, toimivat tutkimuksessani *kokemuslaatuihin* liittyvä teoretisointi ja *sosiaalistamisprosessin* käsite. En tulkitse aineistoani sosiaalistamisprosessin käsitteen avulla, vaan käsitteen kautta tuon näkyväksi erilaisia unien kerronta- ja tulkintaperinteen välittymiseen liittyviä näkökulmia, arvioin olemassa olevan määrällisen tutkimuksen mahdollisia puutteita ja toisaalta pohdin laadullisen tutkimuksen antia sosiaalistamisprosessin käsitteen monipuolistamiselle. Tarkoitukseni ei myöskään teorialähtöisen analyysin tapaan ole analysoida aineistoa yksinomaan suhteessa kokemuslaatuihin, vaan yhtenä aineiston analyysia ohjaavana teoriana se auttaa ymmärtämään aineistoani. Sovellan ajatusta kokemuslaaduista erityisesti unikäsitysten määrittelyjä ja merkityksiä koskevaan aineistoon. Kokemuksia tutkittaessa on tärkeää huomioida se, että mitään "yleiskokemusta" ole olemassa, vaan kaikki kokemukset ovat laadultaan erilaisia ja kokemuksiin suhtaudutaan laadullisesti eri tavoin. Tieto ei esimerkiksi ole ainoa tapa havaita, ymmärtää ja rakentaa todellisuutta. Kokemuslaatuja koskevalla teoretisoinnilla on perustansa humanistisessa psykologiassa, joka määrittelee kokemukset tajunnallisena merkityksenantona todellisuudelle (Perttula, 2005, s. 116). Tarkastelutapa on fenomenologinen ja se näkee ihmisen jäsentävän todellisuuden kokemuksellisesti. Esimerkiksi "käsitys" ei ole vain tiedollinen määre, vaan siihen kuuluu myös merkityksellisiä tunteiden, uskon ja intuition kokemuksia. Nämä erilaiset kokemuslaadut johtuvat Perttulan mukaan ymmärtämisen tavoista, joita hän erittelee kaksi erilaista: rakentava ymmärtäminen ja aiheeseen uppoutuva ymmärtäminen (Perttula, 2005, s. 120–121; s. 137–139). Kun tiedetään, millaisesta kokemuslaadusta on kyse, tiedetään myös se, millaisilla tavoilla ymmärtäminen tutkimuksellisesti toteutuu. Tajunnan henkinen ja psyykinen taso luovat ymmärryksen kaksi tasoa, tiedostamattoman ja tiedostetun, joista ensimmäinen tapahtuu kehollisen ajattelun ja jälkimmäinen ajattelun ja

käsitteellistämisen avulla. Ajattelu tuo kokemukseen tiedon ja uskon ulottuvuuksia, kun taas kehollisuus tuo kokemukseen tietoon ja uskoon perustuvan tason. Nämä eivät ole ainoita kokemuslaatuja, mutta kaikki kokemuslaadut ovat näiden johdannaisia tai yhdistelmiä. Muita kokemuslaatuja ovat Perttulan mukaan esimerkiksi käsitys, ajatus, arviointi, muisto ja mielipide. (Perttula 2005, 123–124.)

Tukeutuminen kokemuslaatuihin voi näkemykseni mukaan auttaa ymmärtämään esimerkiksi sitä, miksi yksilön unikäsitykset näyttävät osin jopa ristiriitaisina ja hankalina tarkasti määritellä. Tässä kohtaa tiedostan astuvani tutkimuksessani maaperälle, joka yhdistelee eri tieteenalojen lähestymistapoja ja erityisesti niiden näkemyksiä siitä, mitä itse kokemus on. Folkloristisessa tutkimuksessa ihmisten kokemuksia lähestytään niiden kertojien ja tulkitsijoiden valitsemasta näkökulmasta eli omakohtaisena kokemuksena ja kertomuksena. Folkloristisen unien tutkimuksen kontekstissa esimerkiksi yliluonnollisiksi tulkittuihin uniin liittyviin kokemuksekuvauxsiin on suhtauduttu verrattain sallivasti nähden kaikki inhimilliset kokemukset tutkimuskohteena samanarvoisina. Tästä lähtökohdasta antaa Annikki Kaivola-Bregenhøj esimerkin:

– – – en folkloristina kyseenalaista ihmisen kokemuksia. Tarkastelen unikertomuksia niiden kertojien valitsemasta näkökulmasta ja kirjoitan siitä, minkä ihmiset ovat kokeneet itselleen todeksi, ja mistä he ovat halunneet puhua. (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 31.)

Myös Pasi Enges ja Kirsi Hänninen muistuttavat, ettei kulttuurien tutkija ole kiinnostunut niinkään siitä, mikä on todella olemassa olevaa tai totta, vaan hän tavoittelee ihmisten kokeman todellisuuden kuvaamista ja ymmärtämistä (Enges & Hänninen, 2015, s. 9–10). Tästäkin johtoaikutuksesta huolimatta uskoon ja intuition, supranormaalialia koskevaa tietoa ja samalla yliluonnollisina pidettyjä uniin liittyviä kokemuksia tulkitaan pääosin uskomuksellisina ilmiöinä, sillä ne haastavat yleisen käsityksen todellisuuden luonteesta. Anna-Leena Siikala ehdottikin jo 1980-luvulla teoksessaan *Tarina ja tulkinta* (1984) uskomus-sanalan korvaamista käsitys-sanalla, joka sulauttaa yhteen kokijan oman kokemusperäisen ja yhteisössä elävän tiedon. Siikala muistuttaa myös, ettei kokijan mielipiteiden ja käsitysten taustalla olevia tieto- ja arvojärjestelmiä aina kyetä osoittamaan. (Siikala, 1984, s. 34.)

Merkityksen käsite (sekä siitä johdetut merkityksellistäminen ja merkityksellisyys) esiintyy usein etnologisten tutkimusten keskeisenä käsitteenä, mutta käsitteen määrittelyä ei olla koettu tarpeellisenä mahdollisesti siksi, että se on liian ilmiselvä ja arkinen ilmaisu (esim. Koskinen-Koivisto, 2013; Hämeenaho, 2014; Kajander, 2020). 1960-luvulla yhteiskunta- ja kulttuurien tutkimuksessa tapahtunut *tulkinnallinen käänne* siirsi katseen merkityksiin ja niiden erilaisiin tulkintamahdollisuuksiin positivismiin korostaman tieteen ihanteen sijaan. Positivismiin näkökulmasta katsottuna inhimillistä elämää voidaan tutkia samoilla menetelmillä kuin luonnontieteitä (esim. havainnointi, mittaus). Tulkinnallista suuntausta edustava katsantokanta taas ajattelee, että ihminen rakentaa maailmaansa erilaisten tulkinnallisten välineiden, kuten kielen ja kulttuurien avulla ja ne näyttävät kaikille lopulta erilaisina ja tilannekohtaisesti vaihtelevina.

(Willis, 2007, s. 6.) Arkikielessä merkitys viittaa siihen, mitä jokin tarkoittaa, ilmaisee, esittää tai symboloi (Kielitoimiston sanakirja, 2020; *merkitys*). Tutkimuksessani käsitän merkityksen sen arkisen tason lisäksi ymmärtävän tutkimusotteen mukaisesti suhteena, joka syntyy merkityksen antajan ja merkityksen kohteen välille (Latomaa, 2005, s. 26; Perttula, 2005, s. 116–117.) Tällöin katseeni kohdistuu tämän suhteen tarkkailuun, joka tutkimuksessani ilmenee unipuheen kautta.

Voisi olla kiinnostavaa lähestyä myös tutkimuksen tasolla näitä ihmisten kuvaamia kokemuksia vailla mitään ennalta määrättyä rajanvetoa luonnollisiksi tai yliluonnollisiksi tulkittujen kokemusten välillä. Rajaamalla ja nimeämällä kokemuksia yliluonnollisiksi samalla arvotetaan niitä ja määritetään kokemusten suhdetta normatiiviseen todellisuuskäsitykseen. Myös aiheeseen perehtyneet folkloristit ovat tästä arvottamisesta tietoisia. Esimerkiksi Pasi Enges ja Kaarina Koski muistuttavat, että yliluonnollisen kategoria heijastaa viime kädessä tutkijoiden materialistista maailmankuvaa ja käsitystä normaalista poikkeavasta. (Enges & Koski, 2015, s. 21–22.) Tähän huomautukseen yhtyen olen tutkimuksessani käsitellyt ihmisten unikäsityksiin liittyviä yliluonnollisiksi tulkittuja teemoja yhtenä unikäsitysten ulottuvuutena ja heijastanut tätä ulottuvuutta teoriaohjaavan, en teorialähtöisen, analyysin avulla uskomusperinteen tutkimuksen tarjoamaan käsitteistöön.

Folkloristinen kerronnan tutkimus ei kokemus- tai elämuskerrontaa lähestyessään ole sellaisenaan sisällyttänyt analyysiinsä kokemuslaatuja koskevaa teoriaa, ja näkemykset kokemuslaaduista soveltuvatkin paremmin fenomenologisesti suuntautuneeseen tutkimukseen. Tosin kiinnostavia avauksia kokemuksellisuuteen on folkloristiikan alalla tehty. Esimerkiksi Noora Hirvelä yhdistää folkloristista kokemukseronnan analyysiä äänimaisematutkimukseen pro gradu -tutkielmassaan *Hiljaisuuden metaforiikka: "Suomalainen hiljaisuus" -keruuaineiston kuvaannollisen kielen analyysi* (2017). Hirvelälle kokemukseronta näyttäytyi erilaisten merkitysten, muistojen, aistimusten ja mielikuvien risteyskohtana. (Hirvelä, 2017, s. 7; 21).

Pidän hyödyntämäni kokemuslaatuja koskevaa teoretisointia ennen kaikkea esimerkkinä tieteenalojen välisestä dialogista, jota voisi käyttää paljon rohkeamminkin ymmärtämään pyrkivissä tutkimuksissa. Yksilön erilaatuisia kokemuksia korostamalla irrottaudun sosiaalisen konstruktivismin näkökulmasta tulkita unikäsityksiä yksinomaan sosiaalisissa dialogeissa rakentuvina. Pidän kiinnostavana erityisesti kognitiivisen psykologian ja kulttuurisen tutkimuksen tasojen välistä dynamiikkaa (ks. McNamara & Bulkeley 2015, s. 7; ks. myös Kajander, 2020, s. 39; 49; 179; 2020b, s. 228; Valtonen, 2020; s. 31).

2.3.2 Fenomenografia

Suomalaisten unikäsityksiä on tutkittu 1970-luvulta alkaen. Yhtenä lähtökohtana tutkimuksessani pidin sitä, että myös oma tutkimukseni tarjoaisi tietoa suomalaisten unikäsityksistä ja mahdollisesti niissä tapahtuneista muutoksista. Aikaisempien tutkimusten tuloksia käsittelevissä artikkeleissa ja teoksissa (Virtanen, 1980; Kaivola-Bregenhøj 1988a; 1992ab; 2010) unikäsityksiä ja uniin

suhtautumista on tulkittu ja luokiteltu eri ryhmiin. Halusin tavoittaa tutkimukseen osallistuneiden erilaisia tapoja käsittää asioita ja näitä käsittämisen tapoja vertaillen ja heidän käyttämiään ilmaisuja ja termejä toisiinsa suhteuttaen näitä käsityksiä lopulta myös luokittelin. Aikaisemmissa tutkimuksissa ei ajan tavoille ominaisesti ole tarkemmin avattu tutkijan käyttämiä aineiston analyysimenetelmiä, vaan aineistoa on "erotettu ryhmiksi" (Virtanen, 1980, s. 58) tai "jaettu pääryhmiin" erojen ja yhteisten tekijöiden avulla (Kaivola-Bregenhøj, 1988a, s. 122). Itse koin, että voidakseni luokitella erilaisia käsityksiä, tarvitsin selkeän työkalun, johon nojaten voisin tarkemmin kuvailla valintaani luokitella aineistoni unipuheessa esiintyviä unikäsityksiä. Myös etnologiseen tutkimusprosessiin kiinteästi liittyvä reflektiivisyys vaati minua ymmärtämään ja kuvailemaan tarkemmin käyttämiäni analyysimenetelmiä.

Fenomenografia (Marton, 1981) soveltuu hyvin erilaisten käsitysten ja erityisesti kirjallisessa muodossa olevan aineiston analyysiin. Käsitykset ymmärrettään fenomenografiassa merkityksenantoprosesseina, jotka ovat ilmiönä laajempia ja syvempiä kuin esimerkiksi yksittäiset mielipiteet. Huomio kiinnittyy muun muassa käsitysten vaihtelevuuteen, suhteellisuuteen ja kontekstuaalisuuteen. Kielellisyyden ensisijaisuus tulee esille sekä ajattelemisen ja käsitysten muodostamisessa että niiden ilmaisussa. Ero puhtaasti fenomenologiseen tutkimusotteeseen on tässä kohtaa selkeä, sillä kyse ei ole tavoitella niinkään unikäsitysten olemusta sinänsä, vaan keskittyä nimenomaan käsitysten eroavaisuuksiin. Tutkimuksessani olen tarkastellut näitä molempia, sillä olen lähestynyt unikäsitystä aineistoni unipuheessa niin ilmiönä kuin niiden eroavaisuuksien osalta. Vaikka fenomenografia laadullisena tutkimusmenetelmänä sopii erityisen hyvin ihmisten erilaisten käsitysten tutkimiseen, se ei tarkoita yksinomaan eri käsitysten luokittelua, vaan myös näiden käsitysten suhteuttamista toisiinsa. Fenomenografiassa tutkimuksessa dialogi aikaisempien tutkimusten ja teorioiden kanssa onkin olennaista ja itse pidän tällaista vertailua kiinnostavana. Tulkinnan kolmiyhteys luodaan lopulta aineiston, tutkijan ja aikaisemman tutkimuksen välille. (Huusko & Paloniemi 2006, s. 163; s. 165; s. 167.)

Saadakseni käsityksen aineistossani olevasta unikäsitysten kirjosta poimin sieltä 81 erilaista unikäsityksen määritelmää tai merkityksenantoa. Nämä ilmaistiin pääosin vastaamalla kysymykseen: "Minkälainen on unikäsityksesi?". Aineiston kvantifiointi ja sen tulkinta määrällisten lukujen avulla on Salon mielestä sisällönanalyysiin kuuluva ominaisuus, joka pyrkii luontaisesti esille analyysin aikana (Salo, 2015, s. 175). On kuitenkin tärkeää ymmärtää, että määrälliset luvut ovat tutkimuksessani vain suuntaa-antavia, sillä merkitykset saattavat olla piilotettuina lauseisiin tavoilla, jotka ovat lopulta tutkijan oman tulkinnan varassa. Silmämääräinen laskutapa ei myöskään korvaa määrällisten menetelmien tarkkuutta. Paljon on voinut jäädä osallistujilta sanomatta ja yhdellä osallistujalla on saattanut olla useampikin käsitys unesta. Määrälliset luvut olisikin hyvä lukea vain viitteinä niistä painotusarvoista, joita unikäsityksille annetaan.

Aineistoni pohjalta tulkitsin erilaisia käsityksiä, joiden pohjalta muodostin kolme erillistä pääryhmää. Nimesin luvun väitöskirjassani otsikolla "Erilaisia unikäsityksiä ja suhtautumisia uneen", sillä en voinut lähestyä niitä yksinomaan

"unikäsityksinä". Ryhmien luokittelu ei nimittäin ollut lainkaan niin helppoa kuin olin olettanut, sillä aineistoni tulkinta osoitti minulle unikäsityksiä koskevan puheen monikerroksisen ja refleктоivan luonteen. Erityisen haastavaa luokittelu oli ylikuonnollisina pidettyjen käsitysten osalta. Tulkintani mukaan samankaltainen problematiikka on ollut läsnä myös aikaisemmassa tutkimuksessa (Ks. esim. Kaivola-Bregenhøj, 1988a, s. 122–123; 2010, s. 15). Tutkimuksessani eriteltyt ja otsikoidut unikäsitykset ovatkin vain yksi mahdollinen tapa tulkita aineistossa esiintyviä unikäsityksiä ja suhtautumisia uneen.

2.4 Eettinen reflektio

Eettinen reflektio kulkee mukana koko tutkimusprosessin ajan ja ulottuu sekä tutkimuksen perusoletuksiin että sen kaikkiin käytännön ratkaisuihin. Jo yksin tutkimusaiheen valintaa voidaan tarkastella eettisenä valintana ja pohtia esimerkiksi sitä, hyötyykö jokin taho erityisesti aiheen valinnasta tai miksi ja kenen ehdoilla tutkimusta ylipäätään tehdään. Olenkin valaissut tutkimukseen johtaneita polkuja luvussa 1.1 *Tutkimuksen taustaa*.

Eettisen ennakoarvioinnin tarkoituksena on havaita tutkimukseen osallistuville kohdistuva mahdollinen haitta tutkimuksesta tai sen tuloksista ennakkoon. Tutkimuksenteon ja tiedevilpin osalta tutkimukseni eettisenä tukipilarina ja lähtökohtana on toiminut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistus *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa* (TENK, 2012). Se on luonut pohjan tutkimukselleni ja pidän sen periaatteita tärkeinä työssäni. Tutkijana ja tiedeyhteisön jäsenenä olen sitoutunut noudattamaan tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, kuten rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta. Näen tärkeänä puhua avoimesti tutkimusprosessin vaiheista ja tunnistaa epähuomiossakin tehdyt luotettavuutta mahdollisesti vähentävät asiat. Koska olen tutkinut ihmisiä, olen tutustunut tutkimusprosessini aluksi, vuonna 2013, myös neuvottelukunnan ohjeisiin *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi* (TENK, 2009) sekä uudistettuun ohjeeseen *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa* (TENK, 2019). Haastateltavien suhteen ei ole tarvittu eettisen toimikunnan lausuntoa.

Sitoutuminen neuvottelukunnan ohjeisiin on tarkoittanut sitä, että olen kaikissa toimissani ja valinnoissani pyrkinyt kunnioittamaan tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta. Käytännössä tämä on näkynyt siinä, millä tavalla olen kohdellut heitä tutkijana: lähtökohtaisesti yhdenvertaisina ja ainutlaatuisina. Olen kunnioittanut erilaisia mielipiteitä haastattelutilanteissa, antanut ihmisten valita sen, mitä he puhuvat ja tehnyt litteroinnin huolella. Henkilöiden itsemääräämisoikeuden huomioinnista kertoo se, että haastatteluihin ja kyselyihin osallistujat olivat tietoisia siitä, mihin tarkoitukseen aineistoa tulnaisiin käyttämään, kuka aineistoa käsittelee ja että heillä on oikeus koska tahansa kieltää aineiston käyttö omalta osaltaan ilman perusteluja. Lisäksi kerroin, että sitoudun tutkijana käsittelemään aineistoa siten, ettei se loukkaa

kenenkään yksityisyyden suojaaja. Kerroin myös, millä tavalla viitataan aineistoon ja että kaikki luonnolliseen henkilöön liittyvät tunnistetiedot koodataan siten, ettei ketään voi niistä tunnistaa. Ohjeissa tätä kutsutaan tietoon perustuvana suostumuksena ja nämä tiedot annoin haastattelutilanteissa sekä suullisesti että kirjallisesti käyttöluomalomakkeessa. Myös ennen kyselyä osallistujat täyttivät samanlaisen käyttöoikeuslomakkeen.

Tutkimusprosessini aikana (2013–2021) tapahtui ennalta arvaamatonta kehitystä aineistohallinnan ja hyvien tutkimuseettisten käytänteiden suhteen, eikä esimerkiksi aineistohallintasuunnitelmia tehty aineistonkeruuni alussa nykyisessä laajuudessaan. Myös vuonna 2013 laadittu aineiston käyttöluomalomake noudatti haastatteluajankohdan standardeja ja lupakäytänteitä, joten sitä ei voi verrata yleisen tietosuojasetuksen³⁸ mukanaan tuomiin uusiin käytänteisiin. Jokaista haastattelua edelsi suullisen esittelyn lisäksi tallennetun haastatteluaineiston käyttöluomalomakkeen esittely, täyttäminen ja allekirjoittaminen. Lomakkeen allekirjoitettuaan tutkimukseen osallistuva antoi suostumuksensa siihen, että tutkija saa käyttää aineistoa tutkimuksessa ja opetuksessa, että vastaaja saa ottaa yhteyttä täydentävissä kysymyksissä ja että materiaali säilytetään tutkijan omilla arkistoissa. Tallensin henkilötietoja sisältävät materiaalit omiin kotiarkistoihini, mikä ei enää vastaa nykyisiä eettisiä standardeja. Aineiston mahdollisesta jatkokäytöstä en informoinut.

Tietosuojaperiaatteen mukaisesti henkilötietoja tulee säilyttää ja käsitellä luottamuksellisesti ja turvallisesti, eikä henkilötiedoista tulisi kerätä kuin se, mikä on tutkimusta varten perusteltua. Tällaisia keräämiäni henkilötietoja olivat osallistujan ikä, sukupuoli, nimi, ikä ja sähköpostiosoite mahdollisia lisätietoja varten. Pidin tutkimuksen aineistoa esitellessäni perusteltuna kertoa vastaajien iän ja sukupuolen, osin haastatteluihin liittyvien konventioiden takia, osin myös lukijoiden takia. Toki tieto iästä ja sukupuolesta myös saattaa ohjata lukijan tulkintaa ja voi hyvin pohtia, olisiko tieto sukupuolesta ollut tutkimuksessa merkityksellistä lainkaan. Koska aikaisemmassa folkloristisessa tutkimuksessa ja nykyisessä, esimerkiksi uniin asennoitumista käsittelevässä tutkimuksessa, myös sukupuolikysymyksiä on huomioitu, päädyin siihen, ettei iän ja sukupuolen maininta tule tuottamaan haittaa kenellekään. Siksi koodasin vastaajat esimerkiksi tyyliin "N45" (45-vuotias nainen). Jos samassa haastattelussa oli kaksi samanikäistä saman sukupuolen edustajaa, on iän perään lisätty kirjain aakkosjärjestyksessä.

Tietoarkiston *Aineistohallinnan käsikirjan* (Tietoarkisto, 2021) mukaan aineiston käyttöarvo pohjautuu suunniteltuun aineistohallintaan, jota nykyisessä laajuudessaan ei oman aineistoni keräämisen aikana vielä tehty. Hyvässä suunnitelmassa määritellään se, onko aineisto käyttökelpoista esimerkiksi jatkotutkimuksissa ja kuinka aineisto tullaan säilyttämään. Kun väitöskirjaa viimeistellesäni pohdin, mitä aineistolle tapahtuu tutkimuksen päätyttyä, koin tilanteen kaksijakoisena. Toisaalta pidin tärkeänä, että tulevaisuuden tutkijoilla olisi pääsy vanhoihin aineistoihin, erityisesti kun unikäsitysten tutkimukselle on osoitettu

³⁸ Asetus luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta 2016/679/EU).

jatkuvuus, mutta sitä enemmän painoi vaa'assa se tosiasia, että tutkimukseen osallistujat ovat käyttöluomalomakkeessa antaneet luvan ainoastaan tämän väitöskirjan tekemiseen. Mikäli haluaisin käyttää aineistoa jatkossa tai avata sitä muille tutkijoille, tulisi minun pyytää jokaiselta haastateltavalta henkilöltä yksilöity suostumus aineiston jatkokäytölle. Myös roolini henkilötietorekisterin ylläpitäjänä arvelutti. Punnitsin aineiston merkittävyyttä, ainutlaatuisuutta ja käytettävyyttä ja totesin sen olevan laadultaan sellainen, jota ei tulisi välttämättä säästää, ja hyväksyin sen, että aineisto oli tarkoitettu vain omaan väitöskirjaani. Tästä syystä päädyin kaiken aineiston (nauhoitukset, litteroinnit ja henkilötietoja sisältävät käyttöluomalomakkeet) tuhoamiseen väitöskirjan valmistuttua.

Tietyillä ilmaisuilla voi olla tärkeä merkitys tutkimuksen etiikan kannalta. Esimerkiksi se, millä tavalla kutsun tutkimukseen osallistuneita ja tutkimusta kanssani rakentaneita ihmisiä, on ollut tietoisien valinnan tulos. Pysin pitämässä mielessäni sen, että vaikka olen tutkijana tulkinnoistani yksin vastuussa, ovat sisällön tutkimukseeni antaneet tutkimukseen osallistuneet. Tästä syystä en voi kutsua heitä yksinomaan informanteiksi, tiedonantajiksi tai tutkittaviksi. Kutsun heitä joko tutkimukseen osallistuneiksi tai kyselyyn vastaajiksi tai haastateltaviksi. Aineistoani en ole yksin "kerännyt", vaan olen tuottanut sen yhdessä tutkimukseen osallistuneiden kanssa. Myös Pasi Enges liittyy tämän huomion osaksi reflektiivisyyteen läheisesti kuuluvaa dialogisuutta (ks. Enges, 2012, s. 25).

Tutkimuksen unikäsitys nojaa ilmiselvästi myönteiseen asennoitumiseeni unia kohtaan, koska olen alun perin lähtenyt tutkimaan aihetta omiin kokemuksiini nojaten. Tutkimustehtäväni on kiinnostanut minua. Silti olen pyrkinyt etäännyttämään itseni omasta tavastani ymmärtää uni ja antanut tilaa myös toisenlaisille tavoille ymmärtää asioita. Tämä on näkynyt sekä kysymysten muotoilussa, haastattelutilanteissa, että aineiston analyysivaiheessa. Osallistuin tutkimusprosessin aikana useaan uniryhmäfoorumin seminaariin, joissa olin yksi uniryhmän jäsen muiden joukossa ja lisäksi joissain seminaareissa myös tutkimuksen tekijänä. Tämä seikka, että olen järjestänyt haastattelut itselleni jokseenkin tutussa ympäristössä tai asetelmassa, vaatii oman kaksoisroolini (tutkija/uniryhmään osallistuja) selventämistä. Kun tutkija tekee tutkimusta itselleen tutulla kentällä³⁹, voidaan häntä kutsua natiiviksi eli sisäpiiriläiseksi (ks. esim. Nenola, 2019, s. 56). Pilvi Hämeenaho pitää tämän kaksoisroolin etuna "helppona pääsynä kentälle" ja sen mahdollisena haittana "kotisokeutta" (Hämeenaho, 2014, s. 62). Natiivin tutkijan edun näen tutkimuksessani omakohtaisuutena, joka on tukenut minua esimerkiksi haastattelukysymysten laatimisessa

³⁹ Kenttä(työ) toimii etnografisen tutkimusprosessin ytimenä sekä konkreettisesti että käsitteellisesti. 1800-luvulla kehittyneessä antropologisessa tutkimuksessa keskeistä oli vieraisiin kulttuureihin tutustuminen, osallistuminen heidän arkeensa ja sen kuvailu länsimaalaisin käsittein. Tutkijat käytännössä siirtyivät tutkijakammioistaan ulos "kentälle". Tässä tutkimuksessa ei ole tehty kenttätyötä sen klassisessa merkityksessä, mutta olen kokenut olleeni tutkimusaiheeni ja -aineistojeni parissa "kentällä", kohdannut siellä "toiseutta" ja joutunut punnitsemaan omia ennakkokäsityksiäni suhteessa tutkimusaiheeseeni. Etnologina en kuitenkaan ajattele kentän olevan yksinomaan jokin rajattu kohde tai paikka, vaan kenttä tarkoittaa enemminkin koko tutkimusprosessin myötä avautunutta näkymää, tilaa. Tutkija rakentaa kenttensä itse ja rajaa, mitä kenttä hänelle tutkimuksessa merkitsee (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto, 2014, s. 12–13).

ja auttanut minua löytämään sellaisia haastateltavia, joilla on jonkin verran aiheesta mahdollisesti sanottavaa. Myös käytännössä haastattelujen järjestäminen osana seminaaria oli vaivatonta. Haasteena itselleen tuttua aihetta tutkivalla on itsensä riittävä etäännyttäminen aiheesta ja rehellinen omien ennako-oletusten tiedostaminen. Ennalta aihetta tunteva ei myöskään kykene enää lähestymään aihetta uusin silmin, aloittelijan vilpittömällä ihmettelyllä (Knuutila, 2006, s. 72–78; ks. myös Piirainen, 2006, s. 186). En kuitenkaan ole ennalta tiennyt kuinka ihmiset tulevat minulle puhumaan asioista, eikä tutkimukseni kohdistunut minulle ja tutkimukseen osallistuneille yhteiseen jaettuun yhteisöön. Unia jaetaan kaikenlaisissa tilanteissa, ei ainoastaan uniryhmissä, joten tästä syystä en kokenut omaa rooliani natiivina. Mikäli olisin tutkinut uniryhmäseminaareja jalkautumalla ihmisten pariin tekemään osallistuvaa havainnointia, pyytänyt ihmisiä kertomaan kokemuksiaan unien jakamisesta nimenomaan seminaareissa, tai analysoinut unien jakamista uniryhmissä, olisi tilanne toinen. Monelle osallistujalle olin ennestään tuttu, mutta aikaisemmin minut oli kohdattu tasavertaisena, uniryhmässä unista keskustelevana henkilönä, ei tutkijana. Se, millä tavalla kaksoisroolini on vaikuttanut haastateltaviin, en voi varmasti tietää ja tämä on ollut tutkimuksessani mahdollinen haitta, jota on vaikea arvioida, mutta johon voin toisaalta vastata aineiston rikkaudella. En kokenut hakevani samanmielisyyttä haastateltavien kanssa, eikä aineiston hankintaan liittyvät kysymyksenasettelutkaan sellaista tue. Pelkästään myönteinen asennoituminen uniin ei vielä takaa samanmielisyyttä edes unikäsityksissä.

Lopuksi haluan kiteyttää sen mihin lopulta tutkimukseni sijoittuu, ja mikä on sen paikka unien tutkimuksen ja etnologisen tutkimuksen kentillä. Tutkimuksen sijoittaminen tieteellisen tutkimuksen kentälle ei ole ollut mutkatonta tai vailla eettisiä pohdintoja. Oman paikan etsimisestä tuli leimaava piirre koko tutkimusprosessille. Kiinnostavia eettisiä kysymyksiä nousi esille, kun pohdin esimerkiksi sitä, ketä kohtaan tutkijan tulisi olla lojaali. Kenen ehdoilla tutkimusta siis tehdään: tutkimukseen osallistuvien ihmisten, tutkijan, oppiaineen, tutkimusaiheen vai tieteen yleisesti? Oman työn ja itsen kyseenalaistaminen ja eräänlainen orpous tutkimusprosessin keskellä lienee tuttua useallekin tutkijalle, jotka käyttävät työssään laadullisen aineiston tulkinta- ja analyysimenetelmiä. Minulle kodittomuuden tunne tutkijana merkitsi eritoten valmiin tradition puuttumista, sillä vaikka nojauduin tutkimusaiheen kannalta suomalaiseen folkloristiikkaan, oli näkökulmani kuitenkin jotain muuta. Eräällä tavalla vasta tutkimusprosessini osoitti minulle tutkimukseni paikan. Polun unien sosiokulttuuriseen tutkimukseen minulle viitoitti suomalainen folkloristinen tutkimus, ja koen jatkaneeni sen kysymyksenasetteluja elävää perintöä tutkivana etnologina. Koen rakentaneeni kiinnostavan tutkimusasetelman, joka on löytänyt oman paikkansa sekä etnologisen tutkimuksen kontekstissa että pitkässä unien sosiokulttuurisen tutkimuksen traditiossa.

Siirryn seuraavassa luvussa esittelemään tutkimukseni kontekstia ja keskityn aluksi tutkimukseni keskeiseen käsitteeseen, unikäsitykseen. Luvun tarkoituksena on osoittaa, kuinka uni määritellään ja ymmärretään eri tavoin riippuen tarkastelukulmasta. Unen ohella myös unikäsityksiä tutkitaan erilaisista

näkökulmista ja esittelen näitä tulokulmia tulevassa luvussa. Esittelen lisäksi suomalaisten unikäsityksiin kohdistuneita tutkimuksia sekä unikäsitysten rakentumista käsitteleviä aikaisempia tutkimuksia ja niiden näkökulmia.

3 UNEN KÄSITTÄMINEN

3.1 Unen määritelmiä

Ensin haluan tarkentaa, mitä itse "uni" -sanalla tarkoitetaan. Unikäsitys viittaa siihen, mitä unien ajatellaan olevan ja siihen liittyy myös käsitys itse uni -sanasta. Unikäsityksen pohjalta voidaan alkaa pohtia omia unia, niiden merkityksiä sekä unia ilmiönä yleisesti. Myös tieteellisen tutkimuksen taustalla on aina erilaisia käsityksiä ja teorioita unesta.

Arkisessa kielenkäytössä uni-sanalla voidaan viitata sekä nukkumiseen ("Olen unessa.") että nukkumisen aikaiseen unennäköön ("Näen unta."). Nämä molemmat ilmiöt, unennäkö ja nukkuminen, ovat pohjimmiltaan luonteeltaan objektiivisia ilmiöitä, eli henkilökohtaisesta asennoitumisesta riippumattomia. Uni-sanalla voidaan lisäksi viitata subjektiiviseen unikokemukseen tai unikertomukseen, jonka unen näkijä on unielämyksestään muokannut kerrottavaksi⁴⁰. Nämä ovat ilmiöinä aivan eri asioita, vaikka niitä kuvataan samalla sanalla. Kaiken lisäksi uni-sanalla on vahva kytkös johonkin epätodelliseen, kuten haaveisiin tai unelmiin: "Se oli kuin unta.". Yllättävissä tilanteissa saatamme häkeltyä ja pohtia: "Onko tämä unta vai totta?" Joissain yhteyksissä uni liitetään jopa kuolemaan: "Hän pääsi ikuisen uneen". Unen näkemisen kohdalla esiintyy myös rajanvetoa muihin mentaalisiin kokemuksiin, kuten erilaisiin unen ja valveen väli-
muotoihin. Lisäksi käsitteet visio ja ilmestys on liitetty uniin (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 22).

Erilaiset unen määritelmät ovat tavallisia arkisen puheen tasolla (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 15), mutta myös tieteellisessä tutkimuksessa on tehty erilaisia kategorisointeja. Unen määrittelemisen tutkimuskohtaisesti on siten tärkeää, sillä sanalle ei ole olemassa yhtä yleistä tieteellistä määritelmää. *Unitutkimuksen*

⁴⁰ Suomalaisessa folkloristisessa tutkimuksessa uneen kohdistuvia näkökulmia onkin hahmoteltu prosessin "unielämys - unikokemus - unikertomus" avulla. Palaan tähän luvussa 4.4.2: *Kerronnan tutkimus*.

(engl. *sleep research*) harjoittajat esimerkiksi rajaavat kiinnostuksensa nukkumiseen ja unihäiriöihin. *Unien tutkimus* (engl. *dream research*) taas pitää sisällään erilaisia psykologisia, fysiologisia ja kulttuurisia lähestymistapoja, jotka huomioivat myös nukkumisen aikaiset unikokemukset.

Tieteellisen toiminnan pohjalta kiteytyneitä näkemyksiä unesta kutsutaan *uniteorioiksi*. Unien tieteellisen tutkimuksen ja uniteorioiden taustalla olevat unen määritelmät pyritään ilmaisemaan mieluiten yhdellä lauseella, sillä tutkijoilla on oltava täsmällinen ja toistensa kanssa samanlainen tutkimuskohde. Esimerkiksi psykiatri, neurofysiologi ja aktivaatio-synteesi-teorian⁴¹ kehittäjä J. Allan Hobson pitää kaikkein "kiistattomimpana" unen määritelmänä seuraavaa luonnehdintaa: "Uni on mielen aktiivisuutta nukkumisen aikana" (Hobson, 2004, s. 7). Psykologi Michael Schredl taas esittää, että unet ovat yksilön nukkumisen aikaisen kokemusten muisteluja. Hän pitää kyseistä määritelmää lähimpänä "yleistä ymmärrystämme" unesta (Schredl, 2018, s. 1). Schredlin näkemys nivoo yhteen jo useamman uneen liittyvän ulottuvuuden, eli uni nähdään jonain sellaisena, joka tapahtuu nukkumisen aikana, ja se on kokemus, jota voi muistella jälkikäteen. Toisaalta Schredl toteaa, että määritelmän voi joka kohdaltaan kyseenalais- taakin, lähtien jo siitä, ettei varmuudella voida tietää, onko muisteltu uni ollut aito unen aikainen kokemus (Schredl, 2018, s. 7). Myös painajaisten psykologiaa tutkinut Nils Sandman epäilee uniraporttien, eli ihmisten unikertomusten, luotettavuutta edes ideaaleissa tutkimusolosuhteissa. Hänen mukaansa uniraportteista voidaan saada kyllä tieteellisesti tarkkaa tietoa, mutta ongelma piilee siinä, ettei ole olemassa tieteellistä tapaa määritellä sitä, mitä tämä tarkkuus on. (Sandman, 2017, s. 39.)

Edelliset esimerkit edustavat unitutkimuksen, eli lähinnä neurofysiologian, kognitiivisen psykologian ja neuropsykologian määritelmiä. Sosiokulttuurisesta näkökulmasta lähestyvälle tutkijalle lähtökohtana ovat uniin ilmiönä ja kokemuksina suunnatut merkitykset yhteisöjen ja yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi folkloristi Kaivola-Bregenhøj määrittelee lähestyvänsä unia "ihmisten välisen kanssakäymisen ympärille kietoutuvana kulttuurisena perinteenä" (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 29). Antropologi Barbara Tedlockille unet yhdistävät ihmisiä. Kaikille ihmisille yhteisenä ilmiönä unet ovat yksityisiä mielensisäisiä kokemuksia, jotka tulevat unikertomusten kautta toiselle jaettavaksi. (Tedlock, 2001, s. 249; 1992, s. 1.)

Tutkimuksellani liityn siihen unien tutkimuksen traditioon, jossa kiinnostuksen kohteena ovat ihmislaajalle ominainen nukkumisen aikainen unennäkö ja sen pohjalta kehittynyt unien kerronta- ja tulkintaperinne. Unella tarkoitan siten nukkumisen aikaista subjektiivista elämystä ja unikokemusten pohjalta luotuja kertomuksia. Unen määritelmän osalta tarkasteluni kohteena on siis eletty, kerrottu ja jaettu uni.

⁴¹ J. Allan Hobsonin ja Robert McCarleyn kehittämän *Aktivaatio-synteesi -teorian* (1977) mukaan unet johtuvat satunnaisista impulsseista aivorungossa. Näiden hyperaktiivisten prosessointien seuraus on unennäkö, josta nukkuja koostaa mielekkäitä tarinoita. (Hobson & McCarley, 1977, s. 1136; Hobson, 2004, s. 19.)

3.2 Unikäsitys

Tutkimukseni tärkein käsite on *unikäsitys*⁴², joka tarkoittaa niitä ajatuksia, käsityksiä ja uskomuksia, joita meillä unista on. Esimerkiksi Jani Tuomola käyttää unikäsityksen käsitettä tutkiessaan suomalaisia unikirjoja ja sitä, "mitä uni kirjan mukaan on" (Tuomola, 2003, s. 125). Erilaiset unen määritelmät, kuten edellisessä luvussa esille tuomani "Uni on mielen aktiivisuutta nukkumisen aikana" (Hobson, 2004, s. 7), eivät kuitenkaan vielä kuvaa täysin unikäsitystä ilmiönä. *Kielitoimiston sanakirja* määrittelee sanan "käsitys" perustuvan havaintoon, kokemukseen ja ajatteluun. Käsitteellä voidaan viitata mielikuvaan, tietoon, ajatukseen, ajattelutapaan, näkemykseen, mielipiteeseen, asenteeseen, vakaumukseen, luuloon, arveluun, vaikutelmaan ja kuvitelmaan. (*Kielitoimiston sanakirja*, 2004; *käsitys*.) Kuten edelliset määritelmät antavat ymmärtää, ei unikäsitys ole yksinomaan tiedollinen tai rationaalisen päättelyn seurauksena syntyvä määre, vaan se sisältää myös erilaisia kokemuksia⁴³. Unikäsitys on ilmiönä laajempi kuin yhdellä lauseella ilmaistu suljettu määritelmä tai yksittäinen uniteoria.

Unikäsityksen käsitettä ei ollut aikaisemmin määritelty, joten tutkimuskirjallisuutta kartoittaessa selvitin käsitteen merkityksiä tulkitsevan käsitetutkimuksen (ks. luku 2.3.1: *Laadullinen sisällönanalyysi*) työkalujen tukemana. Aikaisemmissa tutkimuksissa unikäsityksiä on lähestytty muun muassa asennoitumisena (Schredl, 2013, s. 194; Olsen, 2012, s. 3; Szmigielska & Holda, 2007, s. 152; Schredl & Bulkeley, 2019, s. 75), suhteenä tai suhtautumisena (Kaivola-Bregenhøj, 1988a, 122; 2010, s. 39–40), uskomuksena (Nell, 2014, s. 125), unirepresentaationa (Jatakari, 1991, s. 62), kulttuurisina uniteorioina (Lohmann, 2007, s. 41–42) ja subjektiivisina uniteorioina (Olsen, Schredl & Carlsson, 2016, s. 159).

Uniin asennoituminen

Uniin asennoitumista on kuvattu yleensä erilaisilla pääkategorioilla, kuten negatiivinen, neutraali ja positiivinen tai sanaparin "myönteinen/kielteinen" avulla. Uniin asennoituminen viittaa usein joko-tai-asenteeseen. Tällaisen jaon "vastakkaisiin pääasenteisiin" havaitsi myös Freud esitellessään varhaisten korkeakulttuurien suhtautumista uniin. Freudin mukaan ihminen on aina erottanut toisistaan "arvokkaat tosiunet ja "imartelevat, petolliset tai tyhjänpäiväiset lumeunet". (Freud, 1968, s. 11.) Vastakkaisten kategorioiden ohella asennoitumista on tutkittu myös ennalta määrättyjen väitelauseiden avulla, joista tutkimukseen osallistuneet ovat valinneet omaa asennoitumistaan lähinnä kuvaavan lauseen. Tällaisia kyselytutkimusten tarjoamia väitteitä ovat esimerkiksi "Unet tyhjentävät edellisen päivän tapahtumat muistista", tai "Unet ovat satunnaisen kemikaalisen

⁴² Unikäsityksen suorasta englanninkielisestä käännöksestä olen kohdannut ainoastaan *dream conception* -ilmaisun.

⁴³ Myös aineistoni analyysia ohjaava teoretisointi eri kokemuslaaduista näkee samoin. Monissa kokemuksissa yhdistyy useampi kokemuslaatu (esimerkiksi tunne, tieto, intuitio ja usko) ja "käsitys" on yksi esimerkki näiden laatuojen yhdistelmästä. (Ks. kokemuslaaduista tarkemmin luvusta 2.3.1: *Laadullinen sisällönanalyysi*)

viestinnän tulosta aivoissa” (Olsen, 2012, s. 23). Saksalaisessa tutkimuksessa positiivista asennetta kuvaa väite: "Pidän paljon unista, ne ovat viihdyttäviä." ja negatiivista asennetta puolestaan kuvaa väite: "Unet ovat hölynpölyä, joihin en kiinnitä huomiota." (Schredl, 2013, s. 196). Asennoituminen uniin voi tosin olla myös ristiriitaista. Laajalle tutkimusjoukolle (N=2019) suunnattu tutkimus (Schredl, 2013) toteaa tuloksissaan, että ihmisen asennoituminen uneen näyttäisi voivan olla samanaikaisesti sekä kielteinen että myönteinen. Michael Schredl näkee yhden selityksen tähän siinä, että negatiivissävytteisiä unia näkevät ihmiset eivät välttämättä pidä unistaan, mutta pitävät niiden huomiointia kuitenkin tärkeänä. Unen yleinen emotionaalinen sävy nimittäin vaikuttaa siihen, asennoitummeko uneen positiivisesti vai kielteisesti. (Schredl, 2013, s. 195; s. 198.)

Yksinomaan tieto siitä, onko asennoitumisemme myönteinen tai kielteinen, ei kuitenkaan kerro kaikkea siitä, minkälainen unikäsityksemme on. Tutkimukseni aineistossa osallistujat ovat kuvanneet muun muassa sitä, mitä he ajattelevat unista, mistä he ajattelevat unien tulevan ja miksi niitä näemme. Haastattelujen ja avoimien kyselyjen ansiona voidaankin pitää sitä, että ihmiset valitsevat omat sanansa, joilla kuvaavat kokemuksiaan ja suhtautumistaan uneen. Jotta unikäsityksiä voisi ymmärtää, tarvitaan yksilön kuvauksia omista uniin liittyvistä kokemuksista ja niihin liittyvistä merkityksistä. Asenne ei kuvaa kaikkea sitä merkityskirjoa, joita uniin heijastetaan.

Unien tulkintatavat heijastavat unikäsityksiä

Yksilöllisiä merkityksiä korostava näkökulma on tavallinen suomalaiselle folkloristiselle unien tutkimukselle, kuten kulttuuriselle lähestymistavalle ylipäätään. Lisäksi yksilölliset merkitykset liitetään usein osaksi kulttuurikohtaista unien kerronta- ja tulkintaperinnettä. Leea Virtasen mukaan kansanperinteen tutkijat ovat etsineet yhteisöjen unikäsityksiä muun muassa erilaisista uskomuksista ja sananlaskuista, sillä muuta sopivaa aineistoa yhteisön suhtautumisesta uniin ei 1970-luvulla Virtasen mukaan ollut olemassa. Suomalaisia uniin liittyviä sananparsia ovat esimerkiksi 1920-luvulla Kannakselta kerätyt sananparret: "Mitä päiväl pääs, sitä yöll unis" ja "Kuka unnii uskoo, ajaa tuulta takkaa". (Virtanen, 1980, s. 64–65.) Sananparsien pohjalta voi todeta, että suomalaiset ovat ajatelleet päivän tapahtumien seuraavan uniin, tai että ihminen uneksii asioista, joita hän valveilla ollessaan ajattelee.

Leea Virtasen artikkeli *Unien kerronta nykypäivänä* (1980) on tutkimukseni keskeinen. Se edustaa suomalaisen folkloristisen unien tutkimukseen liittyvää aivan olennaisinta tutkimuskirjallisuutta ja käsittelee myös unien tulkintatapoja ja uniin suhtautumista. Kyseinen artikkeli on osa *Kalevalaseuran vuosikirjaa*, jonka tarkoituksena on pureutua erityisesti kertomusperinteen kysymyksiin ja suunnata huomio unien kerronnan ilmiön taakse, kertojan ja hänen yleisönsä vuorovaikutukseen. "Kokemusaineistoksi" luonnehtimansa ja "unenkerrontaa nyky-yhteisössä valaisevan" aineistonsa (N=100) Virtanen keräsi pääosin Helsingin, Turun ja Jyväskylän yliopistojen kansanrunouden, etnologian ja uskontotieteen opiskelijoilta, minkä ansiona Virtanen itse näki, että kun vastaajat ovat nuoria, se on osoitus unien kerronnan perinteen jatkuvuudesta (Virtanen 1980, s. 64;

s. 56). Leea Virtanen ei ole tuonut tarkemmin esille esittämiään kysymyksiä vaan kuvailee yleisluontoisesti, että "kirjoittajia pyydettiin tavallisen luentotunnin lopussa, aiheesta ennalta ilmoittamatta, laatimaan spontaani, vapaamuotoinen kuvaus unenkerronnasta omassa yhteisössään - - vastaaja kuvaa ympäristöönsä eikä niinkään omia mielipiteitään" (Virtanen, 1980, s. 56). Opiskelijat saivat siten vapaamuotoisesti kirjoittaa oman yhteisönsä unien kertomisesta. Teemoja, joita Virtanen nostaa aineistostaan artikkelissa esille, ovat unien kerrontatilanteet, unien tulkinta, unien kerronnan motiivit sekä kertojan ja yhteisön suhde. Vastajien uniin suhtautumista koskeva osuus tuodaan artikkelissa esille otsikon "Unien tulkinta" alla, mikä näkemykseni mukaan johtuu sen hetken unien sisällön tulkintaa korostavasta lähestymistavasta. Unien merkitykset liitetään artikkelissa siis vahvasti unien sisällön tulkintaan, johon unien tulkintaperinne antaa tulkintakehyksen. Unien sisällöistä tehdyt tulkinnat eivät Virtasen mukaan niinkään viittaa tulkintojen taustalla oleviin unikäsitykseen. Psykologiset selitysmallit Virtanen sen sijaan näkee käsityksinä, ei tulkintoina:

Unia tulkitaan pääasiassa kahdella tavalla: ne kohdistuvat tulevaisuuteen ja ovat yleensä symboleja tai esitetään psykologisoivia tai psykoanalyysiin viittaavia käsityksiä (Virtanen, 1980, s. 58).

Leea Virtanen tulkitsi enneunien tulkintaperinteen elävän osana perheyhteisön perinnettä, kun taas psykologisoivien tulkintojen hän näki kukoistavan erityisesti työyhteisöissä ja ystäväpiirissä (Virtanen, 1980, s. 59). Leea Virtasen mukaan suomalaiset tulkitsivat unensa tuolloin kolmella tapaa: unet ennustavat tulevaa, heijastavat psykologiaa tai unet ja valve-elämä limittyvät toisiinsa. Viimeksi mainittu sisälsi näkemyksiä, joiden mukaan esimerkiksi kohtaaminen vainajien kanssa unien välityksellä on mahdollista. (Virtanen, 1980, s. 58.)

Leea Virtanen käsitteli unia 1970-luvulla yliluonnollisten kokemusten kontekstissa ja artikkelin taustalla oli Virtasen perehtyneisyys suomalaisten yliluonnollisina pidettyihin kokemuksiin⁴⁴. Kaksi kolmesta vastaajasta oli Virtasen tulkinnan mukaan ollut tekemisissä unien enteellisen tulkinnan kanssa ja noin puolet yliluonnollisista elämyksistä koettiin unessa (Virtanen, 1974, s. 56; s. 91; s. 94; 1977, s. 13–14). Ilmiönä uni on usein niputettu yhteen muiden paranormaalien kokemusten, kuten ufojen ja telepatian kanssa. Uni on käsitetty myös yhtenä elämystapana hallusinaatioiden, aavistusten ja visioiden rinnalla. (Virtanen, 1977, s. 91.)

⁴⁴ Virtasen tieteenalojen rajoja koetteleva ennakkoluulottomuus ja kiinnostus yliluonnollisia kokemuksia kohtaan saivat aikaan keskustelua 1970-luvun tiedeyhteisössä. Pasi Enges osoittaa artikkelissaan *Uskon ja epäuskon traditiot* (Enges, 2004), miten silloisen tiedeyhteisön objektiivisuuden vaatimukset estivät Leea Virtasta paneutumasta elämyksistään kertoneiden ihmisten todellisuuteen. Virtanen piti parapsykologista tutkimusta tärkeänä myös suomalaisille humanisteille, sillä psykokinesian ja aistien ulkopuolisen havaitsemisen tutkimus oli 1970-luvulla aktiivista myös Yhdysvalloissa. Suomalainen tiedeyhteisö ei parapsykologiseen tutkimukseen juurikaan tarttunut, ja kohdatessaan tiedeyhteisön vastustusta Leea Virtanen totesi, että "ilmiöt, joita ei pystytä selittämään, kielletään." (Virtanen, 1974, s. 94; 1978, s. 126.) Virtanen oli todennäköisesti hyvin pettynyt huomattessaan, että parapsykologista kirjallisuutta aiheesta oli Suomessa hyvin vähän tarjolla tutkijalle (Virtanen, 1978, s. 130).

Yksi Virtasen aineistosta noussut käsitys oli kuolleiden vierailu unessa, jossa unet käsitetään vainajien suoraksi yhteydenotoksi. Se on ollut yleinen teema unien kerronnassa vielä 1980-luvullakin (Virtanen, 1980, s. 60), mutta tällainen käsitys unista alkoi poistua 1990-luvulle tultaessa (ks. edellä Annikki Kaivola-Bregenhøjn tulkinnoista). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että arki ajattelun ylittävät tai yliluonnolliseksi tulkitut kokemukset olisivat poistuneet suomalaisten kokemuskuvauksista kokonaan, vaan enemmänkin se kuvaa suhtautumista yliluonnolliseksi tulkittuihin kokemuksiin tieteellisen toiminnan tasolla. Esimerkiksi suomalaisten "kummia kokemuksia" 2010-luvulla tutkineen Varpu Alasuutarin mukaan kokemuksia vainajien kanssa unessa kommunikoinnista on edelleenkin. Vainajat voivat viestiä rajan takaa unen kautta tuoden lohdullisia viestejä, ohjeita tai varoituksia. (Alasuutari, 2017, s. 180–181.)⁴⁵

1980–1990-lukujen vaihde toi mukanaan uusia näkemyksiä myös suomalaisten unikäsityksiin. Ilmassa alkoi olla jo mielenkiintoa itsetutkiskeluun, jota Virtanen piti "nykyhetkelle tunnusomaisena piirteenä". (Virtanen, 1980, s. 64; s. 67.) Unien psykologisen tutkimuksen kirjallisuus saavutti suomalaiset lukijat 1980-luvulla, mutta unista ei tuolloin ollut paljoakaan monitieteistä tietoa tarjolla. Suomalaiset unikirjat olivat 1960-luvulle saakka kaikki tyyliältään ennustavia unikirjoja, kunnes psykologinen kirjallisuus rantautui Suomeen (Tuomola, 2003, s. 72). Unien käsittäminen tulevaisuuden enteiksi sai rinnalleen menneisyyteen viittavia käsityksiä, eli unien nähtiin heijastavan menneitä kokemuksia ja niiden nostattamia ajatuksia tai tunteita. 1980-luku toi mukanaan psykologisen tutkimustiedon lisäksi viihteellisen vapaa-ajan. Unikäsityksiin se siirtyi näkemyksinä unista viihteenä.

Unikäsitykset ovat ajatuksia unien luonteesta ja merkityksestä

Toinen tutkimukseni kannalta tärkeä tutkimuskokonaisuus koostuu Annikki Kaivola-Bregenhøjn keräämästä ja tulkitsemasta unien kulttuurisen tutkimuksen aineistosta. Kaivola-Bregenhøjn käytössä on ollut vuoteen 1956 saakka ulottuva *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS)* kansanrunousarkiston kokoelma sekä myöhemmin kerätty kysely- ja haastatteluaineisto. Ensimmäinen keruuaineisto oli peräisin yhteispohjoismaisen, vuosien 1986–1990 aikana toteutetun, projektin yhteydessä laaditusta tutkimuksesta, jonka aineisto kerättiin *Ilta-Sanomien* ja *Anna*-lehden kautta sekä yliopistoluentojen yhteydessä. Näiden kyselyjen välityksellä kertyi aineistoa 334 vastaajalta (Kaivola-Bregenhøj, 1988a, s. 122; 1992b, s. 21). Saman sisältöinen kysely lähetettiin vuonna 1989 Kansanrunousarkiston vastaajaverkostolle ja aineistoa saatiin 104 vastaajalta. Kaivola-Bregenhøjillä oli käytössään myös Soile Jatakarin, vuonna 1990 sosiaalipsykologian pro gradu-tutkielmaansa varten keräämä haastattelu- ja kyselyaineisto, jossa oli aineistoa 196 henkilöltä (ks. Jatakarin tutkimuksesta tarkemmin myöhemmin tässä luvussa) sekä "aineistoa myös sanoma- ja aikakauslehdistä" (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 179). Kaivola-Bregenhøj käsitteli aineistoaan muun muassa artikkelissa

⁴⁵ Katso suomalaisten yliluonnollisista kokemuksista myös esim. Hänninen, 2009; Rancken, 2017; Utriainen, 2017.

Unesta tulkintaan (1988a), teoksessa *Drömmar och kultur* (1992ab) sekä unien kulttuurista näkökulmaa kokoavassa teoksessa *Kerrotut ja tulkitut unet* (2010). Olen omassa tutkimuksessani keskittynyt näihin kolmeen eri lähteeseen ja viitannut aina siihen lähteeseen, josta kulloinkin olen tiedon saanut siitäkin huolimatta, että vuoden 2010 teos sisältää todennäköisesti jo saman aineiston uudelleen tulkintaa ja vuoden 1988 artikkelissa (1988a) ei vielä käytetty Jatakarin aineistoa.

Annikki Kaivola-Bregenhøjn tutkimukseen osallistuneille henkilöille esittämiä kysymyksiä on eritelty tarkemmin teoksessa *Kerrotut ja tulkitut unet* (2010) ja tuon ne nyt esille, jotta niitä voidaan verrata oman tutkimukseni osallistujille esittämiini kysymyksiin (ks. Liite 1: *Haastattelu- ja kyselyrunko*):

1. Mitä unet merkitsevät sinulle? Muistatko joitain uniasi? Kerro esimerkki. Painatko yleensä unet mieleesi? Muistatko jonkun unen, jonka enne toteutui? Kerro se.
2. Mitä unikirjoja tunnet/olet nähnyt? Oletko käyttänyt unikirjoja? Miksi?
3. Onko jokin enneunesi toteutunut?
4. Tunnetko jonkun henkilön, joka osaa/haluaa tulkita toisten unia? Kuvaile häntä ja hänen ennustuksiaan. Tekeekö hän sen hupimielessä vai vakavissaan?
5. Onko sinulla unissa toistuvia aiheita? Onko niillä jokin tietty merkitys?" (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 179).

Näiden kysymysten lisäksi teoksessa *Drömmar och kultur* (1992) on esitetty kysymykset:

1. Minkälaisissa tilanteissa kerrot uniasi? Minkälaisia unia ylipäätään kerrotaan toisille? Kenelle unia kerrotaan?
2. Anna esimerkki niistä tunteista, joita unet herättävät. (Kaivola-Bregenhøj & Palmenfelt, 1992, s. 273.)

Kaivola-Bregenhøj jakaa artikkelissaan *Unesta tulkintaan* (1988a) aineistonsa pohjalta ajatukset "unien luonteesta ja merkityksestä" kolmeen ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä unet liitetään menneeseen ja ovat "lähimenneisyyden heijastumia" tai "selventävät mennyttä", toisessa ne ovat "alitajunnan tai mielentilan heijastumia", "matka toiseen maailmaan", "alitajuista itseterapiaa" tai "vinkki alitajunnasta" ja kolmannessa ryhmässä unet nähdään "viihteenä", "kuin elokuvana", "toisen tajuisuuden viihteenä" tai "yöviihteenä". Teoksessa *Kerrotut ja tulkitut unet* (2010) on neljänneksi ryhmäksi lisätty unien käsittäminen tulevaisuuden enteiksi. (Kaivola-Bregenhøj, 1988a, s. 122-123; 2010, s. 15.)

Syy siihen, miksei käsitystä unista tulevaisuuden enteinä merkitty 1980-luvun lopulla yhdeksi ajatukseksi unien luonteesta ja merkityksestä, vaan esiteltiin erikseen muista mainituista uniin suhtautumisista, ei tarkoita sitä, etteikö aineistossa olisi ollut mainintoja kyseisestä käsityksestä. Tulkintani mukaan tutkija selitti tätä sillä, että enneunia koskevat maininnat olivat satunnaisia ja erot lehtivastaajien ja opiskelijoiden välillä oli merkittävän suuri: vain 20,2 %:lla opiskelijoista oli ollut kokemuksia enneunista, kun taas lehtivastaajien joukosta jopa 67 % kertoi kokemuksistaan enneunista ja niihin liittyvästä symboliikasta (Kaivola-Bregenhøj 1988a, s. 123). Omassa tutkimusaineistossani on hieman samanlaista

monitulkintaisuutta uskomusperinteen aineksia sisältävien unikäsitysten ja muiden käsitysten välillä. Kuvaan tätä asetelmaa tarkemmin analyysiluvuissa.

Ei ole tiedossani, ovatko Virtasen ja Kaivola-Bregenhøjn esille nostamat suomalaisten unikäsitykset tulkittavissa merkittävyysjärjestyksessä, eli esiintyikö esimerkiksi Virtasen aineistossa eniten ensimmäisenä mainittua käsitystä: "Unet ennustavat tulevaa" ja toisaalta Kaivola-Bregenhøjlla: "Unet ovat lähimenneisyyden heijastumia". Näin olisi mahdollisuus tulkita käsitysten muutokset siten, että käsitys unista tulevaisuuden enteinä olisi 1990-luvulle tultaessa jäämässä suomalaisten unikäsityksistä yhä enemmän pois, koska se esiintyy Kaivola-Bregenhøjlla viimeisenä. Sekä Virtasen että Kaivola-Bregenhøjn tekemät aikaisemmat tutkimukset on suoritettu sen hetken tutkimuskäytäntöjen ja standardien mukaan, eikä tutkimusmenetelmiä ole avattu sillä tarkkuudella, jolla ne tänään nostetaan tarkastelun kohteeksi esimerkiksi laadullisen aineiston analyysin osalta. Tällöin erilaisia käsityksiä luokitellessa todennäköisesti pohdittaisiin myös käsitysten määrällistä merkittävyyttä ja esiintyvyyttä aineistossa.

Unikäsitykset ovat subjektiivisia uskomuksia

Michael Rohde Olsen, Michael Schredl ja Ingegerd Carlsson (2016) ovat lähestyneet unikäsityksiä subjektiivisina uniteorioina. He käyttävät psykologian alan tutkimuksessaan (N=667) myös käsitteitä subjektiivinen uskomus, mielipide ja jokamiehen teoria (engl. *laymen theory*). Tutkimuksen tavoitteena oli mitata erilaisia kansanpsykologisia (engl. *folk psychology*) käsityksiä suhteessa tieteellisiin ja esitieteellisiin unikäsityksiin. Subjektiiviset uniteoriat sisälsivät näkemyksiä unista sekä merkityksellisenä informaation käsittelynä että merkityksettömänä aivojen toimintana. Ne heijastivat tutkijoiden mukaan myös esitieteellisiä käsityksiä, kuten enneuniin uskomista. (Olsen ym., 2016, s. 158–159.)

Unikäsityksiä on tutkittu sosiologisesta näkökulmasta myös uniin liittyvinä uskomuksina. Eteläafrikkalainen haastattelututkimus (N=20) osoitti, että osallistujien uniin liittyvät uskomukset ja käytännöt olivat saaneet vaikutteita kristinuskosta, paikallisesta kulttuurista, populaaripsykologiasta ja lääketieteellisestä unien tutkimuksesta. Uniin liittyneet uskomukset olivat välittyneet lähinnä äidin kautta ja muovautuneet koulutuksen ja omien uniin liittyvien havaintojen avulla. Myönteinen uniin suhtautuminen sisälsi unien tulkintaa, unien jakamista ja joskus myös toimimista unien tulkinnan pohjalta. (Nell, 2014, s. 122; s. 125.)

Unikäsitykset heijastavat kulttuurisia käsityksiä unista

Sosiaalipsykologi Soile Jatakari on tutkinut suomalaisten opiskelijoiden unikäsityksiä. Hänen tavoitteenaan oli kerätä tietoa erityisesti siitä, oliko Leea Virtasen mainitsema "talonpoikainen unien kertomisperinne" (ks. Virtanen, 1980, s. 55) vielä voimassa. Jatakarin haastattelu- ja kyselyaineistoon (N=196) perustuvassa tutkimuksessa unikäsityksen kohdalla käytetään ilmaisua *unirepresentaatio*. Käsite pohjautuu näkemykseen sosiaalisista representaatioista, joissa olennaista on representaatioiden sisäinen dynamiikka ja rakenne. Sosiaaliset representaatiot ovat tapa hankkia tietoa ja tapa kommunikoida sitä tietoa, joka on jo hankittu.

(Jatakari, 1989, s. 19–21.) Sosiaalisten representaatioiden teoriaa sovelletaan tänään erityisesti sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa, jossa lähestytään ihmisten arkiymmärrystä, sen muodostumista ja sisältöä erityisesti ihmisille ajankohtaisista ilmiöistä. Lähestymistapa on kiinnostunut muun muassa siitä, kuinka ryhmä, yhteisön historia ja sosiaalinen konteksti vaikuttavat arkiymmärryksen syntyyn. (Sakki, Mäkinen, Hakoköngäs & Pirttilä-Backman, 2014, s. 317.) Sosiaalisten representaatioiden teorian mukaan yksilön unikäsitykset ovat seurausta kulttuurisista unikäsityksistä eli unirepresentaatioista.

Jatakari erottelee aineistostaan viisi unirepresentaation ulottuvuutta ja tekee niiden pohjalta johtopäätöksiä suomalaisten unikäsityksistä. Jatakari ei ryhmittele erilaisia unikäsityksiä Virtasen ja Kaivola-Bregenhøjn tapaan, vaan lähestyy niitä edellä mainittujen ulottuvuuksien kautta ja luonnehtii tuloksiaan suorasanaisesti. Ulottuvuuksina Jatakari näkee sen, missä määrin unien sisältö koettiin ahdistavana ja sen, uskottiinko uniin enteinä. Muita ulottuvuuksia ovat myönteinen suhtautuminen uniin, unien tutkimukseen ja unista puhumiseen sekä uskominen siihen, että voi vaikuttaa omien uniensa sisältöön. Jatakari toteaa, että suomalaiset opiskelijat yhdistävät unensa alitajuisiin ja fysiologisiin prosesseihin, ja lähes kaikki kieltävät unien symbolisen merkityksen. Opiskelijoilla ei ole paljonkaan uniahdistusta, eivätkä he juuri usko unien enteellisyyteen. Uniin ja tutkimukseen suhtaudutaan melko myönteisesti. Suhtautumisessaan unien kertomiseen suomalaiset ovat melko neutraaleja ja unien ohjailu on heille jokseenkin vierasta. (Jatakari, 1991, s. 62; s. 71.)

Erilaisia unikäsityksiä on selitetty myös kulttuuristen uniteorioiden (engl. *Cultural dream theories*), näkökulmasta. Tällöin unikäsityksillä tarkoitetaan erilaisia kulttuurisia suhtautumistapoja uniin. Kulttuurisia uniteorioita ryhmitelty antropologi Roger Ivar Lohmann on muodostanut näkemyksensä eri kulttuureista kerätystä etnografisesta aineistosta, jossa tietyt näkemykset unista toistuvat⁴⁶. Kulttuurisia lähestymistapoja voidaan Lohmannin mukaan jakaa seuraavanlaisiin ryhmiin:

1. Uni on mielikuvittelua (engl. *Nonsense Theory*): Unet nähdään viihdyttävänä tarinoina, joilla ei ole suurempaa merkitystä valve-elämälle.
2. Uni on syvempi tietoisuuden taso (engl. *Discernment Theory*): Unien kautta paljastuu todellisuus ja valve-elämä nähdään enemmän illuusiona.
3. Uni on viesti (engl. *Message Theory*): Unet tuovat näkijälleen merkityksellisiä viestejä.
4. Uni ennakoi valve-elämän tapahtumia (engl. *Generative Theory*): Unien kautta voimme ennakoida tulevaisuuttamme.

⁴⁶ Lohmann muistuttaa, että kyseessä on tutkijan luoma kategorisointimenetelmä (*etic*), eikä kulttuurin itse luoma jaottelu (*emic*). *Emic*-taso viittaa tutkimuksessa tutkittavan itsensä käsityksiin havaitsemastaan todellisuudesta, kun taas *etic*-taso on ulkopuolisen tutkijan käsitys tutkittavan havainnoimista asioista. (Lohmann, 2007, s. 36.)

5. Uni on sielun liikettä (engl. *Soul Travel Theory*): Unen aikana sielumme vapautuu kokemaan erilaisia asioita, joihin se ei valve-elämässä pysty.
6. Uni on henkien maailma (engl. *Visitation Theory*): Edesmenneet sukupolvet ja läheiset elävät unimaailmassa ja heitä voi kohdata siellä. (Lohmann, 2007, s. 41–44.)

Sekä Lohmann että antropologi Barbara Tedlock toteavat, että kulttuureissa elää tavallisesti useita erilaisia uniteorioita samanaikaisesti (Lohmann, 2007, s. 43; Tedlock, 1992, s. 25). Myös sekä Virtanen että Kaivola-Bregenhøj ovat havainneet, että uneen heijastetaan sekä kulttuurin että yksilön tasoilla useita, joskus jopa vastakkaisia merkityksiä. Kulttuurin vaikutus on suurimmillaan juuri perussuh-tautumisessa eli asennoitumisessa uneen, jolloin se nivoutuu läheisesti myös kä-sitykseen todellisuuden luonteesta. (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 15; Virtanen, 1980, s. 67.) Lohmannin mukaan unikäsitysten ja kulttuuristen uniteorioiden kaikkein tärkein funktio on liittää uni ja valve-elämä jollain tavalla yhteen unia tulkittaessa (Lohmann, 2010, s. 24). Uniteorian sijaan kutsuisin näitäkin lähesty-mistapoja enemmänkin unikäsityksiksi kuin uniteorioiksi, sillä unia kohdataan ja käsitellään yleensä arkisessa ja käytännöllisissä tilanteissa. Unikäsitys on myös käsitteenä joustavampi kuin teoria, joka on muotona kiteytyneempi.

Tämän tutkimuksen unikäsitys

Tämän tutkimuksen unikäsitys rakentuu kolmesta lähteestä. Ensinnäkin se pe-rustuu unen määritelmälle, jonka esittelin edellisessä luvussa. Unella tarkoitan tutkimuksessani nukkumisen aikaista subjektiivista kokemusta ja unikokemuk-sen pohjalta luotuja kertomuksia. Kiinnostuksen kohteena on siis eletty, kerrottu ja jaettu uni. En esimerkiksi lähesty unia nukkumisena tai biologisena ilmiönä ilman ihmisen antamia merkitysulottuvuuksia. Toiseksi tutkimukseni unikäsitys rajautuu sosiokulttuurisen tutkimuksen näkökulman avulla. Sen sijaan, että nä-kisin unet yksinomaan yksilön mielensisäisenä, suljettuna ilmiönä, tarkastelen yksilön unien ja yhteisön välistä suhdetta. Kolmanneksi tutkimuksen unikäsityk-seen heijastuu myös väistämättä tutkijan oma käsitys unista, jonka vaikutusta tutkimukseen pohdin luvussa 1.2 *Tutkimuksen taustaa* ja 2.4: *Eettinen reflektio*. On-kin kiinnostavaa pohtia, missä määrin tutkijan ja tutkimuksen unikäsitykset voi-sivat poiketa toisistaan kovinkaan paljoa erityisesti silloin, kun kyseessä on vah-vasti tulkinnallinen tutkimus. Tutkijan tulkintaan vaikuttavat aina hänen omat henkilökohtaiset sitoumuksensa. Näistä ennakkokäsityksistä, niiden merkityk-sestä ja mahdollisista haitallisista vaikutuksista aineiston analyysiin pyrin ole-maan tietoinen koko tutkimusprosessin ajan. On syytä todeta se, että unikäsitys on käsitteenä lopulta tutkijan työkalu, teoreettinen käsite, jonka avulla hän lähes-tyy kiinnostuksen kohdettaan eli erilaisia näkemyksiä unista. Tuon tutkimukses-sani esille sen, että empiirisen aineiston analyysin ja tutkimuksen käydyin dialo-gin myötä myös tutkijan näkemys käsitteen teoreettisesta merkityksestä voi muuttua.

Unikäsitusten rakentuminen lapsuudessa

Ajatus aineettoman kulttuuriperinnön jatkuvuudesta ja elävän perinnön prosesseista liitetään sukupolvelta toiselle välittyviä tapoihin, sosiaalsiin käytäntöihin ja uskomuksiin, mutta myös järjestäytyneisiin kulttuuriperintöyhteisöihin, jotka tietoisesti vaalivat joitakin kulttuurimme ilmauksia ja välittävät toiminnallaan niitä eteenpäin. Syitä siihen, miksi unien kerronta- ja tulkintaperinne on säilynyt kulttuurissamme tähän päivään saakka, voidaan varmasti etsiä usealta taholta. Uniin liittyvien asenteiden, käytäntöjen ja uskomusten siirtyminen seuraaville sukupolville on kiinnostanut folkloristeja jo vuosikymmenien ajan. Esimerkiksi Annikki Kaivola-Bregenhøj näkee kertojan, kertomisen ja kerrontatilanteen muodostavan yhdessä "kokonaisuuden, jossa perinne välittyy" (Kaivola-Bregenhøj, 1988a, s. 7). Leea Virtanen taas pohtii sitä, opetetaanko lapsille mahdollisesti uniin suhtautumista ja voisiko unien kertomista tarkastella myös sosiaalisena ja perheitä koskevana ilmiönä. Virtanen on unien kerronnan yhteydessä kiinnostunut siitä, miksi unennäköjä kertoo uniaan, mutta hän avaa teemaa laajemmalle etsien unen kerronnan tehtäviä myös yhteisön kannalta. Virtanen kysyy esimerkiksi, kuinka pitkälle kulttuurin säätelevä vaikutus ulottuu unien kerronnassa ja voisiko unenkerrontaa tarkkailemalla selvittää myös kertojan ja hänen yleisönsä vuorovaikutuksen luonnetta. (Virtanen, 1980, s. 55.)

Unikäsitetyksen muodostumista on tarkasteltu usein sosiaalistumisen ja *enkulturaation* näkökulmista, jonka mukaan yhteisön jäsenet oppivat kulttuurissaan vallitsevimman unikäsitetyksen ja mukautuvat siihen (Lohmann 2007; Jatakari, 1991). Kaivola-Bregenhøjn mukaan unenkerronta opitaan jo lapsuudessa niissä perheissä, joissa on tapana puhua unista aamuisin, mutta mitään varsinaista unen kerronnan opettamista ei suomalaisessa kulttuurissa kuitenkaan tunneta (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 34).

Unia kohtaan tunnettujen asenteiden taustat ovat herättäneet kiinnostusta myös psykologian alan tutkijoissa (esim. Schredl & Reinhard 2008; Schredl, 2013; Szmigielska & Holda, 2007)⁴⁷. Tutkijoita on kiinnostanut muun muassa se, vaikuttaako lapsuuden *unien sosiaalistamisprosessi* (engl. *dream socialization*) unien näkemistiheyteen ja asenteisiin unia kohtaan. Käytännössä sosiaalistamisprosessi tarkoittaa sitä, että vanhemmat ovat kiinnostuneita lasten unista, kysyvät lapsilta heidän unistaan ja jakavat samalla omia uniaan (Schredl, Buscher, Haaf, Scheuermann & Uhrig, 2013, s. 2). Se, että vanhemmat ylipäätään ovat kiinnostuneita lastensa unista ja kertovat heille omista unistaan, saattaa vaikuttaa myös siihen, että unia muistetaan aikuisena enemmän. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet sen, että ihmiset, joiden asennoituminen uniin on positiivinen, myös muistavat uniaan paremmin (Schredl, Nürnberg & Weiler, 1996; Schredl & Doll, 1998). Lisäksi se, että vanhemmat ylipäätään ovat kiinnostuneita lastensa unista ja kertovat heille omista unistaan, saattaa vaikuttaa myös siihen, että unia muistetaan aikuisena enemmän. Toisaalta selvän syy-seuraussuhteen löytäminen

⁴⁷ Psykologian tieteenalan tutkijoita on kiinnostanut uniin liittyvien asenteiden välittymisen lisäksi myös sosiaalinen kanssakäyminen ja sukupuolten väliset erot unien jakamisessa (Szmigielska & Holda, 2007; Schredl & Reinhard 2008; Olsen & Schredl & Carlsson, 2013).

vaatisi pitkäkestoista tutkimusta. (Bachner, Raffetseder, Walz & Schredl, 2012, s. 102.)

Uniin asennoitumisen suhdetta unien muistamiseen psykologisesta näkökulmasta tutkineet Schredl, Braband, Gödde Kreicker & Göritz (2019) toteavat, ettei ole vielä vastattu siihen, miten lapset kehittävät vielä aikuisuudessakin melko samanlaisena pysyvän asenteensa unia kohtaan (Schredl ym., 2019, s. 308). Lapsuuden unien sosiaalistamisprosessia tutkineet Bachner ym. (2012) taas toivovat tulevien tutkimusten selittävän, miksi perheenjäsenillä on lapsiin suurempi vaikutus kuin ikätovereilla unien muistamisen tiheyttä tutkittaessa (Bachner ym., 2012, s. 107).

Unen sosiaalistamisprosessi on psykologien luoma käsite. Sovellan ja täydennän sitä tutkimuksessani sosiokulttuurisesta näkökulmasta tehdyillä tulkinnoilla, mikä tuo ilmiön ymmärtämiseen laadullisen tutkimuksen mahdollistaman merkityssuhteiden huomioon ottamisen. Tuon esille oman tulkintani siitä, millä tavalla unien sosiaalistamisprosessi toimii ja käytän elävän perinnön käsitettä kuvaamaan niitä prosesseja, joiden kautta uniin liittyviä asenteita ja käsityksiä välitetään eteenpäin ja kuinka lapset ylipäätään voivat rakentaa käsityksiään unesta.

Lasten unikäsitykset

Esittelen aineistoni avulla tarkemmin tutkimukseen osallistuneiden kuvauksia lapsuutensa unikäsityksistä sekä tulkintojani siitä, miten unikäsityksiä rakennetaan lapsuudessa. Lasten unikäsityksiä on tutkittu erityisesti psykologian näkökulmasta (Evans, 1973; Woolley & Wellman 1992; Foulkes, 1999; Meyer & Shore, 2001; Woolley & Boerger, 2002). Näiden tutkimusten tavoitteena on ollut lähinnä ihmisen kognitiivisen kehityksen selvittäminen, jolloin lasten unikäsityksiä on heijastettu yleisen psykologisen kehityksen taustaa vasten. Esimerkiksi kehityspsykologi Jean Piaget tutki jo 1920-luvulla lasten käsityksiä unista teoksessaan *The Child's Conception of the World* (1929). Piaget kysyi lapsilta unien alkuperästä ja totesi, että lapsille oli esimerkiksi tyypillistä ajatella, että unet tulevat "yöstä". Yön saapuminen tuo samalla unetkin ja lapset ajattelivat unien sijaitsevan tällöin huoneessa, ikään kuin silmien edessä olevana kuvana. Vasta 7-8-vuotiaana lapset voivat antaa jonkinlaisen kausaalisen selityksen unille ja voivat esimerkiksi ajatella päivän tapahtumien siirtyneen uniin. Piaget pitikin lapsina realisteina, jotka eivät kykene vielä täysin erottamaan subjektia ja objektia toisistaan. (Piaget, 1929, s. 88-89.) Myös Freud oli kiinnostunut lasten unista, koska koki ne hyvinä esimerkkeinä unien yleisistä toimintamekanismeista. Freudin mukaan lasten unien kautta voimme nähdä unet yksinkertaisimmillaan sillä "- - ne ovat lyhyitä, kirkkaita ja yhtenäisiä sekä rakenteeltaan alkeellisia" (Freud, 1968, s. 34). Joidenkin näkemysten mukaan Freud pyrki lasten unien avulla todistamaan kehittämäänsä teorioita, muun muassa käsitystä unista toiveiden toteutumina (Colace, 2010, s. 11).

Jacqueline D. Woolley ja Henry M. Wellman (1992) eivät vahvista Piaget'n näkemystä lapsista realisteina, vaan näkevät lasten pitävän unia samanlaisina mielensisäisinä asioina kuin ajatuksia ja muistojakin. Heidän mukaansa

olennaista on se, että unien myötä lapsi oppii käsittelemään monia todellisuuteen liittyviä elementtejä ja oman mielensä toimintaa. Lasten varhainen ymmärrys unesta on aistien kyllästämää ja heidän sisäiseen todellisuuteensa ja kykyihinsä sidottua. Lapset yrittävät ratkaista unia omalla ymmärryksellään. (Woolley & Wellman, 1992, s. 374; s. 365; s. 378.)

Olen tässä luvussa kuvannut sitä, millä tavalla unia käsitetään. Erilaisten käsitysten ja niiden määritelmien pohjalta unia tulkitaan ja myös tutkitaan. Seuraavassa luvussa jatkan tutkimukseni kontekstin esittelyä ja siirryn kuvaamaan unien tutkimista, eli tieteellistä unien tutkimusta, unia tutkimuskohteena ja unien tutkimuksen perinteitä.

4 UNIEN TUTKIMINEN

Yleisinhimillisenä ilmiönä unta on pohdittu ja tutkittu niin kauan kuin ihminen on tarkkaillut itseään ja ympäristöään. Kyky kokea ja sen kautta ilmentää, hallita ja muunnella todellisuudessa vallitsevia suhteita on ajan saatossa muodostunut systemaattiseksi tutkimukseksi (Rauhala, 2005, s. 8). *Tieteelliseksi* unien tutkimukseksi rajataan se antiikin Kreikassa alkunsa saanut järjestelmällinen ja rationaalinen filosofinen pohdinta, joka myöhemmin kehittyi moderniksi unien kokeelliseksi ja empiiriseksi tutkimukseksi sekä sen myötä kehittyneiden muiden tieteenalojen harjoittamaksi tieteelliseksi toiminnaksi (Haaparanta & Niiniluoto, 2016, s. 13). *Ei-tieteellisenä* pidetty unien tarkastelu käsittää kaiken muun unia ilmiönä ymmärtämään pyrkivän inhimillisen toiminnan, kuten unien sisällön tulkinnan perinteen ja uniin liittyvän populaarikirjallisuuden sekä arkisen elämän yhteydessä esiintyvän keskustelun ja käytännöt. Unien tutkimuksen kontekstissa tieteellisenä pidetyn ja ei-tieteellisenä pidetyn tiedon raja on jatkuvasti esillä ja keskustelun kohteena. Esimerkiksi englannin kielen ilmaisuja *dream research* ja *study of dreams* on käytetty kuvaamaan rajanvetoa tieteelliseen unien tutkimukseen ja muihin lähestymistapoihin, joiden objektiivisuus tieteellisen toiminnan kentällä on kyseenalaistettu⁴⁸. Unien tutkimuksen historiakatsauksella haluan osoittaa, että jaottelulla ei-tieteelliseen ja tieteelliseen lähestymistapaan on historiallinen taustansa, mutta sillä on juurensa myös inhimillisessä kokemusmaailmassa.

⁴⁸ Toimittaja Anna Tommola kuvailee teoksessaan *Yölliset unemme* (2019), miten hänen haastateltavansa psykologian professori, tietoisuudentutkija Antti Revonsuo, eritteli nämä kaksi edellä mainitut painopisteet "unien tieteelliseen tutkimukseen ja "unien tutkailuun". Hänen kokemuksensa mukaan kansainvälisessä unien tutkimuksen konferenssissa⁴⁸ "unien tutkailu" piti sisällään muun muassa "delfiinikommunikaatiota" ja poppamiesten "pimeitä workshopeja" (Tommola, 2019, s. 298–299).

4.1 Historiakatsaus

Aukotonta kronologista historiikkaa unien tutkimuksesta on mahdotonta kirjata, sillä tähänastinen tutkimus on ollut kovin polveilevaa ja sijoittuu ajallisesti pitkälle aikavälille. Myös Freud havaitsi tämän ongelman 1800-luvun lopulla kirjoittaessaan teostaan *Unien tulkinta* (1899, suom. 1968)⁴⁹:

Unia koskevien tieteellisten käsitysten historiaa on vaikea kirjoittaa sen vuoksi, että vaikka tuon tietämyksen yksityiskohdat saattavat olla hyvinkin merkitseviä, se kokonaisuutena ei ole pystynyt kehittymään yhtenäisesti. Koska mitään tosiasiapohjaa ei ole, on jokaisen tutkijan aina aloitettava alusta. (Freud, 1968, s. 12.)

Kronologisen historiikin sijaan unien tutkimuksen historiaa voi tarkastella myös temaattisesti. Keskeisiä kysymyksiä ovat olleet muun muassa: "Mistä unet tulevat?" "Mikä aiheuttaa ihmisessä unennäön?" "Ovatko unet sisäsyntyisiä vai tulevatko ne kokonaan ihmisen ulkopuolelta, esimerkiksi jumalilta?" Toinen tärkeä kysymys on ollut se, tulkitaanko unien kertovan menneestä vai tulevasta ajasta. Kun unien tulkitaan kuvaavan mennyttä, siirtyy huomio samalla yksilöön ja hänen henkilöhistoriaansa. Kun unien nähdään kuvaavan tulevaa, voi viesti olla koko yhteisöä koskeva. Niissä kulttuureissa, joissa unilla on ollut keskeinen rooli yhteisössä, on unien jakamisella haluttu vaikuttaa esimerkiksi yleiseen mielipiteeseen ja yhteisön elämään (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 43). Kolmas kysymys unien tutkimuksen historiassa liittyy unien asiantuntijuuteen. Unien tulkitseminen ja niiden selittäminen on usein annettu erilaisille auktoriteeteille, kuten unioraakkeleille, shamaaneille, noidille, papeille, psykoanalytikoille, terapeuteille ja unientulkintaoppaille (Van de Castle, 1994, s. 208). Suomessa, eikä muuallakaan Pohjoismaissa, ole Kaivola-Bregenhøjn mukaan (1992a, s. 8) tunnettu unien tulkintaa ammattina, mutta sen sijaan uni on ollut tärkeä osa shamanismi- ja tietäjäperinnettä. Shamaanit matkasivat tuonpuoleiseen transsin ja unien avulla ja noutivat sieltä tietoa. Tietäjä taas saattoi esimerkiksi pyytää haltijaa antamaan hänelle parannusohjeita sairauksiin unien avulla. Anna-Leena Siikalan mukaan suomalaisissa yhteisöissä eli auttajien roolissa muitakin unennäkemiseen erikoistuneita ihmisiä, kuten parantajia ja näkijöitä, jotka opastivat ihmisiä unien näkemisen kautta. (Siikala, 1992, s. 221; s. 251; s. 294; s. 296.) Esimerkiksi piippolalaisen tietäjän ja unien näkijän, Jussi Luomajoen, muistiinpanoista koottiin *Hätämaan Jussin unikirja* (1916), joka esittelee eri unisymboleja ja niiden tulkintaa. (Pulkkinen, 2014, s. 340; Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 171–172). Unien tulkitsija saattoi olla yhteisön tai lähipiirin laajemmin arvostama unien tuntija, mutta unien tulkintaa tehtiin myös omassa perhepiirissä (Virtanen, 1980, s. 59; Virtanen, 1974, s. 94).

⁴⁹ Sigmund Freudin *Unien tulkinta* -klassikkoteosta ei voi tutkimuksessani ohittaa. Se on alun perin julkaistu saksan kielellä vuonna 1899 ja päivitetty vuoden 1900 alussa. Viittaan julkaisuvuoden osalta vuoteen 1899. Teos käännettiin englannin kielelle vuonna 1913 kuudennen saksankielisen painoksen pohjalta ja suomen kielelle vuonna 1968 (suomentanut Erkki Puranen).

Unien tulkintaa ja niiden käsittelyä osoittavat historialliset dokumentit, kuten kaiverrukset, hautatekstit ja kirjeet, viestivät vakavasta suhtautumisesta unia kohtaan (Hughes, 2000, s. 7). Se, että ihminen ylipäätään on arvostanut unia ja halunnut perehtyä niihin tarkkaan, voi viitata siihen, että ihminen on kokenut unien kautta välittyvän hänelle jotain elintärkeää⁵⁰. 5000 vuotta sitten Mesopotamiassa vallitsi käsitys, jonka mukaan unet nähtiin pääasiassa viesteinä jumalilta tai muilta ihmisen ulkopuolisilta voimilta. Varhaisissa kulttuureissa ihmisten unien uskottiin toimivan kanavana, jonka kautta erilaiset voimat yrittivät vaikuttaa maailmaan (Hughes, 2000, s. 7–9; Van De Castle, 1994, s. 48–51.)⁵¹ Myös kunkin ajan hallinnolliset ja poliittiset muutokset heijastuivat siihen, mikä merkitys ja rooli ihmisen elämässä unille annettiin. Varhaisissa kulttuureissa hallitsijoiden unia arvostettiin ja ne käsiteltiin huolella, koska hallitsijoilla ajateltiin olevan erityinen suhde jumaliin. Sen sijaan ihmisen terveyttä tai muita henkilökohtaisia asioita koskevia unen kuvauksia ei juuri arvostettu (Oppenheim, 1956, s. 185.)

Myös suomalaisten esikristillisen ajan muinaisusko on sisältänyt käsityksen erillisistä olennoista, jotka tuovat viestejä näkijälleen tai kiusaavat nukkujaa painajaisina. Suomalaisten varhaisesta, esikristillisestä aikakaudesta ei ole olemassa kirjallisia lähteitä ja käsitykset sen ajan maailmankuvasta on rakennettu myöhemmin kerätyn aineiston valossa (Pulkkinen, 2014, s. 13). Uno Harvan *Suomalaisten muinaisusko* (1948) ja Anna-Leena Siikalan teos *Suomalainen samanismi* (1992) ovat keskeisiä suomalaisten maailmankuvaa kokoavia teoksia. Harva mainitsee yhtenä varhaisimmista uniin liittyvistä käsityksistä sen, että kuolema ymmärrettiin unenkaltaisena tilana, jossa vainajan elämä saattoi jatkua. Muut unia koskeva maininnat Harvan teoksessa liittyvät painajaisiin, jotka nähtiin usein elävänä olentona ja jonka saattoi karkottaa kuvastimen avulla. Unikakkiainen (tai unihuppiainen) taas näytti unessa aarteen paikan. (Harva, 1948, s. 488; s. 262; s. 468.) Siikalan teoksessa unet liitetään tuonpuoleisuuteen, josta noidat, tietäjät ja parantajat noutivat muun muassa parannusohjeita (Siikala, 1992, s. 221; s. 251).

Kuten historiakatsauksesta käy ilmi, uniin suuntautuneen järjestelmällisen kiinnostuksen varhaisia vaiheita hallitsi unien tulkintaperinne. Vasta 1800-luvun uudet tieteelliset lähestymistavat, kuten Freudin psykoanalyysi ja kokeellinen unien tutkimus, haastoivat varhaisista kulttuureista saakka vallinneen unien tulevaa ennustavan tulkintaperinteen. Freud kuitenkin arvosti varhaisten kulttuurien pohjalle rakentunutta elävää unientulkintaperinnettä ja oli perehtynyt sekä talmudilaiseen, raamatulliseen että kreikkalaiseen unien tulkintaan luodessaan

⁵⁰ Raamatussa, jossa on yli 200 mainintaa unista, nähdään unet Jumalan äänenä ja muun muassa varoituksena tulevista tapahtumista. Judith Corey on ehdottanut, että sen sijaan, että näkisi Raamatuissa mainitut enneunet yksinomaan näkijänsä saamina yliluonnollisina lahjoina, ne voisi nähdä myös erään evolutiivisen prosessin tuloksena, jossa unennäkijän aivot toimivat vuorovaikutuksessa sosiaalisen ja luonnollisen ympäristön kanssa tavoitteenaan taata perheen tai koko maan selviytyminen ankarissa luonnonoloissa, kuten kuivuuden uhattessa. (Corey, 2014, s. 438; s. 429.)

⁵¹ Varhaisten kulttuurien, eli tässä yhteydessä sumerilaisen sivilisaation ja akkatialaisen, babylonialaisen ja assyrialaisen valtakuntien, unikäsitystä ei kuitenkaan tulisi yksinkertaistaa liikaa. Esimerkiksi ulkoisten tekijöiden lisäksi on samanaikaisesti nähty myös muita unien syntymekanismeja, kuten esimerkiksi nälkä tai kipu. Unia ei aina ole tulkittu kuuluvan vain yhteen kategoriaan ja kyseessä on muutenkin pitkä ajanjakso, jonka aikana unikäsitykset ovat muuttuneet useaan otteeseen. (Szapkowska, 2001, s. 32; Noegel, 2001, s. 46.)

omaa psykoanalyttista unien tulkintaansa (Noegel, 2001, s. 52). Freudin mukaan oli valitettavaa, että tiede pyrki tekemään unista merkityksettä verrattuna siihen arvostukseen, jota ihmisten arkinen lähestymistapa oli vuosituhansia pitäneellä:

Edelleen tuon teorian kohteena on ilmiöitä, joita ihmiskunta tuhansien vuosien ajan on pitänyt tosin arvoituksellisina, mutta myös rikassisäلتöisinä ja merkitsevinä ja joita tutkiessaan ankara tiede oman tunnustuksensa mukaan on tuskin päässyt sen pitemmälle, kuin että se aivan päinvastoin kuin kansan uskomus on yrittänyt osoittaa ne tyhjiksi ja joutavanpäiväisiksi (Freud, 1968, s. 78–79).⁵²

Freud viittasi huolellaan siihen, miten tieteellinen huomio alkoi 1800–1900-lukujen taitteessa kiinnittyä yhä enemmän biologisiin ja neurologisiin seikkoihin unien sisällön tulkinnan sijaan. Unien sisällön analyysiin saumattomasti liitetty Freud oli kiinnostunut myös kokeellisesta aivotutkimuksesta, mutta kyseinen tieteenala oli hänen elinaikanaan vielä lapsenkengissä (Hobson, 2004, s. 31–23). Freudin mukaan 1900-luvun alussa vallitsi uniteoria, joka näki unet puutteellisena valveajatteluna. Tuolloin puhuttiin muun muassa aivojen valkuaisaineisiin kerääntyneistä "väsymysmyrkyistä" ja unta luonnehdittiin "soittotaidottoman ihmisen rämpytyksenä pianon koskettimilla" (Freud, 1968, s. 69–71). Freud itse kiinnittyi valtavirran ulkopuolelle jääneeseen saksalaisen filosofin, psykologi Karl Schernerin (1825–1889), näkemykseen unista fantasiana ja symbolirikkaana ja "joskus jopa tuhmasti leikkivänä" sielun toimintana (Freud, 1968, s. 76–78). Freud määrittelee unen "(tukahdutetun, torjutun) toiveen (verhoutuneeksi) toteamaksi". Sen sijaan käsitys, jonka mukaan kaikki unet olisivat tukahdutettujen

⁵² Freudin käyttämä ilmaisu "kansan uskomus" (suomennettu saksan kielen sanasta *populären Empfindungen*) rinnastuu folkloristiikassakin käytettyyn *kansanomaisen* käsitteeseen, jolla tarkoitetaan arkista ja jokapäiväistä kansan parissa elävää tietoa ja käytäntöjä. Käsitteellä erotetaan se tieto ja osaaminen, jota pidetään tieteellisenä, yleisenä ja julkisena. (Fingerroos ym., 2020, s. 7.) Folkloristinen tutkimus, kuten etnologiakin, kohdistuu siihen arkiin ja tavalliseen elämään, jossa tavallisten ihmisten kokemukset kohtaavat yhteisön tarjoaman heijastuspinnan. Annikki Kaivola-Bregenhøj määrittelee unien folkloristisen tutkimuksen kohdalla kansanomaisuuden viittaavan "kokemusperäiseen tietoon, jonka alkuperästä ei ole tietoa", ja jossa "unien tulkinta ei perustu mihinkään selkeästi ilmaistuun järjestelmään" (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 181). Folkloristiikassa kansanomainen tulkintatraditio tarkoittaa Pasi Engesin mukaan uskomusperinnettä, joka antaa ihmisille väylän ilmaista kansanuskoon liittyviä mielikuvia ja tarjoaa erilaisia malleja niiden käyttö - ja tulkintatavoille. (Enges, 2012, s. 228). Itse kansan käsite on folkloristiikassa ja perinteentutkimuksessa koettu ongelmalliseksi jo 1960-luvulla, sillä käsitteellä on erilaisia ideologioita tarttumapintoja, kuten ajatus kahdenlaisesta ihmiskerrostumasta, kansasta ja eliitistä (Enges & Koski, 2015, s. 18). Tätä asetelmaa on vahvistettu myös tutkijoiden osalta, kun 1800-luvun kansan hengenelämä asetettiin vasten tutkijoiden edustamaa kulttuuria vasten (Lehtonen, 2013, s. 85). Kansa-termiä onkin sittemmin pyritty korvaamaan muun muassa arjella, arkisella ja vernakulaarilla (Enges & Koski, 2015, s. 20; Hämäläinen et al., 2020, s. 36). Heidi Haapoja-Mäkelän mukaan vernakulaari on kansatieteen, etnologian ja folkloristiikan yhteinen kiinnostuksen kohde, jossa folkloristi tulkitsee vernakulaarin omaehtoisiksi, muistelluiksi ja perinteelliseksi ilmaisumuodoiksi, kun taas etnologi näkee vernakulaarin kiinnostuksena "arkeen" (Haapoja-Mäkelä, 2019, s. 104).

seksuaalisten toiveiden purkautumia, ei ole Freudin alkuperäinen näkemys psykoanalyttisesta unien tulkinnasta⁵³.

Psykoanalyttinen näkemys unien syntymekanismista hallitsi unien tutkimusta lähes koko 1900-luvun, kunnes aivotutkimus ja kognitiivinen psykologia alkoivat vallata tilaa tutkimuskentällä kehittäen edelleen uusia näkökulmia. Unennäön ohella huomio alkoi keskittyä myös pelkästään nukkumiseen. Tästä lähestymistavasta kehittyivät 1960-luvun myötä unilääketiede ja kliininen unitutkimus. (Lugaresi, 2018, s. 22; s. 24.)

4.2 Unien tutkimuksen perinteitä

Historiallisesta näkökulmasta katsottuna unien tieteellisen tutkimuksen päälinjoja hahmotellaan yleensä kaksi: sisällöllinen ja fysiologinen suuntaus. Näitä voi kutsua myös unien tutkimuksen perinteiksi, sillä kärjistävällä kahtiajaolla on oma historiallinen jatkumonsa. Unien tutkimuksen kahtena päävirtana kulkevat jo 5000 vuotta sitten⁵⁴ elänyt unien tulkintaperinne ja 1800-luvulla kehittynyt kokeellinen unien tutkimus. Sisällön tutkimuksen perinteessä lähtökohtana pidetään unien sisältöä, eli unikokemuksia, ja se pyrkii tulkitsemaan tai ymmärtämään unien sisältöjä. Muodon tutkimus taas keskittyy unen fysiologiaan, eli aivojen unennäön aikaiseen toimintaan tai yksinomaan nukkumisen tutkimukseen. Unien sisältöön suhtaudutaan aivojen tuottamana toimintana, jota ei ole tarpeen ymmärtää tai tulkita. Esimerkiksi biologisesta näkökulmasta unia tuottavan tilan, eli nukkumisen, ydinfunktio todennäköisesti liittyy aivojen puhdistautumiseen proteiinijäämistä nestevirtausten avulla (Xie ym., 2013, s. 373) ja unien näkemistä pidetään ihmislajille ominaisena, tietoisuuden tilan muutoksiin perustuvana yksilöllisenä, "hallusinatorisena" kokemuksena (Valli, 2011, s. 1084).

Unien tutkimuksen kentällä tätä kahtiajakoa kuvaillaan hyvin erilaisin termein. Jako on tehty esimerkiksi nimeämällä tutkimus joko jo mainittuun sisällön ja muodon tutkimukseen, sisällön ja funktion tutkimukseen, fysiologiseen ja psykoanalyttiseen tutkimusperinteeseen, nukkumisen ja unen tutkimukseen, tai fenomenologiseen ja neurobiologiseen tutkimukseen (Hobson, 2004, s. 3; Olsen, 2012, s. 4; Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 25; Givrad, 2016, s. 211; Schredl, 2018, s. 2). Kolmantena tutkimussuuntauksena sisällön ja muodon tutkimuksen rinnalla voidaan pitää yhteisöllisiin ja yksilöllisiin merkityksiin keskittyvää sosiokulttuurista näkökulmaa, jonka osuus unien tutkimuksen kentällä ei kuitenkaan ole ollut yhtä merkittävä kuin sisällön ja muodon tutkimus on ollut. Voisikin ajatella, että sisällön, muodon ja kulttuurisen tutkimuksen sijaan voisi unia koskevassa

⁵³ Freud arvostelee teoksessaan *Unien tulkinta* tätä kapeakatseisuutta ja sanoutuu irti "iänikuisestä väitteestä", jonka mukaan kaikki unet olisivat luonteeltaan seksuaalisia. Sen sijaan Freud kysyy, "juontuvatko kaikki unet viime kädessä libidon ruokkimista viettivoimista (joiden vastakohtana ovat destruktiiviset vietit)". (Freud, 1968, s. 140.)

⁵⁴ Ensimmäiset unien tulkintaa kuvaavat dokumentit tulevat Mesopotamiasta ja ajoittuvat vuoden 3000 eaa. tienoille. Niiden pohjalta voi olettaa unien ja niiden tulkinnan olleen pyryvä osa ihmisen elämää.

tutkimuksellisessa orientaatioissa erottaa toisistaan ilmiön *olemuksen, funktioon ja merkitykseen* kohdistuvia painotuksia. Unien kohdalla sen olemusta painottava tutkimus olisi tällöin kiinnostunut selvittämään, mitä uni on, eli mistä se koostuu ja kuinka uni ilmiönä tapahtuu. Funktiosta kiinnostunut näkökulma taas olisi kiinnostunut selvittämään, miksi uni on, mitä se mahdollisesti palvelee, ja mikä tarkoitus sillä on ihmisen eri toiminnoissa. Merkityksiin kohdistuva tutkimus taas edustaisi sosiokulttuurisia lähestymistapoja tai yksilöiden subjektiivisia kokemuksia lähestyviä tutkimuksia.

Klassinen fysiologinen unitutkimus kohdistui unenaikaisiin aivomuutoksiin pyrkien tuomaan niistä esiin tarkkaa tutkimustietoa (Hobson, 2004, s. 18). Sen ensimmäisenä vaiheena on pidetty 1700-luvun lopulla alkanutta aistien ja unien välisen yhteyden selvittämistä, joita kuvattiin aluksi erilaisissa sen ajan tiedemiesten ja lääkäreiden anekdooteissa, jossa esimerkiksi yhdessä tarinassa asetettiin kukkia nukkuvan viereen, jotta nähtäisiin, siirtyykö kukkien tuoksu jollain tavalla hänen uniinsa. Menetelmien kehittyttyä (kuten kontrolloidut olosuhteet ja tutkimuksen tarkka kuvailu) unien ja nukkumisen tutkimus alkoi muistuttaa yhä enemmän tieteellistä tutkimusta. (Van de Castle, 1994, s. 208–209; s. 211). Ensimmäisen kerran aivojen toimintaa mitattiin vuonna 1928. Saksalainen psykiatri Adolf Berger havaitsi kehittämällään EEG-laitteella unissa erilaisia jaksoja, joissa esiintyi eripituisia aivoaaltoja. Fysiologinen unien tutkimus löi lopullisesti läpi, kun yhdysvaltalaiset fysiologit Nathaniel Kleitman ja Eugene Aserinsky vuonna 1953 havaitsivat aivosähkökäyristä nopeita silmänliikkeitä ja nimesivät sen REM-vaiheeksi. Nykyisin tiedetään, että unennäköä esiintyy nukkumisen aikana myös muissa vaiheissa, ei ainoastaan REM-unessa. (Lugaresi, 2008, s. 28.)

Vaikka jo Aristoteles aikanaan erotteli unennäön ja nukkumisen, vallitsi Freudin mukaan vielä 1900-luvun taitteessa näkemyksiä, että näitä, kuten myös muita unenkaltaisia ilmiöitä, tulisi tutkia myös yhdessä⁵⁵. Freudin mukaan nukkumisen tutkimus kuului fysiologialle, joskin näki fysiologian ja "sielullisten toimintojen" välillä myös yhteyksiä:

Mielestäni ei ole syytä käsitellä nukkumisen ja nukkumistilojen problematiikkaa, sillä se kuuluu ensi sijassa fysiologialle, joskin on ilmeistä, että nukkumistilan luonteenomaisia piirteitä on myös sielullisten toimintojen yleisedellytyksissä ilmenevä muutos (Freud, 1968, s. 12–13).

⁵⁵ Aristoteles eritteli vuonna 350 eaa. ilmestyneessä luonnontieteellisessä tutkielmassaan *Parva Naturalia* (suom. *Pieniä tutkielmia*) unia jo useammasta näkökulmasta tarkastellen aihetta sekä nukkumisen, unennäkemisen, että enneunien kannalta. Aristoteles piti unien näkemistä ihmisen "sielun aistivan osan kuvittelukykyinä" ja unta "mielikuvana, joka syntyy aistivaikutelmien liikkeestä". Aristoteles järkeili myös Jumalan osuutta uniin, eikä pitänyt unia Jumalan lähettiminä sillä perusteella, että eläimetkin näkevät unia. Jumala ei myöskään voinut lähettää enneunia öisin, koska niitä kokevat myös tavalliset ihmiset ja mikäli ne olisivat Jumalan lähettämiä, ne tapahtuisivat vain päivällä ja viisaille ihmisille. (Aristoteles, 2006, s. 120–121; s. 125.) Freud piti Aristotelesta ensimmäisenä unia psykologisesta näkökulmasta tarkastelevana "Antiikin ihmisenä" verraten tätä muihin Aristoteleen aikalaisiin, jotka Freudin mukaan arvioivat uniaan sen mukaan, minkä merkityksen he erilaisille ennusmerkeille ylipäänsä antoivat. Tällöin unia jaettiin kahteen pääryhmään, joista ensimmäisen ryhmän unet heijastivat aina nykyhetkeä ja olivat jonkin sisäisen tilan, esimerkiksi nälän, heijastumia. Toisen ryhmän unet viittasivat tulevaan ja ne olivat joko toimintaohjeita, enteitä tai symbolisia, tulkintaa edellyttäviä unia. (Freud, 1968, s. 10–11.)

Uni on kautta historian ollut monitieteinen⁵⁶ tutkimuskohde, mikä tarkoittaa, että eri tieteenalat ovat lähestyneet unta ilmiönä kukin omasta näkökulmastaan. Edelleenkin ei tiedetä tarkasti, mikä aiheuttaa ihmisessä unennäön ja miksi unia nähdään, mutta siihen on olemassa erilaisia selityksiä ja teorioita. Tällöin erilaiset tieteenfilosofiset perinteet ja teoreettiset viitekehykset määrittelevät sen, miten uneen suhtaudutaan. On mahdollista, että osaltaan unet sekä tasapainottavat aivojen päivän aikana vastaanottamaa informaatiomäärää (esim. Hobson & McCarley 1977; Crick & Mitchinson, 1983), että valmistelevat valve-elämän tilanteita varten (esim. Revonsuo, 2000; Valli, 2008; Revonsuo ym., 2015; Franklin & Zyphur, 2005). Samalla voidaan harjoitella ongelmanratkaisua tai tulla tietoisiksi merkityksellisistä asioista, joiden sisältöä unennäkö ei kykene käsittelemään valveilla ollessaan (esim. Freud, 1968; Kahn & Hobson, 2005; McNamara, McLaren, Smith, Brown & Stickgold, 2005. Ks. myös Sandman, 2017, s. 61). Yhä enemmän esiintyy kuitenkin myös sellaisia tutkimuksia, jotka ovat kiinnostuneita unien sisällön ja unien muodon välisestä vuorovaikutuksesta. Näiden eri ilmiöitä lähestyvien näkökulmien taustoilla on erilaisia tieteenfilosofisia perinteitä, jotka vaikuttavat unen määrittelyyn ja käytettyihin metodologioihin.⁵⁷

Unien tutkijat ovat jo vuosikymmeniä käyneet keskustelua tieteenalojen erilaisia unikäsityksiä kokoavasta näkökulmasta, mutta se on nähty haasteellisena. Useat tutkijat ovat todenneet, että paras mahdollisuus raottaa uniin liittyvää mysteeriä olisi tarkastella ilmiötä monitieteellisestä näkökulmasta (Bogzaran & Deslauriers, 2012, s. XVII; Bulkeley, King & Welt, 2011, s. 7; Lohmann, 2007, s. 38; Valli, 2008, s. 15). Myös Leea Virtanen totesi jo 1970-luvulla teoksessaan *Telepaattiset kokemukset* (1977), että yleisinhimillisen ilmiön selittäminen on aina samalla sekä psykologinen että kulttuurihistoriallinen ongelma (Virtanen, 1977, s. 15).

⁵⁶ Kun tutkimuskohdetta lähestytään useammasta eri näkökulmasta, on kyse monitieteisestä, tieteidenvälisestä tai poikkitieteisestä tutkimuksesta. Monitieteinen tutkimus on eri tieteenalojen välistä yhteistyötä ja yhteisen teeman tarkastelua omista lähtökohdista. Tieteidenvälisessä tutkimuksessa tieteenalojen välisiä rajapintoja pyritään ylittämään hetkellisesti. Poikkitieteisessä tutkimuksessa tavoitteena on yhteensopivan kokonaisuuden luominen tieteenalojen paradigmoja ja oletuksia kyseenalaistamalla. (Lehtinen, 2014, s. 39.)

⁵⁷ Äärimmäinen esimerkki unien tutkimuksen perinteitä yhdistävistä näkökulmista on yhdysvaltalaisen psykiatrin ja psykoanalyytikon, Fred M. Levinin, kehittämä neuropsykoanalyysi, joka yhdistää psykoanalyysin ja neurotieteen saavutuksia ja samalla luo siltaa kauan kaivatulle unien ja nukkumisen väliselle "tutkimuskuilulle" (Levin, 2013, s. 129; ks. myös Ihanus, 2012, s. 47). Kiinnostava sisällön ja muodon yhdistävä näkökulma unien tutkimukseen löytyy myös evoluutiopsykologiasta, jossa uni nähdään osana aivojen toiminnasta riippuvaista tietoisuutta (Valli, 2008, s. 5). Eräiden evoluutiopsykologisten näkemysten mukaan yksi unien funktio saattaa olla erilaisten tilanteiden harjoitteluareenana toimiminen. Uhkasimulaatioteoria ja sosiaalisen simulaation teoria esittävät, että ihminen jollain tapaa harjoittelee ja käsittelee unissaan uhkaavia tai sosiaalisia tilanteita, joita se tarvitsee valveilla ollessaan. Nämä ovat tutkijoiden mukaan evoluution kannalta tärkeitä sosiaalisen havaitsemisen ja liittymisen funktioita. (Revonsuo, Tuominen & Valli, 2015, s. 1; s. 23–24; Tuominen et al., 2015.) Ajatuksen unista konfliktien ratkaisuyrityksinä esitti myös antropologi Carl. W. O'Neill teoksessaan *Dreams, Culture and the Individual*, mutta kognitiivisen toiminnan sijaan korosti siinä motivaatioon ja oppimiseen liittyviä tekijöitä (O'Neill, 1976, s. 68–69). Unien sisällön tutkimus voi näyttäytyä myös tutkimuksina, joissa unien sisällöllä on merkitystä ilman niiden tulkitsemista, eli eräällä tavalla silloin tutkitaan sisällön muotoa. Esimerkiksi Calvin S. Hall & Robert van de Castlen sisältöanalyysi (Hall & Van de Castle, 1966) lähestyy unia psykologisena aineistona, jossa unen sisältöä luokitellaan, muttei kuitenkaan tulkita.

Sen lisäksi, että tarve yhdistää erilaisia lähestymistapoja on käynyt yhä ilmeisemmäksi, on myös yhteisiä kiinnostuksen kohteita alkanut nousta esille. Harva unien tutkimuksen kentällä enää toivoo selittävänsä unien funktiota vain yhdestä näkökulmasta, vaikka tieteenalojen rajoista saatettaisiinkin pitää tarkoin huolta. Esimerkiksi Antti Revonsuo ja Katja Valli tutkijaryhmineen (Revonsuo, 2000; Valli, 2008; Revonsuo ym., 2015) ovat tavoitelleet tutkimustyössään monitieteistä näkökulmaa. He yhdistelevät muun muassa filosofian, tietoisuuden tutkimuksen, evoluutiopsykologian ja kognitiivisen neurotieteen näkemyksiä unesta. Katja Valli toivoo unien löytävän tutkimuskohteena takaisin siihen asemaan, johon ne kuuluisivatkin, eli "erilaisten lähestymistapojen risteykseen" (Valli, 2008, s. 126). Toinen esimerkki erilaisia lähestymistapoja yhdistävistä tutkimuksista on yhteiskunnallisten olojen vaikutus yksilön uniin. Keväällä 2020 alkaneen koronavirusepidemian aikana tutkittiin ihmisten unia ja nukkumista tavoitteena selvittää, miten vallitsevat olosuhteet voivat vaikuttaa unien sisältöön ja nukkumiseen. Helsingin yliopiston *Sleep and Mind* -tutkijaryhmä selvitti yhdessä Helsingin Sanomien kanssa ihmisten unia poikkeusaikana. Tutkimuksen mukaan lisääntynyt stressi näkyi unihäiriöinä ja yli neljänneksellä vastaajista (N=800) oli kokemus painajaisien lisääntymisestä (Peltonen ym., 2020, s. 4). Myös yhdysvaltalainen Deirdre Barrett keräsi kyselyn kautta ihmisten unia koronaepidemian aikana. (Barrett, 2020). Kyseinen lähestymistapa unien ja olosuhteiden välisiin suhteisiin on lähtökohtaisesti psykologinen, mutta kertoo samalla myös jotain yksilön unien ja yksilön olosuhteiden välisestä suhteesta sekä siitä, kuinka nämä kietoutuvat toisiinsa⁵⁸.

Vaikeus luoda kokonaiskuvaa unesta ilmiönä ei johdu yksinomaan ilmiöstä itsestään, vaan unien tutkimuksen perinteistä ja tutkimusparadigmoista⁵⁹. Kokonaisvaltainen ajattelutapa ylipäätään on länsimaiselle tieteen traditiossa jokseenkin vieras näkökulma, sillä osavaltainen ajattelu on hallinnut länsimaisen tieteen tekemisen perinteitä. Osavaltaisuus tarkoittaa käytännössä yhteen tieteenalaan rajoittumista ja ilmiöiden käsittelyä osa tai yksi kerrallaan. Länsimaiseen tieteen tekemisen traditioon kuuluva eri tieteenaloihin pirstoutuminen on tukenut osavaltaista ajattelua kokonaisvaltaisen ajattelun sijaan. (Willamo, 2005, s. 17; s. 36.) Unien tutkimuksen haasteena ei ole ainoastaan erilaiset tieteenalat, vaan haaste on ennen kaikkea metodologinen. Unia tutkitaan erilaisin menetelmin, jotka eivät juurikaan kykene keskustelemaan keskenään. Tämä tarkoittaa sitä, että sen lisäksi, että eri tieteenalojen käyttämiä menetelmiä hyödynnettäisiin samanaikaisesti, kuten Roger Ivar Lohmann ehdottaa (2007, s. 38), tarvittaisiin erityisesti metodologian ymmärtäjiä, jotka osaisivat löytää punaisia lankoja eri

⁵⁸ Myös *Pohjoiset painajaiset 1400–2020* -tutkimusryhmä toteaa tuloksissaan, että painajaiset kuvaavat omaa aikaansa. Yli 300 suomalaista kertoi unikokemuksistaan muistitietokeruussa ja painajaiskuvastossa esiintyi muun muassa ympäristökriisejä, tietokoneita ja zombie-hyökkäyksiä. (SKS, 2021.)

⁵⁹ Paradigman (Thomas Kuhn, 1942; suom. 1994) käsite luo kriteerit tieteenalan olennaisille tutkimusongelmille. Paradigman käsitteen kautta voidaan myös kuvata tieteenaloille keskeisiä ajattelumalleja ja kulloinkin hyväksytyjä ja usein itsestään selvinäkin pidettyjä tutkimuksen kulkua ohjaavia tutkimusotteita (Vakimo 2008, s. 1–2).

lähestymistapojen välillä. Tunnetiloja unissa tutkinut Pilleriin Sikka toteaa, ettei samaa kohdetta lähestyvät tutkimukset tuota luotettavia, yhteneväisiä ja yleistettäviä tuloksia, mikäli menetelmällistä ja käsitteellistä perustaa ei selkeytetä. Tutkimustulosten ja johtopäätösten kannalta on suuri merkitys sillä, minkälaisia menetelmiä käytetään unikokemusten keräämiseen, niiden analysointiin ja raportointiin. (Sikka, 2020, s. 103. Ks. myös Sandman, 2017, s. 17.) Kenties tulevaisuudessa "metodologinen ryhtiliike" tulee tulkitsemaan sekä erilaisten määrällisten lähestymistapojen tuloksia että vetämään yhteen erilaisten laadullisten menetelmien, kuten haastatteluaineistojen ja määrällisten tilastollisten menetelmien tuloksia ja johtopäätöksiä (ks. ryhtiliikkeestä: Tommola, 2020, s. 299–300). Tästä syystä olen tutkimuksessani reflektoinut sen menetelmiä ja käsitteitä varsin yksityiskohtaisesti, ja tällä pyrin osoittamaan niin tutkijan kuin tutkimukseni paikan unien tutkimuksen kentällä osana sosiokulttuurisesta näkökulmaa ja fenomenologis-hermeneuttista lähestymistavan perinnettä.

4.3 Sosiokulttuurinen näkökulma uniin

Tutkimukseni näkökulma edustaa unien sosiokulttuurista tutkimusta, joka on kehittynyt kolmanneksi unien tutkimuksen perinteeksi unien sisällön ja unien muodon tutkimuksen rinnalle. Tämä kolmijako näkyy hyvin esimerkiksi unien tutkimusta kokonaisuutena esittelevissä tietokirjoissa, joiden sisältö on usein eritelty unien a) biologiaa/fysiologiaa, b) psykologiaa ja c) kulttuuria/muita teoreettisia lähestymistapoja käsitteleviin lukuihin (esim. Barrett & McNamara, 2007; Valli ym., 2019).

Unien tutkimuksen kontekstissa on usein tarpeen tarkentaa, onko kulloinkin kyse kulttuurisesta tai sosiokulttuurisesta tutkimuksesta, sillä esimerkiksi Suomessa unien kulttuurinen tutkimus on profiloitunut pitkälti folkloristiseen tutkimukseen. Suomalaisessa antropologisessa tutkimuksessa unia ei tietääkseni ole tarkasteltu. Yhdysvalloissa unien kulttuurinen tutkimus taas tarkoittaa käytännössä yksinomaan antropologista vertailevaa tutkimusperinnettä. Yhdysvaltalaisen antropologian näkökulmassa painottuu vertaileva kulttuurien tutkimus, eli eri kulttuureja verrataan toisiinsa ja havaitaan näiden välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä (Virtanen, 1999, s. 17–18; Haviland, Prins, Walrath & McBride, 2015, s. 29). Tällöin unia tarkastellaan kulttuurisena ominaispiirteenä ja yhteisön maailmankuvaa heijastavana tekijänä (esim. Tedlock 1992; 2001; Shulmann & Stroumsa, 1999; Lohmann, 2010). Unien näkeminen on universaalia, mutta totuus unista on kontekstuaalinen. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki ihmiset nukkuvat ja mahdollisesti myös uneksivat, puhuvat unistaan ja tulkitsevat niitä, mutta

riippuu kulttuurista tai yhteisöstä, mikä merkitys unille kulloinkin annetaan (Parman, 1991, s. 2).⁶⁰

Tieteenalana antropologiankin painotukset vaihtelevat, ja näkökulmien väliset rajat ovat käytännössä liukuvia. Esimerkiksi kulttuuri- ja sosiaaliantropologian eriyttämistä ei aina pidetä perusteltuna. Tieteenalan perusteita laajasti esittelevä teos *The Essence of Anthropology* (2015) näkee kulttuuriantropologian synonyyminä sosiaaliantropologialle ja sosiokulttuuriselle antropologialle. (Haviland ym., 2015, s. 5). Yhdysvalloissa unien kulttuurinen tutkimus sijoittuu kulttuuriantropologian lisäksi myös ihmisten uskomuksia, tunteita ja motivaatioita kulttuurisessa kontekstissa tutkivan psykologisen antropologian alle (esim. Strauss, 2015, s. 25). Yhteisön ja ihmisen ajattelun välistä suhdetta sekä kulttuuristen mallien teoriaa ja skeemateoriaa soveltava kognitiivinen antropologia ja eritoten sen kehittäjä Roy D'Andrade perehtyivät myös uniin (D'Andrade, 1961). Näkemys skeemoista juurtui myös suomalaisen folkloristisen unien tutkimuksen yhdeksi näkökulmaksi korostamalla unikertomuksia yhteisön jäsenten tunnistamina ja omaksumina kertomisen malleina (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 54). Myös Roger Ivar Lohmann näkee kulttuurin tarjoavan valmiita malleja unien sisällöille, tulkinnaalle ja ilmaisuille (Lohmann, 2019, s. 328).

Unien yhteiskunnallista ulottuvuutta tutkivat lähestymistavat sen sijaan rajoittuvat tutkimuskirjallisuudessa selkeästi kulttuurisen näkökulman ulkopuolelle. Tästä on kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa käytetty määrettä "sosiaalinen" (engl. *social*). Kulttuurisen tutkimuksen rinnalla elävä unien yhteiskunnallisen ulottuvuuden tutkimus ei ole löytänyt selkeää asemaa tieteellisen tutkimuksen kentällä, tai se on sieltä jopa puuttunut (esim. Bastide, 1966, s. 199; Valtonen, 2012, s. 100; Nell, 2014, s. 123). Tästä syystä sitä on toistaiseksi luonnehdittava vain ilmiön ulottuvuutena, jota eri tieteenalat omilla käsitteillään lähestyvät. Unien yhteiskunnallisen ulottuvuuden tarkastelu on tavattu jakaa unien yhteiskunnallisen funktion tarkasteluun ja unien sisällön sisältämiin yhteiskunnallisiin viittauksiin (Bastide, 1966, s. 200. Ks. myös Vann & Alperstein, 2000, s. 112). Unien sisältöä voidaan lähestyä pohtimalla sitä, mitä unet kertovat mahdollisesti yhteiskunnasta. Toisaalta voidaan myös analysoida, minkälainen rooli unilla on yhteiskunnan eri toiminnoissa.

Sosiokulttuurisen tutkimuksen moniäänisyys johtuu eri tieteenalojen määritelmistä, mutta myös siitä, mihin tutkimusten tekijät itsensä ja oman tutkimuksensa kulloinkin positioivat. Esimerkiksi suomalainen, unta ja nukkumista organisaatioiden, kulutuskulttuurin ja matkailun konteksteissa tutkinut *New Sleep Order* -hanke (2011–2013) jaottelee kulttuurisen tutkimuksen näkökulmat

⁶⁰ Ensimmäisiä antropologisia uniin liittyviä tutkimuksia oli psykologi Kilton Stewartin 1930-luvulla tekemä kenttätyö malesialaisen Senoi-heimon parissa, jossa aikuiset muun muassa opettivat lapsille unien ohjailun taidon. Väkivaltaa ei heimon keskuudessa juurikaan tunnettu, mitä tutkija piti seurauksena unien arvostamisesta. (Bulkeley ym., 2011, s. 71.) Kiltonin tutkimus sai myöhemmin osakseen kritiikkiä. Esimerkiksi yhdysvaltalainen G. William Domhoff näkee Kiltonin tutkimuksen kertoneen enemmänkin 1960-luvun amerikkalaisesta kulttuurista, kuin itse Senoi-heimosta. Esimerkiksi myöhemmin heimon parissa työskennelleet antropologit eivät löytäneet jälkiä vastaavasta unien käsittelystä ja hänen mukaansa "senoilainen uniteoria" osoittautui täysin länsimaiseksi konseptiksi. (Domhoff, 1985, s. 5–7.)

antropologisiin, sosiologisiin ja etnologisiin. Hankkeessa unia tarkastellaan "kiitotienä" kulutus- ja mediayhteiskuntaan ja otetaan samalla kantaa psykoanalyttisen tutkimusperinteen "valtaistumiseen" unien tutkimuksen kentällä. (Valtonen, 2012, s. 101–102.)⁶¹

Myös itse kulttuurin käsite määritellään eri tavoin. Sillä voidaan tarkoittaa muun muassa "- - - tapoja, joilla ihmiset elävät elämäänsä, ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, ja etsivät elämälleen merkitystä. Ne ovat sanallisesti tai sanattomasti välittyvää tietoa, arvoja, uskomuksia ja toimintatapoja, jotka ihmiset jakavat yhteisen historian, kielen, elinympäristön tai muun sosiaalisen pääoman perusteella." (Kouri, 2017, s. 15.) Kulttuuri tarkoittaa myös "yhteisön jaettuina ja sosiaalisen kanssakäymisen välittämiä ajatuksia, arvoja ja käsityksiä, joiden avulla yhteisön jäsenet ymmärtävät kokemuksiaan ja suuntaavat käyttäytymistään" (Haviland, 2015, s. 174) ja kulttuurilla voidaan tarkoittaa "kansan keskuudessa eläviä hallitsevia malleja tiedosta, maailmankäsityksistä, paradigmoista ja uskomuksista" (Parman, 1991, s. xi). Yleisesti ottaen sosiokulttuurisen tutkimuksen kohteeksi määritellään "ihminen kulttuuria tuottavana ja sitä välittävänä olentona sekä tämän tavanomaisen käyttäytymisen, tunteiden ja ajattelun mallit" (Haviland ym., 2015, s. 5).

Sosiokulttuurinen näkökulma on perusluonteeltaan dialoginen eli se tarkastelee yksilön ja yhteisön välistä dynamiikkaa. Yhtäältä se on kiinnostunut siitä, miten kulttuuriympäristö vaikuttaa uniin suhtautumiseen, niiden tulkintaan ja kertomiseen, mutta toisaalta se tarkastelee myös sitä, kuinka uni ilmiönä muovaa maailmankuvaa ja kulttuuria. (Lohmann, 2007, s. 38.) Myös Freud kuvasi samaa dynamiikkaa esitellessään unien tutkimuksen historiaa teoksessaan *Unien tulkinta*:

Olisi erinomaisen kiinnostavaa selvittää, millaisiin käsityksiin unista ihmiskunnan varhishistorian alkukantaiset kansat ovat päätyneet ja miten unet ovat muovanneet noiden ihmisten maailmankuvaa ja uskomuksia sielusta. (Freud, 1968, s. 9.)

Entisaikojen ihmisten esitieteellinen unioppi noudatteli varmasti tarkalleen heidän koko maailmankäsitystään; sen puitteissa he projikoivat ulkomaailman realiteeteiksi omia sieluntilojaan. (Freud, 1968, s. 11.)

Keskeinen tieteenala yhteiskunnalliselle näkökulmalle on ollut sosiologia. Ajatuksen unien sosiologiasta nosti esille ranskalainen antropologi ja sosiologi Roger Bastide. Artikkelissaan *The Sociology of the Dream* (1966) hän moitti sosiologiaa nukkuvan ihmisen unohtamisesta ja jättämisestä unien tutkimisen yksinomaan antropologeille ja psykologeille. Bastide pyrki osoittamaan yhteyden yksilön unien ja yhteiskunnan välillä, aivan kuten Freud oli tehnyt aikanaan osoittaessaan unien merkityksen henkilökohtaisella tasolla (Bastide, 1966, s. 199; s. 202).

Toinen unien yhteiskunnallisen ulottuvuuden tutkimuksen klassikkoteos, *Das Dritte Reich des Traums* (1966, engl. *The Third Reich of Dreams*, 1985), perustuu

⁶¹ Kiitotiellä tässä yhteydessä todennäköisesti viitataan Freudin näkemys unien tulkinnasta "kuningastienä" tai "valtatiestä" alitajuntaan (Freud, 1968, s. 506). Myös Murray L. Wax kokee vallitsevan psykoanalyttisen näkemyksen unista korostavan liikaa yksilöllisyyttä ja jättävän yhteisöllisen näkökulman huomiotta (Wax, 2004, s. 91).

saksalaisen journalistin, Charlotte Beradtin (1907–1986), vuosina 1933–1939 keräämään aineistoon kolmannen valtakunnan Saksassa. Myös Beradt osallistui tutkimuksellaan keskusteluun 1960-luvun vallitsevista uniteorioista ja sijoitti oman näkökulmansa psykodynaamisen näkemyksen ulkopuolelle (Beradt, 1985, s. 15). Keräämänsä yli 300 unen avulla Beradt halusi osoittaa, kuinka unet ja yhteiskunta ovat toisiinsa yhteydessä ja totesi aineistonsa perusteella, että ulkoiset olosuhteet vaikuttivat uniin ja niihin suhtautumiseen. Beradtin tutkimus herätti myös joillakin tahoilla kritiikkiä muun muassa systemaattisuuden puutteellaan. Esimerkiksi haastateltavat valikoitiin henkilökohtaisin perustein ja aineisto postitettiin koodattuna Beradtille Yhdysvaltoihin. Keskustelua herätti myös tarkoitushakuinen aineistonkäsittely. Aineistosta esimerkiksi jätettiin pois sellaiset unet, jotka olivat luonteeltaan eroottisia, väkivaltaisia tai painajaisunia. (Koselleck, 2002, s. 331–332; Glad, 1969, s. 546.) Teoksen näkökulma uniin oli kuitenkin tuore, koska se laajensi näkemystä unista yksinomaan mielensisäisenä ja yksilöön kietoutuvana ilmiönä. Ajatus unien tutkimisesta sosiologian kontekstissa ei 1960-luvulla kuitenkaan herättänyt laajempaa kiinnostusta ajan vallitsevan unien tutkimuksen paradigman, psykoanalyttisen unien tutkimuksen, edustajissa.

Lähes 30 vuotta myöhemmin sosiologit Gary Alan Fine ja Laura Fischer Leighton julkaisivat vuonna artikkelin *Nocturnal Omissions: Steps Toward a Sociology of Dreams* (1993). Heidän mukaansa unet ovat pohjimmiltaan biologinen ja sosiaalinen ilmiö. Ensinnäkin uni liittyy ihmisen perustarpeisiin biologisena lajinsa edustajana, jolloin unta voidaan luonnehtia hyvin järjestäytyneenä fysiologisena kokemuksena, jolla on myös evoluutioon liittyvä funktio. Lisäksi uni heijastaa sosiaalista todellisuutta, eli kulttuurin jäsenen uneksi aina omasta kulttuuristaan, sen arvoista ja motivaatioista. Usein uni herättää meissä jakamisen halun ja kerromme unia, mikäli tilanne on kulttuurin kannalta sopiva. Unien tulkinnan mallit ja merkitykset luodaan lopulta yhteisön kautta, eikä yksin. (Fine & Fischer Leighton, 1993, s. 98–99.)

Tämän tutkimuksen etnologisella näkökulmalla on yhteys sekä sosiaali- että kulttuuriantropologian lähtökohtiin, ja lisäksi se yhdistää antropologian ja folkloristiikan tulokulmia lähestyessään muun muassa ihmisten arkea, ajatuksia ja tapoja (Jouhki & Steel, 2016, s. 13; Pehkonen, 2013, s. 14; s. 38)⁶². Folkloristisen tutkimuksen asettaessa unien kerronta- ja tulkintaperinteen kulttuurisen tutkimuksen kohteeksi, etnologinen näkökulma laajentuu vastaamalla siihen, miten uniin liittyvät käytännöt ja perinteet elävät arjessa. Etnologinen näkökulma suuntaa katseen laajemmin sekä yhteiskunnallisiin, sosiaalisiin että kulttuurisiin tekijöihin. Tutkijalle monitieteinen näkökulma mahdollistaa hyvinkin erilaiset kysymyksenasettelut ja uudet tulokulmat tutkimuskohteeseen. Tutkimukseni sijoittuu osaksi unien sosiokulttuurista tutkimusperinnettä ja asemoituu suomalaisen folkloristisen unien tutkimuksen jatkumolle. Siltikään en tutkijana identifioitu folkloristiksi, vaan enemmänkin kulttuuriperinnön tutkijaksi ja etnologiksi.

⁶² Myös etnologi Erkki Pehkonen määrittelee näkökulmansa uniin "antropologien ja folkloristien tavoin sosiokulttuuriseksi" (Pehkonen, 2013, s. 218).

4.4 Folkloristinen unien tutkimus

Tässä luvussa luonnehdin suomalaista folkloristista näkökulmaa uniin ja määrittelen oman tutkimukseni suhteen sen vallitsevimpiin näkökulmiin eli *uskomusperinteen* ja *kerronnan tutkimukseen*. Selvitän lyhyesti uskomusperinteen ja yliluonnollisen käsitteitä, jotta ne tulevat ymmärretyksi tämän tutkimuksen näkökulmien suhteen (ks. myös Koski & Enges, 2003, s. 81; Lehtonen, 2013, s. 83). Yleisesti ottaen folkloristiikan tarkan näkökulman määrittely on koettu alan tutkijoiden mielestä hankalana (Lehtonen, 2013, s. 77). En pyri itsekään tutkimuksessani määrittelemään suomalaista folkloristista näkökulmaa, vaan enemmänkin ymmärtämään suomalaista folkloristista näkökulmaa osana unien sosiokulttuurista tutkimusta.

Kerrontaan ja kertomiseen liittyvä tutkimus on folkloristiikassa ollut aina keskeistä, ja tästä syystä niin sanottua *narratiivista käännettä* ei käytännössä ole tapahtunut samalla tavalla kuin esimerkiksi yhteiskuntatieteissä tai psykologiassa tapahtui 1980-luvulla. Narratiivisella tai kerronnallisella käännteellä tarkoitetaan 1960-luvulla alkanutta näkökulmaa, joka siirsi huomion kertomuksista niiden kerrontaan sekä kertomukseen teoreettisena käsitteenä (Ukkonen, 2003; Koski, 2007a, s. 2; Vakimo, 2008, s. 3). Folkloristiikassa unia on lähestytty kansanuskon ja uskomusperinteen sekä kerronnan tutkimuksen näkökulmista, mutta käytännössä nämä lähestymistavat usein yhdistyvät. Näitä näkökulmia voisi luonnehtia siten, että kerronnan tutkimuksen kohteena ovat unikertomukset sekä unien kertomiseen, kertojaan ja kerrontatilanteisiin liittyvät kokemukset, kun taas kansanuskon ja uskomusperinteen tutkimuksen näkökulmissa kiinnostus kohdistuu unikokemusten tulkintatapoihin. Aikaisemmat suomalaiset folkloristiset tutkimukset tukevat näitä määrittelemiäni painopisteitä. Esimerkiksi Annikki Kaivola-Bregenhøj määrittelee kansanperinteen tutkimuksen kohteeksi sekä kerrotut että tulkitut unikokemukset (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 9).

Folkloristi Pasi Enges tarkentaa suomalaisen folkloristisen unien tutkimuksen kiinnostuksen kohdistuvan kansanomaiseen tulkintatraditioon ja henkilökohtaiseen *kokemuskerrontaan* (Enges, 2012, s. 228). Kokemuskerronta onkin ollut keskeinen käsite suomalaisessa folkloristisessa tutkimuksessa 1990-luvulta lähtien, jolloin folkloristiikalle ominainen perinnejikeskustelu sai rinnalleen keskustelun omakohtaisiin kokemuksiin pohjautuvasta "henkilökohtaisesta kerronnasta". (Hovi, 2006, s. 3; Enges, 2012, s. 89)⁶³. Silloin kuin unikertomuksessa käsitellään yliluonnollisen kohtaamista, voidaan Pasi Engesin mukaan unikertomusta pitää myös yhtenä *memoraatin* alalajina. Memoraatti tarkoittaa folkloristiikassa elämyskertomuksia, jotka ovat arkikokemuksesta poikkeavia ja joihin liitetään yliluonnollisia toimijoita. (Enges, 2012, s. 96; s. 264–265.) Pasi Enges ehdottaa

⁶³ Kokemus- tai elämyskerronnalla ei kuitenkaan tarkoiteta vain kokemuksista kertomista, vaan myös menneestä kertomista, henkilökohtaista kertomista ja muistelua (Ukkonen, 2000, s. 20–21). Kokemuskerronta voi sisältää lisäksi myös muiden omakohtaisia kokemuksia eikä ainoastaan kertojan omia kokemuksia. Lisäksi yksilöllisiin kokemuksiin perustuva kerronta kietoutuu samalla osaksi yhteisön kerrontaperinnettä, koska yhteisöllä on aina myös kertomistavan traditio (Enges, 2012, s. 90; Hovi, 2006, s. 3).

myös *elämäskertomusta* memoraatin ohelle ja lähestyy unia kerronnan elementtinä kuvaten unikertomuksen muuttumista "todeksi" elämäskertomukseksi (Enges, 2012, s. 245). Unien kertomisessa painottuu uskomusperinteen näkökulma kerrontaan, jolloin unista keskustelu on enemmänkin vastavuoroista ja monitasoista keskustelua. Tällöin kertoja muun muassa "pohtii ja arvioi tapahtumia ja niiden tulosta ja odottaa kuulijoilta vahvistusta esittämälleen tulkinnalle". (Koski, 2007b, s. 6; Bennett, 1986, s. 430–431.) Suomalaisen folkloristisen unien tutkimuksen keskeisiä kiinnostuksen kohteita ovat *elämys*, *kokemus* ja *kertomus*. Tutkimuksessani lisään tähän vielä *merkityksen* käsitteen ja palaan käsitteisiin luvussa 4.4.2: *Kerronnan tutkimus*.

Selvitän seuraavaksi suomalaisen folkloristisen unien tutkimuksen vaiheita Sinikka Vakimon, Outi Lehtipuron ja Lauri Hongon hahmottelemien folkloristiikan ikäkausivaiheiden avulla. Vaiheet eivät Vakimon mukaan ole tarkkarajaisia paradigman vaihtoja, vaan eri vaiheet ovat nostaneet esille uusia tapoja lähestyä tutkimuksen kohteita. (Vakimo, 2008, s. 4.) Näkemykseni mukaan folkloristinen unien tutkimus on alkanut 1800-luvulla kansanperinteen keruun myötä, jossa unikertomuksilla ja erilaisilla uneen liittyvillä uskomuksilla oli oma sijansa. Totean näin siitäkkin huolimatta, että Pasi Enges piti 2010-luvulla unia tutkimuskohteenä "varsin uutena" folkloristisessa tutkimuksessa ja Annikki Kaivola-Bregenhøj näki folkloristisen unikokemusten tutkimuksen olleen 1980-luvulla "vasta alussa" (Kaivola-Bregenhøj, 1992a, s. 7; Enges, 2012, s. 228).

Ensimmäinen vaihe, *kansanrunouden keruun ja tutkimuksen vaihe*, perustui tekstintutkimuksen traditioon ja keskittyi perinneteksteihin. Unien tutkimuksen kohdalla kiinnostus kohdistui muun muassa unia koskeviin sanontoihin, sananlaskuihin, loitsuihin ja rituaaleihin. Esimerkiksi Suomen Kansan Vanhoissa Runoissa unet esiintyvät lasten nukkuttamista koskevissa runoissa sekä painajaisten karkottamisrituaaleissa. Vanhaa suomalaista unisymboliikkaa on koottu vuoteen 1956 saakka Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokoelmiin (Kaivola-Bregenhøj, 1988a, s. 122). Perinnelajiluokittelu oli silloisen tutkijan tapa lähestyä aineistojaan.

Toisessa, *antropologisen folkloristiikan vaiheessa*, jonka alku ajoittuu 1960-luvulle, alkoi kansanrunouden tutkimuksen kiinnostus kääntyä kertomuksista omakohtaisesti koettuun ja henkilökohtaiseen kerrontaan ja tietoon. Kiinnostuksen kohteeksi nousivat tiettyjen kertomusten sijaan itse kertomus ja sen kertominen. (Fingerroos, Hämäläinen & Savolainen, 2020, s. 6; Koski, 2007, s. 2). Koska aikaisemmin huomiota ei ollut juurikaan kiinnitetty kertomustekstien tuottajiin, eli kertojiin, merkitsi tämä suurta näkökulman muutosta (Kaivola-Bregenhøj, 1988b s. 13). Unia alettiin myös tarkastella osana yhteisön elämää. Yhdysvalloista alkunsa saanut tutkimussuuntaus oli erityisen kiinnostunut siitä, miten perinne tulee esille luonnollisten kerrontatilanteiden havainnoinnin avulla. Esityksiin keskittyvä folkloristinen tutkimus vahvisti käsityksen perinteestä "elävänä

kulttuurisena ilmiönä" (Siikala, 1984, s. 11)⁶⁴. Unien kertominen osana kulttuurisia käytänteitä nousi myös Leea Virtasen tutkimuksen kohteeksi unien tulkintaperinteen ja yliluonnollisiksi tulkittujen kokemusten lisäksi. Virtasen teokset *Kun kello pysähtyi* (1974) ja *Telepaattiset kokemukset* (1977) sisältävät suomalaisten kokemuksia unista ja niiden kerronnasta. Myös unien kerronnan motiivit nousivat unien folkloristisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteeksi. Tähän vaiheeseen kuuluu myös se, että oppiaineen nimenä 1980-luvun lopulle saakka ollut suomalainen ja vertaileva kansanrunoudentutkimus muutettiin folkloristiikaksi Helsingin yliopistossa vuonna 1989 ja Turun yliopistossa vuonna 1992.

Sinikka Vakimo esittelee viimeiseksi vaiheeksi 1990-luvun alusta alkaen vaikuttaneen *tutkimussuuntien eriytymisen vaiheen*, jossa keskeistä on kielellisten merkitysten tulkinta. *Sosiaalisen konstruktionismin* keskeisimpänä ajatuksena on se, että yksilö tulkitsee ja tuottaa kulttuurisia merkityksiä yhteisössään ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessaan. Näitä merkityksiä voidaan tarkastella käytetyn kielen kautta. (Häkkinen, 2020, s. 62.) Tämän kolmannen vaiheen myötä on folkloristiikassa "pyrityt tarkastelemaan kulttuurisia itsestäänselvyksiä ja totunnaisuuksia, mikä mahdollistaa samaan aikaan myös niihin kytkeytyvien ja usein piiloon jäävien merkitysten tarkastelun" (Savolainen, 2010, s. 162). Unien tutkimuksessa näkökulmia on syvennetty tutkimuskohtaisesti painottaen esimerkiksi kerronnan keinoja (esim. Enges, 2012) tai tulkintaperinteen monimuotoisuutta (Gradistanac, 2015). Tuomas M. S. Lehtonen on todennut, että nykyfolkloristille folkloristiikka on enemmänkin näkökulma ja tutkimustapa, kuin selvärajaisten ilmiöiden joukko (Lehtonen, 2013, s. 85).

Suomalainen folkloristinen unien tutkimus on tulkintani mukaan ainutlaatuinen ilmiö, mutta kansainvälisen unien tutkimuksen näkökulmasta katsottuna samalla sille vieras näkökulma. Unien tutkimuksen kentältä, joka on pitkälti yhdysvaltalaisen unien tutkimuksen verkoston⁶⁵ luotsaama, on suomalaisen folkloristiikan puheenvuoro puuttunut. Yksi selitys siihen, miksi suomalainen folkloristinen unien tutkimus ei ole juurikaan tunnettua unien tutkimuksen kansainvälisellä kentällä saattaa olla se, että sosiokulttuurisena näkökulmana suomalaisen unien tutkimuksen syvimmat juuret eivät ole toisiin kulttuureihin suuntautuvassa antropologiassa, kuten yhdysvaltalaisessa unien kulttuurisessa tutkimuksessa pääasiassa on, vaan omaan kulttuuriin katsovassa kansanperinteen

⁶⁴ *Performatiivinen* näkökulma on yksi tapa lähestyä unien kertojan ja kuulijoiden välistä vuorovaikutusta. Esimerkiksi unien kerronnassa toistuva kaavamaisuus, mutta toisaalta myös varioituvat kerronnan tavat sekä unien kertojan ja kuulijoiden erilaiset roolit mahdollistavat unien kertomistilanteiden tarkastelun myös esityksenä. Myös *sosiolingvistinen* kerronnan tutkimus on kiinnostunut kertomisen tavioista. Sosiolingvistinen näkökulma tarkastelee muun muassa kielen käyttöä tavallisessa arkipuheessa, kertomuksiin suunnattuja asenteita ja tulkintoja sekä kertomistilanteen dynamiikkaa (Enges, 2012, s. 23; Koski, 2007a, s. 2–3). Näin määriteltynä tutkimukseni näkökulma muistuttaa sosiolingvististä lähestymistapaa, mutta fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusotteeni mukaisesti en kiinnity niinkään kielen käyttöön, vaan enemmänkin tulkitsen kielen avulla tuotetun puheen sisältöjä ja niiden yksilöllisiä merkityksiä.

⁶⁵ Kansainvälinen unien tutkimusta edistävä järjestö IASD kokoaa maailmanlaajuisesti tehtyä uniin liittyvää tutkimusta ja tarjoaa mahdollisuuden erilaisiin lähestymistapoihin, muun muassa järjestämällä vuosittaisen konferenssin kaikille unista kiinnostuneille - niin tutkijoille kuin unia itseksensä pohtiville (Ks. IASD:n tarkoituksesta esim. Van de Castle, 1994, s. 463).

tutkimuksessa. Leea Virtanen arvioikin, että suomalaisen tutkimusalan omaleimaisuus johtuu juuri kansanrunouden ja kansallisuuden korostumisesta, eli sellaisen materiaalin, jonka henkiset juuret ovat ties kuinka syvällä suomalaisissa (Virtanen, 1999, s. 11–12). Myös Outi Lehtipuro toteaa Karina Lukinin haastattelussa, että kansainvälisellä tasolla tarkasteltuna suomalaisen folkloristiikan ainetlaatuus liittyy juuri perinnelajikeskeisyyteen, keruutyöhön ja arkistointiin (Lukin, 2016). Suomalainen unien kulttuurinen tutkimus on siis alkanut kasvaa tavallisiin suomalaisiin suuntautuvasta tutkimuksesta ja tämän näkökulman avautuminen vaatii sekä folkloristiikan tieteenalan että kansakunnan historian ymmärtämistä.

Toinen selitys sille, miksi folkloristinen näkökulma on saatettu kokea vieraana kansainvälisellä unien tutkimuksen kentällä voi olla, että folklore-termi on Leea Virtasen mukaan liitetty Yhdysvalloissa käsitteenä pitkälti kansanuskoo heijastaviin loruihin, satujen kertomiseen ja taikauskoon⁶⁶. Suomalaiset folkloristit ovat jo kuitenkin kauan kiinnittäneet huomiota myös arvomaailmoihin, kulttuurisiin käsityksiin ja arkipäiväiseen puheeseen ja tapoihin, eivät ainoastaan esimerkiksi kansanuskon ilmiöihin. (Virtanen, 1999, s. 11.) Perinteentutkimuksen näkökulmasta folklorella tarkoitetaan henkistä kansankulttuuria ja suullista perinnettä, eli laajasti katsottuna kaikkea kansanomaista kulttuuria (Lehtonen 2013, s. 81).

4.4.1 Uskomusperinteen tutkimus

Olen eritellyt suomalaisen folkloristisen unien tutkimuksen uskomusperinteen ja kerronnan tutkimuksen näkökulmiin, ja samalla todennut niiden limittyvän toisiinsa varsin luonnollisella tavalla. Suomalaisen uskomusperinteen on katsottu heijastavan suomalaiseen *kansanuskoon* sisältyviä mielikuvia. Kansanusko voidaan määritellä ihmisen suhteena yliluonnollisiin olentoihin ja voimiin sekä ihmisen tapana "selittää, jäsentää, kokea ja lähestyä arkikokemuksen ulkopuolisia ilmiöitä". (Koski, 2011, s. 17; Enges, 2012, s. 15.) Uskomusperinne on yksi folkloristiikan keskeisistä kiinnostuksen kohteista, joka suppeasti käsitettynä kohdistuu erilaisiin perinnetuotteisiin, kuten kertomaperinteen eri lajeihin (esimerkiksi kummitustarinat), mutta laajemmin ymmärrettynä se kohdistuu myös sellaisiin kertomuksiin ja käytäntöihin, jotka liittyvät yliluonnolliseksi ymmärrettyihin kokemuksiin ja yhteisön kannalta katsottuna ei-uskottaviin uskomuksiin (Koski & Enges, 2003, s. 80). Valtavirrasta poikkeavat tavat ajatella ja kokea leimataan kuitenkin usein herkkäuskoisuudeksi ja hölynpölyksi (Enges & Koski, 2015, s. 9). Uskomusperinteen näkökulmasta katsottuna uskominen ei kuitenkaan ole yksinomaan virheellistä asennoitumista, sokeaa uskoa tai edes jonkin asian pitämistä totena (Koski, 2007b, s. 2; 2011, s. 15). Pasi Enges on todennut, että vaikka ihmiset eivät varsinaisesti uskoisikaan johonkin, he voivat silti yhteisön

⁶⁶ Yhdysvaltalainen folkloristiikka ei lähtökohtaisesti pidä unia keskeisenä tutkimuskohteena. Esimerkiksi *The Oxford Handbook of American Folklore and Folklife Studies* -teoksessa ei käsitellä unia tutkimuskohteena lainkaan. Teos esittelee laajasti yhdysvaltalaisen folkloren ilmiötä, ilmaisuja ja toimintoja sekä alan tutkimuksen teemoja ja menetelmiä (ks. teemoista Bronner, 2019).

välittämään perinteeseen nojaten välittää ja hyödyntää kansanuskon aineksia. (Enges, 2012, s. 269).

Uniin uskomisella voidaan tarkoittaa sitä, uskooko ylipäätään unien kautta välittyvän jotain, mikä tulisi ottaa "todesta". Tällöin viitataan enemmänkin sellaiseen asenteeseen, joka pitää unia merkityksellisinä ja vakavasti otettavina. Olennaista on tulkintakehys, eli unen voi ottaa todesta hyvin eri tavoin. Yhdelle unen symbolit ovat uskottavia enteitä, joka voi määritellä jopa hänen toimintaansa, kun taas toinen uskoo unen heijastavan jotain tärkeää hänen sisimmistä olemassaolon tasoistaan. Uskomisen ja ei-uskomisen asenne liittyy tällöin yksilön arvoihin, merkityksiin ja usein myös ihmis- ja maailmankuvaan. Annikki Kaivola-Bregenhøj muistuttaakin, että ihmisen suhde yliluonnollisena pidettyyn on monitasoinen (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 41).

Uskomusperinteen käyttötavat sekä merkitykset yksilön ja yhteisön kannalta ovat monisyiset. Uskomusperinne sisältää sekä muodollisia kaavoja ja perinteenä välittyviä tekstejä, että käytäntöjä, joiden avulla ilmaista ja prosessoida erilaisia problemaattisiksi koettuja asioita (Enges, 2012, s. 62). Kollektiivisesti jaettujen uskomusten vahvistaminen on uskomusperinteen tärkeä, muttei ainoa tehtävä. Lisäksi uskomusperinteen tärkeinä tehtävinä on nähty muun muassa yhteisön arvo- ja normijärjestelmän ylläpitäminen sekä erilaiset pedagogiset tehtävät. Uskomusperinteen tehtävät eivät kuitenkaan perustu ainoastaan siihen, mitä uskomukset meille merkitsevät, vaan myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen perustuvia merkityksiä esiintyy rinnakkaisina, eritasoisina ja tilannekohtaisesti. (Enges, 2012, s. 115–116.) Uskomusperinne voidaan asettaa vastakohtaksi sellaiselle tieteelliselle tiedolle, joka pyrkii poistamaan taikauskoa, luuloja ja subjektiivista, kokemusperäistä tietoa. Uskomusperinteellinen ulottuvuus liittyy unikäsityksiin erityisesti kokemuksen tasolla, jota pelkkä tieteellinen tieto ei hevin kykene syrjäyttämään.

Enneunien kertominen on keskeinen folkloristien tuntema ilmiö, josta on olemassa melko paljon suomalaista tutkimustietoa. Leea Virtanen ja Annikki Kaivola-Bregenhøj toteavat aineistojensa pohjalta unien tulkitsemisen enteiksi jokseenkin yleiseksi vielä 1980-luvulla, mutta esimerkiksi Kaivola-Bregenhøj ei vuoden 1988 artikkelissaan (1988a) sisällyttänyt sellaista käsitystä omaksi luokakseen, vaan käsitteli aihetta erikseen esimerkkinä uniin suunnatuista merkityksistä. Samaa asiaa puntaroin itsekin aineistoa analysoidessani. Uniin suunnatut merkitykset ja niiden pohjalta nousevat käsitykset heijastavat joustavaa asennoitumista, joka voidaan kohdistaa sekä unien sisällön merkityksiin että unien merkityksellisyyteen yleisesti. Näitä merkityksiä voidaan ammentaa muiden rakennusaineiden lisäksi myös kansanuskon ja uskomusperinteen aineksista. Tarkastelenkin tutkimuksessani uskomusperinteen tarjoamaa näkökulmaa yhtenä unikäsityksen ulottuvuutena.

Yliluonnollisen käsitettä on määritelty eri tavoin. Tieteen instrumenttina sitä on kritisoitu muun muassa siitä syystä, että se rinnastaa "luonnollisen" pitkälti "länsimaiseen normaaliin" (ks. myös luku 2.3.1: *Laadullinen sisällönanalyysi*). Tilalle on ehdotettu supranormaalia, paranormaalia ja jopa "kummaa" mutta nekin viittaavat normaalin ulkopuolelle jääviin käsityksiin. (Enges & Koski, 2015, s. 20;

s. 22. Ks. myös Koski & Honkasalo, 2015, s. 2–3.) Lähtökohtaisesti pyrin itsekin tutkimuksessani välttämään "yliluonnollinen" -kategorian käyttöä jo siksi, että kyseinen käsite antaa oletuksen jostain "luonnollisesta", mitä en tutkimukseni puitteissa halua tarkemmin määritellä (ks. rajanvedosta myös Enges & Koski, 2015, s. 21). Samalla otan silloin kantaa yliluonnollisina pidettyjen kokemusten totuusarvoon. Toisaalta ajattelen, että määrittelemällä ilmiön yliluonnolliseksi voin keskustella ymmärrettävästi sellaisista kokemuksista, jotka yleisesti nähdään arkiymmärryksen ylittävinä kokemuksina ja joita pidetään yleensä arkipuheessa yliluonnollisina. Samaan johtopäätökseen ovat tulleet Pasi Enges ja Kaarina Koski, jotka toteavat että yliluonnollisen käsitettä voidaan käyttää yleiskielen ilmaisuna silloin kun kyseessä on tavanomaisiin kokemuksiin kuulumattomat ilmiöt (Enges & Koski, 2015, 22). Käytänkin tutkimuksessani usein ilmaisua "yliluonnollisena pidetty" tai "yliluonnolliseksi tulkittu".

Valintani hyväksyä avoin lähestymistapa suhteessa yliluonnollisena pidettyyn heijastaa tarvettani ymmärtää unikäsityksiä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkijana minua kiinnostaa katsoa, kuinka pitkälle yleinen käsityksemme todellisuuden luonteesta antaa myöten valitsemallani tutkimusotteella ja missä määrin se koituu tutkimuksessani sen luotettavuutta vähentäväksi. Myös Pasi Enges ja Kaarina Koski toteavat yliluonnollisen käsitteen toimivan välineenä pohtia sitä, mikä tässä maailmassa ylipäättään on mahdollista (Enges & Koski 2015, s. 2).

Kansanuskon käsitteellä viitataan yleisellä tasolla siihen maailmankuvaan, joka kehittyi muinaisuskon ja kristinuskon yhdistyessä 1600-luvulta alkaen (Pulkkinen, 2014, s. 13; Virtanen, 1999, s. 232). Tällainen käsitys vastaa todennäköisesti useimpien ihmisten näkemystä siitä, mihin kansanuskolla viitataan eli kauas menneisyyteen tai taikauskon kaltaisiin asioihin (Enges & Hänninen, 2015, s. 8). Kansanusko on näkökulmasta riippuen sijoitettu usein virallisen uskonnon ja toisaalta myös tieteellisen toiminnan rinnalle. Tällöin kansanuskon rooliksi on muodostunut tarjota jonkinlainen vaihtoehtoinen tapa käsittää elämää ja ihmisen paikkaa maailmassa uskonnon ja tieteen tarjoamien käsitysten rinnalla. Kansanuskoa onkin luonnehdittu maailmankuvaan verrattavissa olevana käsityksenä elämästä ja ihmisen paikasta siinä. (Enges, 2012, s. 59–60; Virtanen, 1999, s. 230.) Yksilön maailmankuvalle on tyypillistä, että vaikka se koostuu hyvin erilaisista uskomuksista ja käsityksistä, yksilö pyrkii yleensä muodostamaan näistä jonkinlaisen kokonaisuuden, jossa eri osat ovat toistensa kanssa yhteensopivia. Filosofi Richard DeWitt käyttää tästä palapelin metaforaa, jolloin palojen tulee sopia toisiinsa kuvan ollakseen yhtenäinen (DeWitt, 2004, s. 3).

Kiinnostava teema folkloristisessa tutkimuksessa on ollut pohtia siitä, mitä kansanuskolle tapahtuu muuttuvassa maailmassa (ks. esim. Enges & Koski, 2015, s. 17; s. 19; Kaivola-Bregenhøj, 1988a, s. 122). Myös Leea Virtasen huolena oli 1980-luvun alussa se, ovatko radio ja sanomalehti tuhonneet suomalaisten aamukeskustelut unien kertomisineen samalla tavalla kuin televisio on näyttänyt syrjäyttäneen uskomustarinoiden kertojat (Virtanen, 1980, s. 55). Virtasen raivaamaa, maalaisyhteisöjen sijaan moderniin kaupunkikulttuuriin sijoittuvaa, tutkimuskenttää alettiin kutsua *nykykansanuskoksi*. Suhtautumistavan muutos

kansanuskon ilmiöihin on liitetty yhteisöllisyyden muuttuvaan luonteeseen ja se on nähty yhtenä tekijänä määrittäessä vanhan ja uuden kansanuskon eroja. Myös Leea Virtanen totesi, että tämä ero näkyy pääosin suhtautumistavassa. Jos jokin uni aikaisemmin mitätöitiin nauramalla sille, se muuttuikin nyt kiinnostavaksi itsetuntemukseksi (Virtanen, 1980, s. 59). Toisaalta voidaan ajatella myös toisinpäin: uniin, joiden tulkintaan suhtauduttiin ennen hartaudella, suhtaudutaan nyt hyvänä ajanvietteenä ja viihteenä. Perinteisten selitysmallien sijaan, kuten esimerkiksi ”hampaiden putoaminen ennustaa kuolemaa”, selityksiä etsitään nyt lähempää, arkisesta elämästä⁶⁷.

Tutkimukseni kannalta kansanuskon määritelmät ja sen dynaamiseksi havaittu luonne osoittautuu tärkeäksi. Yhteisön välittämä perinne ei enää ohjaa yksilöä samalla tavalla kuin agraariyhteiskunnassa, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö yhteisöllä olisi mitään merkitystä yksilön osalta (Enges & Koski, 2015, s. 28–29). Vaikka tänään ajatus siitä, että unet ennustaisivat tulevaisuutta, tuntuisikin vanhanaikaiselta taikauskolta, elää enneunien kerrontaperinne edelleen. Sen sijaan suhtautuminen enneuniin on muuttunut. Norjalainen folkloristi Velle Espeland on kuvannut nykyajan ihmisen joustavuutta kuvainnollisesti ”taskuina”, joista enneunien tulkintaperinteen ja muut vastaavat yliluonnollisten ilmiöiden selitysmallit voi tarvittaessa ottaa käyttöön. Myös Annikki Kaivola-Bregenhøj näkee ajatuksen unien enteellisyydestä olevan arki ajattelussamme edelleenkin ”piilevänä”. (Espeland, 1992, s. 68; Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 10; s. 86–76). Nykykansanuskon näkökulma osoitti ja osoittaa edelleen sen, miten erilaiset uskomukset ja uskonvaraiset ilmiöt näyttäytyvät nyky-yhteiskunnassa osana ihmisten arkista elämää. Tätä heijastavat muun muassa erilaiset henkisyys-teen ja ns. New Ageen viittaavat ilmiöt. (Enges & Koski, 2015, s. 24–25.)

Myös unia käsittelevä populaarikirjallisuus on elänyt tiiviissä vuorovaikutuksessa uskomusperinteen käsityksiin ja toisaalta myös yksilöllisiin unikäsityksiin. Kansanperinteen tarjoamien ja suullisesti levinneiden selitysmallien lisäksi unissa esiintyviä symboleja selitettiin unikirjojen avulla, jotka pohjautuivat ajanlaskumme alun egyptiläiskaldealaisista alkuperää oleviin unien tulkintaoppaisiin (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 152–168; Virtanen, 1974, s. 91). Annikki Kaivola-Bregenhøjn mukaan ensimmäinen pohjoismainen unikirja ilmestyi vuonna 1641. Sen katsotaan olevan saksalaista alkuperää (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 161). Ensimmäisenä suomenkielisenä unikirjana on pidetty vuonna 1857 painettu *Unen Selitys-Kirjaa*, joka Leea Virtasen mukaan on todennäköisesti käännetty ruotsalaisesta vihkosta (Virtanen, 1999, s. 244). Tässä esimerkki unen symbolitulkinnasta:

Nuorukainen. Tytön uneksiminen nuorukaisesta merkitsee, että hän pian saa sulhasen. (Ote Unen-Selitys-Kirjasta vuodelta 1857. Ks. Virtanen, 1999, s. 245.)

Unien tulkintamallit ovat kansanperinteelle ominaiseen tapaan kulkeutuneet suusanallisesti ja aina kulttuurikohtaisesti varioituen. Unikirjojen konventiot

⁶⁷ Hampaiden menettämisestä kertova uni on Annikki Kaivola-Bregenhøjn mukaan kansainvälisesti tunnettu unityyppi, joka löytyy jo egyptiläisistä papyruksista. Hampaan menettäminen unessa merkitsi usein kuolemaa. Myös suomalaisista arkistoista löytyy useita unia hampaan menettämisestä. (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 70; s. 74.)

ovat muuttuneet vuosituhsien aikana vain vähän. Leea Virtasen mukaan unienselityksperinne ylipäättään ei ole kovin rikasta tai runsasmuotoista, koska unien tulkinnat ovat niin samanlaisia, esimerkiksi "käärme tarkoittaa pahaa ja hampaan irtoaminen lähimaisen kuolemaa". Onkin kiinnostavaa pohtia, miksi unientulkintaperinne on vuosituhsien aikana säilynyt niinkin muuttumattomana siitäkin huolimatta, että kulttuurimme on siirtynyt tulkintaperinteen käsitteistöstä enemmän henkilökohtaisiin tulkintamalleihin. Katsaus suomalaiseen unia käsittelevään kirjallisuuteen osoittaa sen, että unientulkintaoppaat ovat edelleen suosittuja. Ei ole siis mikään ihme, että Freudin mukaan perinteiset tulkintamenetelmät, eli ennustaminen vastaavuuksien (esimerkiksi "seitsemän lihavaa lehmää tarkoittaa seitsemää lihavaa vuotta") avulla ja unisymbolien tulkinta unikirjojen avulla (esimerkiksi "kirje tarkoittaa salaisuuksia"), eivät pystyisi auttamaan tieteellistä unien tutkimusta, jonka olisi perustuttava enemmänkin ihmisen psyyken rakenteen tuntemukseen (Freud, 1968, s. 86–88). Esimerkki ajankuvasta on se, että myös Leea Virtanen selittää joitain uniin liittyviä ilmiöitä syvyyspsykologisella käsitteistöllä, kuten muokkautumismekanismeilla ja sensuurilla. Virtanen myös toisaalta muistuttaa lukijoita psykoanalyttisen tulkinnan ja unennäkijän oman tulkinnan erosta (Virtanen, 1974, s. 94–95; 1977, s. 99; s. 96). Psykoanalyttinen unien tulkinta, johon saatettiin 1960-luvulla suhtautua hyvin vakavasti, sekä muu tieteellinen unien tulkinta ja selittäminen koki varovaista kritiikkiä myös Leea Virtasen osalta. Hän koki unien pitävän pilkkanaan myös unien "tieteellisiä" selittäjiä ja tulkitsijoita:

On huomautettu, että jos unessa nähdään tehtaanpiippu, se voi ollakin mielikuva tehtaanpiipusta – eikä välttämättä mikään symboli." (Virtanen, 1980, s. 60.)

Leea Virtasen mukaan erilaiset käsitykset, kuten esimerkiksi psykoanalyttinen näkemys unien synnystä, sekoittuvat helposti arkikeskustelussa, eikä tieteellistä tietoa hyödyntävän populaaripsykologian unien selitystapa silloin paljoakaan eroa enteellisestä selitystavasta (Virtanen, 1980, s. 60). Jani Tuomola kysyykin, onko 1900-luvun populaarikirjallisuuden edustama psykologisoiva ajattelutapa, jolla on vahva yhteytensä kulttuuriin ja kansanperinteisiin, jo niin kansanomaisesti tunnettu, että siitä on tullut osa nykyfolklorea korvaten ennustavan unientulkinnan (Tuomola, 2003, s. 73). Muutos ei kuitenkaan ole poistanut ihmisten kiinnostusta enenevästi ja muihin erikoisiin kokemuksiin unissa.

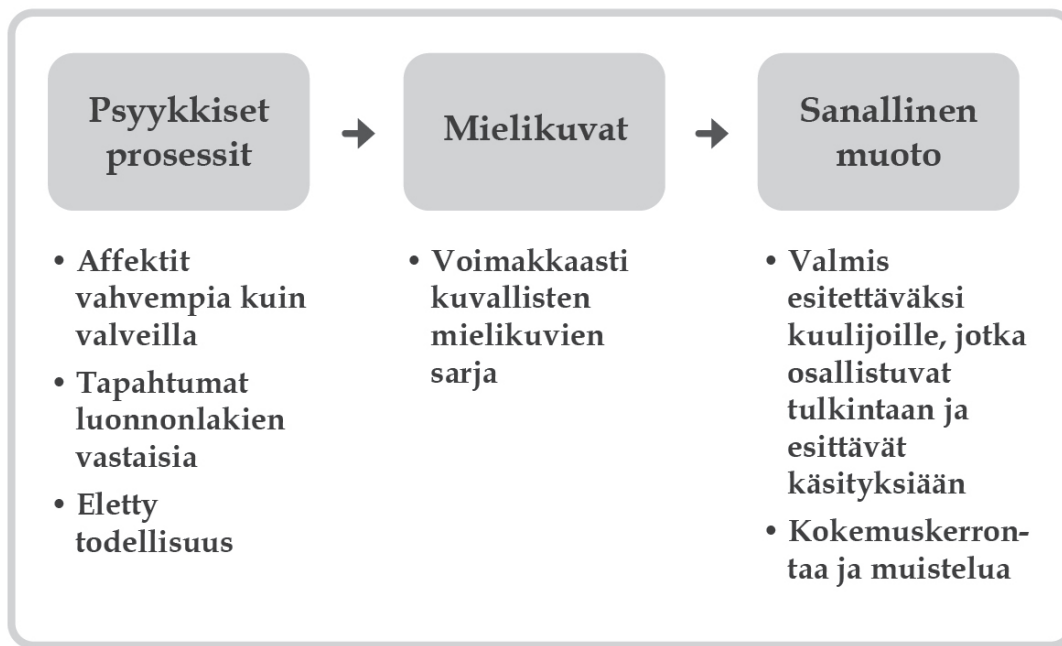
4.4.2 Kerronnan tutkimus

Unien kertominen kuuluu monen ihmisen arkeen. Unia kertomalla pidetään samalla yllä unien kerronta- ja tulkintaperinnettä, mutta tutkimuksellani haluan osoittaa, että myös unista yleisesti puhuminen on osa elävää perintöä ja sen prosesseja, eli perinteen ylläpitämistä ja siirtämistä. Unielämysten herättämistä ajatuksista keskusteleminen on yksi tapa käsitellä omia unikokemuksia. Tutkimuksessani lähestynkin kertomista arkitilanteessa tapahtuvana toimintana ja olen kiinnostunut kielen avulla tuotetusta puheesta.

Kerronnan tutkimukselle keskeiset käsitteet, kuten kertomus, kerronta ja kertoja, on todettu käsitteinä monitulkinnallisiksi niin folkloristisessa tutkimuksessa kuin sosiaalitieteiden puolella (esim. Aaltonen & Leimumäki, 2010, s. 121; Kaivola-Bregenhøj, 1988b, s. 9). Tästä syystä kertomuksen tarkempaa määrittelyä on tehty nykyfolkloristiikassa eri traditioihin nojaten ja kuhunkin tutkimuskohteeseen soveltaen (Koski, 2007a, s. 1)⁶⁸. Unien sosiokulttuurisen tutkimuksen näkökulmasta katsottuna unien kertominen on keskeisessä asemassa. Annikki Kaivola-Bregenhøjn mukaan uniin kohdistuva folkloristinen tutkimus tarkastelee ihmisten sanallistamia unikokemuksia eli "kertomuksiksi kristallisoituneita unia" (Kaivola-Bregenhøj, 1992b, s. 39). Erkki Pehkonen taas pitää unien kerrontaa, eli sitä, miten uni kerrotaan tai mihin kerrontaa käytetään, "ainoana avoimena olevana mahdollisuutena tutkia unia" kulttuurintutkijan näkökulmasta (Pehkonen, 2013, s. 217). Yksi tutkimukseni haasteista on ollut se, miten suhtautan oman tutkimukseni suomalaisen folkloristisen kerronnan tutkimuksen jatkumolle. Kohdistuahan tutkimukseni siihen, minkälaisia näkemyksiä tutkimukseen osallistujat minulle puhuen välittävät ja aikaisempi tutkimus, johon tulkintojani heijastan, edustaa folkloristista kerronnan tutkimusta. Kiinnostukseni kohteeksi olen määritellyt unien kerronta- ja tulkintaperinteen, jota lähestyn elävän perinnön näkökulmasta. Tässä kohtaa ymmärrän kerronnan toimivan tutkimuksessani yläotsikkomaisesti kertomisen synonyyminä. Olen tutkimuksessani rajannut näkökulmani kerronnan tutkimuksen ulkoreunalle niin paljon kuin se on ollut mahdollista ja tarkoituksenmukaista. En esimerkiksi ole kiinnittänyt tutkimuksessani huomiota unikertomuksiin, eli minkälaisia unia nähdään ja kuinka näitä kertomuksia tulkitaan. Unen kertojan osalta olen pyrkinyt löytämään unien kertomistilanteeseen vaikuttavia odotuksia, arviointeja ja tavoitteita sekä ottamaan huomioon myös unen kuulijan merkityksen ja näkökulman kertomistilanteissa. Unien kertomistilanne alkaa usein unen kertomisella, mutta voi laajentua unista puhumiseen, joka käsittää monikerroksista käsitysten ja uniin liittyvien kokemusten kuvailua, niiden reflektointia ja muistelua.

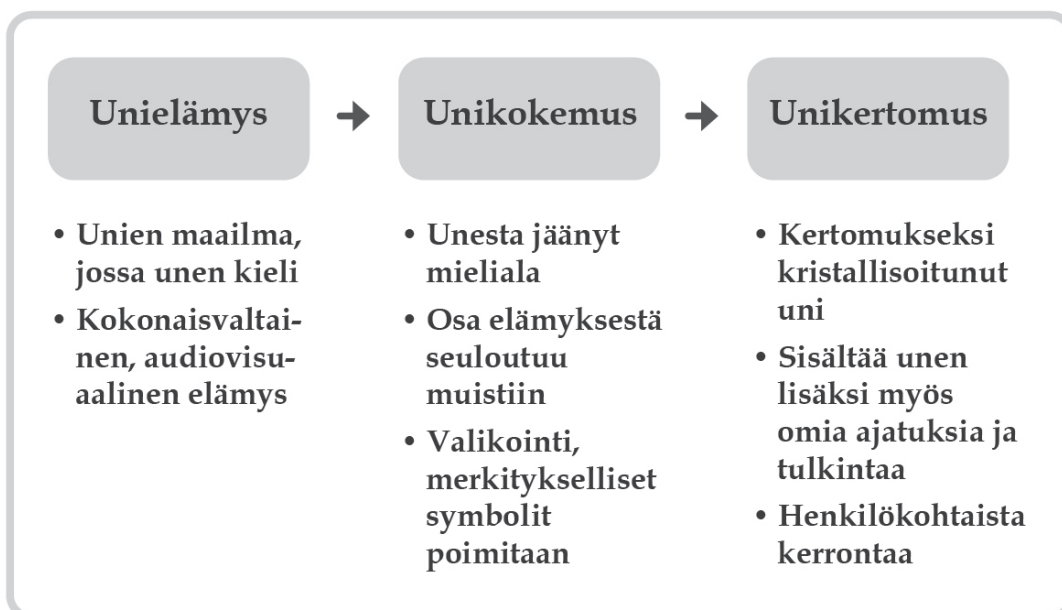
Hahmottelen seuraavissa kuvioissa (kuviot 5 ja 6) tulkintojani Leea Virtasen ja Annikki Kaivola-Bregenhøjn näkemyksistä siitä, millä tavalla unielämys muuttuu ensin unikokemukseksi ja edelleen unikertomukseksi:

⁶⁸ Narratiivisuuden teoretisointia on tehty monitieteisistä näkökulmista eikä mitään valmista ja yhtenäistä teoriapohjaa narratiivisen tutkimuksen tueksi ole olemassa. (Hyvärinen, 2016, s. 39; s. 46.) Narratiivisuutta voidaan pitää niin tiedon luonteena kuin tietämisen tapana, jolloin sitä lähestytään joko narratiivien tutkimuksena (tutkitaan kertomuksia) tai narratiivisena tutkimuksena (luodaan uusia kertomuksia tutkimuksen avulla) (Polkinghorne, 1995, s. 5). Folkloristisessa kerronnan tutkimuksessa suullisia kertomuksia on analysoitu erilaisten mallien avulla, jotka auttavat kertojaa ja kuulijaa ymmärtämään sekä kertomista, että itse kertomusta. Esimerkiksi Annikki Kaivola-Bregenhøjn *Kertomus ja kerronta* (1988b; ks. myös 2010, s. 53) tarkastelee unikertomusta skeeman käsitteen avulla, jolla viitataan "odotusten joukkoon". Rakenteellisesta näkökulmasta edustaa myös "labovilainen kaava", jonka mukaan kertomus etenee kuuden kohdan kautta (ei välttämättä tässä järjestyksessä): tiivistelmä, orientaatio, mutkistuva toiminta, arviointi, tulos ja lopetus (Labov, 1972, s. 363). Unikertomuksiin labovilainen kaava ei aina kuitenkaan sovi (Cariola, 2008, s. 18). Kertominen ylipääntään on aina monipuolista merkityksenantoa ja tavoitteellista kertomista. Se on myös menneisyyden ja identiteetin rakentamista ja tällöin esimerkiksi erilaiset muotoon tai rakenteeseen liittyvät määrittelykriteerit eivät ole määrääviä (Koski & Ukkonen, 2007, s. 3).

KUVIO 5 Psyykkisistä prosesseista sanalliseen muotoon Leea Virtasen mukaan (1980)

Leea Virtanen hahmottelee prosessia, jossa unien psyykkiset prosessit ja vahvat affektit muuttuvat mielikuviksi. Unikertomukset sanallistuvat näiden mielikuvien pohjalta. Myös kuulija osallistuu esitykseen. Virtanen luokittelee unien kertomisen "kokemusten kerronnaksi ja muistelmiksi". (Virtanen, 1980, s. 55.) Annikki Kaivola-Bregenhøj taas näkee päästävän kosketuksiin "unien maailmaan" kerrottujen ja tulkittujen unikokemusten välityksellä:

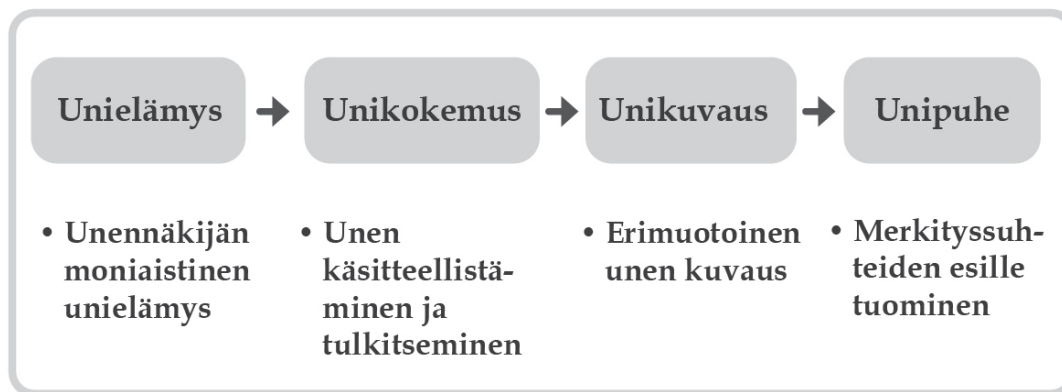

KUVIO 6 Unielämyksestä unikertomukseksi Annikki Kaivola-Bregenhøjn mukaan (1992ab/2010)

Annikki Kaivola-Bregenhøjn mukaan kokonaisvaltaisesta audiovisuaalisesta elämyksestä vain osa seuloutuu muistiin ja usein unesta poimitaan itselle merkityksellisiä symboleja. Unikertomusta voidaan lähestyä henkilökohtaisena kerrontana. Unikertomus on kokonaisuus, joka sisältää myös muuta "oheistietoa", kuten unen näkijän omia ajatuksia ja tulkintoja unesta. (Kaivola-Bregenhøj 1992b, s. 39; 2010, s. 9; s. 11; s. 53.)

Sekä Leea Virtanen että Annikki Kaivola-Bregenhøj tukeutuvat prosessiin elämys-kokemus-kertomus, jossa kerronnan tutkimuksen näkökulmasta katsottuna tutkimuksen kohteena ovat unikertomuksen muotoon muuntuneet unielämykset. Kaivola-Bregenhøj viittaa kuitenkin oheistietoon, joka laajentaa unikertomuksen käsittämään myös muutakin puhetta unesta kuin yksinomaan unikertomuksen. Olen aikaisempien tutkijoiden kanssa samaa mieltä prosessin vaiheista ja sisällöistäkin, mutta lisäksi prosessiin vielä seuraavan askeleen eli merkityksiä heijastavan *unipuheen* käsitteen. Korvaisin myös unikertomuksen *unikuvauksella*, sillä kertominen-sanassa korostuu sanallinen ja tarinallinen unikertomuksen kuvaus. Kerronnan tutkimuksen näkökulmasta katsottuna kyselyvastauksissa ja litteroidussa haastatteluaineistossa on kokemus- ja muistelukerronnan piirteitä, mutta myös omia ajatuksia refleктоivaa pohdintaa. En kuitenkaan lähesty aineistoani kokemuskerronnan myötä välittyvinä kokemuksina, vaan enemmänkin unipuheen välityksellä tavoitettavina merkityssuhteina.

Seuraavassa kuviossa (kuvio 7) määrittelen sen, kuinka itse lähestyn tutkimuksessani tätä unielämyksestä unikertomukseksi -prosessia ja millä tavalla siihen ehdotan lisäyksiä:

KUVIO 7 Unielämyksestä unipuheeksi

Näkemykseni rakentuu aikaisempien tutkijoiden hahmottelemalle prosessille, jossa henkilökohtaisesta ja sanoittamattomasta *unielämyksestä*⁶⁹ muodostuu lopulta käsitteellistämisen kautta muistettu *unikokemus*, joka voidaan jakaa toisille *unikuvauksena* kertomalla tai muuten ilmaisten. Unikertomuksen näen

⁶⁹ Myös Pasi Enges puntaroi elämyksen ja kokemuksen välisiä eroja. Enges käyttää elämys-termiä kuvatessaan yliluonnolliseksi tulkitun kohtaamista. Elämys on kokemuksen osa-alue, joka poikkeaa jatkuvasta kokemisen virrasta yksilöllisyydellään, vahvalla tunnelatauksellaan ja ajallisesti rajallisena elämyksenä. (Enges, 2012, s. 67.)

enemmänkin unikuvausena unen näkijän unielämyksestään tai -kokemuksestaan. Mielestäni myös sillä on eroa, kuvaako unennäkijä omaa elämystään vai kokemustaan unesta. Kun elämystä kuvaillaan sellaisena kuin se kokijalleen ilmeni ennen sen käsitteellistämistä, voidaan unikokemusta kuvailla laajemmin esimerkiksi sisällyttäen siihen omia tulkintoja ja selittäviä kommentteja. Annikki Kaivola-Bregenhøj niin ikään havaitsi jonkinlaisen kokonaisuuden tason unikerromuksissa, jotka eivät sisältäneet yksinomaan unien sisällön kuvausta (ks. kuvio 6). Tämän kokonaisuuden ymmärrän tutkimuksessani *unipuheena*. Unikuvausten lisäksi unipuhe sisältää erilaisten merkitysten ilmaisua, joita sekä kertoja että kuulijat tuovat unien kertomistilanteeseen tai unista puhuttaessa yleisellä tasolla.

Rajaan tutkimuksessani unikerromukset kiinnostukseni ulkopuolelle, eli en analysoi ja tulkitse tutkimukseen osallistuneiden omia unikerromuksia. Aineistossani suoranaisia koettuja unia on kuvattu vähän, ellei lapsuudessa koettuja unia lasketa mukaan. Kysymyksenasetteluni on ohjannut tutkimukseen osallistuvia kertomaan kokemuksistaan unien kertomisesta ja siitä, mikä heidän näkemysensä unista on. Tutkimuksessani en myöskään lähesty kertomista teoreettisena käsitteenä narratiivisen lähestymistavan tapaan tai tarkastele unista keskusteluvien ihmisten välistä kommunikaatiota suoraan. Enemmänkin olen kiinnostunut konkreettisesta unipuheesta eli siitä mistä tutkimukseen osallistujat puhuvat, kun he puhuvat esimerkiksi unikäsitksistään. Unien kertomisen osalta tutkimukseni rajautuu niihin tilanteisiin, joissa unia kerrotaan ja aikaisempiin tutkimuksiin heijastaen sivuan myös unien kertomisen tavoitteita. Tutkin siten unien kerrontatilanteita ja niihin liittyviä odotuksia, arviointeja ja tavoitteita. Olen kuitenkin tietoinen siitä, että tutkimukseni asemoituu unien suomalaisen folkloristisen kerronnan tutkimuksen jatkumolle ja että se löytää paikkansa myös folkloristisen uskomusperinteen tutkimuksen traditiosta.

Suomalaiset unien kertojina

Sitä, missä määrin suomalaiset kertovat uniaan toisilleen, ei ole laajemmin tutkittu, eli kattavaa määrällistä tutkimusta aiheesta ei ole. Suomalaisen unien kulttuurisen tutkimuksen pohjalta luotu tieto unien kertomisesta ja sen merkityksistä perustuu pääosin laadulliseen haastattelu- ja kyselyaineistoon, minkä pohjalta on mahdoton muodostaa määrällisiä tunnuslukuja esimerkiksi unien kertomisen tiheydestä. Kansanperinteen tutkimuksen erilaisten kuvausten pohjalta on Lea Virtaselle kuitenkin tullut se käsitys, että unia on Suomessa kerrottu "kansantapaan" erityisesti aamuisin, ja niiden sanomaa on tulkittu suullisen perinteen ja unikirjojen valossa. Vielä 1980-luvulla Suomessa aamuinen unienkerrontarituaali oli toistuvaa, mutta jo satunnaisempaa. (Virtanen, 1980, s. 55–56.) Annikki Kaivola-Bregenhøj piti 2010-luvun unien kerrontaa ja tulkintaa edelleenkin monien jakamana yhteisöllisenä kansanperinteenä, joka koskettaa kaikkia ihmisryhmiä ikään, sukupuoleen, koulutukseen tai sosiaaliseen asemaan katsomatta (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 10; s. 12).

Lea Virtanen lähestyi ensimmäisenä suomalaisten unien kertomisen käytäntöjä artikkelissaan *Unien kerronta nykypäivänä* (1980). Virtasen mukaan unienkerronnan motiivit piirtävät kuvaa kulttuuristamme. Aineiston pohjalta eriytyi

kuusi erilaista motiivia kertoa unia. Kerromme unia, koska siten selkiytämme ajatuksiamme ja vapaudumme painajaisista, hauskuutamme ja viihdytämme kuulijoita, lähetämme seksuaalisia viestejä ja luomme eroottista tunnelmaa, jaamme voimakkaita kokemuksiamme, puutemme läheistemme elämään ja haemme toisten huomiota (Virtanen, 1980, s. 61–64; s. 66).

Unien kertomisen myötä mahdollistuu sellaisten asioiden esiin ottaminen, joka muuten saattaa olla vaikeaa. Tämän voivat kokea sekä kuulija että kertoja. Samaan johtopäätökseen on tullut myös etnologi Erkka Pehkonen, joka on tutkinut suomalaisten rintamamiesten kirjeitä jatkosodan aikana ja löytänyt niistä unikerrontaa. Pehkosen mukaan rintamamiehet ilmaisevat unien kertomisen avulla pelkoaan, epävarmuuttaan ja menettämisen pelkoaan, ja ilmaisevat sillä tavalla tunteitaan. Koska unta pidetään "vain unena", sen avulla voi puhua asioista suoraan. (Pehkonen, 2013, s. 226–228.)

Nostan esille vielä muutamia erillisiä tutkimuksia suomalaisesta kulttuurisesta unien tutkimuksesta. Senni Timosen ja Irma-Riitta Järvisen artikkelissa *Un-ten mailla: tutkimusmatka Venäjän Karjalaan* (1992) tutkijat kuvailevat aunukselaisten kylän naisten uskonnollisia perinteitä. Naiset kertovat, kuinka heidän edesmenneet puolisonsa edelleen vaikuttavat heidän elämäänsä unien välityksellä ja jatkavat siten elämäänsä naisten arjessa. Sen sijaan, että naisten käyttäytyminen olisi tulkittu kuolemariittinä ja tarpeena turvata omaa hyvinvointia, tutkijat näkivät sen tapana luoda yhteyttä muihin yhteisön jäseniin ja yrityksiä ymmärtää elämää omien unien kautta. Unien kertomisen syiksi ei siis tulkittu yksinomaan psykologisia tekijöitä, vaan inhimillisiä ja kulttuurisia tekijöitä. Erityisesti vuorovaikutus toisten yhteisön jäsenten kanssa ja unien jakaminen toisille näytti keskeiseltä. (Järvinen & Timonen, 1992, s. 53; ks. myös Järvinen, Timonen & Utriainen, 2000.)

Kaija Heikkinen pohtii artikkelissaan *Uni ja unien tulkita. Omien unien käyttö metodina kenttätöissä* (2000) omien unien käyttöä metodina kenttätöissä. Heikkinen kuvailee, miten hänen oma kokemuksensa unesta muuttui, kun hän avasi unensa muiden tulkinnoille. Toisessa kulttuurissa kerrottu uni ei löytänyt toivot- tua heijastuspintaa ja kertoja koki, ettei hänen untaan ymmärretty tavalla, joka olisi tukenut hänen omaa tulkintaansa unesta. (Heikkinen, 2000.)

Unien kertomista on tutkittu myös folkloristiikan ulkopuolella. Esimerkiksi Mari Rapala lähestyy pro gradu- tutkielmassaan *Unitarinat: lasten unien jakamisen ja kertomisen muodot* (2016) lasten unitarinoita taidekasvatuksen näkökulmasta ja tutkii muun muassa tapoja, joilla unet tarinallistuvat ja sanallistuvat lasten puheessa ja piirustuksissa. Unien kertominen muistelemalla avaa ovia kerrontaan, jossa mielikuvituksen ja muistojen välinen raja on lähes olematon. (Rapala, 2016, s. 83.) Virpi Tökkäri taas esittelee psykologian alan artikkelissaan *Työunien sosiaaliset funktiot työyhteisössä* (2019) erilaisia unien kerronnan tehtäviä työpaikoilla. Näitä ovat esimerkiksi vertaisuuden ja yhteisöllisyyden luominen, viihdyttäminen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen virittäminen. (Tökkäri, 2019, s. 183.)

Unien jakaminen

Unia on kerrottu ja jaettu historiassamme eri tavoin yhteisön jäsenten kanssa. Tänäkin unia kerrotaan arkisen unista keskustelun lisäksi uniryhmissä, jotka jatkavat unien jakamisen pitkää yhteisöllistä perinnettä. (Wax, 2004, s. 83; s. 91.) Vuorovaikutus unien kertojan ja unien kuulijan välillä on ollut yksi suomalaisen folkloristisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteista. Esimerkiksi Annikki Kaivola-Bregenhøj näkee unet sosiaalisena ilmiönä ja osana "kulttuurista perinnettä, joka liittyy ihmisten kanssakäymiseen" (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 29). Huomio on kuitenkin aikaisemmissa tutkimuksissa keskittynyt pitkälti kertojaan. Kuulijan tärkeimpänä roolina on tällöin nähty kerrontaperinteen "kaikupohjana" toimiminen sekä kertojan esityksen tukeminen pienin signaalein, kuten kommentoimalla unta erilaisin välihuomautuksin, kiitoksien ja kysymyksin (Virtanen, 1980, s. 65–66). Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa kertomisen vuorovaikutusta korostavaa näkökulmaa kutsutaan *unien jakamisen* tutkimukseksi. Tutkimuskirjallisuudessa unien kertomista ja jakamista on siis tutkittu myös toisistaan erillisinä ilmiöinä jälkimmäisen painottaessa sosiaalista kanssakäymistä ja edellisen keskittyessä kerrontaan.

Suomalaisen folkloristisen tutkimuksen kontekstissa varsinaista eroa jakamiseen tai kertomiseen ei ole tehty, mutta unien tutkimuksen kansainvälisellä kentällä unien kertomiseen liittyvät näkökulmat ovat suuntautuneet unien kertomiseen (engl. *dream telling*), unien jakamiseen (engl. *dream sharing*) ja uniin narratiiveina (engl. *dream narratives*, *dream texts*). Näiden ilmausten käyttö ei kuitenkaan ole täysin johdonmukaista. Unien jakamiselle ei siten ole olemassa yhtä yleistä, selkeää tieteellistä määritelmää ja ero saattaa lopulta olla vain semanttinen. Unien kertomisesta voidaan puhua yläkäsitteen-omaisesti kaikista sellaisista tilanteista, joissa omista unista keskustellaan toisten kanssa. Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa esiintyy määritelmiä, joiden mukaan unen jakamista edeltää unennäköjän halu jakaa oma unensa toisille ja sitä voidaan lähestyä sosiaalisena ilmiönä:

the dreamer has a strong desire to present these narratives in public arenas: dream sharing" (Fine & Leighton, 1993, s. 98).

dream sharing is a part of everyday social action (Vann & Alperstein, 2000, s. 111).

Dream sharing, then, is a social phenomenon (Stefanakis, 1995, s. 95).

Myös Mari Rapala on erottanut unien kertomisen ja jakamisen toisistaan. Rapala on eritellyt kertomisen, kuuntelemisen, jakamisen, uudelleen kertomisen ja uudelleen kokemisen erilaisina tekoina. (Rapala 2016, s. 13; s. 24). Omassa tutkimuksessani ymmärrän eron samalla tavalla, joskin näitä on usein mahdotonta käytännössä erottaa toisistaan. Myös Barbara Vann & Neil Alperstein näkevät unen kertomisen enemmänkin unen sisällön raportointina, kun taas unien jakaminen tuo yksilöitä lähemmäs toisiaan (Vann & Alperstein, 2000, s. 117). Kyselytutkimuksessaan (N=241) tutkijat selvittivät, kenelle ihmiset kertovat uniaan, minkä takia ja minkälaisissa sosiaalisissa konteksteissa unia kerrotaan. Heidän

mukaansa unien jakaminen on jokapäiväistä vuorovaikutteista toimintaa, jonka pääasiallinen tavoite on toisten viihdyttäminen. Unien jakamista hallitsevat erilaiset sosiaaliset säännöt ja ylipäättään unia jaetaan sosiaalisten syiden takia. Yksilöt harkitsevat, mitä unia kertovat kellekin ja tärkeintä on arvioida, kuinka turvalliseksi he unenjakamistilanteen kokevat. Yleisesti ottaen tutkijoiden vastaajat kertovat unia joko viihdyttääkseen, jakaakseen tai saadakseen aikaan jonkun reaktion toisessa. (Vann & Alperstein, 2000, s. 117–118.) Michael Olsen, Michael Schredl ja Ingegerd Carlsson erittelevät unien kertomisen motiiveiksi viihdyttämisen, kertojalle että kuulijalle merkityksellisen unen, unen erikoisuuden, omien sisäisten ajatusten välittämisen toisille, halun ymmärtää omia unia ja unen kuulijan kiinnostuksen muiden mielipiteen kuulemiseen (Olsen ym. 2013, s. 251). Empatiateorian mukaan taas unien jakaminen synnyttää empatiaa kaikissa unen kerrontatilanteen osapuolissa. Se motivoi kertomaan unia toisille. (Blagrove, Hale, Lockheart, Carr, Jones & Valli, 2019, s. 1; s. 10.) Myös Murray L. Wax painottaa unien jakamisen mahdollistavan toisen tunteisiin samastumisen (Wax, 2004, s. 86).

Olen nyt johdatellut tutkimukseeni, esitellyt tutkimusasetelman, sen tutkimusaineiston ja -menetelmät. Lisäksi olen asemoinut tutkimukseni unien tutkimuksen jatkumolle, osaksi sosiokulttuurista ja suomalaista folkloristista unien tutkimuksen perinnettä. Seuraavissa luvuissa siirryn käsittelemään tutkimukseni haastattelu- ja kyselyaineistoa ja vastaan tutkimuskysymyksiin. Esitän tulkintojani siitä, kuinka tutkimukseen osallistuneet puhuvat unikäsityksistään, mitä he ajattelevat unista ja kuinka he näkevät unikäsitystensä rakentuneen. Osallistujat muistelevat lapsuuden ajan unienkertomistilanteita ja esittävät tulkintojaan lapsuusympäristönsä unikäsityksistä. Olen myös eritellyt aineistossani kuvattuja erilaisia suhtautumisia uneen ja luokitellut niitä ryhmiin esimerkkeinä tulkinnoistani, jotka koskevat erilaisia unikäsityksiä ja uniin suhtautumisia. Tätä edellä kuvaamaani kokonaisuutta luonnehdin unikäsitysten määrittelyinä ja merkityksinä. Esittelen myös tulkintojani unien kertomistilanteista. Näissä keskityn kertomistilanteisiin liittyviin ennakko-odotuksiin, arviointeihin ja tavoitteisiin. Laajempi tutkimustehtäväni on selvittää, millä tavalla elävän perinnön prosessit näyttäytyvät unikäsityksissä ja unien kertomiseen liittyvässä unipuheessa. Elävän perinnön prosesseiksi olen nimennyt väljästi unien kerronta- ja tulkinta-perinteen vaalimisen ja välittämisen, ja olen aineistossani tulkinnut minulle tutkijana välitettyjä unikäsityksiin ja unien kertomiseen liittyviä merkityksiä.

5 UNIKÄSITYSTEN MÄÄRITTELYJÄ JA MERKITYKSIÄ

Minulla ei ole selkeää käsitystä siitä, mitä unet ovat. Uskon niillä kuitenkin olevan merkitystä meille ulkoisen ja sisäisen maailman kokemisessa ja jäsenämisessä. (N25/C2013.)

Tässä aineistoesimerkissä kyselyyn vastaaja kuvailee näkemyksiään unesta. Hänellä ei ole selkeää käsitystä siitä, mitä unet ovat, mutta hän uskoo niillä silti olevan merkitystä. Lisäksi nämä merkitykset elävät tarkemmin määrittelemättömässä yhteydessä sekä sisäiseen että ulkoiseen maailmaan. Esimerkki havainnollistaa hyvin unikäsityksiä koskevan puheen erilaisia ulottuvuuksia. Jo käytetyt sanat "käsitys", "uskominen" ja "merkitys" kuvaavat sitä, minkälainen ilmiö unikäsitys on ja kuinka sitä voi tutkimuksen tasolla lähestyä.

Unikäsitusten tutkiminen haastattelu- ja kyselyaineiston pohjalta on osoittautunut kiinnostavaksi tehtäväksi, jossa tutkimukseen osallistuneiden uniin suunnattujen merkitysten monikerroksisuus on paikoitellen haastanut aineiston tulkitsijaa. Olen lähestynyt haastattelunauhoilta litteroitua ja kirjallisessa kyselyvastausmuodossa olevaa aineistoani unipuheena, jota tulkiten olen etsinyt erilaisia uniin liittyviä merkityksiä. Laajempi tutkimustehtäväni liittyy elävän perintöön ja sen prosesseihin. Tarkastelen tutkimuksessani sitä, millä tavalla unien kerronta- ja tulkintaperinnettä vaalitaan ja välitetään eteenpäin, ja mitä unien elävä perintö voi olla.

Tämän luvun otsikolla, "Unikäsitusten määrittelyjä ja merkityksiä", viittaan unipuheen keskeiseen ominaispiirteeseen eli kahdensuuntaisuuteen. Olen ymmärtänyt määrittelyjen ja merkitysten välisen eron tutkimuksessani siten, että *määrittelyjen* viitatessa varsin kiteytyneessä muodossa esitettyihin näkemyksiin unista, avautuvat *merkitykset* monisanaisina ja monikerroksisina reflektioina, muistoina, pohdintoina ja kokemuskuvauksina. Toisaalta myös määrittelyt voivat olla tulkittavissa yhdenlaisina merkityksinä, joita tutkimukseen osallistuneet unikäsityksille antavat, mutta niitä ilmaistaan eri tavoin. Esimerkkinä siitä, miten ymmärrän määrittelyn ja merkityksen välistä eroa, esitän kaksi erilaista tapaa

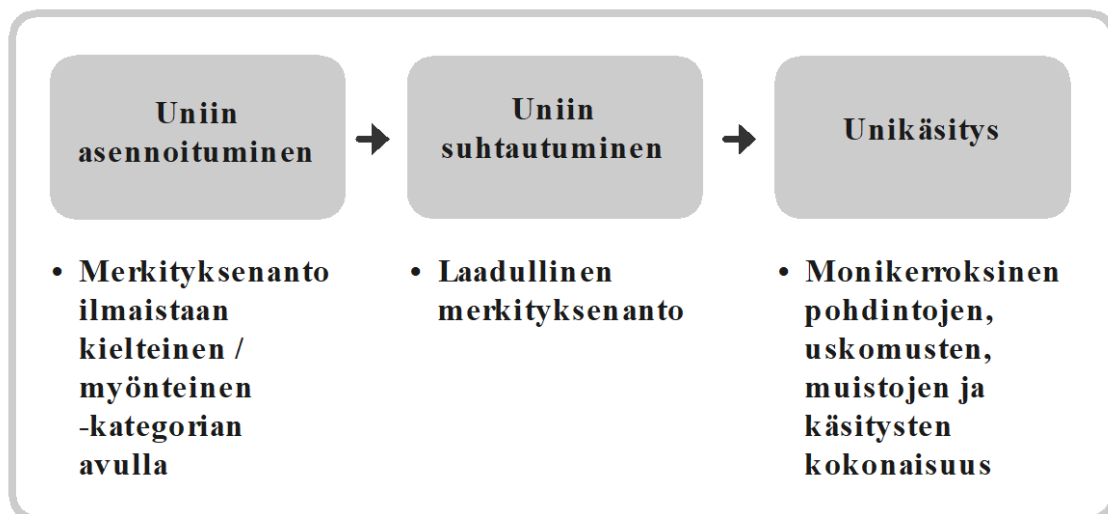
vastata kysymykseen mitä unet ovat, ja miksi niitä näemme. Ensimmäinen esimerkki vastauksesta edustaa unikäsityksen määritelmää:

Unien avulla prosessoidaan sen hetkiseen elämään liittyviä kysymyksiä. (N53/C2014.)

Tässä oma unikäsitys ilmaistaan yhdellä lauseella, jossa oma käsitys tiivistetään jollain tavalla pohdituksi, ja usein myös pois-sulkevaksi tai suljetuksi kokonaisuudeksi. Seuraavassa esimerkkisitaatissa taas kyselyyn vastaaja pohtii omaa unikäsitystään, mutta ei niinkään määrittele omaa unikäsitystään sen yksityiskohtaisemmin, vaan kertoo unien enemmänkin "merkitsevän":

En tiedä, sanon vain, että unet merkitsevät. (N49/C2013.)

Jää tutkijan tulkinnan varaan, viittaako vastaaja merkitsevyydellä siihen, että yksittäiset unet merkitsevät hänelle jotain, vai siihen, että unia voidaan ylipäätään lähestyä merkityksellisinä. Onkin tärkeää huomata, että uniin liitettyjä merkityksiä sanoitetaan eri tavoin, eivätkä uni tai unikäsitys tarkoita käsitteenä kaikille tutkimukseen osallistuneille tarkasti samaa asiaa. Tutkimuksessani esiintyy sekä tutkimuskirjallisuudessa että omassa aineistossani erilaisia unikäsitystä tarkoittavia ilmaisuja. Kuten perehtyminen tutkimuskirjallisuuteen (ks. luku 3.2: *Unikäsi-**sitys*) osoitti, voidaan unikäsityksen lisäksi puhua esimerkiksi uniin *suhtautumisesta* ja uniin *asennoitumisesta*. Nämä ovat aikaisemmissa tutkimuksissa toimineet myös toistensa synonyymeinä. Käsitteiden tarkempia määrittelyjä ei aikaisemmissa tutkimuksissa olla nähty tarpeellisena, ja kysehän on kaikkien ilmausten kohdalla jokseenkin samasta asiasta eli uniin suunnatuista merkityksistä. Tutkimuksessani olen kuitenkin erottanut nämä ilmaisut toisistaan, sillä unikäsitys ei tulkintani mukaan ole ainoastaan asennoitumista uniin tai suhtautumista niihin. Tarkennan seuraavassa kuviossa (kuvio 8) tulkitsemaani eroa näiden kolmen, eli uniin asennoitumisen, uniin suhtautumisen ja unikäsityksen välillä:

KUVIO 8

Uniin asennoituminen, uniin suhtautuminen ja unikäsitys

Uniin asennoitumista kuvataan yleensä myönteinen/kielteinen -asenneparin avulla ja sen mittaamiseen voidaan käyttää varta vasten suunniteltua mittaria (*Dream Attitude Scale, DAS*; ks. esim. Olsen ym., 2016). Asennoitumista voi kenties pitää äärimmäisen pelkistettynä kuvana yksilön suhtautumisesta uniin, mutta unikäsitystä sen kaikissa merkitystasoissaan se ei kuitenkaan kuvaa. Pelkän asennoitumisen pohjalta ei siten suoraan voida vetää johtopäätöksiä uniin suhtautumisesta tai yksilön unikäsityksestä. Monikerroksiset merkityksenannot eivät laadullisessa aineistossani kuitenkaan näy uniin asennoitumisena kenties jo siitäkin syystä, että tutkimuksessani olen suunnannut myös tutkimukseen osallistuneita tarkastelemaan ilmiötä heidän uniin asennoitumistaan syvemmälle.

Uniin suhtautuminen ei myöskään vielä kuvaa unikäsitystä kaikissa merkityksissään, vaikka tuokin esille laajemmin uniin kohdistuvia merkityksiä. Voisi olla, että asennoituminen ja suhtautuminen sisältyvät unikäsitykseen, mutta ne eivät vielä yksin kuvaa unikäsitystä kokonaisuudessaan. Uniin suhtautumisella kuvataan laadullisempaa ja kompleksisempaa merkityksenantoa suhteessa uniin. Lisäksi uniin suhtautuminen painottaa tilannekohtaisuutta, jolloin yksilön käsitys unista ei ole stabiili, vaan ilmenee tilanteesta riippuen erilaisina. Uniin suhtautumisesta on esimerkkinä seuraava haastattelusitaatti, jossa tutkimukseen osallistunut kuvailee joustavaa suhtautumistaan unikokemuksiin ja niiden merkityksiin:

Kyllä musta ainakin tuntuu, että mää just joitain unia selitän järjellä ja löydän niistä semmosia yhtymäkohtia johonkin omiin juttuihin, mut sitten toisaalta minusta on ihanaa aatella, että joistain unista mä vaan aattelen, että tää oli vaan jotain ihan höpönpömppää, eikä mun tarvi sitä tavallaan liittää mihinkään omaan, että se oli vaan joku aivan niin ku omanlaisensa uni. (N24/A2017.)

Tutkimukseen osallistuja kuvaa olevansa tietoinen siitä, ettei suhtaudu kaikkiin uniin samalla tavalla. Joitain unia hän voi liittää "omiin juttuihinsa", mutta toisia unia ei tarvitse liittää mihinkään. Uniin suhtautumista voi siis tilannekohtaisesti muuttaa, eikä suhtautuminen ole vielä kuvaus yksilön unikäsityksestä. Toinen haastateltava taas kertoo suhtautuvansa uniin pyhänä asiana, mikä kertoo tietynlaisesta suhtautumisesta uneen, mutta sekään ei vielä kuvaa hänen unikäsitystään kokonaisuudessaan:

mä suhtaudun niihin silleen, mä en tiedä, onko "pyhä" niinku raflaava sana? (N39/A2014.)

Unikäsite taas tulkitsen yhtäältä tutkimukseni käsitteellisenä yläotsikkona ja toisaalta erilaisten uniin liittyvien pohdintojen, uskomusten, muistojen ja käsitysten kokonaisuutena. Seuraavissa luvuissa keskityn tarkentamaan, miten unikäsityksen ymmärrän. Tarkastelen myös erilaisia suhtautumisia uniin.

Tavoitteeni ymmärtää sekä unikäsitystä käsitteenä että unikäsitysten sisältöjä on johtanut siihen, että tarkastelen unipuheen analyysissäni sekä sitä, *miten* puhutaan että sitä, *mistä* puhutaan. Tutkimukseni kohteena ovat siten sekä itse

unipuhe että unipuheen sisältö. Aineistoni osoittaa, että kiinnittämällä huomioni siihen, miten tutkimukseeni osallistujat puhuvat esimerkiksi omasta unikäsituksesta, voin tehdä tulkintoja myös siitä, miten he ymmärtävät unikäsitteen käsitteenä.

Tulkintani mukaan aineistossa unikäsitukseen liittyvä ymmärrys rakennetaan kahdesta eri suunnasta. Uni on samalla sekä "jotain" että "jotakin varten". Yhtäältä unikäsite määritellään unen olemuksen kautta vastaten kysymykseen: "Mitä uni on?". Tällöin omaa unikäsitystä kuvataan esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

Unet ovat ihmisen henkilökohtaisia kokemuksia. (N53/C2014.)

Unet ovat sekoitus elettyä elämään sekä mielen liikkumista aika-avaruuksien välitilassa. (M32/C2013.)

Unet ovat mielikuvitusta. (N49/C2013.)

Mulle uni on tunnemuistoja - - - tunnesisältöä se on. (M52/A2013.)

Toisaalta unikäsite määritellään myös unen tarkoituksen tai tehtävän kautta vastaten kysymykseen: "Miksi uni on?" Tällöin kuvaukset voivat olla esimerkiksi seuraavia:

Unet - - - auttavat tunteiden työstämisessä ja niihin tutustumisessa. Unet ovat tärkeä osa psyyken toimintaa, vähän kuin syöminen ja hengittäminen keholle. (N32/C2014.)

Unet ovat aivojen tapa käsitellä kokemiamme tapahtumia. (N24/C2013.)

Edelliset sitaatit aineistostani toimivat esimerkkeinä unikäsitteen määrittämisestä, joissa unikäsite määritellään yhdellä lauseella. Aina näin ei kuitenkaan tehdä, vaan vastaukset voivat jäädä hakeutumaan laajempaan merkitysten kenttään. Yhdellä lauseella ilmaistuna unikäsite määritellään esimerkiksi näin:

Ihan yksinkertaisesti vois sanoa, että unet on mielikuvia, eli mielikuvamaailmaa kaikille aisteille. (M59/A2013.)

Näin ilmaistuna lause tiivistää käsityksen ja määrittelee sen, mutta se ei välttämättä ole riittävä tapa ilmaista, mitä unikäsitteet lopulta merkitsevät. Tällaisia tarkkoja yhdellä lauseella ilmaistavia määritelmiä on sekä haastattelu- että kyselyaineistossani tarkennettu pidemmällä puheenvuorolla, ja näin tekee myös viimeksi siteeraamani haastateltava välittäessään unille suunnattuja merkityksiä heti määritelmänsä perään:

On kiinnostavaa huomata, et kysymys et mitä unet on, niin mä en rupee ensisijaisesti miettimään siitä tietoudesta, minkä mä oon saanut uniryhmätyöskentelystä käsin, vaan mä näen itseni arkisessa tilanteessa aamulla, kun mä oon heränny, arki on auennut ja sit mulla on se uni siellä vähän matkan päässä takana ja mä tunnen ja näen ja koen, et se uni peilaa sitä mun elämää. (M59/A2013.)

Tämän esimerkkilainauksen tulkitsemisen kokonaisuudessaan sisältävän sekä unikäsityksen määritelmiä että merkityksiä. Aluksi haastateltava määrittelee käsitystään ja aloittaa: "Unet ovat...", mutta siirtyy sen jälkeen heti muistelemaan arkisia kohtaamisia unen kanssa. Sen sijaan, että kyseinen haastateltava peilaisi kysymystä omaksumaansa tietoutteen unista, hän tuo esille uniin liittyvän kokemuksellisen ja arkisen tason. Esimerkki tiivistää tulkintani siitä, että kokemuksellisenä, kehollisena ja tunteellisena ilmiönä unikäsitys ei ole yksinomaan tietoon perustuva käsitys, vaan se sulauttaa yhteen erilaisia tapoja kokea ja käsitellä kokemuksia. Tätä ajatusta tukee fenomenologisen psykologian kokemuslaatuja koskeva teoretisointi, jonka mukaan kokemuksia voi lähestyä myös ontologisesti erilaatuisina. Näitä kokemuslaatuja ovat intuitio, tieto, tunne ja usko. Myös ymmärtäminen tapahtuu näiden kohdalla eri tavoin. Juha Perttulan mukaan tieto ja usko jäsentävät rakentavaa tapaa ymmärtää, kun taas intuitio ja tunne tarkentavat aiheeseen uppoutuvaa ymmärtämistä. (Perttula, 2005, s. 123.)⁷⁰ Unikäsitysten määrittelyjä ja merkityksiä koskevalle puheelle onkin luonteenomaista keskenäisyys, kehkeytyvyys, kehämäisyys ja pohdiskelevuus, ja se heijastaa reflektointia omiin kokemuksiin. Puheen voi kokea myös dialogiin kutsuvana, jossa dialogilla tarkoitan sekä omien käsitysten ja muistojen vertailua sisäisen puheen avulla, että keskustelemista niistä toisten kanssa. Tämän vuoropuhelun lisäksi unipuhe viittaa reflektointiin, jossa yksilö pohtii aktiivisesti omaa suhdettaan ja rooliaan liittyen uniin ilmiönä.

Unikäsityksen voi tulkita myös ratkaisemattomana asiana ja jonain sellaisena, mitä on yksinkertaisesti hankala tarkasti selittää tai määritellä. Kehotus määritellä omaa unikäsitystä jouduttaa luomaan jonkinlaista synteesiä ajatuksista. Mitä oikeastaan ajattelen unista? Kuinka sanoitan kaiken sen, mitä unista ajattelen? Tehtävää ei välttämättä koeta helppona. Tästäkin huolimatta unenkijällä on kuitenkin jokin ajatus tai ehdotus asiasta, vaikka ei varsinaisesti koki sikaan "tietävänsä":

En tiedä - arvailen... (N62B/C2014.)

En tiedä, edustivatko unessa esiintyneet henkilöt minun eri puolia, mutta pohdittavaa se uni on antanut elävyydellään. Eli näemmekö unia syventääksemme ja selkiyttääksemme omaa ajatusta? (N53/C2014.)

Unikäsitykset eivät siis ainoastaan vastaa ja selitä, vaan ne myös kysyvät. Erilaisista risteilevistä merkityksistä johtuen unikäsitykset voivat näyttäytyä moniulotteisina ja -tulkinnallisina.

Unikäsityksiä koskeva puhe on aineistossani *monikerroksista*, jolla tarkoitan ensinnäkin monisanaisuutta. Käsityksiä kuvataan usein hyvinkin polveilevasti ja persoonallisesti, eikä tutkimukseen osallistuja silloin varsinaisesti tarkkaan määrittele unikäsitystään. Tästä monisanaisuudesta antavat tutkimukseen osallistujat esimerkkejä kuvatessaan omaa unikäsitystään:

⁷⁰ Ks. kokemuslaaduista tarkemmin luvusta 2.3.1: *Laadullinen sisällönanalyysi*.

Omasta mielestä ja sen suhteesta olevaiseen ja meitä ympäröivään todellisuuteen, menneisyyteen ja tulevaisuuteen. (N53/C2014.)

Unet ovat osa kollektiivisen tietovarannon ja luomisen tapahtumista, josta yksilöllisesti "seuloutuu" osa minun tajuntaani riippuen kokemuksistani ja tekemisistäni, ympäristöstäni. Luominen on "maa-ilman" perusolemus, ikiaikaista olemassaolossa verkottuvaa tapahtumista, johon ihminen unineen ja valvetajuntoineen, tekemisineen on osallinen. (N62B/C2014.)

Monisanaisten kuvausten pohjalta on käytännössä mahdotonta määritellä yksilön unikäsitystä, varsinkin kun yksilöllä voi yhden kuvauksen lisäksi olla monia muitakin erilaisia näkemyksiä ja ajatuksia omasta unikäsityksestään. Monikerroksisuudella tarkoitan siten myös monimerkityksellisyyttä, jossa tutkimukseen osallistujalla on useita erilaisia käsityksiä unesta. Unikäsitysten monikerroksisuus voi johtua siitä, että unen sisällöt koetaan laadultaan erilaisina, eikä tässä viittaa kokemusten erilaatuisuuteen (ks. kokemuslaaduista aiemmin tässä luvussa), vaan siihen, että nähtyjä unia luokitellaan erilaisiin unityypppeihin. Tällöin unia luokitellaan niille annettujen merkitysten mukaan. Erilaisia unityypppejä ovat esimerkiksi painajaiset, opastavat unet tai lentounet⁷¹. Seuraavat haastateltavat havaitsevat omissa unissaan erilaisia "tasoja", jotka ohjaavat merkityksen tulkintaa:

Mä koen, et unet on kauheen monen tasoisia. Jotenkin pinnallisimmillaan ne saattaa olla, et ne turvaa sen aamu-unen jatkumisen ja sit syvimmillään ne ovat niitä opasunia, lohdutusunia, kollektiivisia unia, varmaan vähän unen vaiheesta kiinni. (N62/A2013.)⁷²

Mä nään unet sillä tavalla, että niissä on eri tasoja. (N43/A2013.)

Aineistossani on mainintoja myös sellaisesta unien luokittelusta, jossa merkitykset ovat henkilökohtaisia. Tällöin uunityyppien nimeäminen heijastaa henkilökohtaista tapaa sanoittaa ja luokitella unikokemuksia. Tutkimukseen osallistunut esimerkiksi hahmottelee unensa "stressiä käsitteleviin uniin, järjettömiin uniin ja omia prosesseja koskeviin uniin" (N24/A2017). Toinen osallistuja taas jakaa unet "erikoisiin uniin, painajaisuniin ja mukaviin uniin" (N31/A2017). Unia

⁷¹ Unien luokittelun otaksutaan olevan hyvin yleinen ilmiö. Kirjoitetun historian mukaan unia on luokiteltu vähintäänkin kahteen eri luokkaan: hyviin, tärkeisiin tosiuniin sekä valheellisiin, turhiin ja huonoihin uniin (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 20; Freud 1968, s. 11). Koska unityypit (tai tyyppiunet) heijastavat erilaisia unien kulttuurisia merkityksiä, voi niitä analysoimalla mahdollisesti ymmärtää myös kyseessä olevia kulttuureja ja erilaisia maailmankuvia (Kilborne, 1992, s. 191).

⁷² Esimerkkisitaatti on julkaistu aikaisemmin artikkelissani *Unien tulkinta ja jakaminen tutkimuksen kohteena* (ks. Heikkilä, 2015, s. 272).

luokitellaan hyvin eri tavoin, eikä mitään universaalia unityyppien luokitusta ole olemassa.⁷³

Olen tulkinnut unikäsityksiä koskevaa puhetta luonteeltaan monikerroksisena ja tämän pohjalta lähdän tulkitsemaan myös itse unikäsityksiä monikerroksisena ilmiönä. Tähän ilmiöön yritän saada lisävalaistusta selvittämällä myös sitä, millä tavalla unikäsityksiä lopulta rakennetaan ja minkälaisia rakennusaineita yksilöt käyttävät muodostaessaan omaa unikäsitystään. Siirryn seuraavassa luvussa käsittelemään unikäsitysten rakentumista tutkimukseen osallistuneiden lapsuuden muistoja koskevan sekä niitä refleктоivan puheen avulla. Muistojen ja pohdintojen kautta välittyy tutkimukseen osallistuneiden näkemyksiä muun muassa siitä, millä tavalla uniin liittyvät käsitykset voivat välittyä edellisiltä sukupolvilta, lapsuuden lähiympäristöstä ja toisilta ihmisiltä sekä miten nämä käsitykset kulkevat heidän elämässään mukana vielä aikuisuudessakin.

5.1 Unikäsitysten rakentuminen

Mä en muista mitään unia lapsuudesta tai nähneeni. (N61/B2014.)

Oheisessa sitaatissa haastateltava tuo esille sen, ettei muista nähneensä lapsuudessa mitään unia ja jatkaa seuraavaksi, ettei hänen lapsuuden kodissaan puhuttu unista. Hän arvelee, että mahdollisesti siitä syystä hänen aikuisuuden ajan kodissakaan ei ole tapana puhua unista:

Meillä ei kotona, en muista, että olisi puhuttu unista. Vanhemmat tai isovanhemmatkaan, en muista ollenkaan. - - - mä huomaan että mä oon toistanut sitä mun lapsuuden perheen mallia, ettei meidän perheessä ole kerrottu unia. Huomaan semmosen, et perheessä on vähän malli siirtynyt, tai et unet...ei, en muista yhtään mun lasten unta. Täytyykin kysyä. (N61/B2014.)

Tästä esimerkistä voisi helposti tehdä johtopäätöksen, että kun lapsuudenkodissa ei puhuta unista, ei aikuisena muista omia lapsuuden uniaan eikä kerro omia unia kotona. Haastateltava arveleekin toistavansa lapsuuden perheensä mallia. Sama haastateltava kuitenkin kuvailee myöhemmin haastattelussa sitä, kuinka hän kertoo unia työpaikallaan, tekee unistaan kuvia ja "piirustelee" niitä ja lopulta ajattelee unien olevan "syvää viisautta, samalla vuoropuhelua ympäröivän maailman kanssa" (N61/B2014). Tulkitseen tämän siten, ettei unien kertomisen tapojen tai tiheyden pohjalta voida vielä vetää suoria johtopäätöksiä

⁷³ Suomalaisessa unientulkintaperinteessä ei ole tunnistettavissa mitään yleistä ja yhteistä luokittelumallia, mutta suomalaisten unikokemuksia on aikaisemmissa tutkimuksissa kuitenkin jaettu eri unityyppisiin. Lea Virtanen on jakanut unet realistisiin uniin ja symbolisiin uniin (Virtanen, 1977, s. 100). Annikki Kaivola-Bregenhøj taas on jakanut yleisimmät kerrotut unityypit enneuniin, toistuviin uniin, realistisiin uniin ja erikoisiin uniin (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 22). Virpi Koskela (2015) on omassa työelämää ja luovuutta koskevassa tutkimustyössään luokitellut unet jokapäiväisiin uniin, inspiroiviin uniin, vahvistaviin uniin, henkien ja edesmenneiden tapaamista koskeviin uniin, traumaattisia muistoja koskeviin uniin, auttaviin ja ongelmia ratkaiseviin uniin, viestiuniin, kokonaisvaltaisiin ja yhdistäviin unet (Koskela, 2015, s. 219–221).

yksilön unikäsityksestä. Vaikka unia ei kertoisikaan toisille, voi uniin luotu suhde silti olla rikas. Näen myös siten, että unikäsitykset ja oma suhde uniin rakentuvat läpi elämän. Lapsuuden unien kertomistilanteet toimivat siten vain yksinä mahdollisina unikäsitysten rakennusaineina.

Tuon tulkinnoillani esille ehdotuksia siitä, minkälaisia rakennusaineita lapset voivat saada oman unikäsityksensä rakentamiseen. Olen tutkimuksessani kiinnostunut unien kerronta- ja tulkintaperinteen vaalimisesta, välittymisestä ja siirtymisestä ja siksi olen kysynyt tutkimukseen osallistuneilta heidän muistostaan, jotka liittyvät uniin ja unien kertomiseen erityisesti lapsuudessa. Annikki Kaivola-Bregenhøjn mukaan mitään varsinaista unen kertomisen opettamista ei suomalaisessa kulttuurissa tunneta (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 126). Unien kertomisen suoranaisten opettamisen lisäksi voivat unikäsitykset, uniin suhtautuminen tai niihin asennoituminen välittyä seuraaville sukupolville mahdollisesti myös muilla tavoilla. Ajattelen, että elävän perinnön prosessit liittyvät eritasoiisiin dialogeihin yksilön ja hänen elämismailmansa välillä. Kyse ei siis ole yksinomaan perinteen pystysuorasta siirrosta tai sukupolvelta toiselle yksisuuntaisesta siirtämisestä, jossa lapsi toimii passiivisena "perintölahjan" vastaanottajana. Vaikka kokisikin saaneensa oman sukunsa kautta tietyn tavan lähestyä unia ja kutsuisikin sitä suvun omaksi "uniperinnöksi", tulkitsee yksilö tätä perittyä lähestymistapaa kuitenkin aina omasta näkökulmastaan, kuten seuraava haastatteluesimerkki osoittaa:

Se uniperintö minkä olen saanut sieltä suvun kautta, niin siinä on hyvin vahva eteenpäin suuntaava – – – miten se uni ravitsee valvetta, seuraavia päiviä, pitää valppaana. Huomaakin, että se nostaa tiettyjä asioita, vähän niin kuin laittaisi erivärisiä linssejä ja sillä tavalla se suuntaa olemista ja kaikkea. (N62/A2016.)

On huomattava, että kun tutkimukseen osallistuneet reflektoivat lapsuuden kokemuksiaan unien kertomistilanteista ja kuvailevat, kuinka he ovat rakentaneet omaa unikäsitystään suhteessa perhe ympäristön unikäsityksiin, peilautuvat heidän myöhemmät kokemuksensa väistämättä lapsuuden ajan kokemuksiin. Suoraa kontaktia ei lapseen enää ole. Aikuinen tuottaa muistojaan aina muuttuneiden yhteiskunnallisten ja kulttuuristen käsitysten valossa. (Savolainen & Taavetti, 2018, s. 3.) Määrittelin aineistoni tältä osin lapsuuden muistelupuheeksi, mutta myös tässä hetkessä tuotetuksi reflektoivaksi puheeksi omasta suhteesta muistelupuheen sisältöön⁷⁴. Lapsuuden muistelu ylipäätään on usein fragmentaarista ja episodimaista. Tällaista se on erityisesti silloin, kun lapsuutta jäsenellään temaattisesti tutkijan lähtökohdista, kuten tutkimuksessani olen tehnyt. Lapsuutta ei yleensäkään muistella ensisijaisesti loogisesti etenevänä aikana. (Korkiakangas, 1996, s. 330.) Lisäksi unikäsitysten rakentuminen jatkuu vielä aikuisuudessakin, joten en siis tarkastele yksinomaan sitä, kuinka unikäsityksiä rakennetaan lapsuudessa.

⁷⁴ Suullisesti tuotettua muistelupuhetta, jollaisena aineistoanikin voisi osin tulkita, voidaan lähestyä myös menneisyyttä käsittelevänä muistelukerrontana tai muistitietona (Ukkonen, 2002).

Edellisten sukupolvien tulkituilla unikäsityksillä on merkityksensä, mutta lapsuusympäristön unikäsitykset tai uniin suhtautumistavat eivät ole ainoita tekijöitä, joiden pohjalta lapsi rakentaa unikäsitystään. Kyse ei myöskään ole yksinomaan lapsen unikäsityksen rakentumisesta vaan aikuinen voi lähestyä oman lapsensa unia itselleen merkityksellisinä sekä jonkinlaisena väylänä lapseen itseensä. Vanhempi voi esimerkiksi kuunnella omien lastensa unia sillä mielellä, josko unet kertoisivat jotain siitä, mitä lapselle kuuluu, ja mihin hänen elämänsä on suuntaamassa:

Joskus lasten unista on saanut hirveesti infoa itselleen, että mitäs tässä elämässä nyt meneekään. Silmät ja korvat auki, et ai tällaista. Mä pidän niitä oppijuttuina. (N52/B2014.)

Aamulla kun herätän lapset, hän saattaa heti sanoa et äiti mä näin semmosta unta... he nousee sen unen kanssa ja jakaa sen siinä: mä sain just sen legon minkä mä oon halunnut, mä sain ne kaikki legot! Sitten on itsellä et "jes", no niin, hyvin menee ja ei oo huolia. On kiva kuulla sellaisia arkisia, just tämmösiä haaveunia. (N39/B2014.)

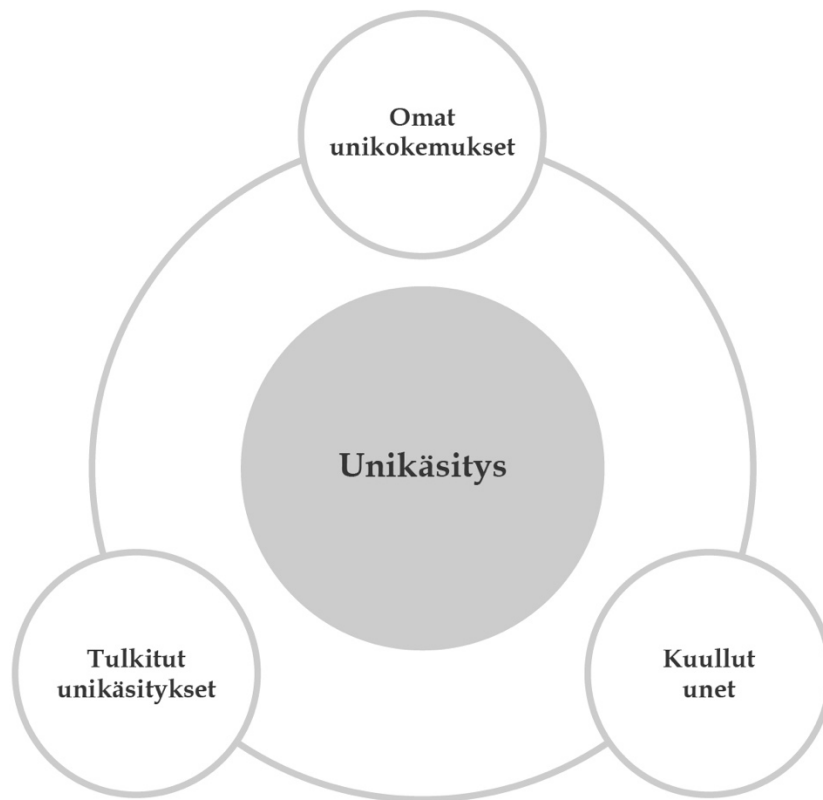
Omia unikokemuksia voidaan rinnastaa lasten kokemuksiin ja pohtia lasten unikokemuksia omien kokemusten kautta. Esimerkiksi lapsen pohtima valve-elämän ja unimaailman välisen todellisuuden välinen ero voi herättää pohdintoja myös aikuisessa:

Mä muistan hirveen vähän, minkälaista on nähdä lapsena unta, mut yhden unen mä muistan tosi hyvin ja siitä mä päättelen, että lapsikin unessa käsittelee arkipäivän haasteitaan. (N62/A2013.)

Kun mä käännän toisinpäin ja katon mun lapsia ja lapsenlapsia, joiden ensimmäiset unennäön jaetut kokemukset on ollut selkeesti joku painajaisen tapainen tila. Siinä näkyy, että ne kokee jotain, mitä on oikeesti ehkä tapahtunut ja sit se unessa toistuu. (M59/A2013.)

Mulle tulee mieleen lapsenlapseni ajatus, kun hän mietti kovasti ja sanoi, että minkälaista unta hän on nähnyt ja sitten hän sanoi, että onkohan tämä sitä unta, jos se olikin totta? Et kumpi sitä on totta? (N71/A2015.)

Unikäsitykset rakentuvat näkemykseni mukaan ennen kaikkea dialogeissa. Lapsen alkavat jo varhaisessa vaiheessa rakentaa käsityksiään unesta. Siihen hän saa erilaisia vaikuttimia sekä omista kokemuksistaan että hänen ulkopuoleltaan. Tiivistän seuraavassa kuviossa (kuvio 9) aineistoni pohjalta tekemäni tulkinnan unikäsitysten rakentumiseen vaikuttavista tekijöistä lapsuudessa. Unikäsitys (kaavion ytimessä) rakentuu kolmesta elementistä: omien unikokemusten, kuulujen unien ja tulkittujen unikäsitysten avulla.

KUVIO 9 Unikäsitysten rakentumiseen vaikuttavia tekijöitä lapsuudessa

Lapsuuden *omat unikokemukset* luovat pohjan ja jatkuvan reflektointipinnan rakentuvalle unikäsitykselle. *Kuullut unet* taas välittävät unikertomuksia ja niiden erilaisia sisältöjä, kuten esimerkiksi enneunia. Lisäksi kertomistilanteissa voi välittyä unen kertojan unikäsityksiä, josta unen kuulija tekee erilaisia *tulkintoja*. Toisen unikäsityksistä tehdään tulkintoja myös silloin, kun unista ei keskustella yhdessä. Näitä erilaisia kokemuksia, pohdintoja ja käsityksiä suhteutetaan jatkuvasti toisiinsa. Tulkintaani unikäsityksen rakentumiseen vaikuttavista asioista lapsuudessa voi soveltaa myös siihen, millä tavalla yksilö rakentaa unikäsitystään läpi elämän. Esittelen ja analysoin seuraavissa alaluvuissa näitä kolmea unikäsitysten rakentumiseen liittyviä elementtejä tarkemmin.

5.1.1 Lapsuuden unikokemukset

Mä en lapsena miettinyt unien merkitystä, silloin se vaan spontaanisti oli. (N43/A2013.)

Sitaatissa haastateltava kuvailee, miten muistaa kohdanneensa omat unensa pienenä lapsena. Omat unet vain spontaanisti olivat: "Siinä ei ollut mitään kommentaaria" (N43/A2013). Olen tulkinnut lapsuuden unikokemukset yhtenä oman unikäsityksen rakennusaineena. Sama haastateltava jatkaakin, että muistaa lapsuudestaan silti joitain "kirkkaita ja vahvoja" unia, joita alkoi lopulta pitämään merkityksellisinä (N43/A2013). Uni itsessään on mennyt kokemus, jota on

mahdollista muistella jälkikäteen aivan kuten valve-elämänkin muistoja. Vahvasti kokemukselliset unet saattavat säilyä mielessä pitkään, joskus jopa koko elämän, jolloin ne voivat toimia yhtenä heijastuspintana muita unia ja omia elämäkokemuksia tulkitessa. Tällaiset unet voivat olla esimerkiksi lapsena tai nuorena nähtyjä unia, joita vaalitaan tärkeinä henkilökohtaisina tarinoina. Näitä unia myös kerrotaan mielellään toisille:

Mä pidän sitä mielessäni ensimmäisenä unena minkä mä muistan, se on ollut todella kauhistuttava ja pelottava uni, niin mä esimerkiksi äsken kahvipöydässä jaoin juuri sen unen, et mä oon kertonut se lukemattomille ihmisille. (N64/A2014.)

Mä muistan nuoruudesta, ehkä 17-vuotiaasta, vahvan, voimakkaan, kauniin - - mä tunsin olevani, se oli voimauni jotenkin, tunsin olevani hyvin rakastettu. (N61/B2014.)

Kerran 13–14-vuotiaana heräsin ja löysin yöpöydältäni omalla käsialallani kirjoitetun lapun: "Vain se, joka on käynyt sateenkaarella, on voinut pudota sieltä". Heti ajattelin, että tuo ajatus on minulle unessa annettu. Aika pian kuitenkin unohdin sateenkaarilauseen. Piiaaikaan ajan päästä, ehkä 20 vuotta myöhemmin, säpsähdin, kun löysin jonkun oikean runoilijan runokirjasta samanlaisen lauseen. Typeryyttäni en kuitenkaan tallettanut sitä "oikeaa" runoa mihinkään muistikirjaan, joten tänä päivänä en enää tiedä kuka se oli, joka oli kirjoittanut minun uneni lauseen. (N49/C2013.)

Sen lisäksi, että tutkimukseen osallistujat kuvailevat lapsuuden ajan uniaan, pohditaan aineistossani myös sitä, minkälainen käsitys heillä on lapsena ollut unista. Itse lapsuuden ajan unikäsitys koetaan kuitenkin jokseenkin vaikeana hahmottaa. Lapsena uniin suhtaudutaan enemmänkin osana elämää, eikä niinkään pohdita sitä, mitä unet ovat tai miksi niitä nähdään:

Ne [unet] vain olivat. (N46/C2014.)

Silloin mä en ajatellut, puuttui välineet, se vaan oli semmoinen, mitä siitä nyt voi sanoa, mä en edes pohtinut sitä, todellakaan ajatellut. Koki ja sen jälkeen tuli päivä, ja ne oli olleet vain siellä. (M69/B2014.)

Sen perusteella, etteivät lapset pohdi uniaan samalla tavalla kuin aikuiset tutkimuksessani tekevät, eli reflektoiden omia unikokemuksiaan erilaisista näkökulmista ja pohtien unikäsitystensä rakennusaineita, ei voida sanoa, etteikö lapsilla olisi unikäsitystä tai että he eivät rakentaisi omaa unikäsitystään aktiivisesti. Lapset rakentavat unikäsitystään, kuten aikuisetkin, mutta erityisesti suhteessa omiin unikokemuksiinsa. Kognitiivisen psykologian näkemyksen mukaan lapsuuden ja aikuisuuden tavoissa käsittää uni on eroja ja ne johtuvat ihmisen kehitystasosta. Jacqueline D. Woolleyn ja Henry M. Wellmanin mukaan kypsän aikuisen unikäsityksessä unet nähdään sisällöltään fiktiivisinä, eikä unessa olevia olentoja pidetä todellisina. Unia myös pidetään yksityisinä eli kukaan muu ei voi kokea unta samalla tavalla. Lasten suhtautuminen uniin sen sijaan on näiltä osin päinvastainen. Uni koetaan lapsuudessa omana todellisuutenaan tai

luonnollisena osana valve-todellisuutta. (Woolley & Wellman, 1992, s. 365.) Tutkimukseni aineistossa näitä kognitiivisen psykologian näkemyksiä kuvataan kokemuksen tasolla suhteessa muun muassa todellisuuden luonteeseen ja unien sisällön merkityksiin:

Unet olivat lapsena totta. (N47/C2014.)

Kun mä näin unta jostain ihmisestä, mietin, onko hän nähnyt saman unen, olemmeko jakaneet samaa unta. (N54/C2014.)

Todellisuuden luonteen pohtimisen lisäksi lapset joutuvat kohtaamaan useita erilaisia tunteita herättäviä asioita unien yhteydessä, kuten ovatko unet luonteeltaan fyysisiä vai ei-fyysisiä ja ovatko ne totta vai eivät (Woolley & Wellman, 1992, s. 365; Meyer & Shore, 2001). Määrävin piirre lapsuuden unikäsityksissä onkin se, että niitä luonnehditaan pitkälti kokemustasolla:

En muista mitä ihan pienenä lapsena ajattelin. Otin ne kokemuksina. (N48/C2014.)

Mä en kyseenalaistanut unta miksi mä näen unia, et se oli kokemus. (N47/B2014.)

Toivoin olevani tietyn näköinen tai kokoinen tai olemuksessani, ja sit mä unessa olin sitä. Ne olivat semmoisia yksinkertaisia. (N47/B2014.)

Lapsuudessa ei juurikaan pohdita yksittäisen unen merkitystä tai viestiä. Sen sijaan vahvat ja visuaaliset unet voivat olla kuin ”taidepläjäyksiä”, mutta niiden merkitystä ei lähdetä sen enempää miettimään (N39/B2014). Aineistossani lapsuuden unia kuvaillaan muun muassa sanoilla mielenkiintoinen, jännittävä, pelottava, voimakas, kiinnostava, vahva, kammottava ja todellinen. Ei siis ole ihme, jos lasta askarruttaa unen ja valve-elämän välinen raja. Unihan tapahtuu itselle, mutta kiinnostava kysymys on se, mihin ihminen menee nukahtaessaan. Haastateltavat kuvailevat, kuinka he lapsena ajattelivat selittävän tekijän löytyvän nukkuvan ihmisen silmästä:

Itse nukkuminen oli hirvittävä mysteeri mulle. Mä olin kiinnostunut siitä, mihin ihminen menee nukkuessa ja minä hyvin pienenä jo tein tutkimusta, kun sisko nukku niin mä menin ja avasin sen silmän. (N67/B2014.)

Muistan tilanteen, jossa olen äidin kanssa nukkunut, olin päiväunilla ja pikkuveli nukkui toisella puolella ja mä päätin, että mä katon tiukasti sen silmiä, että näen niistä mitä tapahtuu ihmisen sisällä juuri silloin kun se nukahtaa, että sen täytyy näkyä silmistä. (M67/B2014.)

Kun lapsi pohtii, mihin ihminen menee nukkuessaan, häneltä saattaa löytyä siihen vastauskin: unimaailmaan. Tutkimukseen osallistuneet kuvailevat nimittäin lapsuutensa unia paikkana, johon mennään nukahtamisen jälkeen:

Musta se oli hyvin todellinen maailma ja mä viihdyin siellä paljon. (N46/A2013.)

Mä muistan todella hyvin sen lapsuuden unimaailman. Mulla oli metsä semmonen turvapaikka lapsena ja toinen oli se uni, tai ei ehkä turvapaikka vaan satumaailma, sekä se oikea metsä että se unimaailma. (N56/B2014.)

Unet ymmärretään omana lapsuuden ajan todellisuutena, "rinnakkaistodellisuutena", joka on "päivätodellisuutta todellisemmän tuntuista" (N47/C2014). Unimaailmaa kuvaillaan myös "öisenä maailmana vastakohtana päivän todellisuu-delle" (N25/C2013 tai "peilimaailmana, jossa on samat elementit kuin valvetodellisuudessa, mutta jossa pätevät hieman eri säännöt" (N46/A2013). Kuumessa unimaailma muuttuu "kuumemaailmaksi" hallusinaatiokokemuksineen (M59/A2013).

Painajaisia ja lentounia

Kaikki tutkimukseen osallistuneet eivät muista nähneensä unia lapsena ollenkaan, tai sitten muistetaan nähdyn vain tiettytyyppisiä unia, kuten painajaisia ja pahoja unia:

Unet ovat aina olleet minulle tärkeitä jo ihan lapsesta saakka. (N53/C2014.)

Muistan enää lapsuuden pahat unet. (N39/C2014.)

Unen sisällön sijaan mieleen on saattanut jäädä enemmänkin tunne unesta tai unennäkemisestä (M59/A2013). Omista lapsuuden unista on tutkimukseen osallistuneille jäänyt mieleen yksittäisiä unia, toistuvia unia tai erilaisia unityyppisiä edustavia unia, kuten toiveunia, painajaisia ja lentounia. Painajaiset mainitaan aineistossani yhtenä keskeisenä lapsen uniin liittyvänä ja joskus myös toistuvana kokemuksena:

Varmaan viikoittain tuli sama painajainen. Se alkoi jatkuvasti samasta kohtaa, et piti mennä pitkin käytävää, siitä ei ollut ulospääsyä, yks ovi, mut ikinä en päässyt sinne ovelle asti. Vain juoksin ja juoksin. (N37/A2017.)

Muita painajaisen aiheita tutkimukseen osallistuneet mainitsevat muun muassa päälle kaatuvan kiviroykkiön, suden, ylöspäin menevän hissin, päälle tulevan junan, käärmeet tai "mörköolion" läsnäolon (N60/C2014; N62A/C2014; N39/C2014; N68/C2014; N39/C2014; N52/B2014; N32/C2014). Painajaisien sisältöä ei aina osata tarkkaan kuvailla, ja painajaisia muistellaankin joskus abstraktina:

Se kiersi ja pyöritti minua johonkin. (N65/C2014.)

Painajaiset synnyttävät lapsuudessa ristiriitaisen suhtautumisen uneen ja antavat kiehtovaan unimaailmaan toisen, ikävän ulottuvuuden. Niistä ei toiveistaan huolimatta pääse eroon, vaan ne ovat aina olemassa kuin "ruusunpiikit, joita on aina kaikessa mikä on hyvää" (N56/A2013). Toisaalta unet tarjoavat turvapaikan, mutta koskaan ei tiedä, näkeekö kuitenkin painajaisia (N60/A2013). Nukkumaan menemistä saatetaan pelätä mahdollisten painajaisien takia, koska ne

olivat niin vahvoja ja todellisia (N32/C2014). Toisaalta löytyy myös muistoja, kuinka painajaisiin on vaikutettu muun muassa piirtämällä niitä päivällä paperille (N32/C2014).

Painajaisunien kertomiseen liittyvät muistot ajoittuvat aineistossani erityisesti lapsuuteen. Unia ei välttämättä kuitenkaan ole sen enempää käsitelty, vaan usein tilanne on päättynyt vanhemman rauhoitteleviin kommentteihin: "No, ei kannata sitä nyt liikaa sitte jäähä miettimään", tai: "Se oli vain unta" (N31/A2017; N37/A2017). Painajaisia seurannut lohduttaminen on yksi keskeinen muisto niistä hetkistä, jolloin unista on puhuttu lapsuudessa vanhempien kanssa:

Ei oo ehkä koskaan puhuttu niistä, että mitä joku uni merkitsee, esimerkiksi vanhemmat meidän kanssa, mutta sitte just ikään kuin se lohduttaminen, että oot nähny painajaista ja näin, niin se on sitte niinku ehkä enemmänki se muistikuva, mikä on. (N31/A2017.)

No ehkä just lapsuudessakin tullu unet esille oikeestaan vaan sitä kautta, että jos on nähny jotakin painajaista tai semmosta, että sitten kun on vaikka heränny kesken painajaisen ja vanhemmat tullu jotenki lohduttaan tai muuta. (N29/A2017.)

Muistan vaan lapsena, että mummo paljon kerto unistaan ja sitte joku kerto sen unesta niin se aina oli niinkö lohduttamassa ja kertomassa ja tulkittamassa. Tai ei nyt tulkinnu, mutta tavallaan vei sitä asiaa eteenpäin kuitenkin, että "miks näit pahaa unta" ja lohdutteli aina. (N37/A2017.)

Toisena unityyppinä painajaisten ohella haastateltavat mainitsevat lentounet, jotka koetaan usein vapauttavina:

Muistan sellaisen ulkopuolisuuden tunteen kansakoulussa, muistan sen koulupihan miljöön ja että mä lensin. Ne lentounet oli sellaisia vapauttavia lapsena. (N62/A2013.)

Mä en muista oikein lapsuudesta kauheen paljon unia, mut ne liikkuu sillä saralla, et painajaiset ja sit nämä lentounet, joista sitten varhaisnuoruuden iässä tuli semmosia tabuja. Niit ei uskaltanut tunnustaa, et oli nähny tällasia lentounia. (N60/A2013.)

Uni voi luoda mielikuvitusmaailmalle jatkumon, jossa saattaa kehittää omia ajatuksiaan eteenpäin. Unissa voi kehittää esimerkiksi keksiä ratkaisuja ja tekniikoita peleihin:

Lapsena keksin mm. unessa ratkaisun yhteen äidiltä saamaani lautapeliin sekä kehitin hyvän tekniikan ristinolla-peliin. (N53/C2014.)

Ehkä enemmän mä muistan sen mielikuvittelun tilan, joka usein edelsi nukahdamista, se oli ihan systemaattinen. Mul meni niinku kuvittelujakso, et mä aloitin siitä mihin mä olin jääny ja jatkoin sit eteenpäin sitä kuvitelmamaailmaa. (M59/A2013.)

Tutkimukseen osallistuneet tunnistavat aikuisena yhteyden mielikuvituksen ja unien välillä. Myös aikuisena uneen voi suhtautua tietoisesti määrittelemällä

unet mielikuvitukseksi. Silloin unia voi lähestyä vapaasti, ilman rajaavia tulkin-
toja:

Unet ovat mielikuvitusta. Ne saavat sytykkeen jostain omasta olevaisestani.
(N49/C2013.)

Lasten unitarinoihin perehtynyt Mari Rapala toteaaakin, että rajanveto lasten
muistojen ja mielikuvituksen välille on vaikeaa ja unien kertomisessa unet ja mie-
likuvitus tukevat toisiaan (Rapala, 2016, s. 11).

Muuttuvat ja pysyvät unien merkitykset

Sen lisäksi, että yksittäiselle unelle annetut merkitykset voivat muuttua elämän
aikana, voidaan myös unikäsityksessä tapahtuva muutos tunnistaa. Tämä vaihe
ajoitetaan yleensä murrosikään tai nuoruuteen. Silloin aletaan pohtia enemmän
sitä, miten unet mahdollisesti liittyvät omaan itseen tai edelliseen päivään. Siihen
saakka unet saatetaan kokea ajanvietteenä tai jopa samantekevinä (N64/C2014).
Toisaalta yksittäiset unet voivat herättää pohdintoja jo pienessäkin lapsessa:

Sit mä rupesin miettimään, et mulla oli jotain sellaisia vahvoja, kirkkaita unia
mitä mä koin pienenä merkityksellisinä. Muistan et mä olen ollut niinkin pieni
et mun on ollu vaikea selittää sitä ja tää juttu ei mee läpi ollenkaan ja se on
kauheen turhauttavaa. (N43/A2013.)

Tutkimukseen osallistuneet kuvailevat, kuinka lapsuuden unikäsitys alkoi
muuttua pikkuhiljaa: ”olen vuosien, koulun, lukion, yliopiston myötä mietiskel-
lyt” (N65/C2014), tai muutos ajoitetaan nuoruuden kynnykselle: ”puberteetti-
iässä kiinnostuin” (N64/B2014). Unikäsityksen muutos liitetään myös unipäivä-
kirjan kirjoittamiseen (N64/B2014), avioeroon tai suuren ahdistuksen jälkeiseen
toipumisen aikaan (N62/A2013; N60/B2014). Myös uniryhmään osallistumisen
on tuonut uusia näkemyksiä uniin (N53/B2014). Lapsuuden unikäsityksen muu-
tos koetaan myös eräänlaisena menetyksenä. Nuoruusiän mystinen ja runollinen
kokemus unista on vaihtunut osin tieteelliseksi selittämiseksi, eikä kosketusta tä-
hän unien mystiseen puoleen enää ole sellaisena olemassa (N25/C2013). Kypsy-
misen aikaansaamaa unikäsityksen muutosta kuvaa haastateltava, joka kertoo,
kuinka järkeistämisen myötä tulee tarve löytää unille merkitys ja mieli
(N39/C2014). Myös painajaisten merkityksiä ja niiden taustoja etsitään vasta
aikuisena:

Lapsihan ottaa aika luonnollisesti kaiken epäluonnollisen, se on ollut vaan osa
elämää se unennäkö. Niin kuin se tietysti nytkin on, sitä vaan analysoi vähän
eri tavalla. (N57/A2013.)

Toistuva uni oli ilmeisesti yhteydessä noin 5-vuotiaana näkemääni sotafilmin
pätkään jonkun muun filmin alussa (50-luvulla kun isä näytti filmejä kouluilla
ja ne katsottiin ensin kotona) ja sotakokemusten kuulemiseen. Uni askarrutti
pitkälti aikuisikään, ennen kuin pystyi jäljittämään sen taustan.
(N62B/C2014.)

Painajaisunet rajoittu siihen, että mua pelotti, mut kyllä mä päätin mennä nukkumaan, vaikka se suokukko tulee taas vastaan. Mulla oli *Suomen Linnut* värikuvina ja siinä suokukko on aika pörhistelevä terävänokkainen peto. Vasta lähes aikuisiällä näin Luonnontieteellisessä museossa suokukon ja se olikin pieni. (M67/B2014.)

Lapsuuden unikäsitystä ei kuitenkaan menetä kokonaan. Se voi jäädä elämään muistona tai ainakin kokemuksen mahdollisuuden tasolla:

Lapsuuden unikäsitys on edelleen mulla voimassa jollakin kokemisen tasolla, et se uni vaan on siinä selittämättömänä, annettuna kokemuksena. (M59/A2013.)

Yksittäisten unien ajassa muuttuvia merkityksiä kuvataan aineistossa monin tavoin. Koska unia voidaan pohtia ja tulkita uudelleen jälkepäin useinkin otteeseen, saavat ne usein myös uusia merkityksiä. Muistettuihin merkityksellisiin uniin voi palata esimerkiksi silloin, kun kokee valve-elämässä tapahtuneen jotain, mikä jollain tapaa tuntuu liittyvän nähtyyn uneen tai siihen, mitä uni ihmiselle edustaa. Uni voi silloin muuttaa muotoaan ihmisen elämää heijastelevaksi tekijäksi:

Oon nähny omasta mielestäni merkittäviä unia elämäni aikana ehkä neljä tai viisi, joihin aina välillä palaan ja luotettujen ihmisten seurassa jakanut niistä jotakin. Kun ne jotenkin korreloi jonkun elämäntilanteen kanssa: Tässä on taas tämä juttu. (M54/A2014.)

Nähdyn unen avulla voi myös ymmärtää myös muita aikaisemmin nähtyjä unia:

Ihan nyt aamulla, kun mä olin kävelemässä niin mä muistin unen minkä mä olen lapsena nähnyt ja siihen liittyi toinen uni, se selvitti sen toisen unen minkä mä oon nähnyt aikuisena, se selvitti sen unen tai se vei sitä eteenpäin. (N57/B2014.)

Unista voi muodostua tarinoita ja kertomuksia, joita kerrotaan aina uudestaan. Leea Virtasen mukaan toistuvat tai erityisen elävät unet voivat jäädä mieleen pysyvästi. Unennäköijä laatii unestaan silloin mielessään kertomuksen, jonka hän esittää aina samalla tavalla. (Virtanen, 1980, s. 63.) Uni voi muuttua ajan myötä konkreettisestikin, eli uni ei enää ole se sama uni, minkä unennäköijä alun perin näki, vaan se alkaa elää muistoissamme eri tavalla. Voi käydä niinkin, että unien vahva visuaalisuus ja tunnelataus haalistuvat, ja mieleen jää vain varjo ja heijastus unesta, joka silti voi tuntua näkijästään merkitykselliseltä (N33/C2014). Aika, elämäkokemus, uudet oivallukset ja itsetietoisuus mainitaan olennaisina tekijöinä unen merkityksen muutoksissa:

Se oma kokemus muuttuu, kun mä näen ne itse eri tavalla. Mä näen siellä enemmän, kuin mitä mä olen nähnyt ennen. (N52/B2014.)

Kun ihminen muuttuu ja kasvaa, unetkin saavat uusia merkityksiä. Itsetietoisuus lisää tietoisuutta unista. (N46/C2014.)

Unen merkitys ei muutu, mutta elämä muuttuu. Uni kertoo aina sen saman, mutta sen suhde aikajanalla siihen elämään on muuttunut. Se kuvaa sitä samaa asiaa, mutta muu ymmärrys elämästä on muuttunut. (M54/A2014.)⁷⁵

Esimerkiksi läheisen kuoleman jälkeiset unet eivät tuntuneet enää ahdistavilta, vaan näyttäytyivät enemmänkin parantavina muistoina. Aika ja uudet oivallukset muuttavat unien merkityksiä. (N32/C2014.)

Hissiunet koin lapsena pelottavana, mutten tiennyt syytä. En ole koskaan pelännyt hissejä. Tunnelma unissa oli sama kuin mietin maailmankaikkeuden äärettömyyttä, sitä, kuinka en voi sitä ymmärtää. Vasta nyt näen jonkinlaisen yhteyden näiden asioiden välillä. (N39/C2014.)

Joskus itse unesta tehty tulkinta alkaa elää voimakkaammin eikä vastaa enää alkuperäistä unikokemusta. Näin voi tapahtua varsinkin, jos unen merkitystä on pohtinut paljon. (N33/C2014.) Myös toisten antamat tulkinnat voivat vaikuttaa siihen, että oman unen merkitys muuttuu ja sitä alkaa pohtia eri tavoin (N47/C2014).

5.1.2 Kuullut unet

Isä on kertonut omista unistaan. Mä muistan ne. Minkälaisia unia muistaa lapsuudesta, niin en omia muista, mutta isäni kertomia. (N39/B2014.)

Vaikka omia lapsuudenaikaisia unia ei välttämättä muistaisi, voi jonkun toisen kertomia ja omassa lapsuudessa kuultuja unia sen sijaan muistaa paremmin. Tämä osoittaa sen, että lapset voivat kuunnella perheympäristössä kerrottuja unia hyvinkin tarkkaan. Tutkimukseen osallistuneet muistelevat lapsuuden ajan kokemuksiaan unien kertomisesta ja kuulluista unista. Erityisesti mieleen jääviä kuultuja unia ovat olleet enneuniksi tulkitut unikokemukset. Tarkastelen enneunia lähemmin erilaisten unikäsitysten kuvausten yhteydessä luvussa 5.2.4: *Unet todellisuuden haastajana ja selittäjänä*. Tutkimukseen osallistuneet kuvailevat, kuinka perheympäristön jäsenet ovat kertoneet toisilleen näitä enneunia:

Mulla on äidin vanhempia sukulaisia kotiseudulla ja siellä oli aika paljon selaista mitä puhuttiin enneunista ja tällaisista kaikista, mitä sitten pienenä ihmettelin ja kuuntelin. (M67/B2014.)

Isäni, äidin puolen mummoni, äitini. Kotona puhuttiin usein unista ja enneunista. Äidinäitiäni kutsuttiin kylällä "Joosepiksi" koska näki merkittäviä enneunia ja osasi selittää unia. (N64/C2014.)

Edellisessä esimerkkitilanteissa kyselyyn vastaaja tuo esille oman isoäitinsä roolin kylän arvostamana unenselittäjänä, mikä tuo lisänäkemystä Leea Virtasen otaksumalle, että vanhoissa suomalaisissa maalaisyhteisöissä perinteisesti arvostettuja unenselittäjiä ja unien kertojia ovat olleet miehet (Virtanen, 1980, s. 56). Leea Virtasen omasta aineistostaan tekemien tulkintojen mukaan unien kertomisen oli

⁷⁵ Esimerkkisitaatti on julkaistu aikaisemmin artikkelissani *Unien tulkinta ja jakaminen tutkimuksen kohteena* (ks. Heikkilä 2015, 274).

varsinainen "kansantapa" vielä 1980-luvulla ja sitä se oli erityisesti maaseudulla (Virtanen, 1980, s. 61–62). Tästä tavasta kertoa omia unia aamuisin antaa myös haastateltava esimerkin:

Muistan et isä usein sanoi, että mie näin sellasta unta, et mie rakensin taloa, mut en löydä työkaluja mistään. Sillä oli sellanen, et aamiaispöydässä isä jako uniaan. Se oli niin ku tapa, niin ku huomenta. (N46/B2013.)

Olen tulkinut enneunien tulkintaperinteen yhtenä todellisuuskäsityksiä haastavana unikäsityksen ulottuvuutena, joka siirtyy erityisesti edellisten sukupolvien välittämänä *kokemusperintönä*. Se tarkoittaa käsitteenä omien kokemuskuvausten välittämistä toisille, erityisesti seuraaville sukupolville, ja käsite liitetään erityisesti ylikuonnollisten kokemusten kertomiseen. Kokemusperinnön käsite korostaa kulttuuriperinnön moniäänisyyttä, subjektiivisuutta ja kokemuksellisuutta. Käsitteessä korostuu myös kulttuuriperinnön dialogisuus eli sen yhdessä rakennettu luonne. Kokemusperintö välittyy erityisesti kerrottujen kokemusten välityksellä. Kulttuuriperintö nähdään tällöin enemmänkin aktiivisena sosiaalisena prosessina. (Myllyniemi, 2018a; 2018b) Esimerkin tästä kokemusperinnön välittymisestä antaa haastateltava, joka pohtii, voisiko hänen oma suhtautumisensa unien kertomiseen ja enneuniin liittyä hänen isoäitinsä ja äitinsä tapaan puhua unista:

Se on, meillä äiti tuota monesti jos se kertoo unia, niin ne on just jotain semmosia, ehkä jonkinlaisia enneunia ja nyt tuli mieleen, et se varmaan tulee sit jotenki ehkä sieltä, ko silloin ko äiti on ollu lapsi, niin niillä on niinku vanhempien lisäksi mummo asunu siinä ja mummo on ollu paljon aina lasten kanssa siinä, niin sieltä varmaan tulee – – – et silloin on semmosia mietitty just niinku vähän eri tavalla, että ehkä se tulee just jotenki sieltä mummon kautta, ku mummo oli kova puhumaan kaikesta ja kertomaan tarinoita, niin varmasti on siellä sitten niinku unistaki puhuttu. – – – määki sit saatan niinku linkittää helposti, et jos jotain tapahtuu, just tulee just että: "Haa, määkin näin muuten keran tämmöstä unta." Et ehkä se on jääny jotenki sit itelle mieleen kans, että niissä voi olla jotain yhteyksiä. (N24/A2017.)

Edellisten sukupolvien välittämää enneunien tulkintaperinnettä pohtii myös toinen haastateltava, jonka mielestä uniin suhtautuminen on ollut juurtuneena kodin "ilmapiiriin":

Molemmat vanhemmat on karjalaisista taustoista, rajantakaisesta Karjalasta äiti, ja sellaisesta vähän vanhanaikaisesta perinteestä. Kun mä aattelen, joku sellanen hämärä muistikuva enneunista, josta vähän on varoteltu, että se on vähän semmosta - ei niitä kuitenkaan oo peloteltu - se on ollut sellanen jännä "niillä ei niinku leikitä", mutta mä luulen että se on ollut arvostusta sieltä jostakin sitä tuntematonta kohtaan. sen on täytynyt juurtua jostain tosi pitkältä. Nyt kun mä ajattelen niin sen on täytynyt olla siinä ilmapiirissä. (N62/B2014.)

Kertoessaan omia uniaan tai keskustellessaan lasten unista vanhemmat opettavat erilaisia suhtautumisia uneen ja välittävät mahdollisesti myös omaa unikäsitystään lapselle. Seuraava sitaatti osoittaa, miten lapsuuden unien kertomistilanteet

voivat vaikuttaa lapsen omaan unikäsitykseen. Puhumalla unista voidaan lapselle samalla antaa käsityksen siitä, kuinka unia voidaan lähestyä:

Tavallaan kun hän oli ihan tosissaan niiden unien äärellä niiden kanssa, se antoi varmuuden siitä, että ne on oikeita, tää on oikeeta tää unennäkeminen, et ei oo mitään mielikuvitusta. (N56/A2013.)⁷⁶

Lapset tekevät kuitenkin asioista omia tulkintojaan, eivätkä unikäsitykset siirry lapsiin sellaisenaan. Kuvaillessaan vanhempiansa tai isovanhempiansa unien kertomista, kuvailevat tutkimukseen osallistuneet usein samalla omaa tulkintaansa heidän unikäsityksistään:

isästä, joka kertoi uniaan muille perheen jäsenille ja hän jotenkin uskoi siihen, että unet kertovat jotain tärkeää ja merkitsee jotain tärkeää. (N39/B2014.)

Mummu puhui unista. Mummu näki unia, joissa lensi ja milloin mitäkin. Hänelle unet ennustivat asioita. (N65/C2014.)

Tulkintani mukaan kuullut unet toimivat unikäsitysten rakennusaineina siten sekä unien sisällön osalta, mutta myös unien kertomistilanteissa välitettyjen uniin suhtautumisen ja lapsen tulkitsemien unikäsitysten avulla.

5.1.3 Tulkitut unikäsitykset

Mä muistan tosi pienestä, kun isäni on paljon nähnyt enneunia. Hän usein aamulla kertoi unistaan ja se toimi päinvastoin myös, et isälle pysty kertoo omia uniaan. Isä ei koskaan vähätellyt sitä, se halus kuulla lapsen unia. (N56/A2013.)⁷⁷

Esimerkkisitaatissa haastateltava muistelee, kuinka hänen isänsä sekä kertoi omia uniaan että kuunteli kiinnostuneena lasten unia. Haastateltavalle on jäänyt mieleen erityisesti se, ettei isä koskaan tuntunut vähättelevän lasten kertomia unia. Kun kysyin tutkimukseen osallistuneilta, mitä saattaisi olla heidän unikäsitystensä taustalla, monet mainitsivat oman unikäsityksen taustalla olevan lapsuuden perheympäristön, eli esimerkiksi äidit, isät, isovanhemmat ja muut lähisukulaiset. Näen kuitenkin, että vanhempien tai perheympäristön suhtautuminen uniin on vain yksi mahdollinen tekijä, jonka pohjalta yksilö rakentaa omaa unikäsitystään. Unikäsityksen rakentuminen alkaa lapsuudessa joka tapauksessa riippumatta siitä, puhtaanko kotona unista vai ei. Vanhempien oma kiinnostus uniin saattaa näkyä tavassa, miten perheympäristössä puhutaan unista, miten lasten unia kuunnellaan ja mahdollisesti neuvotaan heitä unien käsittelyssä. Unia kertomalla ja niitä kuuntelemalla vanhemmat viestivät, että unet ovat arvokkaita sinänsä ja niillä on merkitystä:

⁷⁶ Esimerkkisitaatti on julkaistu aikaisemmin artikkelissani *Unien tulkinta ja jakaminen tutkimuksen kohteena* (ks. Heikkilä 2015, 272).

⁷⁷ Esimerkkisitaatti on julkaistu aikaisemmin artikkelissani *Unien tulkinta ja jakaminen tutkimuksen kohteena* (ks. Heikkilä 2015, 272).

Lähimmät ihmiset lapsuudessa, äiti, isä ja isovanhemmat, ovat kuunnelleet lapsen unia, jolloin olen oppinut sen että niillä on merkitystä ihmiselle. (N32/C2014.)

En muista äitini puhuneen unista kun olin lapsi, mutta muistan molempien vanhempieni kuunnelleen tarkasti omat kuvaukseni unista. (N33/C2014.)

Uniin liittyvät asenteet ja erilaiset suhtautumistavat voivat välittyä kuitenkin myös muilla tavoilla, kuin yksinomaan omia unia kertomalla tai suhtautumalla myönteisesti lasten uniin. Myös vanhemman ohittava tai välinpitämätön asenne välittyy lapseen:

Lapsuudesta en muista ketään, joka olisi ollut erityisen kiinnostunut unista tai millään tavoin vahvistanut kiinnostustani. (N46/C2014.)

Oma isä sano, että "se on vaan unta". Se oli hänen käsitys. Ei auttanu siinä vaiheessa. (N37/A2017.)

Välinpitämättömästi uniin suhtautuvien vanhempien käsitykset eivät kuitenkaan siirry lapseen suoraan, vaan lapsen omat unikokemukset voivat rakentaa hänelle myönteisempää asennoitumista ja kiinnostusta unia kohtaan. Tästä antaa esimerkin kyselyyn vastaaja, joka kertoo, ettei hänen lapsuudenkodissaan puhuttu unista lainkaan ja ihmettelee, kuinka hän silti oli nuorena kiinnostunut unista, kirjoitti jopa naistenlehden unien selittäjälle, hankki kotiinsa unikirjoja ja ajattelee nyt aikuisenakin unien antavan "avaimia päivän aivoituksiin" (B49/C2013). Toinen tutkimukseen osallistunut taas kuvailee, ettei hän ole vanhempiensa kanssa puhunut unista ja siitä on muodostunut hänelle käsitys, ettei unista tulisikaan puhua:

No mulla on ainaski ehkä se, että kun niistä ei ole puhuttu niin itelle on muodostunut just semmonen, että se ois vähän niinku väärin puhua. (N31/A2017.)

Kaikki eivät halua kertoa uniaan muille, mutta pohtivat silti unia itsekseen ja suhtautuvat uniin myönteisesti. Mari Rapala on lasten unitarinoita tutkiessaan tullut siihen johtopäätökseen, ettei toisten kanssa unista puhuminen ole ainoa tapa "kertoa" unitarinoita. Lapset käyvät eritasoista keskustelua niin itsensä, näkemänsä unen, olotilan kuin ympäristön kanssa (Rapala, 2016, s. 69). Tämä näkemys sopii mielestäni myös siihen tapaan, miten aikuinenkin käsittelee uniin liittyviä ajatuksiaan eli monella tasolla niitä reflektoiden.

Se, ettei lapsuudenkodissa ole kerrottu unia, voi heijastaa yhdenlaista unikäsitystä. Puhumattomuuden syy on kuitenkin saattanut jäädä epäselväksi. Haastateltava epäilee syyn olleen freudilaisessa unikäsityksessä:

Vanhempani, modernin maailman sivistyneet valtion virkamiehet, lääkäri ja upseeri, niiden maailmassa uni ei ollut sellainen, jota olisi kerrottu edelleen. Varmaan niiden takana on ollut joku Freudiin viittaava unikäsitys. (M59/A2013.)

Freudilaiseen unikäsitykseen on viitattu aineistossa useastikin, mutta tutkimukseen osallistuneet eivät aina tarkenna, mitä sillä tarkoitavat, vaikka antavat ymmärtää, mihin heidän tulkintansa mukaan freudilaisuudella viitataan:

Isän [unikäsitys] oli hyvin freudilainen. (N52/C2014.)

Äitini oli kiinnostunut psyykkisistä ilmiöistä. Hän tuntui uskovan melko lailla Freudin ajatuksiin. Äitini on melko auktoriteettiuskoinen, joten tämä varmasti sopi hänelle. (N48/C2014.)

Todennäköisesti "freudilaisuudella" on tarkoitettu psykoanalyttista unien tulkinnan teoriaa, jonka eräät piirteet ovat kansanomaistuneet. Psykoanalyttinen unikäsitys on ollut merkittävä osa länsimaista unien tutkimuksen ja tieteen historiaa, ja se on muodostunut eräänlaiseksi kulttuuriseksi yleistietoudeksi. Haastateltava pohtii oman unikäsityksensä rakentumista ja psykoanalyttisen unikäsityksen vaikutusta heidän omaan unikäsitykseensä:

On sit ollu näitä ulkonaisempia asioita, kuten "freudit" on tullu luettua... (N62/A2013.)

Kun arvioidaan toisen ihmisen unikäsitystä, kuten tutkimukseen osallistuneet tekevät, tulee muistaa, että kyse on heidän omista tulkinnoistaan eikä isän tai äidin näkemyksestä omasta unikäsityksestään. Siitä, että tytär löytää isän kirjahyllystä skeptikkojen yhdistyksen tai Freudin teoksia, tai että isä ei koskaan kertonut unistaan lapsille, voidaan ehkä päätellä jotain hänen luonteestaan tai ajatuksistaan, mutta hänen unikäsityksestään voimme vain tehdä arvailuja. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö arvailut voisi osua oikeaan. Lisäksi käsityksiä asioista rakennetaan muutenkin puutteellisten tietojen varassa. Seuraavassa esimerkissä tytär tekee johtopäätöksiä isänsä unikäsityksestä sen perusteella, minkälaisia muistoja hänellä on isästään ja omasta lapsuudestaan:

Isäni maailmankuva oli hyvin tieteellinen ja kirjahyllyssämme oli muun muassa skeptikkojen yhdistyksen julkaisuja, joten uskon tämän perusteella hänen olleen unienkin osalta melko tieteellisillä linjoilla, ts. hän tuskin on uskonut vähääkään esimerkiksi unien enteellisyyteen. (N25/C2013.)

Haastateltava arvioi isänsä unikäsitystä ja uskoo, että edesmenneen isän kirjahyllystä löytyneet kirjat kertovat hänen maailmankuvastaan. Isän tieteelliseksi arvioidun maailmankuvan myötä todennäköisesti myös hänen suhtautumisensa uniin on ollut skeptinen. Kun isä ei ole omaa unikäsitystään suoraan sanoittanut, voi tytär ainoastaan arvailla. Tästä samasta seikasta antaa esimerkin haastateltava, joka kertoo oman puolisonsa unien kertomisesta ja arvioi samalla tämän unikäsitystä:

Hän [puoliso] saattaa sanoa, että näki painajaista ja oli ihan hirveetä, mut hän ei halua kertoa sitä, että mikä se oli. Et mikä se hänen käsityksensä, mä luulin, että hänellä on vähän vastaava, että se on tiettyjen asioiden käsittelyä, kuitenkin. (N31/A2017.)

Vanhempien unikäsitykset ovat voineet olla täysin erilaisia. Haastateltava esimerkiksi kuvailee, kuinka hänen vanhempiansa unikäsitykset olivat erilaisia, eikä hän kokenut sitä aivan ongelmattomana:

Isällä oli ihana ja maanläheinen suhde, se piti unta pyhänä. - - - Äidillä oli analyttisempi tai merkityksillä kuormitettu suorastaan se uni, se oli vähän sekavaa, jopa psykoottista. - - - Eli kaks erilaista: kunnioituksellinen ja ylitulkitseva tai ylianalysoiva käsitys. (N43/A2013.)⁷⁸

Vanhemman unikäsitys on voinut tuntua myös painostavalta, jos välittyvä unikäsitys on ylittänyt lapsen ymmärryskyvyn. Tutkimukseen osallistunut kokee äitinsä uniin suhtautumisen liittyvän äidin uskonnollisuuteen, joka on luonut myös negatiivisia tunteita uniin.

Mun äiti on hyvin niinku uskonnollinen ollu ja se tavallaan tuli mieleen siitä unikäsityksestäki vielä, että Raamattu on varmaan semmonen, mikä sitte on tavallaan taustalla vaikuttanu. Mutta sitten niinkun se just että tavallaan et niistä unista ei kuitenkaan puhuta, että itellä joskus on ollu ehkä jopa käsitys, että se ois huono juttu, ja semmonen niinku - no, joo, semmonen huono asia. Et lähinnä halusin nostaa sen, että ehkä se Raamattu on myöskin semmonen mistä niinku tulee siihen itse asiassa siihen käärmeeseenki liittyen, niin oon yhistäny sen ite myös sinne. (N31/A2017.)

Seuraavissa esimerkeissä tutkimukseen osallistuneet pohtivat tulkitsemiaan perheympäristön unikäsityksiä ja yhdistelevät niihin omia lapsuutensa muistoja ja kuultuja kokemuskuvauksia:

Meidän isä jonku verran näki aina painajaisia, että se heräs niinku yöllä silleen jotenki tosi yhtäkkiä, ja se ite sitä jotenki pohti sillä tavalla, että se on kasvanu maalla ja asunu maalla ja ku siellä ku ne on nukkunu jossain aitassa ja jossain, ja siellä on ollu pimeää ja kaikkea, et sillä jotenki lapsena semmonen pimeän pelko tai semmonen ilmeisesti tullu. Ja sitte se jotenki ilmesty niissä unissaki, että monesti sitte herää siihen, et jotenki että on vielä siellä pimeässä jossain maalla ja jotenki semmonen että, että ainaki itestä tuntuu, että se hänen unikäsitys ja se semmonen varmaan jotenki pohjautuu ehkä sit sinne lapsuuteen. (N29/A2017.)

Isoisä - - - hän näki, hän oli aika iäkäs, niin hän näki paljon unia kuolleista sukulaisista. Hänellä oli tosi vahva uskomus, että aina kun hän näkee unen jostain kuolleesta, hänen täytyy antaa joku almu tai joku ja sitten hän koko ajan vähästä omaisuudesta jakeli vielä köyhemmille, koska hän uskoi niin vahvasti siihen, että ne unet... hänen pitää toimia niin, siihen tulee, ehkä, kansanperinteen tai uskomuksen vahva merkitys. (N39/B2014.)

Unikäsitykset voivat välittyä arkisen elämän ja unien kertoimistilanteiden myötä. Sen lisäksi unikäsityksiin voidaan vaikuttaa myös tietoisesti, mikä voi kertoa vanhemman halusta välittää myönteistä unikäsitystä lapsilleen. Toisaalta

⁷⁸ Esimerkkisitaatti on julkaistu aikaisemmin artikkelissani *Unien tulkinta ja jakaminen tutkimuksen kohteena*. (Ks. Heikkilä 2015, 272.)

haastateltava kuvaa, ettei halua tulkita lastensa unia lainkaan, vaan turvautuu "sadutus" -menetelmään:

Niille [lapsille] on tullut sellainen, että mun täytyy jotenkin toistaa se uni heille. Mä oon miettinyt joskus, että onkohan siinä se sadutus käynyt, koska mä pelkään sitä tulkintaa ja pelkään tehdä mitään, niin mä toistan sitä unta ja nappaan sieltä mulle kiinnostavat asiat. (N57/B2014.)

Aikuisten suhtautumisesta lasten painajaisiin kertoo erään haastateltavan muisto neuvokkaasta äidistä, joka opasti lastaan, kuinka välttää painajaisia "vaihtamalla tv:n kanavaa".

Mä oon niin ku "äiti, mä näin paha unta", ja sit se ehdottaa et ne on vaan mielikuvitusta ja sä voit ihan niin kuin vaihtaa tv-kanavaa nyt, et sä voit kattoo jotain ihan toista ja mä muistan et mä painan tyynystä nappia ja sit mä alan kattoo sellasta kivaa unta missä on pupuja ja nurmikkoo ja sellaisia kivoja juttuja. (N43/A2013.)

Toinen haastateltava taas ei koskaan kerro lapsille omia ikäviä uniaan, sillä ajattelee siten suojelevansa lasta:

Haastateltava: Lapsille en kerro koskaan mitään ahdistuksia, en missään tapauksessa, vaan hauskoja ja kivoja unia.

Haastattelija: Osaatsä sanoa, mistä se johtuu?

Haastateltava: Suojelen, tai luulen suojelevani. (N64/A2014.)

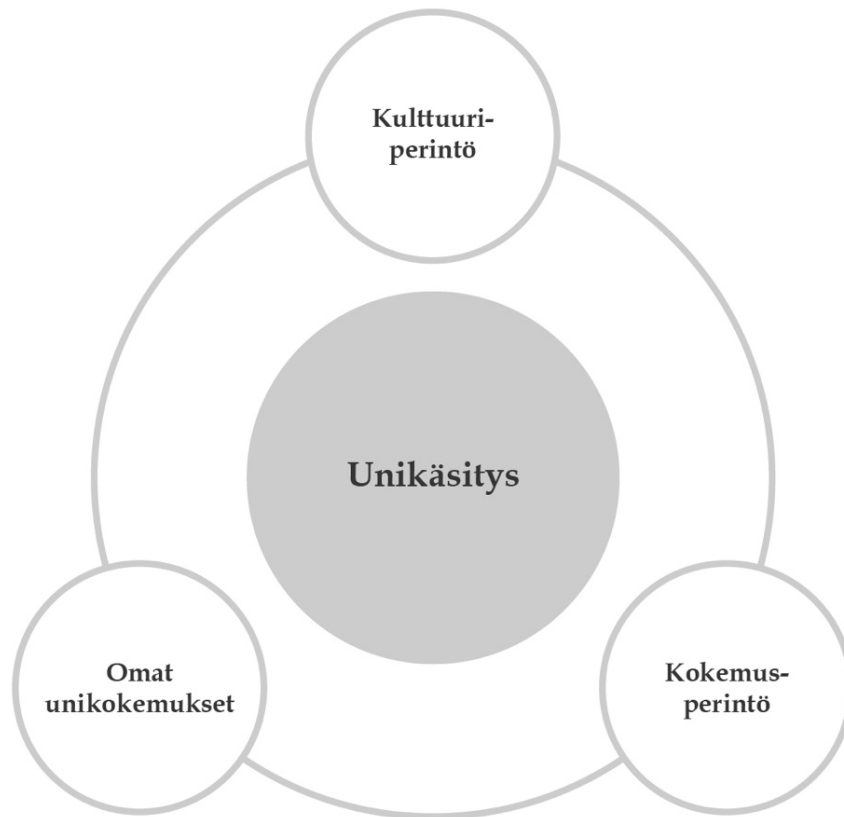
Vanhempi on välittänyt omaa unikäsitystään esimerkiksi kertomalla lapselleen, että hänen mielestään unessa koettu uusien huoneiden löytyminen asunnosta merkitsee uusien puolien löytymistä itsestä. Se, että unessa voisi huomata jotain, mitä valvetilassa ei tiedä, on tuntunut lapsesta kiehtovalta ajatukselta (N48/C2014). Tutkimukseen osallistunut muistelee lähisukulaistaan, joka opetti, että opimme uusia asioita itsestämme silloin kun näemme unia:

Mulla on sieltä nuoruudessa sellainen, joka puhu hirveesti aina hirveen tärkeitä asioita. Hän kertoi uniaan sillä lailla, että - mä nyt sanon ihan tällasen arkisen - siis hänellä ei ollut koskaan räsymattoja lattialla, ni hän kertoi että mä näin unta, että "mulla oli räsymattoja lattialla" ja se tuntui siltä ja siltä. Hän mun mielestä opetti unta sillä lailla, että et me opitaan uusia asioita itsestämme kun me nähdään unta, että meillä on koira, eikä meillä oikeesti oo koira. Niin sillä lailla mun nuoruudessa on käsitelty. (N65/A2014.)

Vaikka kyse on aikuisen omasta tulkinnasta, eikä meillä ole tietoa opastajan todellisista ajatuksista, esimerkeistä välittyy se, miten unen käsitteen ja unien sisällön avulla ei välttämättä aina välitetä yksinomaan unikäsityksiä. Samalla opetaan lapsille maailmasta jotain itsellemme tärkeää ja merkityksellistä.

Olen tässä luvussa lähestynyt unikäsitysten rakentumista ja tarkastellut sitä kauttaaltaan dialogisena ilmiönä. Olen tulkinnut aineistoni pohjalta unikäsitysten rakentuvan lapsuuden omien unikokemusten, tulkittujen unikäsitysten ja

kuultujen unien varassa. Tiivistän seuraavassa kuviossa (kuvio 10) näkemykseni unikäsitysten rakentumiseen vaikuttavista tekijöistä:

KUVIO 10 Omat kokemukset, kokemusperintö ja kulttuuriperintö unikäsitysten rakennusaineina

Samanaikaisesti kuin yksilöt luovat merkityksiä omiin uniinsa liittyvistä kokemuksista, he tulkitsevat myös sosiaalista ympäristöä, joka on täynnä erilaisia kulttuurisia, yhteisöllisiä ja toisten yksilöiden uniin suuntaamia merkityksiä. Tämän pohjalta ajattelen, että niin lasten kuin aikuistenkin unikäsitykset tasapainottelevat *kulttuuriperinnön*, *kokemusperinnön* sekä *omien unikokemusten* tulkintojen välisissä jatkuvissa dialogeissa. Tässä yhteydessä tulkitsem kulttuuriperintöä näkökulmasta, jossa se ei ole yksinomaan valinnan tulos. Aineeton kulttuuriperintö ei ole aina itse valittua ja tietoisesti vaalittua. Useat muut tahot tekevät valinnan puolestamme, ja tämä seikka korostuu lapsuudessa. *Kokemusperintö* taas korostaa yksilöllisten kokemusten jakamista, usein tarinoina ja kertomuksina, jotka nousevat tavanomaisten ja arkisten kokemusten yläpuolelle.

5.2 Erilaisia unikäsityksiä ja suhtautumisia uneen

Olen eritellyt aineistoni pohjalta erilaisia uniin liittyviä käsityksiä, ja samalla sijoittanut omat tulkintani aikaisempien tutkimusten jatkumolle. Leea Virtanen

luokittelee oman aikansa [1970-luku] unikäsityksiä kolmeen ryhmään, joista ensimmäisessä unien tulkitaan *ennustavaan tulevaa* ja toisessa esitetään *psykologisoivia tai psykoanalyysiin* viittaavia käsityksiä. Kolmannessa ryhmässä unet käsitetään *suoraan todellisuudeksi*, jolloin esimerkiksi edesmenneen henkilön ilmestyminen uneen heijastaa samalla käsitystä todellisuudesta. (Virtanen, 1980, s. 58.) Virtanen ei tietoni mukaan ole nimennyt ryhmiä uudelleen tai lähestynyt aineistoaan samasta näkökulmasta myöhemmissä teoksissaan tai artikkeleissaan.

Annikki Kaivola-Bregenhøj taas kysyi 1980-luvun lopulla toteutetussa tutkimuksessaan, mitä unet merkitsevät kokijoilleen, ja jaotteli vastaustensa pohjalta unikäsitykset kolmeen ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä uni liitetään *menneeseen*, toisessa ne ovat *alitajunnan tai mielen tilan heijastumia*, ja kolmannessa ryhmässä unet nähdään *viihteenä*. Näiden kolmen ryhmän lisäksi Kaivola-Bregenhøj panee merkille eron, joka syntyi vastaajien kesken siinä, koettiinko unien *ennustavan tulevaa*. Myöhemmin, teoksessaan *Kerrotut ja tulkitut unet* (2010), unien kokeminen enteinä esiintyy neljäntenä esimerkkinä uniin suhtautumisesta. (Kaivola-Bregenhøj, 1988a, s. 122; 2010, s. 15).

Unelle annetut merkitykset ja määritelmät palaavat lopulta käsityksiin myös todellisuudesta, sillä näkemys unista heijastaa pohjimmiltaan kunkin kulttuurin käsityksiä siitä, mikä on todellista ja mikä taas unta (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 39; Parman, 1991, s. x; Tedlock, 1991, s. 1). Olen kokenut unikäsitysten luokittelun haasteellisena, sillä tulkintani mukaan unikäsityksissä on kyse enemmänkin monikerroksisesta pohdintojen, uskomusten, muistojen ja käsitysten kokonaisuudesta kuin tarkasti rajatuista näkemyksistä tai määritelmistä. Aineistoni tulkittu unipuhe on kuitenkin sisältänyt erilaisia näkemyksiä siitä, mitä uni on. Niiden kautta on hahmoteltavissa erilaisia suhtautumisia uniin. Valitsin tutkimustyökalukseni fenomenografian (ks. luku 2.3.2: *Fenomenografia*), sillä sen tarjoama lähestymistapa soveltuu erityisesti arkisia ilmiöitä koskevien käsitysten ja niihin liittyvien erojen tutkimiseen (Huusko & Paloniemi, 2006, s. 164). Koin myös tarpeellisena jollain tavalla tuoda lisää läpinäkyvyyttä aineiston luokitteluun, sillä aikaisemmat unikäsityksiä luokitelleet tutkimukset eivät aikansa tavalle tyypilliseen tapaan olleet avanneet tarkemmin sitä, miten luokittelu oli lopulta tehty.

Olen luokitellut tulkitsemiani unikäsitysten määrittelyjä ja merkityksiä väliin ryhmiin, jotka kertovat erilaisista suhtautumisista uniin ja unen näkemiseen. Ensimmäisessä ryhmässä unet nähdään *kokemusten käsittelynä* ja toisessa *elämän prosessointina*. Unet voidaan ymmärtää myös tarkemmin määrittelemättöminä ja tässä hetkessä koettuina *elämyksinä*. Uniin suhtautumista ilmaistaan myös *metaforin*, mikä liittyy läheisesti uniin elämyksinä. Uniin suhtaudutaan sekä *todellisuuden selittäjänä* että *haastajana*, eli unien avulla selitetään ja pohditaan itse todellisuuden luonnetta. Yliluonnollisiksi tulkitut uniin liittyvät käsitykset eivät tule aineistossani esille selkeinä väitteinä omasta unikäsityksestä, vaan erilaisina pohdintoina, refleктоivina ajatuksina ja kokemuskuvauksina. Esittelen nämä ryhmät seuraavassa kuviossa (kuvio 11) ja palaan niihin tarkemmin tulevaisuudessa:

KUVIO 11 Erilaisia unikäsityksiä ja suhtautumisia uniin

Koska unikäsityksiä koskeva puhe on monikerroksista, on vaikeaa tehdä tulkin-toja eri ryhmien välisistä painoarvoista aineistossani. Silti aineistossa voi havaita, minkälaisia unikäsityksiä kuvataan enemmän kuin toisia. Esimerkiksi unien näkeminen elämyksinä esiintyy aineistossani harvemmin kuin unien pitäminen kokemusten käsittelynä, mutta se kertoo tulkintani mukaan enemmänkin tutkijan kysymyksenasetteluista ja tutkimuksen osallistujien valinnoista kertoa, kuin suoraan heidän unikäsityksistään. Kuten totesin, unikäsitys ei viittaa vain unikäsityksen määritelmiin, vaan se on enemmänkin monikerroksinen ja joustava merkitysten, muistojen ja pohdintojen kokonaisuus. Yksilö voi siten esimerkiksi samanaikaisesti nähdä unien olevan kokemusten käsittelyä, mutta myös suhtautua uniin elämyksinä.

Seuraavissa erilaisia unikäsityksiä ja uniin suhtautumisia koskevissa tulkinnoissani kuvailen ensin unikäsitystä ja sen jälkeen reflektoin syntyneitä ajatuk-siani vertaillen niitä toisiinsa, aikaisempiin unikäsitysten tulkintoihin ja liitän pohdintojani laajempiin konteksteihin.

5.2.1 Unet kokemusten käsittelynä

Uniin vaikuttavat päivällä koetut asiat ja tapahtumat. (N65/C2014.)

Tutkimusaineistossani unet ymmärretään psykofyysisenä ilmiönä ja erityisesti menneiden kokemusten käsittelynä. Ajatus kokemusten käsittelystä ulottuu sekä ihmisen psykologiseen että fysiologiseen puoleen, joiden molempien kautta työtetään ihmisen kokemia asioita. Näitä ulottuvuuksia voi olla joskus vaikea erottaa toisistaan, mistä syystä unien luonnehtiminen psykofyysiseksi ilmiöksi on perusteltua. Se ei kuitenkaan vastaa kokonaan käsitystä siitä, mitä kokemusten käsittelyllä lopulta tarkoitetaan. Näkemykseen kokemusten käsittelystä sisältyy edellisen päivän tunteiden, tapahtumien, ajatusten ja tilanteiden käsittelyä yhtäältä aivojen kognitiivisena toimintana ja toisaalta inhimillisen unen ymmärtämisen tarpeen kautta. Sen lisäksi, että aivot tarvitsevat unia ja nukkumista saattaakseen toimintansa tasapainoon, ihmisen mieli haluaa myös joskus ymmärtää unien kautta menneitä kokemuksiaan. Unet siis syntyvät menneistä kokemuksista, mutta myös auttavat ihmistä käsittelemään näitä menneitä kokemuksia. Tällainen käsitys palautuu näkemykseen unista tarkoituksenmukaisena osana ihmistä itseään. Unilla on merkityksensä ihmisen psykofyysisen hyvinvoinnin kannalta.

Fysiologisella tasolla käsitettynä unet ovat "aivojen tapa käsitellä kokemuksia" tai "aivot järjestävät tapahtumia ja tunteita" (NM24/C2013; N60/C2014)). Unet ovat sitä, mitä aivot tuottavat (N64/B2014), mutta toisaalta unet tarjoavat aivoille myös tärkeää lepoaikaa (N62A/C2014). Unet toimivat kehon purkukehon ja höyrynpäästäjinä (N52/B2014), ja niiden avulla aivot järjestävät erilaiset valvetilan tapahtumat ja tunteet aivan uuteen järjestykseen (N24/C2013; N60/C2014; N62A/C2014). Tästä syystä niiden merkitysten pohtiminen voi joskus tuntua monimutkaiselta:

Uni kuitenkin sekoittaa todelliset lähtökohtansa, siksi ne voivat olla - mitä milloinkin. (N49/C2013.)

Psykologisella tasolla kokemusten käsittelyyn sisältyy tietoisuus siitä, että menneet tapahtumat saavat unien kautta prosessointiväylän, eli "mielen putsauksen" (N54/C2014). Ne voivat olla havaintoja, joita "päiväminuus tai valvetajunta ei pysty käsittelemään" (N46/A2013), tai sitten "alitajunta työstää kokemuksia tavalla, joka irtautuu tietoisesta, kognitiivisesta, rationaalisen ajattelun rajoista" (N48/C2014). Prosessointi rajoittuu tässä unikäsityksessä ihmisen kokemuksiin yksittäisiin asioihin ja kokemuksiin, jotka tulevat unien avulla käsiteltyä, kun taas kokonaisvaltaisemmassa näkemyksessä (ks. seuraava luku 5.2.2: *Unet elämän prosessointina*) unet nähdään elämään liittyvien suurempien teemojen käsittelynä:

Unet syntyvät kokemuksistamme ja ajatuksistamme. (N54/C2014.)

Mie ainakin päivän tapahtumia käyn unissa lävitte, sekä menneen että tulevan. Jos on vaikka joku aamun tapahtuma tai aikainen herätys, niin siitä näkee enemmän unia. (N37/A2017.)

Unissa esiintyvät tunteet ja tunteiden käsittely unien kautta ovat keskeisiä teemoja kokemusten käsittelyssä. Aineistossani esiintyy näkemyksiä, joiden mukaan unissa käsitellään erityisesti sen hetkisiä aktiivisia tunnekokemuksia:

Mutta ainakin itellä huomaa, että jos on vaikka joku stressi tai muuta, niin ainakin ne asiat monesti tulee sinne uneen, ja sitten niitä siellä ehkä käsittelee. (N29/A2017.)

Mut et siinä selkeesti aina on se käsittely ja ehkä jonkun ongelmallisen tilanteen, tai negatiivisen tilanteen käsittely. (N31/A2017.)

Onko siinäkin se, että ei oo mitään murehittavaa, ei nää uniakaan? (N37/A2017.)

Unet voi myös määritellä kuviin puetuiksi tunteiksi tai kuvallistetuiksi tunnekokemuksiksi (M69/B2014; N47/A2013). Tällöin unet heijastavat koettuja tunteita. Unet voidaan käsitellä myös tunnemuistoina eli muistoina menneisyydessä koetuista tunteista:

Mulle uni on tunnemuistoja. Siihen liittyy jotenkin sellaisia päivällä tavoittamattomia tuntemuksia, toisaalta sitte välillä ne samat on tavoitettavissa päiväsaikaan myös kun pystyy rauhoittumaan ja laskeutumaan syvemmälle - - - Tunnesisältöä se on. (M52/A2013.)

Tai menneisyyden tunnemuistoja - - - tai sit vaan muisto, tunnemuisto jostain tai kuva...(N46/A2013.)

Tämä tulkitsemani käsitys unista vastaa unien tutkimuksen tämänhetkistä hallitsevinta käsitystä unien reaktiivisesta (vastakohtana proaktiivisesta, eli ennakkoivasta) luonteesta. Tämä tarkoittaa sitä, että unien ajatellaan kytkeytyvän vahvasti unennäköjen omiin kokemuksiin⁷⁹. Yleisesti ottaen tässä unikäsityksessä painottuu sellainen näkemys unista, joka on osin välittynyt tieteellisten tutkimusten kautta. Siitä kertoo muun muassa käytettyjen termien, kuten esimerkiksi "psyyyke" tai "kognitiivinen ajattelu", käyttö. Tosin on muistettava, että tieteellinen tieto käsitteineen voi olla osaltaan jo arkipäiväistä kieltä. Unipuheen kautta välittyvä kieli, käsitteet ja sanoittaminen heijastavat joka tapauksessa aina omaa aikaansa. Esimerkiksi kognitiivisen psykologian näkemykset tiedon käsittelystä, muistin toiminnasta ja ajattelusta yleistyivät Suomessa vasta 1970-luvulla, joten Virtasen aineistossa siihen viittavia unikäsityksiä ei vielä juurikaan esiintynyt. Käsitys unista "lähimenneisyyden heijastumana" oli sen sijaan

⁷⁹ Freud oikoi teoksessaan *Unien tulkinta* (1899) mielestään väärää käsitystä unien sisällön tulkinnasta: "Entä mitä uni kertoo tulevasta? Siinä ei tietenkään ole mitään pohtimista. Parempi olisi kysyä: mitä uni meille opettaa menneisyydestä? (Freud, 1968, s. 517)." Freudin lausuma merkitsi samalla unien sisällön modernin, tieteellisen tutkimuksen ensimmäisen paradigman syntyä. Unien tieteellinen tutkimus on kuitenkin siirtynyt pois 1900-luvulla hallinneesta psykoanalyttisesta tutkimusparadigmasta, jossa keskeistä oli siirtää katse pois unien enteellisestä tulkintatavasta. Unien tutkimuksen suhde unien merkitysten ja tulkinnan ajallisuuteen ei kuitenkaan ole enää olennaisin tapa eritellä tutkimusten lähtökohtia, vaan lähestymistapojen haasteena on tänään enemmänkin eri tieteenalojen paradigmojen yhdisteleminen.

nähtävissä jo Kaivola-Bregenhøjn jaottelussa. Leea Virtasella käsitystä ei vielä sellaisenaan esiintynyt, joskaan se ei kuitenkaan ollut hänen aineistossaan aivan vieras ajatus. Käsitys siitä, että unet olisivat menneiden kokemusten käsittelyä, tuli Virtasen mukaan esille pääasiassa nuorten vastaajien kuvauksissa ja muutoin psykologiset viittaukset liittyivät muun muassa freudilaiseen unentulkintaan, psykoanalyttisiin teorioihin ja lapsuuden kokemusten vaikutuksiin unien sisältöön (Virtanen, 1980, s. 59).

5.2.2 Unet elämän prosessointina

Varmaan kaikki unet jossain määrin kertoo siitä, missä minä olen tällä hetkellä, mikä on tilanne elämässä. (N62A/A2013.)

Kokemusten käsittelyä hieman laajemmalle avautuva unikäsitys viittaa siihen, että unien kautta ei prosessoida ainoastaan menneitä kokemuksia tai senhetkisiä tapahtumia, vaan unien avulla voi pohtia elämää kokonaisuudessaan. Tämän unikäsityksen olisi voinut myös korvata ilmaisulla "kokonaisvaltainen unikäsitys". Osaltaan unet ja niiden pohjalta syntyvä merkityksellinen pohdinta ovat sellaista prosessointia, joka kohdistuu esimerkiksi pidempikestoisiin teemoihin unennäkijän elämässä tai ihmiselämään ylipäätään. Kokonaisvaltainen unikäsitys sisältää erilaisia näkemyksiä unien tehtävästä ja roolista ihmisen elämässä, jotka liittyvät esimerkiksi eheytymiseen, oppimiseen, parantumiseen ja omana itsenä olemiseen. Itse unet voivat olla esimerkiksi "ikäikaista olemassaolossa verkottuvaa tapahtumista" (N62B/C2014), joka kuroo mielen yhteen kaikkeen "olevaiseen ja meitä ympäröivään todellisuuteen" (N53/C2014). Unet koskettavat yksilön identiteettiä ja ihmistä kokonaisuutena, mutta myös kehollisena olentona:

Ajattelen kanssa, että ei vain aivot, vaan koko kroppa on siinä kokonaisena, kehollisena. Niissä heijastuu tai tulee näkyviin myös jotain ruumiillisuudesta tai aisteista ja kaikesta. (N61/B2014.)

Unet ovat mielen, ruumiin ja sielun yhteistä puhetta, eli kuvia. (N64/C2014.)

Unet voidaan nähdä tosin aivan arkisenakin ilmiönä ja luontevana osana elämän ja maailman ymmärtämistä:

Se on jotain mikä jotenkin heijastaa asioita mitä mun elämäs on, usein sitä ihan arkista prosessointia. Se aineisto on kuitenkin merkityksellistä suhteessa mun elämään. (M59/A2013.)

Unet ei oo aina välttämättä kovin viisaita, useimmiten jonkinlaisia prosesseja jostain elämän tapahtumista ja asioista, suurista ja pienistä, joskus reflektoi jotain suurempaakin elämään liittyvää asiaa. (M67/B2014.)

Unien luonnetta kuvataan aineistoissani myös "sisäisenä viisautena", joka auttaa unennäkijää oivaltamaan valve-elämän ja unen välisiä yhteyksiä:

Mä löydän niitä samoja mielikuvia tai jotain sisäistä viisautta minkä äärelle uskaltautuu kattoo sitä, mitä musta kumpuaa. (M52/A2013.)

Mulle unet on sellasta vaikeesti käsiteltävää viisautta, joka on ihmisessä sisällä, mutta sen päiväminä ei jostain syystä ymmärrä sitä viisautta. (N47/B2014.)

Mäkin ajattelen että unet on viisautta. Syvää viisautta ja samalla vuoropuhelua ympäröivän maailman kanssa ja todellisuuden kanssa, minkä kanssa elän. (N61/B2014.)

Unet avaavat kipeää viisautta ja ymmärrystä, jota emme ehkä päivätajunalla tohdi, pysty ottamaan vastaan. (N64/C2014.)

Edellä olevat aineistoesimerkit voisi tulkita myös psykologisesta näkökulmasta, jonka mukaan unet tässä tapauksessa olisivat osa ihmisen psykologiaa. Niiden tarkoituksena on välittää näkijälleen tietoa asioista, joista unennäköijä ei valvेलämässä ole tietoinen. Tällainen unikäsitys vastaa lähinnä syvyyspsykologista tai psykodynaamista näkemystä unista, joka näkee ihmisen psyykessä alitajunnan tai tiedostamattoman kerroksen.

Samalla kun unet auttavat unennäköijää havaitsemaan asioita, ne myös tukevat ihmisen mieltä, ovat parantavia voimia ja ylläpitävät terveyttä (N46/C2014). Unien perimmäisenä tehtävänä voi nähdä ihmisen eheyttämisen, ja silloin unet auttavat häntä olemaan oma itsensä (N54/C2014). Haastateltava pohtii, olisiko "ihminen lainkaan ihminen", ellei unia olisi:

Jos ei ois unia, niin oisko ihminen ihminen? Vaik on ihmisiä, jotka sanoo ettei muista uniaan niin jotenkin tuntuu, et ihan niin kun meillä on tää kroppa niin kaikilla on ne unet, ihminen ei voi elää ilman unia, koska se on tärkeä väylä prosessoida sitä elämää. (N60/A2013.)

Kokonaisvaltaisessa unikäsityksessä unien nähdään tarjoavan mahdollisuuden oppia jotain itsestä tai kohdata erilaisia asioita, joiden kautta voi oppia jotain. Sitä voi kutsua myös sisäiseksi vuorovaikutukseksi:

Voisi - - - ajatella, että unessa oppii itseltä. (N48/C2014.)

Unet on sisäistä vuorovaikutusta. (N46/C2014.)

Sisäisen vuorovaikutuksen lisäksi unet ovat vuoropuhelua myös ympäröivän maailman ja todellisuuden kanssa (N61/B2014). Samalla unien kautta voidaan "tutkia omaa tai kulttuurista alitajuntaa ja emootioita" (N47/C2014). Uni tarjoaa ihmiselle tilan, jossa voi rauhassa prosessoida luovasti, leikkiä omalla elämällä, tunteilla ja kokemuksilla:

Unet ovat elämän luovaa prosessointia. (N60/A2013.)

Unet ovat luonnollista luovuutta. (N46/C2014.)

Haastateltavat vertaavat unien näkemistä myös leikkiin, jonka kyvyn aikuinen on saattanut menettää ja mikä unien kautta tulee taas mahdolliseksi. Leikki on tällöin luonnollinen osa itse unen olemusta ja funktiota:

Tietyllä tavalla siinä tulee tää aikuisella sitte, joka on menettänyt ikään kuin sen leikin maailman ja kyvyn leikkiä niin kuin lapset leikkii, niin tää uni on sellainen elementti missä niin kuin leikissä toteutuu lapsen mielikuviutus ja luovuus niin unessa me pystytään rauhassa prosessoimaan luovasti, leikkimään elämällä tunteilla ja kokemuksella ja laittamaan ne eri muottiin ja nähdä se niinku siinä kaikessa rikkaudessa, minkä itse kunkin elämä antaa sitä matskua. (N60/A2013.)

Jotenkin se, että se uni on ikään kuin semmonen mielen leikki, jossa kaikki on sallittua ja se palvelee jotain sinulle itsellesi. (N39/B2014.)

Tulkintani mukaan käsitys unista elämän prosessointina heijastaa kokonaisvaltaista ja henkilökohtaisella tasolla määrittyvää näkemystä unien ja unennäköjen välisestä suhteesta, jossa ajalla tai sen suunnalla ei ole niinkään merkitystä. Unien ei silloin ajatella niinkään kertovan menneistä kokemuksista saatikka ennustavan tulevaisuutta. Olennaista on, miten unennäköjä asettautuu suhteessa uneen siinä hetkessä ja merkityksellistä on se, kuinka hän käsitystään luonnehtii. Leikkimisen, oppimisen ja sisäisen vuorovaikutuksen kaltaisten käsitteiden käyttäminen kertoo laajemmasta tavasta käsittää uni kuin esimerkiksi käsitys unista kokemusten käsittelynä. Unien näkeminen ihmiseen luontaisesti kuuluvana osana kuvaa suhtautumista uneen ikään kuin omaehtoisena toimijana, joka voi olla ihmistä itseään viisaampi. Tällöin uni tietää, mikä on unennäköjälle kulloinkin parasta.

5.2.3 Unet määrittelemättöminä hetken elämyksinä

Unien käsittäminen elämyksinä painottaa unien sisällön käsittelyä kokemuksen ja elämyksen tasolla, jolloin sen sisällöistä ei välttämättä haeta enempää merkityksiä, vaan nautitaan esimerkiksi sen tarjoamista "hauskoista ja luovista kuvista" (N67/B2014). Unet voivat olla "nautintoja", jolloin nukkuminenkin on mielisaa kun odotettavissa voi olla jokin nautinnollinen uni (N56/A2013). Elämykselliset unet ovat "mielen leikkiä, jossa kaikki on sallittua" (N39/C2013) ja ne ovat "mielikuvamaailmaa kaikille aisteille" (M59/A2013).

Unet voi olla todellisia elämyksiä. (N56/A2013.)

Määrittelemällä unet elämyksiksi saattaa olla viittaus myös siihen, ettei tutkimukseen osallistunut haluakaan ottaa kantaa sen enempää siihen, mitä unet ovat tai miksi niitä nähdään. Tosin vaikka suhtautuisikin uneen elämyksinä, ei se sulje pois sitä, etteikö niihin voisi suhtautua myös vakavammin tai etteikö voisi samalla nähdä unien syntymekanismeissa vaikkapa biologista pohjaa. Kuten aikaisemmin otin esille, kyse on enemmänkin joustavasta suhtautumisesta sekä uneen että myös unen kerrontatilanteeseen.

Unien pitäminen elämyksinä voidaan tulkita läheiseksi viihteellisyyden teeman kanssa, joka aikaisempien tutkimusten mukaan on määritelty yhdeksi

unikäsitykseksi tai suhtautumistavaksi. Viitteellinen elementti unien kertomisessa on edelleen olemassa ja erityisesti se on arvossaan kodin ulkopuolella, kuten työpaikan kahvitauolla. Se, että kerromme unia viihdyttämistarkoituksessa, ei kuitenkaan välttämättä vielä kuvaa yksin unikäsitystämme, vaan erityisesti sitä, miten ja minkä takia kerromme unista sosiaalisissa tilanteissa.

Se, mitä uni lopulta mielestämme on, saattaa jäädä parhaiten metaforin selitettäväksi. Se, että kuvaa unikäsitystään vertauskuvien kautta, voi kertoa siitä, että näkijä ei halua sulkea omaa unikäsitystään esimerkiksi näkemällä unet aivojen tuottamana toimintana tai muuna selkeästi määriteltävänä merkityksenä. Metaforin kuvattu unikäsitys avaa useita tasoja ja merkityksiä samanaikaisesti, ja se kutsuu myös muita lähestymään unikäsitystään pohdiskellen:

Mulle ne on vähän niin kuin avaamattomia kirjeitä, jotka sisältävät tietoa. Musta tää avaamattoman kirjeen symboli on hyvä siinä, että vain mä itse voin sen avata, tai vain mun kuuluisi itse avata se, tai vain mä voin lopuksi tietää mitä se sisältää. (N46/A2013.)

Unien ihmisiä mahdollisesti yhdistävä luonne nousee esille metaforin kuvattujen unikäsitysten kautta. Tällaisia tutkimukseen osallistuneiden esille nostamia metaforia ovat esimerkiksi unien kuvaaminen kollektiivisena elokuvana ja "yhteisen alitajunnan kuohuina" (N47/C2014). Unia voidaan kuvata myös "ihmisyysyden yhteisenä tilana" (M69/B2014). Yksittäinen uni saattaa tarjota "symbolisen metaforisen kuvan jostain tärkeästä asiasta" (M59/A2013) ja vie aina joka tapauksessa "rajattomuuden äärelle" (M69/B2014).

5.2.4 Unet todellisuuden haastajana ja selittäjänä

Uskomusperinteen tunnistamien teemojen luonteva sijoittuminen aineistoni tulokintaan kertoo elävästä ja dynaamisesta uskomusperinteestä, jossa niin yksilön käsitykset todellisuudesta, hänen tunteensa, sosiaaliset suhteensa kuin yhteisön normit kohtaavat toisensa (Koski, 2011, s. 318). Unet voivat haastaa vallalla olevia todellisuuskäsityksiä, mutta samalla ne voivat ohjata rakentamaan käsityksiä todellisuudesta (Lohmann, 2019, s. 328). Unikäsityksessä voi elää toisaalta vahvaa uskoa siihen, ettei uniin kannata uskoa, mutta toisaalta olemme kiinnostuneita keskustelemaan omista unikokemuksistamme ja punnitsemaan, missä määrin kuitenkin uskomme uniin. Tämä uskomusperinteelle ominainen kahdensuuntaisuuden tunne näkyy silloin, kun uni avataan keskustelun kohteeksi ja esitetään erilaisia näkemyksiä unen totuusarvosta. Unien välillä uskomattomilta tuntuvat sisällöt on joskus helpompi selittää "vain uneksi", jos ei koeta tarvetta lähteä pohtimaan sen herättämiä todellisuuden olemukseen liittyviä asioita.

Uniin liittyvät erilaiset kokemukset saattavat joskus tuntua yhteen sovittamattomilta ympäröivän kulttuurin yleisen näkemyksen, uusimpien tutkimustulosten tai läheisten mielipiteiden kanssa. Tutkimukseen osallistuneet pohtivat näitä unikokemuksiin suunnattuja merkityksiä seuraavissa esimerkkilainauksissa. Toinen heistä näkee unien ilmiönä asettuvan lähtökohtaisesti toisarvoiseen asemaan suhteessa tietoon ja tieteellisyyteen. Toinen haastateltava taas on

ratkaissut mahdollisen kokemusten välisen ristiriidan suhtautumalla uneen sel-laisena kokemuksena, johon ei tarvitsekaan ottaa sen enempää kantaa:

Ja ehkä se on nykyään, kö niin paljon arvostetaan tavallaan tietoa ja tieteeseen perustuvaa tietoa, niin kaikki tämmöset uskomukset ja unet ja tunteet ja intuitio ja kaikki tämmönen, niin tuntuu, et ne on sitte vähän semmosta toisarvosta, että ei ehkä sitten tavallaan nosteta sinne samalle tasolle kuitenkaan. (N29/A2017.)

Mut silloin voi kysyä, onks se unta vai mitä se on, mut ei mun tarvii siihen vastata, ihan sama. Se on joku kokemus ja se on olemassa. (N43/A2013.)

Aineistossani esiintyy sekä unikäsitysten että unien kertomiseen liittyvien koke-musten kohdalla teemoja, jotka käsittävät suomalaisen uskomusperinteen tun-nistamia yliluonnollisina pidettyjä ilmiöitä. Tällaisia ovat muun muassa todelli-suuden luonteeseen, enneuniin, edesmenneiden läheisten kohtaamiseen unissa ja unien symbolitulkintaan liitetyt merkitykset. Aikaisemmat folkloristiset tutki-mukset ovat liittäneet nämä, yleensä supranormaaleiksi tai yliluonnollisina pide-tyt, merkitykset osaksi suomalaista kansanuskoa heijastavaa uskomusperinnettä. Tämä näkökulma auttaa ymmärtämään unikäsityksiä niiltä osin, jotka jäävät yleisenä pidetyn todellisuuskäsityksen ulkopuolelle. Tulkintani mukaan myös kokemuslaatuja koskeva teoretisointi voi auttaa ymmärtämään uniin ja unikäsi-tyksiin liittyvää puhetta ilman tarvetta kategorisoida kokemuksia ensisijaisesti yliluonnollisiksi. Erilaisista yliluonnolliseen ja sen tutkimiseen liittyvistä arvola-tauksista ollaan myös folkloristiikan tutkijoiden keskuudessa tietoisia (ks. suh-teesta yliluonnollisen kategoriaan luvusta 2.3.1: *Laadullinen sisällönanalyysi*).

Vaihtoehtoiset tavat tarkastella esimerkiksi enneuniksi kuvattuja kokemuk-sia ovat saattaneet aikaisemmissa tutkimuksissa olla näkyvissä tutkijan aavistuk-sena uuden käsityksen tai ajattelutavan esiin nousemisesta. Esimerkiksi Leea Vir-tasen tulkinnasta löytyy pieniä viittauksia siihen, että unien enteellinen tulkinta liittyisi "tulevaisuuden säätelyyn", "merkitystietoisuuden lisäämiseen" tai että tiedostamattomat havainnot jollain tavalla tulisivat enneunina esille. Virtanen piti mahdollisena myös sitä, että enneuni voidaan tulkita "alitajuisten toiveiden ja pelkojen pohjalta syntyneeksi kuvaksi". (Virtanen, 1980, s. 61; s. 67.) Enneunien lisäksi vainajien kanssa kommunikointiin unien välityksellä on aineistossani et-sitty uusia merkityksiä esimerkiksi tunnetason tarpeiden ja sukupolvien välisen jatkumon kautta. Tosin jo Virtasenkin tulkinnassa esiintyy ajatus vainajaunista "terapeuttisena voimana" (Virtanen, 1980, s. 60).

Aineistossani tästä uskomusperinteen tutkimuksen jatkumolle sijoittuvasta ulottuvuudesta on puhuttu enemmänkin rivien välissä, ja ne ilmenevät hieman eri tavoin kuin esimerkiksi käsitys unista "kokemusten käsittelynä", jossa käsitys unista määritellään suorasanaisemmin. Tästä syystä en ole eritellyt näitä merki-tyksiä omaksi unikäsitys-kategoriakseen esimerkiksi otsikolla: "Unet ovat enteitä tulevasta". Hyvän esimerkin monitulkintaisesta aineistostani antaa kyselyyn vas-taaja, joka kertoo nähneensä unia, jotka luokittelee "enteiksi" siltikään tarkemmin määrittelemättä, mitä enneunilla tarkoittaa, tai mitä ne hänelle merkitsevät:

Olen nähnyt "enneunia". (N60/C2017.)

Unikäsiytyksiä koskevalle puheelle ylipäättään on ominaista pohdiskelevuus, joka osoittaa, ettei suhde uskomiseen tai ei-uskomiseen liity ainoastaan erillisiin uskomuksiin tai edes uskomusperinteen tunnistamiin ylliluonnolliseksi tulkittuihin kokemuksiin. Reflektoiva tapa lähestyä unia on unikäsiytyksiin liittyvä ulottuvuus ja kokemuksen aikaansaama suhtautuminen. Esimerkin tästä tavasta uskoa antaa tutkimukseen osallistunut, joka määrittelee omaa suhdettaan enneuniin toteamalla:

No, mie ehkä kokisin jollaki tavalla uskovani... (N29/A2017.)

Vaikka unia ei luonnehdittaisikaan suoraan esimerkiksi tulevaisuuden enteiksi, ei se tarkoita sitä, etteikö enneunilla olisi enää sijaa suomalaisten unikäsiytyksissä. Enneunien tulkintaperinteen voi sanoa elävän unikäsiytysten osalta epärajaaisena ja tarkemmin kohdistamattomana ilmiönä unien kerronta- ja tulkintaperinteen sisällä. Myös Kaarina Kosken ja Pasi Engesin mukaan erilaiset uskomukset sijoittuvat yleensä jonnekin "uskon ja epäuskon välimaastoon", eikä yksilöllä ole niihin vakiintunutta kantaa (Koski & Enges, 2003, s. 90). Voi myös pohtia sitä, onko enneunista puhumiselle olemassa tänään samanlaista yhteisön tukemaa alustaa, kuin esimerkiksi 1970-luvulla oli, jolloin unien tulkitseminen enteiksi oli vielä suosittua ja todennäköisesti jossain määrin siksi myös uskottavaakin.

"Uniin uskomisen" saattaa ensimmäiseksi herättää mielikuvia varoittavista enneunista, dogmaattisesta ajattelusta ja herkkäuskoisuudesta. Tämän tyyppisestä asennoitumisesta on esimerkkejä aikaisempien tutkimusten aineistojen pohjalta tehdyissä tulkinnoissa. Niissä kuvataan, kuinka unennäkijä haluaa puuttua toisten elämään ja miten lapset kritisoivat unista alituisen enteitä etsivää äitiään: "Elleivät läheiset suostu elämään hänen unienteidensä mukaan, tapahtuu onnettomuuksia." (Virtanen, 1980, s. 63; Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 112). Esimerkin tällaisesta asennoitumisesta antaa myös omaan tutkimukseeni osallistuja, joka kokee, että hänen äitinsä tapaan lähestyä unia on ladattu aivan liikaa merkityksiä:

että unet antaa hänelle salattua tietoa meidän elämästä, et se niin ku merkityksellistä niitä unia, kerto ääneen ja latasi niihin sellaisia merkityksiä joita ei ollutkaan. (N43/A2013.)

Toisenlaisesta kokemuksesta taas kertoo kyselyyn vastaaja, jolle äidin kertomat enneunet ja niiden tulkinta yhdessä on ollut myönteinen kokemus:

Äitini on aina puhunut enteistä unissa ja myös kertonut minulle oudoimpia tai muuten merkitykselliseksi kokemiaan unia ja minä olen sitten myös kertonut uniani hänelle ja niitä on ihmetelty ja tulkittukin yhdessä. (N25/C2013.)

Todellisuuden luonne

Välillä tuntuu, että elämä on kokonaan unta. (N57/B2014.)

Siteeraamani haastateltava jatkaa, miten unen mysteeri ei ole hänelle enää vain yön juttua: "Kun laittaa silmät kiinni, siellä kulkee filminauha, unien filminauha, voi päästä ihan uneen jo päiväaikaan kiinni" (N57/B2014). Hän pohtii myös sitä, olisiko mielikuviutus ja "ilottelu" lopulta sama asia kuin uni. (N57/B2014.)

Kysymykset todellisuuden luonteesta nousevat esille erityisesti enneunien ja muiden yliluonnollisiksi tulkittujen kokemusten kohdalla. Toki todellisuudesta keskusteltaessa on ensin määriteltävä se, mitä todellisuudella tarkoitetaan, sillä se näyttäytyy kaikille viime kädessä erilaisena. Valve-elämän voi kokea myös tasa-arvoisena toisena todellisuutena unimaailman rinnalla. (Ks. myös Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 17.) Lapsuudessa tutkimukseen osallistuneet kuvaavat lapsuuden unien tapahtuneen rinnakkaistodellisuudessa, eli eräänlaisessa unimaailmassa, joka on valveen rinnalla oleva todellinen paikka. Aina uni ja valve ei kuitenkaan viittaa kahteen toisistaan erilliseen todellisuuteen, vaan ne ovat enemmänkin osia todellisuuden jatkumossa. Selkeän kahtiajaon sijaan voi puhua myös esimerkiksi luovuudesta, taiteesta tai mielikuviutuksesta. Unien voi nähdä sijoittuvan erilaisten "tietoisuuksien" välimaastoon:

Mulla on sellaisia unia, jossa mä tapaan mestareita, ne on hyvin merkittäviä ja kirkkaita tilanteita jotka on vähän niinku tässä juteltais, mutta ne tapahtuu unimaailmassa. (N43/A2013.)

Kyselyyn vastaaja taas kertoo, kuinka hänestä välillä tuntuu siltä, kuin unen tunnelma siirtyisi valve-elämään ja silloin tuntuu kun "kävelisi unia pitkin elämässä" (N62B/C2014). Suhdetta todellisuuteen määritellään aineistossani unen käsitteen kautta, ja sen avulla voidaan erottaa toisistaan valveen, unen, kuvitelman ja todellisuuden käsitteet. Unen ja valveen välistä eroa voi käyttää myös perustelemaan valve-elämän kokemuksia. Kirsi Hännisen tutkimus suomalaisten yliluonnollisista kokemuksista ja niiden kerronnasta pitää unia yhtenä tapana kehystää kokemuksia. Yliluonnolliset kokemukset tavataan usein selittää uneksi, hallusinaatioksi tai muuksi mielentilaksi. (Hänninen, 2009, s. 132; s. 165.)

Myös näitä erilaisia tiloja omissa kokemuksissa yhdistelemällä voidaan viestiä jotain tavasta ajatella todellisuudesta. Kun toinen kertoo, että hänen "elämänsä on kokonaan unta" (N57/B2014), kuuntelija saattaa heti ajatella näiden kahden tason eroja ja punnita, missä määrin tämä hänen itsensä kohdalla voisi olla totta. Unessa kaikki on mahdollista, kun taas valve-elämässä ei. Unikokemukset tietyllä tavalla valmistelevat ihmistä kohtaamaan todellisuuden olemukseen liittyviä asioita myös valvetodellisuudessa: Miten suhtaudun siihen, että kykenin unissani lentämään? Millä tavalla minulle on totta se, että kohtasin unessa edesmenneen äitini?

Uskomusperinteelle on ominaista epäröivät suhtautumistavat, eikä kyseessä ole yhtenäinen ja looginen uskomusten kokonaisuus (Koski & Enges, 2003, s. 89). Kyse on enemmänkin pyrkimyksestä yhtenäisyyteen eli uskomuksia reflektoidaan jatkuvasti toisia uskomuksia vastaan. Tässä mielessä unikäsitys liittyy läheisesti ihmisen maailmankuvaan, joka niin ikään pyrkii saattamaan erilaiset kokemukset ja käsitykset yhteen mielekkääksi kokonaisuudeksi (esim. DeWitt, 2004, s. 3). Tulkitsenkin unikäsityksen eräänlaisena hengittävänä tihentymänä ja

maailmankuvallemme rinnakkaisena järjestelmänä, joka sisältää samalla suhteen valvetodellisuuteen.

Vainajien vierailu unissa

Tulkintani mukaan käsitys vainajien vierailusta unissa on edelleen olemassa, ja niihin liittyvistä kokemuksista on myös aineistossani omakohtaisia kuvauksia. Aivan kuten enneunienkin kohdalla, niihin liittyvät käsitykset liittyvät usein omien vanhempien kertomuksiin ja lapsena kuultuihin tarinoihin unissa vierailleista vainajista. Vaikkei itse olisikaan vainajia unissa nähnyt, voi silti pohtia sen mahdollisuutta ja mitä sellainen itselle merkitsisi. Leea Virtasen aineistossa esiintyi vielä 1980-luvulla käsitys unista vainajien yhteydenottokanavana. Virtanen kutsuu tätä "suoraksi yhteydenotoksi" ja liittää käsityksen ylikuonnolliseen kokemukseen (Virtanen, 1980, s. 60). Tämän käsityksen mukaan ajatellaan, että edesmenneet vierailevat unien kautta läheistensä luona ja kokemus saattaa olla hyvinkin uskottava ja vahva. Käsitys edesmenneiden läheisten kohtaamisesta unissa voidaan kokea luonnollisena osana elämänkiertoa, kuten haastateltava osoittaa kertoessaan omasta unikäsityksestään:

Välillä on kysymys siitä, että se [uni] on ihan tapa viettää aikaa, käydä safkalla ja harrastaa seksiä semmosten ihmisten kanssa, jotka on kuolleita, tai ei ole enää olemassa sun elämässä. (N46/A2013.)

Ajatus siitä, että vainajat vierailisivat unissa ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että ajateltaisiin heidän konkreettisesti vierailevan unissa. Oman aineistoni puitteissa tulkitseen siten, että edesmenneiden näkeminen unessa voidaan liittää myös omiin tunteisiin ja niiden käsittelyn tarpeisiin. Esimerkin tästä antaa haastateltava:

Myös tunteet vaikuttaa, että jos on suru, iloinen, just vaikka joku on kuollut, läheinen, niin tulee sinä yönä, tai lähiaikoina tulee myös muitakin, jotka on kuollu. (N37/A2017.)

Myös Virtanen näkee "vainajaunet" olennaisena yksilölle, joka sai tulkinnoista terapeutista tukea, mutta liittää niihin merkityksiä myös perheen ja yhteisön kannalta (Virtanen, 1980, s. 60). Tutkimukseen osallistuneet kuvailevat kuinka edesmenneiden vanhempien näyttäytyminen omassa tai toisen unissa herättää heissä positiivisia tunteita:

Mä muistan, kun isä kuoli viisi vuotta sitten. Se oli ihmeellistä, että äiti sitten viimeisinä aikoina aina seurusteli isän kanssa unissa ja kertoi sit kyllä vanhana. He olivat eronneet ja olleet uusissa naimisissa, mutta isä tuli hänen uniinsa vähän ennen hänen kuolemaansa ja ne oli hyviä unia. Kaunis muisto. Se on ainoa mitä muistan, et äiti ois puhunut unista. (N61/B2014.)

Et se on aika jännä tällainen kuolemaan liittyvä kokemus, että ne tulee meitä unessa vielä tapaamaan. (N60/B2013.)

Sukupolvien välisen suhteen käsittelyä voi jatkaa unien avulla silloin, kun omat edesmenneet vanhemmat vierailevat unissa, mutta myös silloin kun ylipäättään uneksii heistä. Haastateltavat kuvailevat seuraavissa esimerkeissä, kuinka merkityksellistä omista edesmenneistä vanhemmista on nähdä unia:

Jaettua yhteistä on tullu kaveripiirissä, kun tässä iässä on jo vanhempia kuollu, niin et ootsä nähny sun isästä tai äidistä unta ja sit sitäkin peilataan et miksmä en ole nähny siitä unta, et miks vasta nyt mä näin siitä unta. (N60/B2013.)

Kun isä kuoli yllättäen niin - - - mä oon esimerkiksi viettäny hänen syntymäpäivät unessa, mitä ei koskaan vietetty oikeesti, se oli piste isäsuhteelle. Mä oon saanu viettää ne, mä muistan konkreettisesti ne syntymäpäivät, koska ne oli konkreettiset vaikka ne oli unessa. Mä joskus saatan ruveta sanoo jollekin ihmiselle, mä en oo kauheesti jakanut, mä meinaan ruveta sanoo niistä syntymäpäivistä mut ai niin mut ettehän te tiedä että ne oli koska ne ei oo oikeesti ollut, ne on ollut vaan mun historiassa ne on semmoset vahvat omat kokemukset. (N52/B2014.)

Pidän aineistoni osalta tärkeänä sitä, että vaikka en kysynyt yliluonnollisina pidetyistä kokemuksista erikseen, esiintyi aineistossani silti mainintoja niistä. Tulkitani mukaan tätä voidaan pitää yhtenä merkkinä siitä, että näkemykset yliluonnollisiksi tulkituista ilmiöistä elävät edelleen suomalaisten keskuudessa eri tasoisina uskomuksina, käsityksinä, pohdintoina ja muistoina - osaksi myös elävinä omakohtaisina kokemuksina.

Enneunet

Parikymppisenä mä näin kaks tarkkaa enneunta ja sen jälkeen mulla heti rakutti, että unissa on vieläkin enemmän jotakin. (M69/B2014.)

Sitaatissa haastateltava kertoo oman nykyisen unikäsityksensä taustoista ja siitä, kuinka hänen kokemansa enneunet johtivat kasvavaan kiinnostukseen unia kohtaan (M69/B2014). *Enneunilla* tarkoitetaan joko sitä, että unissa nähtyjen asioiden tulkitaan ennustavan tulevaa, eli esimerkiksi unissa esiintynyt symboli viittaa toteutuvaan asiaan tai unessa nähdyn tapahtuman ajatellaan käyvän toteen. Enneunesta on kyse myös silloin, kun näemme unen, johon emme silloin kiinnitä enempää huomiota, mutta koemme myöhemmin unen käyvän toteen. *Telepaattiset unet* taas tarkoittavat sellaisia unia, joissa unennäkijä kokee kommunikoidensa merkityksellisesti toisen ihmisen kanssa unen kautta tai jakaa saman unen toisen kanssa. Tutkimukseen osallistunut kuvaa tätä telepaattiseksi nimettyä ilmiötä "antenneilla", joita meillä hänen mukaansa saattaa olla ympäristöömme:

dementoitunu isä heräsi ahdistuneena tulipalouneen ja näki naapurissa semmosen tärkeän talon palamisen ja kun dementoitunut isä yritti vähillä sanoillaan [kertoa] mitä hänellä on ja sit me kuultiin, että se on palanu. Et kyl meillä antenneita on vähän tonne ympäristöön. (N62/A2013.)

Unien enteellisyyteen liittyvät käsitykset eivät esiinny aineistossani suoraan väitteenä omasta unikäsityksestä. Sen sijaan olen tulkinnut unien enteellisyyttä koskevaa puhetta ensinnäkin osana lapsuuden muistoja, mutta myös epävarmoina pohdintoina enneunien mahdollisuudesta sekä osana unien tulevaisuuteen suuntaavaa luonnetta. Enneunet käsitetään aineistoissani joko sellaisena unikokemuksena, jonka näkijä tulkitsee merkitsemään jotain mahdollisesti tulevaisuudessa tapahtuvaa asiaa, tai sitten unikokemusta voidaan luonnehtia vain tunteenomaisena muistona jostain enneuneen viittavasta kokemuksesta:

Sit se voi olla sellanen ohjaava uni, joskus selkeesti, kirkaasti joku enne, joka joskus tapahtuu. (N43/A2013.)

Enneuniin liittyvät käsitykset elävät aineistoni reunamilla ehdollisina, kysyvinä ja pohtivina huomioina, mistä voi vetää sen johtopäätöksen, että unennäkijällä ei ole selkeää kantaa siihen, mikä hänen kokemuksensa on ollut:

Enneunia en oo, en kyllä ole varmaan, en muista, että olisin nähnyt. Tai varmaan joskus on voinut olla semmonen fiilis, mutta nyt ei kyllä tuu mieleen että... (N31/A2017.)

Tutkimukseen osallistuneilla on olemassa käsitys enneunista, vaikkei niitä itse olisi kokenutkaan, tai ei olisi varma siitä, oliko heidän kokemuksensa varsinaisesti enneuni:

Tässä tieteellinen osuus. On kokemusta hieman muustakin, mutta eivät ehkä ole sitten unia? (N60/C2014.)

Mä oon aina ajatellu, et miks mä en näe enneunia, miks mulla ei ole sellasta kykyä, se on niinku hypänny yli se lahja. Mä koen sen lahjana, kun siitä ei oo kauheesti keskustelu. Äiti on joskus jakanut, et hän näkee joskus tällasia. (N47/B2014.)

Uskomusperinteen jatkumo näyttäytyy enneunien kohdalla yksittäisten unisymbolien tulkinnassa, mutta se voi elää myös monitasoisena, erilaisia asioita, ajatuksia ja tunteita yhdistelevinä oivalluksina:

Mun hyvä ystävä kertoi unen sudenkorennoista, miten ne oli värikkäitä ja hirveen hienoja ja sit hän oli vakavasti sairas ja mä olin ulkomailla. Mä tiesin, että hän oli vakavasti sairas. Olin yhdessä seminaarissa ja sit mä näin yllättäen siinä joen yllä sellaisia loistavia sudenkorentoja ja mä rupesin ajattelemaan, hän tuli mulle tosi intensiivisesti mieleen, ja mä ajattelin et "kuolikohan nyt joku?" et ihan vaan, ja sit mä soitin hänelle. Niin siinä oli sellainen, et hän oli aivan kuolla. Se oli aivan hiuskarvan varassa, ilmeisesti juuri sinä iltapäivänä. Se on...ei aina voi ymmärtää mitä tulee, mutta... se on jäänyt, se on vahva kokemus. (N61/B2014.)

Unien enteellisyyttä tarkastellaan aineistossani myös unien tulevaan suuntaavana luonteena. Kun kokemusten käsittelyyn liittyvä unikäsitys suuntautuu menneeseen aikaan ja siellä tapahtuneiden asioiden käsittelyyn, esiintyy sen ohella myös tulevaan aikaan suuntautuvia unikäsityksiä. Sen sijaan, että

tutkimukseen osallistuneet määrittelevät unikäsityksensä sisältävän käsityksen unista tulevaisuuden enteinä, viitataan tulevaan aikaan enemmänkin unien ohjaavan ja suuntaavan luonteen kautta. Unet heijastavat muun muassa näkijän tulevaisuuteen liittyviä toiveita ja unelmia, kuten tutkimukseeni osallistuneet seuraavissa esimerkeissä kuvailevat:

No mulle enneuni ehkä on semmosta enemmän niin ku haaveilua, unelmointia. Näkee jonku unen, mikä on tulevaisuudessa, mikä on ihana, niin sitte tavallaan semmonen haave tai unelma. Ehkä sitä vähän haluaa mennä sitä kohti ja tavoittelee sitä asiaa. (N37/A2017.)

Unilla kerätään tietoa, kehitellään oivalluksia, annetaan ohjeita, lohdutetaan, ennakoidaan tulevaa. (N64/C2014.)

Enneunen voi myös tulkita uudelleen liittämällä sen johonkin sellaiseen asiaan omassa elämässä, jota on tietämättään unessa jo prosessoinut. Esimerkin tästä antaa kyselyyn vastaaja, joka ajattelee jälkeinpäin "toteutuneista" enneunista, että ne ovat saattaneet olla sen hetkisen elämäntilanteen prosessointia:

Joskus olen nähnyt unta myös tilanteista tai tapahtumista, jotka ovat myöhemmin toteutuneet, kuten isäni kuolema. Tästä huolimatta en ajattele, että ne olisivat sinällään olleet mitään enneunia, vaan unessa käsittelin asiaa ja kun asia tapahtui niin tapahtuneessa koin yhtäläisyyksiä uneeni. (N53/C2014.)

Tulevaan suuntaava uni voi antaa näkijälleen ohjeita tai vihjeitä siitä, mitä hänen olisi hyvä nyt tehdä tai kuinka jokin asia todellisuudessa on. Uni voi antaa tietoa siitä, "mihin suuntaa sun pitää mennä tai miten joku asia oikeesti on" (N47/B2014) ja se voi liittyä siihen, "mitä itelle on tapahtunu, tai on tapahtumassa" (N24/A2017). Toisaalta järkeilemällä ja syitä etsimällä voi selittää itselleen, ettei uni ollutkaan enteellinen:

Mä ite en myöskään niinkään usko enneuniin, että on kans joku syy aina, perustelen itelle ainakin jollaki syyllä sen - - aina joku syy löytyy kyllä jostaki läheltä. (N37/A2017.)

Kun Virtasen mukaan 1970-luvun alussa monet ihmiset pitivät lähes kaikkia uniaan enteellisinä, voi aineistoni pohjalta todeta, että käsitys sellaisena on jäämässä pois suomalaisten unikäsityksistä. Siltikään ei tulisi missään tapauksessa ajatella, etteikö ihmisillä olisi enneuniin liittyviä kokemuksia tai niihin liittyviä pohdintoja. Enneunia koskevat käsitykset ja pohdinnat toimivat osoituksena tässäkin ajassa elävästä unien tulkintaperinteestä ja erilaisista tavoista lähestyä omia unikokemuksia.

Unien symbolitulkinta

Tarkastelen aineistoni puheessa esiintyviä mainintoja unien symbolitulkinnasta kahdella tasolla. Yhtäältä tulkitsen unien symbolitulkintaa osana yhteisöllistä ja kulttuurista unien tulkintaperinnettä ja toisaalta tulkitsen sitä osana henkilökohtaisia tulkintatapoja, jota Leea Virtanen kutsui *mielensisäisiksi perinteiksi*

(Virtanen, 1980, s. 65). Annikki Kaivola-Bregenhøj taas kutsuu näitä *henkilökohtaisiksi unisymboleiksi* (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 81–83). Käytännössä on vaikeaa sanoa, missä määrin henkilökohtaisina koetut symbolit kumpuavat nekin lopulta yhteisöstä. Kaivola-Bregenhøjn mukaan henkilökohtaisena koettu unisymboliikka on todennäköisimmin sekoitus omakohtaisia ja toisilta kuultuja selityksiä. Unikirjojen symboliikka periytyy joka tapauksessa tuhansien vuosien takaa. (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 83; s. 153.)

Yhteisöllisen tulkintaperinteen näkökulmasta katsottuna unien *symbolitulkinnalla* tarkoitetaan sitä, että unessa esiintyviä symboleja selitetään joko suullisen perinteen, unikirjojen tai muiden yhteisössä elävien alustojen, kuten unien tulkintaa käsittelevien nettisivustojen, selitysten avulla. Unien symbolitulkinnan lähtökohtana on siis yhteisöllinen tulkintaperinne. Yksi esimerkki tällaisesta kulttuurisen tulkintaperinteen tuntemasta symbolista on unessa esiintyvä käärme, josta tehdään yleensä negatiivisävytteisiä tulkintoja (ks. myös Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 157; s. 174). Käärme esiintyy myös omassa aineistossani tunnistettuna unisymbolina:

Käärme on jotenki kyllä aika ällöttävä, tai niin ku, että se liittyy sitte ehkä tosi semmoseen negatiiviseen uneen se käärme. (N40/A2017.)

Mullaki on ehkä se [käärme], kuolemiseen liittyy. (N31/A2017.)

Mä muistan vahvasti jossain siellä teini iän alussa sellaiset kauhukäärme unet, ne oli ihan toistuvia, joista mä heräsin ihan huutaen. (N52/B2014.)

Yksittäisten symbolien avulla ennustaminen alkoi hävitä Leea Virtasen mukaan Suomessa jo 1970-luvulla (Virtanen, 1980, s. 57). Samaan päätelmään on tullut myös Annikki Kaivola-Bregenhøj, jonka mukaan tietyt unisymbolit, kuten vainaja unessa sään enteenä, ovat menettäneet suosiotaan (Kaivola-Bregenhøj, 1988a, s. 122). 1970-luvulla oli kuitenkin vielä tavallista, että jokaisella suomalaisella oli lähipiirissään sellainen henkilö, joka oli erikoistunut unien selittämiseen ja niiden merkityksiin (Virtanen, 1974, s. 91). Virtasen kuvailu ei kenties enää kuulosta kovin ajankohtaiselta, mutta innokkaita unien selittäjiä löytyy tästäkin ajasta, kuten haastateltava kuvaa seuraavassa esimerkissä:

Entisessä työpaikassa oli tämmönen – – – jolla oli se unikirja siellä omassa työhuoneessaan ja heti ku joku, niin se kipitti hakemaan sen kirjan ja ”katotaanpa nyt mitä se tarkoittaa”, ja sitte siitä tulee, semmonen vähän jo minun mielestä rasite, että ehkä se ei aina kaipaa semmosta, että tarvii niin hirveästi tulkita sitä, että mitä tämä nyt todellisuudessa tarkoittaa. (N40/A2017.)

Vaikkei symbolitulkinta enää ole yhteisön näkökulmasta samanlaisessa arvossa, esiintyy aineistossani kuitenkin erilaisia esimerkkejä ja suhtautumistapoja symbolitulkintaan. Yksittäisten symbolien tulkintaan voidaan suhtautua epäröiden jo siitä syystä, että niiden koetaan selittävän unet liian yksinkertaistavasti:

Mie jotenki yhistän sen unien tulkinnan ja horoskoopit vähän niinku samaan. Niissä horoskoopeissa on myös se, että sitte jollakin tavalla haluaa selittää

asioita tai ymmärtää ihmisiä että: "Okei, sie oot nyt oinas, että aa, no siksi sie oot tommonen." Tai jotenki, että ehkä niissä on vähän samanlainen yhteys ja itsekin näihin kyllä on törmänny välillä... Kai se on vaan, että halutaan ymmärtää, ja se on ehkä semmonen helppo keino sitte. Joku tarjoaa sulle ne selitykset näin valmiiksi ja sitte sie voit poimia sieltä niitä palasia ite. (N29/A2017.)

Unien tulkintaperinne ei ole alkuaan ollut vain yksittäisen symbolin kuvailua muutamalla sanalla unikirjojen tapaan, vaan lähtökohtana tulkintatilanteissa on ollut yksityiskohtainen unikokemus. Näin ollen, vaikka unikirjan nimi viittaisikin "egyptiläiseen" perinteeseen, ei se todennäköisesti vastaa egyptiläistä unien tulkintaperinnettä sellaisena, mitä se vuosituhansia sitten on ollut. Unikirjojen selityksissä voidaankin havaita kerrostumia, joiden alkuperä on osin vanhassa kirjallisessa ja suullisessa unisymboliikassa, osin kansanuskon tuntemassa unisymboliikassa ja osin unikirjan kirjoittajan henkilökohtaisesti tuntemassa symboliikassa. (Kaivola-Bregenhøj, 1988a, s. 116–117.) Tuhansia vuosia vanha unikirja saattaa kuitenkin edelleen vakuuttaa tulkinnoillaan ja valmiit selitykset houkuttelevat lukijaa, kuten kyselyyn vastaaja kuvailee:

Teini-ikäisenä muistan kirjastojen unikirjojen olleen tärkeänä vaikuttimena unien viestimellisen ja enteellisen kokemisen legitimoijana. Kaverini kanssa ajattelimme tuolloin usein, että mitä vanhempia eli ikiaikaisempia lähteitä unien selityksiä listaavassa kirjassa on käytetty, sitä totuudenmukaisempia ja "legitiimimpiä" nuo selitykset ovat. (N25/C2013.)

Unientulkintaoppaan ikä onkin todettu yhdeksi ennustavien unikirjojen legitimoinnin tavaksi (Tuomola, 2003, s. 125). Lisäksi, mikäli samalle symbolille löytyy useampi samanlainen selitys eri kirjoista, tuntuu sen tulkinta entistä uskottavammalta (Kaivola-Bregenhøj, 1988a, s. 117). Vaikka tutkimukseen osallistuneet eivät välttämättä uskoisi unisymbolien tarkkoihin merkityksiin ja enteisiin, voi unikirjoista joskus saada myös apua, mikäli saa siitä selityksen vaikkapa ahdistavalle unelle (N24/A2017). Symbolirikkaan unen jälkeen voi myös tarkistaa esimerkiksi Google-haun avulla, mitä erilaisia merkityksiä symboleille annetaan:

Kyllä mulla silleen, että en ite niinkö usko ehkä niihin enneuniin välttämättä, mut sitte voi tämmösiä yleisiä selityksiä unille, vaikka just joku käärmejuttu tai sitte joku, että jos hammas murenee, niin joku kuolee tai jotain tämmösiä näitä unikirjoissa löytyy. Jos on vaikka nähny semmosen hammas murenee - unen, niin sitte pitää mennä tosiaan sinne Googleen, että kyllä tälle nyt on joku muukin selitys, kuin että joku vaikka kuolee tai jotain tämmösiä. Et ne on vähän semmosia ärsyttäviäki, ku on tämmösiä yleisiä unitulkintoja, että jotain liittyy johonki tiettyyn esiintymään unessa ja sitte se on jotenki aika ehdoton, vaikka jossain kirjassa, se unitulkinta, että tää merkitsee sitä, niin sitten jää itelle vähän semmonen inhottavaki olo siitä ja alkaa vähän oottaan, että no mitähän pahaa tässä nyt sattuu ja sitte on jotenki parin viikon päästä helpottunut, et no ei tässä oo käyny mittään. (N40/A2017.)

Unien tulkintaperinteessä kuolemaa on ollut tavallista ennustaa hyvin erilaisistakin unisymboleista. Klassinen esimerkki "hampaiden putoaminen unessa

ennustaa kuolemaa” on hyvä esimerkki "kuolu-unista", ja Kaivola-Bregenhøj niimeäkin sen arkkityyppiseksi ja jopa universaaliksi symboliksi. Hammasunen puuttuminen unikirjan luettelosta saattaa viitata siihen, ettei kyseinen unikirja liity lainkaan kansainvälisesti tunnettuun unien tulkintatraditioon. (Kaivola-Bregenhøj, 1988a, s. 117; s. 119–120.) Hampaan menetysuni esiintyy myös omassa aineistossani tunnettuna unisymbolina:

Kyllä mulla silleen että, että en ite niinkö usko ehkä niihin enneuniin välttämättä, mut sitte voi tämmösiä yleisiä selityksiä unille, vaikka just joku kääremejuttu tai sitte joku että jos hammas murenee, niin joku kuolee tai jotain tämmösiä näitä unikirjoissa löytyy. (N40/A2017.)

Itse kuoleman tai kuolleen henkilön näkeminen unessa ei unikirjojen mukaan aina viittaa itse kuolemaan, vaan enemmänkin uuteen alkuun (esim. Angel & Larjanko, 1983, s. 118). Tähän uskoo myös tutkimukseen osallistunut, jonka kuvaus antaa hyvän esimerkin eriaikaisten tulkintamallien sekoittumisesta ja niiden tulkinnoista:

jos näkee unessa, et joku kuolee, et se tarkoittaa jotaki uutta alkua tai jotaki tämmöstä, niin - - - sen oon aika vahvasti omaksunu niinkö itelleenki, että jos se kuolema tulee siinä unessa, niin sit: "okei, no se tarkoittaa sitä", että on vaan positiivinen ja näin - - - Oon aika hyvin omaksunu myös siihen omaan tapaan tulkita niitä unia. Ja sitä ehkä tyrkyttää myös muille, et jos joku muu kertoo, että "aa no tää kuoli mun unessa", niin "joo joo, no se tarkoittaa tätä, että...". Et sitä myös jotenki pitää vähän myös faktana, että kun sen on voinu yhdistää niihin omiin uniin ja sit se on aika vahvasti sisäistyny siihen joku tietty tulkinta. (N29/A2017.)

Vaikka yksittäisten unisymbolien selittäminen yhteisössä elävien merkitysten avulla ei enää tänään tarkoittaisikaan samaa kun ennen, ei yksittäisten symbolien tulkinta ole kadonnut. Niitä heijastetaan henkilökohtaisena pidettyihin selitysmalleihin tai ainakin punnitaan tarkasti valmiiden selitysten sopivuutta itselle ja arvioidaan erilaisia uskomuksia. Aikaisemmin suomalaiset sosiaalistuivat enemmän yhteisön ylläpitämään uskomusperinteeseen, kun taas tälle päivälle on luonteenomaista yksilöllinen valinnanvapaus (Enges & Hänninen, 2015, s. 9). Hyvän esimerkin tästä antaa haastateltava, jolle ei käy mikä tahansa unen selitys, vaan unen tulkinnan tulee olla tyydyttävä hänen itsensä kannalta:

Sitä haluais et sieltä sais semmosen niinkö itseä tyydyttävän vastauksen ja sit ku se ei oo semmonen, niin sitä tavallaan hylkää ne kaikki - - - mä en oo vielä koskaan löytäny sellasta tulkintaa mistään, että mihin mä oisin itte tyytyväinen. (N31/A2017.)

Yhteisön tulkintaperinteen tarjoaman näkökulman lisäksi tulkitsen aineistoani symbolitulkinnan osalta tukeutuen Leea Virtasen mielensisäisen perinteen käsitteeseen. Mielensisäinen perinne tarkoittaa omien unien tulkinnan vakiintumista, eli tietyt unessa esiintyvät asiat alkavat tarkoittaa unennäkijälle aina samaa asiaa. Unien tulkinta etenee henkilökohtaisiksi koettujen merkitysten avulla. (Virtanen,

1980, s. 65; 1974, s. 92.) Esimerkkilainauksessa haastateltava nimeää omaksi henkilökohtaiseksi unisymbolikseen koiran, johon hän liittää tiettyjä ominaisuuksia:

Koira jotenki siinä unessa aina on semmonen jotenki luotettava kaveri, tai semmonen turva, turvaa tuova ja positiivinen tai jotenkin tosi hyvä hahmo. (N40/A2017.)

Leea Virtanen piti käsitettä osin "absurdina", jolla hän on mahdollisesti tarkoittanut sitä, että perinne liitetään yleensä yksilön sijaan yhteisöön⁸⁰. Leea Virtasen lisäksi myös Annikki Kaivola-Bregenhøj tunnistaa aineistossaan tällaiset vakiintuneet tulkintamallit. Näitä symboleja saattaa kertyä omaksi "unisanakirjaksi" saakka. (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 81–82.) Omassa mielensisäisessä unisanakirjassa itselle merkitykselliset symbolit voivat olla listattuina samalla tavalla aivan kuin olisivat unikirjassakin:

kun mä olen kirjannut unia ylös, niin on tullut sellaiset määrätyt, kun tää ja tää, niin se käsittelee mun sitä ja niitä ongelmia. (N57/B2014.)

Se on semmoinen oma kysymys. (N52/B2014.)

Tietyt ja toistuvat asiat unessa jäävät mieleen ja ne tuntuvat jollain tapaa erityisen merkittäviltä. Itselle merkityksellinen uni ei aina määriy ainoastaan unen sisälöstä nousevien yksittäisten symbolien avulla, vaan kyse on myös teemoista, aiheista ja tapahtumista. Symbolitulkinnan avulla ei myöskään välttämättä haluta ennustaa asioita, vaan tulkinta suunnataan koskemaan omaa elämää laajemmin. Aineksia mielensisäiseen perinteeseen saadaan Virtasen mukaan yhteisön perinteestä, unikirjoista ja henkilökohtaisista havainnoista ja tunnoista (Virtanen, 1974, s. 92; 1980, s. 65). Unen näkijä saattaa joskus hakea tulkinnoilleen lisää tukea unikirjoista, mutta voi muuten kokea tulkitsevansa "oman pään mukaan" eli omalla tavallaan (N60/C2014):

En edes tulkitse koko unta, vaan sitä jotain "pysäytyskuvaa", joka minulle aina unessani annetaan. Haen eri unikirjoista selityksiä sille still-kuvan aiheelle, ja päädyn kirjojen tulkinnoista siihen vaihtoehtoon, joka parhaiten tukee jotain omaa arkipäivän asiaani, josta ajattelen uneni saaneen alkukipinän. (N49/B2014.)

Mielensisäisen perinteen kehittyminen on pitkä prosessi, joka saattaa kestää koko elämän ajan ja uudet merkitykset rakentuvat aina uusien kokemusten myötä. Keskeistä on se, että yksilö tulkitsee omia uniaan ja käyttää pääosin omaa, itse löytämäänsä symboliikkaa apuna tulkinnassa tai muuten oivaltaa asioita pohdiskelemalla. Kyse on siis vastakkaisesta ilmiöstä, kuin toisen tai oman unen

⁸⁰ Tradition käsite itsessään helposti mielletään johonkin yhteisesti jaettuun. Lauri Hongon mukaan yksilö- ja kollektiivitradiation välisiin eroihin ei ainakaan vielä 1960-luvulla kiinnitetty riittävästi huomiota ja hän kritisoi sellaisia tutkimuksia, joissa oletettiin lähtökohtaisesti, että uskomus olisi perustaltaan aina laajan yhteisön omaisuutta. Tällöin kulttuurin kuva muodostuu yhtenäisenä, mutta todellisuudessa kulttuurin uskomusperinne on moniäänisempi. Honko tähdensi, että on kyettävä tekemään ero yksilö- ja kollektiivitradiation välillä. (Honko, 1972, s. 93–94; s. 105.)

tulkinnasta kulttuurin tarjoamien symbolien tulkinnan avulla. Esimerkiksi 47-vuotiaalle naiselle *Tuulen viemää* -elokuvan punainen taivas mustine siluetteineen on hänelle toistuva uni, jonka tunnelma johdattaa hänet aina tiettyyn vaiheeseen omassa elämässään (N47/B2014). Hän myös jatkaa tunnistavansa unissaan tiettyjä seikkoja, jotka puhuttelevat:

Niinku tematiikka, että on rikkinäisiä rakennuksia, jotka sisältää hienoja esineitä - niille esineille tapahtuu jotain. Tai on rakennus, joka on korkea, jossa on rikkinäinen hissi, että niinku rikkinäisyys ja huonokuntoisuus ja sit kuitenkin siihen liittyy jotain sellasta uutta. (N47/B2014.)

Mielensisäisessä perinteessä tärkeäksi nousee oma suhtautuminen merkityksenantoon, jonka myöstä nähty uni ei olekaan enää ainoa asia, jota tulkitaan, vaan samalla tulkitaan omaa elämää laajemmin. Esimerkiksi tutkimukseen osallistunut on todennäköisesti ammentanut tietonsa siitä, että talo merkitsee "itseä" laajasta kulttuurisesta unentulkintaperinteestä, mutta sen lisäksi hän asettaa omia jatkokysymyksiä sille, mikä tietyssä symbolissa juuri hänelle merkitsee:

Ei mullakaan [ole tiettyjä symboliunia] omassa, mut joskus on tajunnut ja kyl kysäsen, et talo, kun se on "itse", tai auto kun sitä ajaa, et kuka ajaa? Kuka on kuljettaja? Tai tällasia oon havainnut. Ne saattaa usein olla, mut ei se sit, et oonks mä ite paikalla vai oonks mä katsoja autossa vai onkse iso ajoväline. Joskus on tämmösiä. (N52/B2014.)

Lapsuudenkodissa käynti on sellanen, et sitä täytyy aina kysyä. Et jos uni tuo jonkun tunnetilan esiin, vaik se ois tästä päivästä, et jos joku kohta tapahtuu lapsuudenkodissa, niin mä käyn kysymässä et "oliks tää tunnetila jo lapsena?" (N52/B2014.)

Tutkimuksen osallistuja kertoo vesiunilla olevan erityisen merkityksen hänelle ja aina nähdessään vesiunia, hän pohtii niitä erityisen huolellisesti (N54/C2014). Myös toinen haastateltava kertoo olevansa erityisen läsnä silloin, jos on unessaan ollut veden äärellä. Hän kokee, että uni antaa jonkinlaisen vihjeen siitä, mikä juuri sinä hetkenä elämässä on tärkeää ja mihin tulee kiinnittää huomiota. (N33/C2014.) Haastateltavat mainitsivat tällaisina henkilökohtaisina symboleina veteen liittyvien unien lisäksi erilaiset eläimet:

Mulla on toistuvia unisymboleja, esimerkiksi kalat ja kalastamiseen liittyvät jutut, joista mulle tulee sellanen tunne, että sisäisesti näen jonkun asian tapahtuvan tai muuttuvan, jonkun prosessin menevän eteenpäin. (M59/A2013.)⁸¹

Mä kerron kaikille, jos näen karhu-unen, se on ihan välttämättömyys kertoa kaikille mitä sit tapahtu. Siitä on tullu joku symboli mulle siitä karhusta. (N64/A2014.)⁸²

⁸¹ Esimerkkisitaatti on julkaistu aikaisemmin artikkelissani *Unien tulkinta ja jakaminen tutkimuksen kohteena*. (Ks. Heikkilä 2015, 274.)

⁸² Esimerkkisitaatti on julkaistu aikaisemmin artikkelissani *Unien tulkinta ja jakaminen tutkimuksen kohteena*. (Ks. Heikkilä 2015, 274.)

Sen lisäksi, että yksittäiset symbolit nousevat pohdinnan kohteeksi, voi unen tunnelma tai laatu kokonaisuutena antaa vihjeitä siitä, miten unen näkijän tulisi sitä tulkita. Esimerkiksi unien "kirkkaus" mainitaan tärkeänä tekijänä:

Mulla on se, et kirkkausaste unissa - et jollain tavalla unen aikana saattaa tulla sillain, et joku pistää vähän kirkkautta enemmän siis sillain että ei tuu niin ku miten mä nyt sanoisin et vaikka on niinku yöuni niin se vaan ne valot tulee siihen niin ku kohdistuu niin siitä mä tiedän että ahaa, et tää mun täytyy, et täs on nyt jotain. (N57/B2014.)

Mulla on sellaisia unia, jossa mä tapaan mestareita, ne on hyvin merkittäviä ja kirkkaita tilanteita jotka on vähän niinku tässä juteltais, mutta ne tapahtuu unimaailmassa. (N43/B2014.)

Unen tunnelman tai laadun lisäksi voidaan unen tulkita kuuluvan johonkin tiettyyn mielessämme ennalta määrättyyn luokkaan, kuten tyyppiin, luokkaan tasoon tai tietoisuuden tilaan. Unen luokittelu antaa viitekehyksen, jonka varassa tulkita unen sisältöä tarkemmin:

Mä itse katselen unia sillä tavalla, että riippuu siitä tietoisuuden tasosta, jolla se mun unimaailma liikkuu, että millainen merkitys sillä unella on. Se voi olla hyvin henkilökohtaisella tasolla, jolloin se voi jäsenellä jotain stressitilaa. Sit se voi olla sellainen ohjaava uni, joskus selkeästi ja kirkkaasti joku enne, joka joskus tapahtuu. Voi olla sellainen uni, jossa joku toinen tulee kertomaan mulle jotain mitä se ei päivällä saanut sanottua, tai voi olla sellainen uni, jossa voin kohdata jotain. (N43/A2013.)

Tämmöinen kolmitasoinen, eli ensin käytännön tasolla se on kuviin puettuja tunteita. Sitten ryhmän tasolla, eli ihmisten välisellä tasolla mä näen, että unet ovat ihmisyyden yhteinen tila, jossa parhaiten ihminen tunnistaa toisen kanssaihmiseeseen. Ja sitten sillä kolmannella tasolla, joka mulle on ehkä kaikkien tärkein, että unet on sen kaltainen - mä kutsun niitä madonrei'iksi - jossa ihminen pääsee unen avulla kaikkein lähimpään tajunnalliseen kosketukseen äärettömyyden ja rajattomuuden kokonaisuuden kanssa. (M69/B2014.)

Unet voidaan hahmottaa itselle merkityksellisinä *opasunina*, jotka ovat unia, joiden koetaan tarjoavan avaimia oman itsen ymmärtämiseen. Tällöin unen koetaan tuovan ratkaisuja johonkin henkilökohtaiseen ongelmaan. Uneen liittyy usein jokin eheyttävä oivallus, jonka kautta omaa elämää voi pohtia enemmän. (Gradistanac, 2015, s. 289–290.) Joillekin on muodostunut ihmissuhteen kaltaisia suhteita unissa oleviin henkilöihin, ja kutsuvat heitä unioppaiksi. Unioppaat ovat unissa olevia ja toistuvasti ilmestyviä henkilöitä, joiden unennäkijä kokee jotenkin auttavat häntä.

Tärkein vaikuttaja on ollut sellanen unihenkilö, yks oikeasti olemassa oleva henkilö - - - on käyny unissa kertomassa asioita. Sellanen nuoruuden ihmissuhde, joka aika traumaattisesti jäi syrjään, ettei normaalielämässä oltu tekemisissä, se on muodostunut mulle jonkinlaiseks unioppaaks. (N62/A2013.)

Olen nyt esitellyt tulkintani erilaisista unikäsityksistä ja unikäsitysten ulottuvuuksista. On kuitenkin muistettava, että vaikka asetun omilla tulkinnoillani suomalaisen folkloristisen unien tutkimuksen jatkumolle, jolloin tulkintojen pohjalta voisi vetää johtopäätöksiä suomalaisten unikäsityksistä 2010-luvulla, on parempi määritellä ne merkityksiksi, joita tutkimukseen osallistuneet ovat tutkimuksessani unikäsityksilleen antaneet ja joita tutkijana olen omalla ainutkertaisella tavallani analysoinut.

6 AINUTKERTAINEN UNIEN KERTOMISTILANNE

Painajaisia en välttämättä kerro, tai se riippuu siitä sosiaalisesta tilanteesta. (N62/B2013.)

Alun sitaatissa haastateltava antaa esimerkin siitä, kuinka rajaa omia unien kertomistilanteitaan. Samalla hän antaa ymmärtää, että sosiaalinen tilanne ratkaisee lopulta sen, mitä unia hän kertoo milloinkin. Jopa painajaiset voivat silloin tulla puheeksi, vaikkei niitä muuten välttämättä kertoisikaan toisille.

Esittelen seuraavissa luvuissa aineistoni unipuheen pohjalta tekemiäni tulkintoja koskien unien kertomistilanteita. Keskityn erityisesti kertomistilanteisiin liittyviin ennakko-odotuksiin, arviointeihin ja tavoitteisiin, sillä olen kiinnostunut siitä, mitä tapahtuu ennen unien kertomista ja millä tavoin unikäsitykset mahdollisesti vaikuttavat kertomistilanteisiin. Tekemäni rajaus liittyen valintaani tarkastella erityisesti kertomistilanteita edeltäviä seikkoja johtuu kahdesta asiasta, joista ensimmäinen koskee tutkimukseni suhdetta aikaisempaan folkloristiseen unien tutkimukseen. Olen asemoinut näkökulmani tietoisesti suomalaisen folkloristisen unien kerronnan tutkimuksen reuna-alueille, eli en tutkimusaiheeni kohdalla ole halunnut tutkia esimerkiksi unikertomuksia ja niiden tulkintoja, unien kerronnan rakennetta ja ilmaisukeinoja saatikka elämänkerrallista kerrontaa tai muistitietoa (Koski, 2007a, s. 3)⁸³. Sen sijaan lähestyn aineistoani unipuheena ja vertailen tulkintojani teoriaohjaavan analyysin avulla aikaisempaan tutkimukseen. Tällä en siis tarkoita sitä, etteikö aikaisempi folkloristinen tutkimus olisi lainkaan lähestynyt tutkimukseni teemoja ja etteivätkö unien kertomistilanteet ja niihin liitetyt merkitykset olisi kiinnostanut folkloristeja. Pysin itse tutkimuksellani valaisemaan hieman enemmän kertomistilanteissa piiloon jääviä asioita, jotka eivät välttämättä tule niinkään esille tai ääneen lausutuiksi itse kertomistilanteissa. Tulkintani löytävät siten niin unikäsitysten kuin kertomistilanteiden osalta kiinnittymiskohtia aikaisemman uskomusperinteen ja kerronnan tutkimuksen teemoista.

⁸³ Kaarina Koski hahmottelee artikkelissaan *Narratiivisuus uskomusperinteessä* (Koski, 2007a) folkloristisen kerronnan tutkimuksen painotusalueita.

Unien kertomisen tavoitteita analysoidessani peilaan tulkintojani Leea Virtasen 1980-luvulla analysoimiin unien kerronnan motiiveihin, joita hän käsittelee artikkelissaan *Unien kerronta nykypäivänä* (1980). Virtanen kutsui näitä kertomisen syitä omassa tutkimuksessaan "motiiveiksi" ja "unenkerronnan tehtäviksi" (Virtanen, 1980, s. 61). Oman analyysini yhteydessä puhun enemmänkin merkitysten pohjalta nousevista tavoitteista. Tavoite viittaa pyrkimysten kohteeseen, kun taas motiivilla halutaan valaista enemmänkin niitä tekijöitä, joiden avulla suuntaamme kohti tavoitteita. En siis pyri tulkinnoillani selittämään syitä unien kertomiselle tai edes kuvaamaan tyhjentävästi unien kertomistilanteiden taustalla olevia erilaisia vaikuttimia. Tulkintani mukaan unen kertomisen odotuksia ja tavoitteita tarkastelemalla voidaan kuitenkin tehdä tulkintoja myös niistä tekijöistä, miksi unia ei kerrota. Kokonaisuutena tulkitsen näitä ennen unien varsinaista kertomista tehtyjä arviointeja, odotuksia ja tavoitteita yhteisesti ennako-odotuksina, joita sekä kertojat että kuulijat liittävät unien kertomistilanteisiin.

Toinen syy rajaamiseen liittyy tutkimustehtävääni eli siihen, miten unien kerronta- ja tulkintaperinnettä vaalitaan ja välitetään seuraaville sukupolville. Folkloristinen kerronnan tutkimus luo tähänkin lähtökohtaan vahvat suuntaviivat, sillä Annikki Kaivola-Bregenhøjn mukaan kerrontatilanteen, kertojan ja kertomusten muodostama kokonaisuus liittyy perinteen välittymiseen (Kaivola-Bregenhøj, 1988b, s. 7). Tutkimuksessani lähestyn tätä kyseistä kokonaisuutta kertomistilanteena, jossa myös kuulijalla on oma tärkeä roolinsa. Tulkintani mukaan kuulija täydellistää elävän perinnön ketjun, sillä unien kerronta- ja tulkintaperinteen välittymisen luonne on dialoginen. Tarkennan tutkijan katsettani edelleen siihen, minkälaisia ennako-odotuksia unen kuulijalla on liittyen kertomistilanteisiin.

Aikaisempi suomalainen folkloristinen tutkimus on korostanut unien kertomisen tilannekohtaisuutta. Leea Virtanen esimerkiksi toteaa, että unien odotettu vastaanotto vaikuttaa siihen, miten muotoilemme unikertomuksen. Unia ei siis kerrota aina sellaisena, minkälaisena unen näkijä unensa muistaa, vaan hän saattaa muokata sen juuri kyseessä olevaan tilanteeseen sopivaksi. Unesta voi sitten jättää joitain osia pois tai jäsentää sen kokonaisuutena tuttuun unikertomuskaavaan. (Virtanen, 1980, s. 66.) Omassa aineistossani kyselyyn vastaaja esimerkiksi kuvailee tilannetta, jossa hän unta kertoessaan jättää haluamansa kohdat pois ja toteaa sen sijaan: "sitten tapahtui jotain, jota en muista" (N49/C2013). Myös Annikki Kaivola-Bregenhøj havaitsee unien kertomiseen liittyvän erilaisia kulttuuri- ja tilannekohtaisia sääntöjä. Tunnelmat kertomistilanteissa voivat olla viihdyttäviä, mutta myös pohtivia ja selityksiä hakevia. Lisäksi ihmisiä yhdistävät yhteiskunnalliset tilanteet, kuten suuronnettomuudet tai muut katastrofit, voivat herkistää kertomaan unistaan tavallista enemmän toisille (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 11; 39; s. 43; s. 54).

Tulkintani mukaan ainutkertaisen unen sisällön lisäksi kerrontatilanteeseen vaikuttaa paikka, jossa uni kerrotaan, sekä paikalla olevat henkilöt. Virallinen konteksti on yksi esimerkki tilanteesta, jossa unia ei kerrota. Seuraavat aineistoesimerkit osoittavat sen, että unien kertomistilanteet vaihtelevat ja

tilanteisiin liittyy tiettyjä ehtoja ja ennakkoarviointeja eri määrin. Unien kertomistilanteet kaikkinen tekijöineen ohjaavat siis unien kertomista:

Hauskat sattumukset voi kertoa vaikka töissä. (N52/C2014.)

Joitakin hyvin intiimejä unia ei helposti jaa...mutta niitäkin tulee puhuttua esim. hyvän ystävän tai puolison kanssa. (N62B/C2014.)

Varmasti kuitenkin hyvin henkilökohtaisia teemoja sisältäviä unia en kertoisi. (N25/C2013.)

En jakaisi unia virallisessa kontekstissa ventovieraiden kanssa. (N47/C2014.)

Usein nämä eri tekijät myös kietoutuvat yhteen arvioinneissa, kuten esimerkiksi "työpaikan kahvihuone", jossa yhdistyvät niin henkilöt, paikka kuin sopiva unen sisältökin.

Tarkastelen seuraavaksi unien kertomistilannetta kuulijan näkökulmasta. Kertomistilanteiden havainnointi on aikaisemmassa unien folkloristisessa tutkimuksessa keskittynyt pitkälti kertojaan siitäkin huolimatta, että kuulijan merkitys "perinteen sosiaalisena kaikupohjana" on Leea Virtasen mukaan huomioitu (Virtanen, 1980, s. 65). Tutkimusotteeni mukaisesti havainnoin unien kertomistilannetta dialogisena prosessina, jossa sekä kertojalla että kuulijalla on oma tärkeä roolinsa. Kuulijan näkökulman jälkeen siirryn unien kertojan tekemisiin tilannearviointeihin sekä kertojan odotuksiin ja tavoitteisiin kertomistilanteessa.

6.1 Unen kuulijan odotuksia

Ihmiset kuuntelevat unta eri tavoin ja kuulijan odotukset kertomistilanteissa vaihtelevat niin kuulijoiden välillä kuin kuulijan itsensäkin kohdalla. Odotukset voivat olla tilannekohtaisia tai ne voivat heijastaa pysyvämpää suhtautumista uneen. Yhdelle unien kuunteleminen ei tunnu luontevalta, kun taas toinen heittäytyy mielellään kuuntelemaan unia. Leea Virtanen totesi oman 1980-luvulla kerätyn aineistonsa perusteella, että unen kuulija voi reagoida uneen esimerkiksi pilailemalla sen kustannuksella, kuitata sen hiljaa myönnellen tai lyhyin kommentein (Virtanen, 1980, s. 58). Kuulija voi suhtautua myös keskittyneemmin kuulijan rooliinsa ja tämä voi heijastaa kuulijan omaa suhtautumista uniin ja niiden kertomiseen. Jos itse pitää unia merkittävänä, ei kerrottua unta ei vain sivuuteta olankohautuksella, vaan unen kuuntelemiseen on keskityttävä, kuten tutkimukseen osallistuneet kuvailevat:

Mulle tulee vastuu mieleen ja vastuu ja luottamus. Jos joku näin kysyy, niin suhtaudun siihen hyvin vastuullisesti. (N39/A2014.)

Kyllä se on aina pysähtymisen kohta, koska ainakin itse koen unet hyvin merkittäviksi. Siitä tulee sellainen, se niin kuin vaatii pysähtymään tai siihen on pakko keskittyä, sitä ei voi silleen vaan sivuuttaa. (M54/A2014.)

Se, miten itse suhtautuu uniin voi vaikuttaa siihen miten kuuntelee unia, mutta omaa suhtautumista voi tilannekohtaisesti myös muuttaa. Esimerkiksi unen sisältö voi herättää kuulijan kiinnostusta eri tavoin. Mikäli kerrottu uni ei kytkeydy osaksi kuulijan kokemusmaailmaa, suhtautuu esimerkiksi siteeraamaani haastateltava toisen kertomaan uneen "viihteenä". Toisaalta, jos kuultu uni liittyy jotenkin kuulijan elämään tai omiin uniin, saattaa unen kuunteleminen herättää kuulijassa omia tunteita:

Aina se toisen kertoma uni on itselle enemmän semmosta niinkö kahvipöytäkeskustelussaki, semmosta viihdettä, koska se ei välttämättä linkity siihen omaan kokemukseen. (N40/A2017.)

Koen voimakkaita tunteita, jos kerrottu uni liittyy elämäni ja omiin uniini. (N47/C2014.)

Kuulija voi kiinnittää huomionsa unessa erilaisiin asioihin, eikä yksinomaan uneen kertomuksena. Huomioiduksi voivat esimerkiksi tulla unen tapahtumat, siinä olevat henkilöt, juoni ja tapahtumajärjestys, unen alkaminen ja päättyminen, ympäristö, äänet sekä symbolit (N53/C2014; N47/C2014). Symbolien löytäminen toisen unesta voi olla palkitsevaa ja silloin unen kuulija voi tuoda esille omaa tietouttaan tunnetuimmista symboleista. Tällaisia tunnettuja symboleja voivat olla esimerkiksi vesi, talo tai huone (N48/C2014). Mikäli kertoja haluaa niitä kuulla, voi tutkimukseen osallistunut kertoa omia havaintojaan:

Teen siitä havaintoja ja huomioita. Kerron ne unennäkijälle, jos hän on niistä kiinnostunut. Jätän joskus kertomattakin asioita, jos ajattelen, että unennäkijä ei ymmärrä minua. Koen monenlaisia tunteita toisten unista ja kertojan tunteet tarttuvat minuun kuunnellessani. (N54B/C2014.)

Omia huomioitaan ei kuitenkaan aina haluta sanoa ääneen unen kertojalle. Aina-kin omaa kommentointia harkitaan tarkkaan, kuten haastateltavat kuvailevat seuraavassa esimerkissä:

Jos joku tulee ihan vakavissaan siis kertomaan tai avautumaan, että haluaa kertoa jostaki tämmösestä, niin jos jollaki tavalla sitten ottaa kantaa, niin kyllä mä otan silleen hyvin varovasti ja koetan muotoilla sitä et: "Voisitko ajatella, että se tarkoittaisi jotakin tämän suuntasta?" (N31/A2017.)

Kyllä ja yritän antaa tulkintaakin, mutta itse on paras tulkki omille unilleen koska oman päänsä tuntee parhaiten. (N60/C2014.)

Unen sisältämien tapahtumien tai symbolien tulkinnan sijaan tutkimukseen osallistuneet pohtivat unia kuunnellessaan myös sitä, mitä uni ehkä saattaisi kertoa unen kertojasta:

Peilaan toisten unia siihen, mitä tiedän heistä ihmisinä ja heidän elämäntilanteisiinsa. Usein mietin näitä mielessäni, kun kertoja kuvailee untaan. (N33/C2014.)

Mietin, liittyisikö se hänen elämäntilanteeseensa tai ajankohtaisiin kysymyksiin. (N48/C2014.)

Usein ne [unet] voivat avartaa näkemystä ihmisistä, huomaan jokaisen erilaisuuden, jokaisen oman polun merkityksen. (N53/C2014.)

Haastateltava kuvailee, kuinka isän kertomat unet ovat avanneet hänelle tien isän sisäiseen maailmaan:

Tutustuin isään vähän eri tavalla, kun hän kertoi niitä uniaan tai hänen sisäiseen maailmaan, se aukesi mulle. Koin sen tosi hyvänä, mut välillä ne unet oli tosi surullisia, et semmoinen suru ehkä sitten. (N39/B2014.)

Kuulluilla unilla voi olla merkitystä sen suhteen, minkälaisia tulkintoja kuulija tekee unen kertojasta ihmisenä. Tämä näkemys sopii yhteen sen unien kertojan näkökulman kanssa, ettei omia uniaan haluta kertoa missä tahansa tai kenelle tahansa. Unien tulkitsijaksi voi joskus joutua myös toisen pyynnöstä, vaikka ei itse sitä haluaisi. Tutkimukseen osallistuja esimerkiksi pohtii, miksi hänen ystävänsä pyytää tätä selittämään näkemiään unia. Hän epäilee sen johtuvan siitä, että hän oli usein kertonut ystävälleen omia uniaan ja selittänyt niitä ilmeisen vakuuttavasti. (N49/C2013.)

Unen kuulija voi joskus tulkita unen välittämättä unennäköjen omista tulkinnoista tai hienovaraisista merkeistä olla tulkitsematta unta liian tarkasti. Paha mieli voi olla molemmiin puoleista, jos epäonnistuu toisen unen tulkinnassa tai jos kertoo unen, jonka toinen ymmärtää väärin tai jopa järkyttyy siitä (M32/C2013). Palaan tähän kertomistilanteiden epäonnistumiseen tarkemmin myös unen kertojan odotuksia käsittelevässä luvussa 6.3.1: *Odotukset kuulijaa kohtaan*.

Sen lisäksi, että unen kuulija pohtii kuultua unta, voi uni nostaa kuulijalle mieleen asioita, jotka liittyvät kuulijan sen hetkiseen elämään, kuten esimerkiksi ajankäyttöön, työhön tai eri rooleihin. Tällöin myös omia juttujaan voi käsitellä toisen unen kautta. (N47/C2014; N54/C2014; N64/C2014.) Jos on sattunut olemaan mukana kertojan unessa, voi omaa rooliaan ja toimintaansa toisen unessa pohtia enemmänkin ja samalla miettiä, liittyykö se jotenkin valve-elämään ja suhteeseen unen näkijään (N32/C2014). Eräs vastaaja kutsuu toisen unia "unipankiksi", jonka avulla kartuttaa omaa tietoutta unista ja peilata omia uniaan (N47/C2014).

Kuultu uni saattaa myös kannustaa kertomaan omia uniaan. Joskus kuulija voi hahmottaa kuullun unen tietyn tyyppiseksi ja kertoa takaisin saman tyyppisen unen, kuten kyselyyn vastaaja kuvailee:

Jos joku joukosta kertoo tietyn tyyppisestä unesta, kuten takaa-ajo, saatan kertoa saman teemaisen uneni. Tai joku kertoo eriskummallisen unen, saatan kompata kertomalla myös absurdista unesta. (N46/C2014.)

Toisen kertomat unet voivat jäädä mieleen pitkäksi aikaa. Erityisen hyvin kuultu uni jää mieleen erityisesti silloin, kun kuulija kokee sen itselleen merkitykselliseksi. Parhaiten mieleen jäävät ne unet, jotka koskettavat kuulijan omaa

elämää. Ne myös herättävät usein kuulijassa tunteita. Eräät vastaajista kutsuivat tätä "resonoinniksi", ja silloin kuulija voi samastua uneen. (N46/C2014; N53/C2014; N64/C2014.) Samastuminen tai eläytyminen uneen auttaa pitämään unen mielessä pidempään, ja joskus toisen unet muistetaan paremmin kuin omat unet (N33/C2014; N67/B2014). Myös se, jos unen on kuvitellut mielessään "sielun silmillä" sitä kuunnellessaan, jää se paremmin mieleen (N62B/C2014; N32/C2014). Haastateltava kuvailee sitä, miten "unen kuvat jäävät elämään":

Tää voi olla esimerkkinä siitä, miten toisen ihmisen unet voi jäädä mieleen useiden vuosien ajan. Kun mä katsoin eilis-iltana kun mä kävelin, ja katsoin tuota valtavaa kuusta, niin mä muistin X:n unen jossa mainitsi tän kuusen. Nää jää elämään nää kuvat. (N57/B2015.)

Uni ei välttämättä jää mieleen sellaisena, kuin se on kerrottu, vaan unen kuulijalle voi jäädä mieleen unesta enemmänkin sen tunnelmia, olemuksen tapa ja yksittäisiä visuaalisia kuvia, kuin koko unikertomus tarinamuodossaan (N61/B2014). Tarina ei siis näytä olevan tärkein unesta mieleen jäävä asia unen kuulijalle, kuten haastateltava seuraavassa esimerkissä kuvailee:

Joskus unesta jää semmoinen jälki, se ei oikein liity mihinkään aistiin niin kuin voisi sanoa, että jälkikuva, jälkimaku, - haju tai - ääni vaan niinku jotain, että ei muista mitään, mitä siinä on tapahtunut, jää vain se jälki. (N57/B2015.)

Unen tunnelman välittymisen myötä käy ilmi, onko kyse ollut vaikkapa pelottavasta tai hauskaasta unesta. Jos toinen kertoo nähneensä kamalaa unta, voi unen tunnelmat siirtyä myös kuulijaan aivan kuten kuulleessaan minkä tahansa arkipäivän tapahtuman (N52/C2014.)

6.2 Kertojan tilannearvioita

6.2.1 Unien sisältö

Eri sisältöisiä unia kertoo eri tilanteissa. (N48/C2014.)

Alun esimerkkisitaatissa kyselyyn vastaaja kiteyttää näkemyksen siitä, että unen näkijä valitsee tilannekohtaisesti ne unet, jotka sopivat kerrottavaksi ja mitkä taas eivät. Kaikkia unia ei välttämättä haluta kertoa toisille, vaikka näkijä kokisikin niissä kiinnostavia merkityksiä. Tutkimukseen osallistunut pohtii jopa sitä, onko unista puhuminen ylipäättään asia, jota tulisi harkita tarkkaan. Haastateltavan mielestä unista ei tulisi puhua ainakaan liikaa, jottei kuulijoissa heräisi ei-toivotuja mielikuvia unien kertojasta:

Jos liikaa puhuu niistä unista, niin sitten toiset alkaa, että: "No se on nyt ihan höyrähtäny!" - - - aletaan arvioimaan, että onko se nyt ihan normaalia että se koko ajan puhuu näistä ja saa jonku vähän semmosen erikoisen henkilön leiman. Tai jonkun vähän semmosen hörhömäisen tai jotain tämmösiä mielikuviahan siihen sitte helposti aletaan liittämään, jos niinku menee jotenki toisten

mielestä yli se juttu tai puhuu koko ajan. Tai sitte on liian innokas tulkitsemaan kaikkia, mitä toiset puhuu. (N40/A2017.)

Tulkintani mukaan unennäkijä arvioi sitä, minkälainen uni sopii kerrottavaksi ja onko uni sisällöltään tilanteeseen sopiva. Haastateltava esimerkiksi kuvailee sitä, kuinka kotona hän pohtii avoimesti työkavereista nähtyjä unia, mutta työpaikalla ei unesta kuitenkaan voi yhtä vapaasti puhua, ainakaan arvioimatta tarkasti unen sisältöä:

Kyllähän se kotona on henkilökohtasempaa, jos miehelle kertoo, ku mies niinku tietää ne kaikki henkilöt, jotka siinä unessa esiintyy. Ja sitten taas jos töissä kertoo, niin sitten ne voi olla ne, osa niistä henkilöistä mitä siinä unessa on vaikka esiintyny, niille työkavereille outojaki. - - - kotona ehkä tulee tämänönen henkilökohtasempi ja muu - - - ehkä sitä on jotenkin kohteliaampi siellä töissä että, mitä sitten kertoo, kertoo niistä unista. (N40/A2017.)

Unen sopivuutta arvioidaan henkilökohtaisen merkitystason lisäksi tutkimukseen osallistuneen nimeämän "sosiaalisen koodiston" avulla, joka hänen mukaansa auttaa rajaamaan sen, mikä uni on kerrottavissa ja mikä ei (M59/B2013). Leea Virtasen mukaan on kuitenkin olemassa unia, jotka soveltuvat kaikkien korville ja niitä voi kertoa miltei missä tahansa. Tällaisia "jokapaikan" unia ovat muun muassa voimakassisältöiset, erityisen hassunkuriset, enteelliset ja tiettyyn tapaukseen tai henkilöön liittyvät unet. (Virtanen, 1980, s. 56.) Omassa aineistossani ei näitä kaikille sopivia unia kuvailtu, mutta sen sijaan rajattiin sellaisia unia, joita ei kerrota toisille. Unet, jotka eivät sovi käsitykseen jokapaikan unista, ovat aineistossani esimerkiksi seksuaalisuutta käsittelevät unet, jotka jätetään mieluiten kertomatta tai ainakin tarkoin harkitaan, mitä sellaisesta unesta kertoo ja kenelle (N46/B2013; N60/B2013; N62A/C2014; N53/C2014; N49/C2013). Vaikka seksuaalisen unen haluaisikin jakaa, on siinä oma erityinen latauksensa. Silloin kertojaa voi nimenomaan kiinnostaa enemmänkin kuulijan reaktio erikoiseen uneen:

Olen myös kertonut erityisen väkivaltaisista tai graafisista tai oudosti seksuaalisista unista, samasta syystä - toisen tulkinnat ja reaktiot ovat kiinnostaneet. (N33/C2014.)

Myös Leea Virtasen mukaan pidämme seksuaalisuuteen liittyvät unet omana tietonamme siitäkin huolimatta, että yksi unien kerronnan motiiveista voi liittyä myös seksuaalisiin viesteihin tai tunnelmanluontiin (Virtanen, 1980, s. 63). Myöskään negatiivisesti värittyneitä unia eivät tutkimukseen osallistuneet halua kertoa, ainakaan ennen kuin unta on pohtinut ensin yksikseen:

Ehkä sellaiset unet, joissa on jotakin erityisen kummallista, arkimielelle kieroutunutta väkivaltaa ehkä. Jollain tasolla pitää itse ymmärtää, että on nähnyt sellaisen unen. (N48/C2014.)

Jos koen, että unessa on jokin vahva negatiivinen lataus, mietin usein unen merkitystä mieluummin itsekseni, ennen kuin jaan sen esim. kumppanini tai kaverini kanssa - varsinkin jos uni koskee häntä! (N33/C2014.)

Kovin synkkiä unia en jaa laajasti. (N62B/C2014.)

Myös sellaiset unet, joita tutkimukseeni osallistujat kuvailevat "hauraiksi" tai "hennoiksi", eivät sovi kerrottaviksi. Sellaisissa unissa on "semmonen hento tuoksu, jota voi olla vaikea jakaa". (N56/B2013; N59/B2013; N62/B2013; M59b/B2013.) Haastateltava kuvailee, kuinka mieluiten pitää unen omana tietonaan, ettei se särkyisi:

Mulla on kyllä seki, että mä jätän tietoisesti, että mä en halua jakaa sitä muille, että se on jotenki itelle semmonen että: "Tämän haluan pitää henkilökohtasena asiana", - - -se on vaan semmonen oma juttu, jota ei... että tavallaan se särkyy, jos sen kertoo muille. Et se on itselle kuitenkin jotenki merkityksellinen, vaikka se ei unena olisikaan mikään kovin erityinen. (N40/A2017.)

Aivan arkisia unia ei vaivauduta kertomaan tai vaadita muita kuuntelemaan niitä (N25/C2013). Noloja ja hämmentäviä unia ei haluta kertoa ainakaan isolle joukolle (N52/C2014). Liian intiimiksi voidaan kokea myös sellainen uni, "josta ei saa kiinni, miksi sen on nähnyt" (N64/C2014).

6.2.2 Paikka

Unen sisällön lisäksi kertoja arvioi myös paikkaa, jossa ollaan. Leea Virtasen mukaan 1980-luvulla unia kerrottiin "periaatteessa missä tahansa: koulumatkalla, luentotauolla, työpaikalla, puhelimesta tai kirjeessä". (Virtanen, 1980, s. 56.) Myös tutkimukseen osallistuneiden joukossa on vastaaja, jolle unien kertominen tuntuu luontevalta tilanteessa kuin tilanteessa:

Jaa, unia tulee jaetuksi missä vaan. Ne jollain lailla voivat tulla puheeksi, bus-pysäköiltä seminaariin, jopa kokouksiin. (N62B/C2014.)

Eri tilanteet voivat ohjata tietynlaisten unien kertomiseen, eli jos vietetään vapaa-aikaa, ei ole tarkoitukseen pohtia elämää sen syvemmin, vaan silloin voi keskittyä kertomaan unia "hauskuutusmielessä". Intiimit tilanteet taas ohjaavat kertomaan unia henkilökohtaisemmalla tasolla. (N48/C2014.) Myös se, että ollaan työpaikalla, ohjaa kertomaan ja kuulemaan unia tietyllä tavalla: "- - - se on semmosta, et kaikki tietää, et se on huumoria" (N31/A2017).

Et se tulkitaan oikeen niinko tahallaan tosi semmoseks, että siitä yritetään vääntää vitsiä. Et koskaan ei oikeestaan keskustella vakavasti vaan se on aina tämmönen, et väännetään ja käännetään tahallaan, että se joku henkilön ominaisuus ikään kun esille. (N31/A2017.)

Haastateltava antaa hyvän esimerkin siitä, kuinka unen jakaminen tyttären kanssa intiimissä saunaympäristössä sai aikaan tunnetta jaetusta yhteisestä. Toisaalta haastateltava ei tässä kokemuksestiaan kerro tarkemmin, minkälaisesta unesta on ollut kyse ja voihan olla, että intiimissä tilanteessa on kerrottu unia viihteellisessä tarkoituksessa:

Me oltiin tyttären kanssa saunassa ja hän siellä kertoi mulle unen ja se oli musta hirveen ihana kokemus, et "me naiset tässä saunassa ollaan". (N39/B2014.)

Virallisissa tilanteissa ei unia kuitenkaan mieluusti kerrota (N54/C2014; N44/C2014). Tutkimukseen osallistuneet tarkentavat unien kertomiseen sopivaa paikkaa ja aikaa edelleen:

Perheen jäsenten kanssa aamuisin. Työssä kahvi- ja ruokatauolla. Ystävien kanssa. (N54/C2014.)

No kyllä niitä paljon käydään työpaikan kahvipöytäkeskustelussa aamulla ja päivällä. Kyllä se melkein viikottaista on, että joku sanoo siellä, että "Näin tämmöstä unta ja te olitte siellä ja tapahtu sitä tai tätä". (N40/A2017.)

"Kahvipöytäkeskustelusta" nousee tutkimuksessani eräänlainen symboli sellaiselle unien kertomistilanteelle, joka on luonteeltaan enemmän viihteellistä, eikä unen vastaanottajalta tuolloin odoteta sen syvempää paneutumista uneen. Ylipäätään viihteellisyyden elementti unen kertomisessa viestittää kuulijoille, ettei tarkoitus ole paneutua uneen henkilökohtaisella tasolla.

Viihteellisyyden ja siihen liittyvien kertomisen sosiaalisten sääntöjen kautta kahvipöytäkeskustelu rinnastuu sosiaaliseen mediaan, jossa unia myös kerrotaan. Kyselyyn vastaaja huomauttaa aivan osuvasti, että sosiaalisessa mediassa ei yksin kerrota unia, vaan nimenomaan jaetaan unia:

Yksi kaverini Facebookissa kertoo, tai sosiaalisen median termeinkin oikein jakaa, uniaan. (N25/C2013.)

Sama vastaaja arvioi, että Facebookissa ei henkilökohtaisia unia "huudella", mutta "viihdytysarvoa sisältävät ja yhteisöllisyyttä tukevat unet pääsevät julkaisuksi". Sosiaalinen media on osin julkinen, osin yksityiseksikin rajattava areena, johon suhtaudutaan eri tavoin. Syy siihen, ettei kaikkia unia kerrota Facebookissa, voi liittyä suhtautumiseen sosiaaliseen mediaan foorumina, joissa oma yksityisyys saattaa olla uhattuna ja unen vastaanottajat ovat tuntemattomia ihmisiä.

Enkä kyllä ymmärrä, jos joku kertoo, et miksi. Muutenki oon aika kielteinen Facebookin suhteen. Mutta sehän on varmaan, että jos kertoo omasta elämästään muutenki julkisesti Facebookissa, niin miksei nyt unistaan. (N37/A2017.)

En mä kyl Facebookissa tai missään muallakaan jostain syystä lähtis kertomaan unia - - - en siellä, mut en missään muussakaan yhteisössä, jos ei sitä erikseen kysy. (M54/A2014.)

En puhu niistä tuntemattomille, enkä missään tapauksessa jaa niitä Facebookissa. (N53/C2014.)

Joskus oon kyllä törmänny jossakin Facebookissa tai somessa, et joku jakaa siellä unia, mutta ei ehkä tulis itelle jotenkin mieleen. Tai jotenki et on ne unet ehkä semmonen henkilökohtainen asia, ettei halua ihan kelle tahansa, et halua jotenki ite valita sen yleisön kelle niitä jakaa. (N37/A2017.)

Vaatii siis onnistunutta arviointia itse unesta, paikasta ja henkilöistä, että kertomistilanne myös toteutuu viihteellisenä erityisesti silloin, kun ollaan julkisessa tilassa. Sosiaalisessa mediassa voi yksityisen ja julkisen raja hämärtyä. Tällöin kerrottu uni voikin herättää muissa ihmetystä:

Jos se [uni] on jotenki mun mielestä vähän arkaluontonen tai tämmönen, en itse laittais Facebookiin, niin mulle tulee ehkä semmonen ajatus heti vain, et tiesiköhän tuokaan, et mitä se tekee – – – on vähän niinku pahoillaan, että nyt se on menny tekemään näin, mut en pidä pahana sitä että kertoo. Et se on ihan ok, et itsehän henkilö valinnan tekkee, mutta on vähän semmonen, että onko hän niinku loppuun asti... (N31/A2017.)

Hän koettaa viihdyttää niillä ja myös luoda omista unistaan sosiaalisia tapahtumia sosiaaliseen mediaa, kun nähtyään (Facebookissa olevista) kavereista erikoisia uniaan hän liittää heidät nimellä ja hyperlinkillä heidän profiilinsa unikertomukseensa. (N25/C2013.)

Vähän mietityttää, että mikä tässä nyt on, ehkä jotenki kyseenalaistaa tarkotusperiä ja, en tiiä miksi, mutta jollaki tavalla, että haetaanko tässä jotaki huomiota vai mitä tässä nyt. Niin, en tiiä, koska itelle se on kuitenkin sillä tavalla jotenki semmonen henkilökohtanen asia, että haluaa ite valita, kelle ne kertoo. (N29/A2017.)

Unien kertomiseen Facebookissa suhtaudutaan aineistoissani myös myönteisesti, jolloin se liittyy samalla avoimempaan suhtautumiseen Facebookin käyttöön ja ystävien helppoon tavoittamiseen tai sitten unia jaetaan yksityisen Messenger-viestin kautta (N47/C2014; N39/C2014; N64/A2014). Oma kiinnostava kysymyksensä tänään on se, kuinka sosiaalisen median arkinen läsnäolo on vaikuttanut siihen, mitä alueita määrittelemme julkisena, tai miten ylipäätään käsitämmme julkinen/yksityinen -jaon.

6.2.3 Henkilöt

Unenkertoja arvioi ennen unen esille ottamista myös sitä, kenelle unen voi kertoa ja kenelle ei. Tutkimukseen osallistunut epäilee kertomisen rajaamisen liittyvät erityisesti sosiaaliseen tilanteeseen, jossa ollaan, että paikalla oleviin ihmisiin. (M59/B2013). Lähtökohtaisesti täysin ventovieraille ei unia yleensä haluta kertoa tai ainakin vaatii jonkinlaista tunnetta siitä, että henkilö sopii unen kuulijaksi:

Mietin kyllä tarkkaan, kenen kanssa jaan. (N54B/C2014.)

Tuttujenkin suhteen valikoidaan jossain määrin, kenelle heistä uni voidaan kertoa, joten olennainen seikka ei kuitenkaan ole se, missä määrin tuntee toisen ihmisen. Kyselyyn vastaaja tiivistää tämän ajatuksen:

Unen voi jakaa lähes tuntemattomankin kanssa. Taas kaikkien tuttujen kanssa ei. (N54A/C2014.)

Toinen vastaaja taas kertoo tunnistavansa ne ihmiset, joille unia voi kertoa:

Sopivat unien jakoihmiset tunnistaa. (N52A/C2014.)

Annikki Kaivola-Bregenhøj näkee, että yleensä unista kiinnostuneet löytävät kyllä toisensa ennen pitkää (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 11). Tämän vahvistaa tutkimukseen osallistunut, joka kertoo etsivänsä "hyvän seuran tai ystävän, joka kuuntelee mielenkiinnolla" (N53/C2014). Tärkeä tekijä on läheisyyden ja luottamuksen tunne, joka voi tarkoittaa tuttua ihmistä, mutta myös vierasta, jonka kanssa muuten on turvallinen olo, tai johon on saanut sopivan kontaktin ja yhteydentunteen (N53/C2014; N39/C2014; N32/C2014; N53/C2014). Unia kerrotaan erityisesti sellaisille ihmisille, joiden koetaan arvostavan unia, muuten se "on kuin helmiä sioille heittäisi" (N54B/C2014). Leimautumisen tai kontrollin menettämisen pelko voivat olla syitä, miksi unia ei haluta kertoa kaikille, eikä erityisesti sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille (N47/C2014). Unennäkijä voi myös varoa kertomasta näkemistään unia sellaisista henkilöistä, joista ei muutenkaan halua puhua ääneen. Muuten voisi esimerkiksi paljastua, että unennäkijä on ihastunut tähän henkilöön (N60/B2013).

Omaa unta on lupa myös tarvittaessa muuttaa, kaunistella tai vääristellä riippuen siitä, kenelle unen kertoo (N37/A2017). Mikäli uni on koskenut tiettyä henkilöä, ei unta kerrota ollenkaan mikäli unen näkijä arvioi sen olevan keskustelunaiheena liian arka. Toisaalta positiivisesti tulkitut, toisesta nähdyt unet mielellään jaetaan:

Niiden ihmisten kanssa joista olen nähnyt unta, jos uni on tuonut esille heistä hyviä tai hauskoja asioita. (N54A/C2014.)

Hienovaraisuus jossain tilanteessa, kun musta tuntuu et mä olen nähnyt jonkun ihmisen psyykestä jotain, mikä on jotenkin keskeneräistä tai suhteessa vielä se prosessi kesken. Silloin en jaa. (N43/B2013.)

Läheisille tai "uni-ihmisille" unen voi kertoa yksityiskohtaisemmin, ja muille kerrotaan referoitu, pelkistetty tai sensuroitu versio (N33/C2014; N54B/C2014). Jos paikalla on liian innokkaita unentulkitsijoita, uni saatetaan jättää kokonaan kertomatta (N64/C2014). "Moukkamaisten työkavereiden" ilmaannuttua paikalle jätetään unesta herkemmat osat kertomatta (N44/C2014).

6.3 Kertojan odotuksia ja tavoitteita

Leea Virtanen kysyi artikkelissaan (1980, s. 61): "Miksi uni kerrotaan?". Hän etsi aineistostaan viittauksia kysymykseen: "Miksi unennäkijä haluaa kertoa unensa?" Koska asettaudun tutkimukseni tulkinnoilla Virtasen omasta aineistostaan tekemien tulkintojen jatkumolle, kertaan aluksi hänen tulkintansa unien kertomisen motiiveista. Leea Virtasen mukaan unia kerrotaan, koska siten a) hauskuutetaan ja viihdytetään kuulijoita, b) lähetetään seksuaalisia viestejä ja luodaan eroottista tunnelmaa, c) jaetaan voimakkaita kokemuksia, d) puututaan läheisten elämään ja e) haetaan toisten huomiota (Virtanen, 1980, s. 61–64).

Tulkitsen Virtasen esiin nostamia unien kertomisen motiiveja unien kertomiseen liitettyinä merkityksinä ja tavoitteina. Nämä näyttäytyvät verrattuna Virtasen tulkintoihin osin samanlaisina, osin muuntuneina ja sisällöllisiltä merkityksiltään toisenlaisia näkökulmia painottavina.

Unien jakamiseen ja unien kertomiseen suunnatut merkitykset eroavat toisistaan jossain määrin. Osoitin käsitteiden määrittelyjen eroja aikaisemmin esitellessäni tutkimuskirjallisuutta (luku 4.4.2: *Kerronnan tutkimus*). Halusin myöskin ottaa selvää siitä, mitä jako kertomiseen ja jakamiseen tutkimukseeni osallistuneille tarkoittaa ja onko kyseinen ero tunnistettavissa. Ero unien kertomisen ja jakamisen välillä ei ole arkipäiväisessä keskustelussa, saatikka tieteellisissä määrittelyissä, aivan selkeä asia. Tutkimukseni aineisto vahvistaa tämän näkemyksen, sillä unien jakaminen tarkoittaa usein samaa asiaa kuin unien kertominen, sillä ainahan kun uni kerrotaan toiselle, tulee se samalla jaetuksi. Käytännössä unien kertominen ja jakaminen kietoutuvatkin usein toisiinsa. Kaikki kahden tai useamman ihmisen välisen vuorovaikutuksen taustalla olevat tavoitteet ja odotukset eivät ole selvästi näkyvillä. Pyysin tutkimukseen osallistuneita pohtimaan, onko unien jakamisen ja kertomisen välillä jotain eroa heidän mielestään, ja he vastasivat muun muassa näin:

En koskaan ollut edes ajatellut eroa kertomisen ja jakamisen välillä. (N56/B2013.)

Mä ajattelen niin, et kun kuka tahansa alkaa kertoa unta, niin se on jakamista. (M60/B2013.)

Se [jakaminen] on niinku sellaista vaihtoa. (N46/B2013.)

Näissä esimerkkisitaateissa näkyy erilaisia näkemyksiä kertomisen ja jakamisen väliseen eroon. Joko unen jakamista ja kertomista pidetään samana asiana, tai sitten jakamisessa korostuu vuorovaikutus, jota haastateltava kutsuu "vaihdoksi". Tätä kertojan ja kuulijan vuorovaikutusta kuvaa lähemmin toinen tutkimukseen osallistunut, joka pitää nimenomaan tärkeänä erottaa unien kertominen ja jakaminen toisistaan, koska kokee unien jakamisen olevan enemmän dialogista, kahdensuuntaista toimintaa:

On hyvä, että on erikseen "kertoa" uni ja "jakaa" uni, se on aika iso juttu. Mä kerron unia aika helposti, mut tuntuu et unet on vaikeasti jaettavissa. - - Jakaminen vaatii dialogia, että toisille menee jotain sinne perille. Helposti kahvipöytäkeskustelussa, jossa tulee kerrotuksi joku uni, niin se helposti jää lillumaan välitilaan, ettei sillä ole vastaanottajaa varsinaisesti. (N62/B2013.)

Se, suhtautuuko unien kertomiseen jakamisena, voi vaikuttaa ennako-odotuksiin kertomistilanteissa. Unien jakamisen käsitteen tarkempi analysointi jää tutkimuksessani kuitenkin sivurooliin.

6.3.1 Odotukset kuulijaa kohtaan

Aikaisemmissa luvuissa olen osoittanut, ettei unen kertojalle ole suinkaan samantekevää, kenelle unensa kertoo. Kertomistilanteeseen liittyvät odotukset vaihtelevat kuitenkin kertoja- ja tilannekohtaisesti. Yhdelle odotukset kuulijaa kohtaan liittyvät hauskaan ja mielekkääseen unen jakamishetkeen, toinen taas odottaa kuulijalta enemmän paneutumista uneen. Esimerkin näistä odotuksista antavat tutkimukseen osallistujat:

Yhteistä tulkintaa ja hauskuuden jakamista. (N52/C2014.)

Mä odotan kyllä jonkin sorttista dialogia, tai jotain reaktiota. Et siihen tulee jonkinlainen palaute. Ei sen tarvii olla mitenkään huomattava. (N43/B2013.)

Varsinaiset odotukset voi myös jättää syrjään ja heittäytyä kertomistilanteeseen luottaen "oikeaan viritykseen". Pelkkä tilanteeseen luottaminen saattaa tutkimukseen osallistujalle parhaimmillaan avata uusia portteja vuorovaikutuksessa. (N62B/C2014.) Kertojan arvostamia asioita ovat kuunteleminen, kunnioittaminen, kiinnostus, ymmärrys, luottamus, samastuminen, ihmettely, vakavasti ottaminen ja pohdinta. Tosin joskus ihan kohteliaisuudesta kuunteleminenkin riittää, samalla tavalla kuten muista asioista kertoessa tai keskusteltaessa. (N25/C2013; N53/C2014.) Usein riittää samaistuva ihmettely ja ihmettelyn jakaminen (N64/C2014; N48/C2014). Toisen kuunteleminen on kertomistilanteessa kaikkein tärkeintä, sillä se osoittaa kuulijan olevan kiinnostunut unesta:

Parasta olisi niiden vakavasti ottaminen. Unien ymmärtäminen on bonus. (N46/C2014.)

Unien kertominen on usein samalla luottamuksen osoitus. Siinä toinen näyttää jonkun asian minkä on itse luonut, ikään kuin teoksen (M59/B2013). Tähän luottamukseen kertoja odottaa, että myös vastataan. Luottamus voi liittyä muun muassa siihen, että unessa on jotain kertojalle henkilökohtaista, eikä sitä sovi kertoa eteenpäin. Se on kuin vaitiolovelvoite (N47/C2014). Harvoin unta kerrotaan kuulijoille kuin salaisuutta, mutta luottamus siihen, ettei toinen kerro omaa unta eteenpäin, on jakamistilanteessa tärkeää:

Lähinnä se luottamus on ehkä siinä semmonen, että sitten sitä, jos se pitää jolleki saaha sanoa, semmoselle henkilölle, joka ei varmasti sitä vie eteenpäin. (N31/A2017.)

Mä en oo koskaan kuullu et joku kertois, et hei haluutsä että mä kerron kun x näki tämmösen unen, et eiksoo outo uni tai jotain tällaista. Mulle ei tuu mieleenkään et menis siitä johonkin seuraavalle se uni. (N60/B2013.)

Unen kertomiseen suhtaudutaan varauksella, jos unen vastaanotosta on epävarmuutta. Myös se, että kuulija alkaisi ennustaa unen kautta jotain, tuntuu haastavasta pelottavalta ajatukselta:

Mulle on jossain tilanteessa käyny niin, että joku on sanonut että: "Mitäköhän toi uni tietää?". Mä sanon, että mun unet ei saa "tietää mitään", koska mä pelkään ennustamista. – – – mun uni ei tiedä muuta kuin minusta. (N64/A2014.)

Unen kuulija saattaa tulkita unen välittämättä unennäkijän omista tulkinnoista tai hienovaraisista merkeistä olla tulkitsematta unta liian tarkasti. Paha mieli voi olla molemmin puoleista, jos epäonnistuu toisen unen tulkinnassa tai jos kertoo unen, jonka toinen ymmärtää väärin tai jopa järkyttyy siitä (M32/C2013):

Just tää, et toinen ei kuuntele sitä unta. Se niinku laittaa siihen omiansa, ottaa sen omakseen ja tekee päätelmiä, et aha, tää on tällainen. (N57/A2014.)

eikä ehkä sitte haluakaan jakaa niitä, että ne on jotenki niin henkilökohtasia, mitä ei sitte halua ehkä keskustellakaan muiden kans, jotta se ei säry se tavaltaan se oma illuusio siitä unesta, mikä siitä on muodostunu. (N40/A2017.)

Unen kertoja ottaa nopeasti opikseen, mikäli kohtaa ei-toivotun "unien asiantuntijan": tällaiselle henkilölle unia ei kerrota uudestaan (N48/C2014). Mitään sulkevia, halpoja ja äkkinäisiä tulkintoja toisen unesta ei tulisi tehdä, eikä teilata unen kertojan omaa näkemystä unesta (N46/B2013; N62B/B2013):

Jos kuulija kuvittelee ja väittää tietävänsä, mistä uneni johtuu, vaikka itse olen eri mieltä. Mielestäni vain unennäkijä itse voi tietää, osuuko jokin tulkinta oikeaan. Vielä pahempaa olisi, jos joku tekisi minusta tai elämästäni jotain negatiivisia tulkintoja uneni perusteella! (N48/C2014.)

Unen kertoja voi kuitenkin odottaa, että kuulija antaisi jonkinlaista palautetta kuullusta unesta. Palaute voi olla esimerkiksi mielipide tai hetkessä syntyvä ajatus siitä, mitä uni kuulijassa herättää. Unen kertoja voi odottaa, että unen kuulija veisi asiaa jotenkin eteenpäin ja unen kertominen johtaisi vielä pidemmälle, dialogiin asti (N53/C2014; M60/B2013). Valmiita tulkintoja sen sijaan ei toivota, joskin spontaanit tulkinnat voidaan kokea myös kiinnostavina (N48/C2014; N33/C2014). Silloin kun kokemus tulkinnan tekemisestä on yhteinen, voi myös tulkintaan suhtautua suopeammin (N52/C2014). Silloin voidaan pohtia esimerkiksi sitä, mitä uni merkitsee valve-elämän tai itsetuntemuksen kannalta (N62A/C2014; N64/C2014). Dialogisessa tilanteessa unen kertoja voi kokea mahdollisuuden muuttaa omaa näkökulmaansa uneen rikkautena:

Joskus toinen ihminen voi nähdä unissa toistuvia kuvioita tai viestejä paremmin kuin minä, koska he kuulevat mun version unesta omasta perspektiivistään. (N33/C2014.)

Unien kertomisen ennako-odotuksista kertoo jotain, mikäli kokee unien kertomisen epäonnistuvan. Aina ei voi olla varmuutta siitä, että unen kertomisen hetki on oikea, ja vasta kuulijoiden reaktiot voivat osoittaa sen, mitä he unen kertomisesta ovat mieltä:

En tiedäkään, voin olettaa. Muiden suhtautumisesta voi päätellä, oliko hetki hyvä. (N48/C2014.)

Kuullun unen tulkitut merkitykset eivät välttämättä ole yhdenmukaisia kertojan tavoitteiden tai ajatusten kanssa. Silloin voi puhua kertomistilanteen epäonnistumisesta, kun kertoja kokee, että hänet ymmärretään väärin. Kun uni tulkitaan siten, miten itse ei haluaisi, voi siitä jäädä tunne, ikään kuin uni olisi mennyt "pilalle" (N40/A2017). Omien johtopäätösten vetäminen toisen unen ja elämän yhtymäkohdista on seikka, joka edellyttää suurta varovaisuutta. Unen kertomista toiselle voi joutua jälkikäteen myös katumaan. Unen kertoja saa karvaasti tuta, mikäli ennakoarviointi ei osukaan oikeaan:

Kerroin typeryyttäni "unen", erittäin merkittävän kokemuksen elämässäni, henkilölle, joka suuttui silmittömästi minulle, sillä näin "unen" hänen kuolleesta äidistään. Koskaan en enää kertoisi vieraalle, vain aivan läheisille, jotka minut tuntevat. Vieläkin kaduttaa kamalasti. (N60/C2014.)

Esim. kerroin poikaystävälleni, että olin nähnyt painajaisen, jossa hän harrasti seksiä prostituoidun kanssa ja minä olin paikalla ja surullinen - poikaystävän reaktio oli, että hän tunsu olonsa jotenkin syylliseksi, vaikka tapahtunut oli mun unessa, eikä todellisuudessa...(N33/C2014.)

Syynä epäonnistumisen tunteeseen voi olla se, että tilanteen arviointi on epäonnistunut, eli uni on kerrottu huonolla hetkellä, sen sisältö ei sopinutkaan tilanteeseen tai että unen kuulija reagoi odotustenvastaisesti. Unen avaaminen keskustelun kohteeksi on aina riski, jolloin kertojan tulee rajata se, miten haluaa untaan lähestyttävän.

6.3.2 Voimakkaiden kokemusten jakaminen

Toinen aineistosta tulkitsemani kertojan tavoite unien kertomistilanteissa on omien voimakkaiden unikokemusten jakaminen toisille. Unikokemus voi olla voimakas joko tunne-, tai asiasisällöltään, mutta joka tapauksessa jollain tavalla erityisen vaikuttava ja merkityksellinen. Leea Virtanen on selvittänyt syitä, miksi voimakkaita kokemuksia, kuten enneuniksi tulkittuja unia, halutaan jakaa. Virtasen mukaan enneunien kertominen vapauttaa ensinnäkin unen aiheuttamasta ahdistuksen tunteesta ja auttaa luomaan hallinnan tunnetta tulevaisuuden osalta. Toisaalta se tarjoaa mahdollisuuden myös kiinnostavaan ajanvietteeseen arjen harmautta vastaan ja jollekin se voi tuoda tyydytystä itsetehostuksen tarpeeseen. Lisäksi on jännittävää tarkkailla, toteutuuko enneuni, ja mikäli se toteutuu, voi oma rooli unien selittäjänä ja tietäjänä vahvistua. (Virtanen, 1974, s. 94; 1980; s. 61.) Myös tutkimukseen osallistunut pohtii, olisiko enneunien kertomisen syynä huomion haku, sokeeraaminen tai oman olon keventäminen:

Onko se sitte niinku tämmöstä, että haluaa omaa oloa kenties jollakin tavalla helpottaa, vai että haluaa huomiota tai sokeerata, tai jotain tñ tyypistä, mut se on tosi hankala kysymys kyllä. (N31/A2017.)

Kokemusten jakaminen ei välttämättä liity vain tunnelastin purkamiseen. Voimakkaan tunteen sijaan unessa on esimerkiksi saattanut herätä jokin oivallus tai siinä on voinut esiintyä jotain sellaista, minkä on kokenut kertomisen arvoiseksi:

Harvoin kerron, mut aina välillä kuitenkin, ja sit erikoisempia unia, koska tuntuu, et unissa luovuus kukkii kunnolla. Sit joskus on kertonut niistä vimpaimista mitä unissa on nähnyt ja keksinyt. (M52/B2013.)

Kyllähän vaikuttavat unet, oli ne sitten painajaisia tai muuten merkityksellisiä, on pakottava tarve jakaa ihmisille se. (N46/A2014.)

Aikaisempien tutkimuksen tulkinnoista, kuten myös omasta aineistostani, käy ilmi, että tavallisinta on jakaa voimakas unikokemus heti aamulla (Virtanen, 1980, s. 61–62). Unen kertomisen jälkeen voimakassältöisen unen voi unohtaa:

Monesti jos tulee semmonen uni, mikä jää itelle jotenkin vaivaamaan, niin mä saatan sen aamulla sitten puolisolalle kertoa ja sitten kun mä olen sanonut sen ääneen niin sitten mä tavallaan unohan koko jutun. (N24/A2017.)

Jaan unia usein pian heräämisen jälkeen, jos uni on ollut erityisen tunteellinen, outo tai merkillepantava. (N33/C2014.)

Unien kertomisen kautta voi vapautua ja saada voimakkaat tunteet pois omista ajatuksista: "helpottaa paljon, kun pystyy jakamaan" (N60/C2014). Unen jakamisen kokemus voidaan kokea jopa terapeuttisena (N54/C2014). Aikaisemmissa tutkimuksissa yhtenä unien kertomisen syynä on nähty tarve jakaa unissa esiintyviä negatiivisia tunteita⁸⁴. Varsinkin painajaiset ja enteiksi koetut unet herättävät vahvoja tunteita, kuten kyselyyn vastaaja edellä kuvaa:

Eräs ennusuni oli niin kauhea, että kerroin sen usein, ehkä siksi että halusin sen pois omista ajatuksistani. (N53/C2014.)

Voimakas unikokemus voi olla myös kimmoke ottaa yhteyttä toiseen ihmiseen. Virtasen nimesi yhdeksi unien jakamisen motiiviksi huomion tavoittelun, jolloin erityisen unen kertomalla voi saada toisen huomion. Toisen mielenkiinto saattaa herätä erityislaatuisen unen myötä ja siten unen kertoja saa huomiota itselleen. (Virtanen, 1980, s. 61; s. 64; ks. myös Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 51.) Myös dialogin syntyminen voimakkaan unikokemuksen jakamisen jälkeen on tutkimukseen osallistuneista palkitsevaa:

On ollut mielenkiintoista jakaa vahva kokemus toisten kanssa ja rohkaista myös muita unien kertomiseen sitä kautta. (N62B/C2014.)

Aikaisemmin on ollut, et aina jos on ollu merkittäviä unia, niin mä soitan mun jollekin naisystävälle ja: "Hei mä näin tällasta unta, mitä tää nyt...", ja sit hirveesti puhutaan ja kaikki maailman analyysit vedetään siitä joka suuntaan. Varsinkin jos aattelee useamman vuoden skaalaa, niin niitä on todella

⁸⁴ Tutkimusten mukaan (esim. Curci & Rimé, 2008) koemme enemmän negatiivisia tunteita unissa kuin valvetilassa, ja tämä saattaa johtua unien näkemisen adaptiivisesta funktiosta. Näemme unia siitä syystä, että ne jollain tapaa pyrkivät ratkaisemaan ja käsittelemään valve-elämäämme sisältyviä ongelmia ja eritoten siellä esiintyviä mahdollisia uhkia. Biologinen näkökulma muistuttaa kuitenkin, että unet itsessään eivät halua "ratkaista" mitään, vaan ainoastaan sopeutuvat tilanteisiin. (Curci & Rimé, 2008, s. 164–165; Revonsuo, 2000, s. 881–882.)

venytetty niitä analyysijä erinäisiin suuntiin, mutta niistä on jollain tapaa todellisempaakin saanu. (N43/A2014.)

Jos näkee unta tutusta henkilöstä, haluaa usein kertoa tälle, että "hei, mä näin susta unta viime yönä!" Jos unta on nähnyt työkaverista, sen voi kertoa vähän "kevyemmällä tavalla". (M39/B2014; N52/B2014.) Unia kertomalla voi myös viestiä asioista, joita ei muuten pysty ottamaan puheeksi:

Joskus unien kautta voi myös viestiä omista ajatuksista, esim. jos on nähnyt painajaisen työelämästä, sen kertomalla saatan toivoa, että muut ymmärtävät, että olen lujilla. (N48/C2014.)

6.3.3 Viihdyttäminen tavoitteena

Kyllä ne on aika semmosta, enemmän niinkö viihdettä, jos sen ulospäin kertoo. (N31/A2017.)

Unikäsitusten yhteydessä esiintyy näkemyksiä unista elämyksinä, minkä voi tulkita läheiseksi viihteellisyyden teeman kanssa. Se on myös Kaivola-Bregenhøjn tulkinnan mukaan yksi tapa suhtautua uniin. Viihteellinen elementti unien kerroinnassa on arvossaan erityisesti kodin ulkopuolella, kuten työpaikalla. Toisten ja itsen viihdyttämisen unia kertomalla voi ymmärtää aineistossani harmittomana ajanvietteenä ja "kivana vuorovaikutuksena perheenjäsenten, ystävien ja kavereiden kanssa" (N39/B2014). Viihteellinen ulottuvuus liittyy vahvimmin julkisiin ja kodin ulkopuolisiin tiloihin, kuten työpaikkaan. Myös Virpi Tökkäri on analysoinut unien kertomisen sosiaalisia tehtäviä työpaikalla ja todennut viihdyttämisen olevan yksi keskeisiä unen kertomisen teemoja työpaikalla (Tökkäri, 2019, s. 183). Virtasen mukaan viihteellisiä unia kerrottiin 1970-luvun lopulla aamupalapöydässä, koulussa ja työpaikalla. Hauskoja unia Virtanen piti lähinnä vain "hetken huvina, kertakäyttöhyödykkeenä". Ylipäätään yhteisöllisen unien käsittelyn Virtanen näki unien sisällöstä riippumatta leikillisenä. (Virtanen, 1980, s. 62.) Hauskojen unien jakaminen liitetään aineistossani myös iloiseen ilmapiiriin ja nuoruuteen: "nuoruuden unia jaettiin niiden hauskuuden takia" (N52/C2014).

Tutkimukseni aineistossa viihdyttäminen asemoidaan unien syvällisemmän käsittelyn vaihtoehdoksi, ellei jopa suoranaisesti vastakohtaksi. Tämä voi heijastaa joko unikäsitystä, suhtautumista unien kertomiseen tai tilannetta, jossa ollaan. Esimerkkejä näistä mielestään vastakkaisista suhtautumistavoista antavat haastateltavat:

Itellä se on jotenki syvällisempi se merkitys niille omille unille ja niitä eri tavalla prosessoii sitte - - - hänellä ne on enemmän viihteellisiä tarinoita. (N40/A2017.)

Sit kun niistä pinnallisesti heitetään jotain jossain kahvipöydässä, niin mua niinku ärsyttää se. Mun mielestä se on epäonnistunutta jakamista, tai ei se oo mitään jakamista se kahvipöytäheitleminen. Sen takia mä en oo lähtenyt siihen mukaan jotenkin ollenkaan, koska mä koen sen et mä en halua lähtee siihen. (N39/A2014.)

Tutkimukseen osallistunut kertoo, ettei lähde edes keskustelemaan unista, jos kokee muiden suhtautuvan unien kertomistilanteeseen omasta mielestään pinnallisesti. Haastateltava kertoo sen johtuvan siitä, että itse pitää unista keskustelemista lähes pyhänä asiana, eikä näe unien heittäilyä "jossain kahvipöydässä" unien jakamisena lainkaan (N39/A2014).

Kertojan ja kuulijan välillä voi viritä tilannekohtaisesti molemminpuolinen ymmärrys siitä, ettei unta ole tarkoituskaan käsitellä sen enempää, vaan kertoja ilmaisee vain yleisellä tasolla nähneensä jonkin tyyppistä unta ja sitten kuulijan keveän "naljailun" siivittämänä uni ohitetaan (N55/A2014). Myös uni itse voi ohjata suhtautumaan uneen jollain tavalla. Haastateltava kertoo, että mikäli kerrottu uni ei kytkeydy osaksi hänen kokemusmaailmaansa, kohtaa hän toisen kerrotun unen "viihteenä", niin kuin kahvipöytäkeskustelussa yleensäkin:

Tokihan se aina se toisen kertoma uni on itselle enemmän semmosta niinkö kahvipöytäkeskustelussaki, semmosta viihdettä, koska se ei välttämättä linkity siihen omaan kokemukseen. (N40/A2017.)

Tarvittaessa omasta unestaan voi myös muokata viihteellisemmän version. Näin se sopii paremmin kerrottavaksi.

Jos on [kyse] semmosesta yleisestä keskustelusta, niin ehkä sitä yrittää jotenkin viihteellistää, tai silleen viihteellisemmin kertoo, mut sitte jos haluaa jonkun vaikka läheisen ystävän kanssa keskustella, et jos se on joku semmonen uni, joka on jäänyt vaivaamaan, tai on jäänyt mieleen, että haluaa tavallaan sitä jollaki tavalla sitte peilata...(N29/A2017.)

Viihdyttävä unen kertominen on kuin hyvän tarinan kertomista, jossa kertojan taidoilla on merkitystä. Unen voi välittää toiselle samoin, kuin kertoisi tarinan. Läheisimmille unta voi avata enemmän, mutta muuten voi pitäytyä pelkästään unen tarinassa (N31/A2017). Hyvä unenkertoja tietää, että tarinan tulee olla sopivan pituinen, sen pitää olla riittävän hauska ja sen tulee olla palkitseva myös kuulijalle.

Kertoessani ajattelen kuitenkin unia pääsääntöisesti tarinoina, ystäväni H:n mukaan olen muutoinkin kertoja-tyyppiä. (N49/C2013.)

Se on ollut jo hyvä tarinana, ei liian pitkä. Siinä on ollut mielenkiintoisia, hauskoja elementtejä. Siitä on voinut luoda omia merkityksiä, joka on kuulijalle palkitsevaa. Siinä on eri kuulijoille merkittäviä tuttuja elementtejä. (N54/C2014.)

Palkitsevaksi tarinan tekee se, että kuulija voi luoda siihen itsekin suhteen. Tällaisia unia ovat vaikkapa julkisuuden henkilöistä nähdyt unet, joissa on yhteisesti tunnettuja hahmoja (Virtanen, 1980, s. 62; Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 46–48).

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tuloksia ja käsittelen niitä kolmessa osassa. Ensimmäisessä osassa, luvussa 7.1: *Monikerroksiset ja reflektioivat unikäsitykset*, vastaan tutkimuskysymyksiin koskien unikäsityksiä. Toisessa osassa, luvussa 7.2: *Tilannekohtainen kertominen ja joustavat unikäsitykset*, vastaan tutkimuskysymyksiin koskien unien kertomistilanteita. Kolmannessa osassa, luvussa 8: *Unien elävä perintö*, pohdin tutkimustehtäväni suorittamista laajemmin. Tulkinnoillani kuvaan sitä, miten unien elävän perinnön prosessit (eli aineettomaksi kulttuuriperinnöksi tulkitsemani unien kerronta- ja tulkintaperinteen vaaliminen, välittäminen ja siirtäminen) näyttäytyvät aineistoni unipuheessa.

Tutkimukseni kohdistui yksilöiden unikäsityksiin ja heidän kokemuksiinsa unien kertomistilanteista. Tavoitteeni oli lisäksi ymmärtää unikäsityksen ja elävän perinnön käsitteitä, ja se merkitsi mahdollisimman lähelle ilmiöihin itseensä, tai vähintäänkin niiden taakse, menemistä. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusotteen tukemana pohdin näitä käsitteitä mahdollisimman avoimesti. Lähestyin niitä sekä teoriaohjaavasti teoreettisen viitekehyksen että aineistolähtöisesti tutkimusaineistoni avulla. Tutkijana odotin tekemieni haastattelu- ja kyselyrunгон kysymysten avulla pääseväni kosketukseen sen kanssa, mitä unet tutkimukseeni osallistuneille merkitsivät, minkälaisiin muihin ilmiöihin ja elämän ulottuvuuksiin unet liitettiin ja miten unikäsityksistä puhuttiin. Unien kertomistilanteiden osalta odotin kuulevani osallistujien kokemuksia unien kertomisesta niin lapsuudessa kuin aikuisenakin. Lisäksi odotin kuulevani ajatuksia ja kokemuksia siitä, mitä ennen kertomistilanteita voi tapahtua niin kertojan kuin kuulijankin näkökulmasta katsottuna. Teemojen valintaan johti näkemykseni kulttuuriperinnöstä samanaikaisesti sekä yksilöllisesti että yhteisöllisesti rakennettuna dialogisena ilmiönä, eli ajattelin viitteitä elävän perinnön prosesseista löytyvän niin yksilöllisistä merkityksistä kuin sosiaalisen vuorovaikutuksen kuvauksista.

Tutkimukseni osoitti ensinnäkin sen, että mainitut kaksi teemaa, eli unikäsitys ja unien kertomistilanne, kietoutuivat osin toisiinsa. Tutkimukseen osallistuneet yhtäältä kuvasivat unien kertomistilanteisiin liittyviä havaintojaan

unikäsitysten rakentumista koskevissa luvuissa, ja toisaalta he toivat esille unikäsitysten merkityksiä unien kertomistilanteiden taustalla olevien tavoitteiden, odotusten ja arvioiden yhteydessä. Tästä yhteen kietoutumisesta on osoituksena myös suomalaisen folkloristisen unien tutkimuksen näkökulmien, eli uskomusperinteen tutkimuksen ja kerronnan tutkimuksen, limittyminen toisiinsa unien kerronta- ja tulkintaperinteen osalta.

7.1 Monikerroksiset ja refleктоivat unikäsitykset

Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä lähestyin sitä, minkälaista unikäsityksiä koskeva puhe oli. Tarkastelin unipuheen osalta sitä, miten unikäsityksistä puhuttiin ja samalla tein puheen pohjalta tulkintoja siitä, minkälainen ilmiö unikäsitys voi olla. Aloittaessani tutkimusta minulla oli tutkijana itselläni yhdenlainen ja varsin arkinen näkemys siitä, mikä unikäsitys on. Ajattelin unikäsityksen kuvaavan "käsitystä unista", eli unikäsityksen kautta ilmaista sitä, mitä unien ajatellaan olevan. Esiymmärryksestäni tietoisena lähdin etsimään myös muita tapoja kuvata ja ymmärtää kyseistä ilmiötä. Havaitsinkin sen, että aikaisemmissa tutkimuksissa kuvattiin unikäsityksiä erilaisilla käsitteillä, kuten uniin *asennoitumisena* ja uniin *suhtautumisena*. Pohdin näiden ilmaisujen välisiä eroja aikaisempien tutkimusten ja oman aineistoni avulla. Tulkitsin siten, että uniin asennoituminen tarkoitti joko kielteistä tai myönteistä suhtautumista uniin, eikä se kuvannut unikäsitystä kaikissa sen merkitystasoissaan. Suhtautuminen uniin taas oli usein tilannekohtaisempaa merkityksenantoa suhteessa uniin, mutta sekään ei vielä kuvannut yksilön unikäsitystä kokonaisuudessaan. Unikäsityksen käsitteenä tulkitsin viittaavan uniin liittyvien pohdintojen, uskomusten, muistojen ja käsitysten monikerroksiseen kokonaisuuteen. Lisäksi tein sen huomion, että yksilön unikäsitykset harvoin kuvasivat vain yhdenlaista suhtautumista uniin. Nämä monikerroksisuuteen liittyvät huomiot haastoivat erilaisten unikäsitysten luokittelua, ja palaan tähän hieman myöhemmin tässä luvussa.

Aineistoni tulkinnassa tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden unikäsitykset näyttäytyivät monitasoisina ja risteilevinä merkityksinä, ei yksinomaan suljettuina määrittelyinä. Kysyessäni heiltä, mitä unet heidän mielestään ovat tai miksi unia nähdään, olivat vastaukset usein pohdiskelevia, kysyviä ja monikerroksisesti rakentuneita. Omaa unikäsitystä ei arkisessa elämässä tulkintani mukaan usein pohdittu. Sen sijaan unien pohtiminen ilmiönä oli yleisempää ja se liittyi usein unien kertomistilanteisiin, joissa saatettiin yhdessä pohtia unien merkityksiä ja sitä, mitä unet lopulta ovat. Mikä tärkeintä, unille annetut merkitykset eivät myöskään aina liittyneet suoraan käsityksiin koetuista unista tai unista ilmiönä, vaan ne näyttäytyivät myös muistoina, kokemuksekuvausina ja pohdintoina esimerkiksi todellisuuden luonteesta. Unikäsityksiä koskeva puhe oli samalla esimerkiksi uniin liittyvien menneiden kokemusten ja erilaisten tulkittujen unikäsitysten muistelua ja reflektointia sekä pohdintaa kasvu ympäristön merkityksistä omalle unikäsitykselle.

Yksilön kokemusten erilaaisuus ja näitä kokemuslaatuja koskeva teoreetisointi (Perttula, 2005) tulkintani mukaan selitti minulle osin sitä, miksi yksilön unikäsitykset ilmenivät aineistossa monikerroksisina ja osin ristiriitaisina. Tämä teorian hyödyntäminen aineiston analyysissä kuvasi samalla monimene- telmäistä analyyttistä otettani. Tarve erilaisten kokemuslaatuja tarkempaan tunnistamiseen lähti aineistostani, jossa tutkimukseen osallistuneet pohtivat omia käsityksiään unista ja kuvasivat sitä, kuinka he pyrkivät ymmärtämään kokemiansa asioita. Tutkimukseen osallistujat muun muassa kertoivat unikäsitystensä sisältävän toisensa kanssa päällekkäisiä ja ristiriitaisia näkemyksiä. Samanaikaisesti kun oma unikokemus saattoi herättää pohdintoja esimerkiksi todellisuuden luonteesta, reflektoi unen näkijä kokemustaan erilaisiin kulttuurikohtaisiin todellisuuskäsityksiin. Unikäsityksiä koskeva puhe osoitti mielestäni sen, että unet voivat olla merkityksellisiä yksilölle sekä henkilökohtaisena kokemukse- na että laajempaan kulttuurisena ja todellisuuden luonteeseen liittyvänä ilmiönä. Tällä tarkoitan sitä, että tutkimukseen osallistuneet suhteuttivat omia uniin liittyviä subjektiivisia kokemuksiaan myös muuhun tietouteen unista. Unipuheessa risteilivät erilaiset yksilölliset ja kulttuuriset merkitykset, jotka lisäksi kietoutuivat henkilökohtaisiin kokemuksiin ja muistoihin. Siirtyessäni tarkastelemaan kuvauksia lapsuuden unien kertomiseen ja erilaisten unikäsitysten kohtaamiseen liittyvistä kokemuksista havaitsin, että myös lapsuudessa ammennettiin omaan unikäsitykseen rakennusaineita erilaisista lähteistä.

Omat ja kuullut unet sekä tulkitut unikäsitykset

Tutkimustehtäväni oli selvittää elävän perinnön prosesseja ja niiden kohdalla perinteiden siirtyminen seuraaville sukupolville on keskeisessä roolissa. Toisella tutkimuskysymyksellä lähestyin sitä, miten unikäsitysten koettiin rakentuneen lapsuudessa. Tätä teemaa koskeva aineisto sisälsi ensinnäkin muistoja ja pohdintoja lapsuuden ajan unista ja unien kertomisesta, mutta myös lapsuuden ajan unikäsityksistä niin omalla kuin toisten kohdalla. Tulkitsin dialogien unien kanssa alkavan jo lapsuudessa ja jatkuvan läpi ihmisen elämän, sillä tutkimukseen osallistuneet pohtivat aikuisena edelleenkin lapsuuden ajan kokemuksiaan. Eri-ikäisten unikäsitysten, eli lapsuuden ja aikuisuuden ajan unikäsitysten, myötä muodostui yksilön elämämaailmaan dynaaminen jatkumo, jossa käytiin eritasoisista dialogia itsen ja ympäristön kanssa. Esimerkiksi tutkimukseen osallistujien muistot lapsuuden omista unista ja unikäsityksistä asettuivat muistelupuheena osin heidän kriittisen arviointinsa kohteeksi, mutta osin myös vaalittaviksi ja selittämättömiksi kokemuksiksi.

Se, miten unikäsityksiä aineistoni mukaan rakennettiin, näytti tulkintani mukaan olevan taustatekijöistä vapaa, mutta samalla niihin vahvasti suhteessa oleva dialoginen prosessi. Edellisten sukupolvien rooli unikäsityksen rakentumisessa ei ollut vailla merkityksiä. Vanhempien oma suhtautuminen muodosti yhden mahdollisen taustan, jonka pohjalta rakentaa omaa unikäsitystä ja näistä tarjotuista vanhempien uniin suhtautumisista ja unikäsityksistä tehtiin tulkintoja vielä aikuisenakin. Unikäsitykset eivät siirtyneet suoraan edellisiltä sukupolville jo siitä syystä, että unikokemuksia kuvattiin vahvasti henkilökohtaisina

kokemuksina. Näihin joutui jokainen ottamaan oman kantansa myös lapsena. Hyvä esimerkki tästä oli suhtautuminen painajaisuniin. Vanhempien rauhoittelu ja selittäminen ne "vain uneksi" ei vakuuttanut omakohtaisesti painajaisen kokenutta lasta. Tulkintani mukaan unikäsityksiä rakennettiin lapsuudessa erityisesti omia unikokemuksia reflektoiden. Lapsuuden unikäsityksiä luonnehdittiin kokemustasolla ja kuvauksista muodostui itselleni tutkijana kuva lapsuuden unien kohtaamisista vahvoina tunnekokemuksina, jotka herättivät pohtimaan erityisesti unen ja valve-elämän välisiä rajoja. Uni ja valve koettiin lapsuudessa jopa tasa-arvoisina todellisuuksina ja unimaailma tuntui hyvin realistiselta paikalta, johon mentiin nukahtamisen jälkeen. Lapsen suhtautumista uniin kuvailtiin luontevana: "Koki, ja sen jälkeen tuli päivä, ja ne oli olleet vain siellä." (M69/B2014). Yksilötasolla tapahtuvan unielämysten käsittelyyn niin lapsuudessa kuin aikuisuudessa olisi kiinnostavaa palata jatkotutkimuksissa. Tällöin voisi kysyä esimerkiksi sitä, miten unielämysten kohtaaminen rakentaa yksilön kuvaa itsestään osana ympäröivää todellisuutta. Yksilöjen eri-ikäisenä kirjattuja unielämyksiä voisi olla kiinnostava lähestyä myös päiväkirjojen kautta.

Lapsuudesta on tutkimukseen osallistuneille jäänyt mieleen tiettyjen unityyppien, kuten painajaisunien ja lentounien, lisäksi erityisiä unia, joita he vaalivat edelleen. Mieleen jääneet unet olivatkin yksi teema tutkimukseni aineistossa, ja niihin suunnattujen merkitysten pohdinta jatkui aikuisuudessakin. Myös Annikki Kaivola-Bregenhøj on tunnistanut nämä "unohtumattomat unet" ja toteaa, että näille unille yhteistä on se, ettei niitä voi unohtaa (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 89). Tulkintani mukaan unien merkitykset myös muuttuivat omien elämäkokemusten myötä ja niitä voitiin tarkastella silloin eri tavoin. Yksittäisten unien elämäkarta olisikin kiinnostavaa tarkastella jatkotutkimuksissa lähemmin. Tällöin voisi lähestyä esimerkiksi sitä, millä tavalla muisteltu unikokemus eroaa valve-elämän muistoista ja minkälaisia merkityksiä tällaisille muistoille annetaan.

Tutkimukseen osallistujat muistelivat lapsuuden unien kertomistilanteita. Näissä tilanteissa lapset joko kuuntelivat aikuisten kerrottuja unia tai sitten vanhemmat neuvoivat, lohduttivat ja opastivat unien käsittelyssä ja unien merkitysten tulkinnassa. Uniin liittyvät asenteet ja erilaiset suhtautumistavat välittyivät myös muillakin tavoilla kuin yksinomaan myönteisesti lasten uniin suhtautuen. Aina vanhempien oma suhtautuminen uneen ei heijastanut myönteisenä koettua suhtautumista uniin ja nämäkin tilanteet ovat jääneet tutkimukseeni osallistuville mieleen yhtenä heidän unikäsitykseensä mahdollisesti vaikuttaneena seikkana. Aineistossani kuvatut lapsuudessa kuullut ja muistetut unet liittyivät usein enneuniin, ja enneunien tulkintaperinne siirtyi erityisesti edellisten sukupolvien välittämänä kokemusperintönä. Näiden kerrottujen ja tulkittujen enneunien herättämiä pohdintoja punnittiin vielä aikuisenakin. Enneunien tulkintaperinteen tulkitsinkin tutkimuksessani yhdeksi todellisuuskäsityksiä haastavaksi, mutta osin sitä myös selittäväksi, unikäsitysten ulottuvuudeksi. Koin tutkimukseni aikana siten, että ihmisten todellisuuskäsityksiä on lähestyttävä tarkalla korvalla, ja kohdattava nämä käsitykset mahdollisimman vapaana omista ennako-oletuksista liittyen todellisuuden luonteeseen.

Aineistoni tulkinta johdatti minut pohtimaan sitä, kuinka perinteiden siirtymistä on tärkeää tarkastella dialogisena ilmiönä, jossa vuorovaikutus on molemmien puolista sukupolvien välillä. Aineistoni osoitti, että myös aikuinen voi lähestyä oman lapsensa unia itselleen merkityksellisinä ja omaan unikäsitykseen vaikuttavana asiana. Perinteiden välittymisen osalta saattaisi siten olla kiinnostavaa tutkia jatkossa sitä, miten perinteet välittyvät sukupolvien välillä kahdensuuntaisesti, ei ainoastaan aikuisilta lapsille.

Selittävät, haastavat ja kysyvät unikäsitykset

Kolmannen tutkimuskysymyksen ohjaamana lähestyin erilaisia tutkimukseen osallistuneiden unikäsitysten määrittelyjä ja merkityksiä. Tavoitteeni oli siten löytää aineistostani erilaisia unikäsityksiä. Valitsemani tavan kuvata unikäsityksiä niitä ryhmiin luokitellen liitin aikaisemman folkloristisen tutkimuksen tuottamaan tietoon suomalaisten unikäsityksistä. Haluni eritellä unikäsityksiä nosti esille luokitteluun liittyvän haasteen. Kuinka ylipäätään voin luokitella päällekkäisiä, ristiriitaisia ja monikerroksisia unikäsityksiä? Vaikka suhtauduinkin itse tutkijana kriittisesti monikerroksisten käsitysten ankaraan luokitteluun, pidin valintaani kuitenkin tärkeänä jatkuvuutta ajatellen. Nimesinkin tulkintani "erilaisiksi unikäsityksiksi ja suhtautumisiksi uniin" ja tulkintani tein erilaisten uniin suunnattujen merkitysten pohjalta unipuhetta analysoiden. Se, millä tavalla unikäsityksistä puhuttiin, antoi mahdollisuuden myös tulkita puheen sisältämiä merkityksiä ja suhtautumisia uniin. Näitä unikäsityksiä määriteltiin aineistossani osin suoraan, jolloin tutkimukseen osallistunut itse määritteli näkevänsä unet esimerkiksi kokemusten käsittelynä. Hahmottelin aineistostani lopulta neljä erilaista pääryhmää, jotka heijastivat erilaisia unikäsityksiä ja edustivat erilaisia suhtautumisia uniin.

Ensimmäisessä ryhmässä unet nähtiin *kokemusten käsittelynä*, jossa unet ymmärretään psykofyysisenä ilmiönä ja erityisesti menneiden kokemusten käsittelynä. Lisäksi tulkitsin tunteiden käsittelyn unien avulla yhdeksi teemaksi liittyen kokemusten käsittelyyn. Tulkintani mukaan unien käsittäminen kokemusten käsittelynä oli tyypillistä 2010-luvun suomalaisten unikäsityksille ja näkemystä esiintyi unikäsitysten määrittelyjä koskevassa aineistossani määrällisesti eniten. Toisessa ryhmässä unien ajateltiin olevan *elämän prosessointia*. Se viittasi laajempaan näkökulmaan suhteessa unen näkijän elämään. Unien avulla ei prosessoitu ainoastaan kokemuksia tai tapahtuneita asioita, vaan ihmisen elämää kokonaisuudessaan.

Uniin saatettiin suhtautua myös enemmänkin *määrittelemättöminä ja hetkessä elävinä* ilmiöinä, kuten kolmas ryhmittelyni osoitti. Suhtautuminen uniin elämyksinä viittasi sellaiseen suhtautumistapaan, jossa unien sisällöistä ei haettu niinkään merkityksiä vaan niihin suhtauduttiin elämyksinä tai ohimenevinä kokemuksina. Myös metaforin ilmaistut unikäsitykset viittasivat tapaan lähestyä unia pohdiskellen enemmän kuin omaa käsitystä selvästi määritellen.

Neljännessä ryhmässä merkityksiä suunnattiin uniin *todellisuuden selittäjänä ja haastajana*. Unien avulla tutkimukseen osallistuneet pohtivat muun muassa todellisuuden luonnetta, enneunien mahdollisuutta, vainajien ilmestymistä unissa

sekä harjoittivat unien symbolitulkintaa. Aineistossani nämä merkitykset ilmeni-
vät hieman eri tavoin kuin muut suorasanaistemmin määritellyt käsitykset. Tul-
kitsin aineistoani siten, että unet sekä haastoivat käsityksiä todellisuutta, mutta
myös selittivät sitä.

Uskomusperinteen tutkimuksen lähestymistapa on toiminut luontevana
tulkintakehyksenä myös unikäsityksille ja erityisesti silloin, kun on arvioitu yli-
luonnolliseksi tulkittuja unikokemuksia. Tutkimuksessani asetuin aikaisemman
suomalaisen folkloristisen tutkimuksen jatkumolle, mutta samalla kysyen, mitä
aineistoni tulkinta voisi tuoda lisää uniaiheen tutkimiseen kyseisellä jatkumolla.
Tulkintani mukaan uskomusperinteellinen ulottuvuus unien kerronta- ja tulkin-
taperinteessä näkyi omassa aineistossani, mutta ratkaisevaksi nousivat omat tul-
kintani ja tutkijan katse, eli se, mistä näkökulmista päätin lähestyä aineistoani.
Tutkijana en halunnut lähtökohtaisesti erotella luonnollista ja yliluonnollista toi-
sistaan ja samalla ottaa kantaa siihen, minkälaisia todellisuuskäsityksiä unikäsi-
tykset voivat sisältää. Ylipäätäänkin yliluonnollisiksi tulkitut asiat ja ilmiöt saa-
vat ajassa aina uudenlaisia merkityksiä. (Stark, 2009, s. 30; s. 32; ks. myös Enges
& Hänninen, 2015, s. 9.) En tarkastellut näitä merkityksiä ja käsityksiä yksin-
omaan ilmauksina uskomusperinteen jatkuvuudesta vaan halusin enemmänkin
kysyä sitä, millä tavalla kyse on tämän päivän unikäsityksiin liittyvästä ulottu-
vuudesta, jossa nämä erilaiset uskomukselliset ainekset elävät ja muuntuvat. Esi-
merkiksi kiinnittyminen erilaisiin uskomusperinteen tunnistamiin lajityyppei-
hin, kuten enneuniin, ei välttämättä anna mahdollisuuksia lähestyä ilmiötä uu-
sista näkökulmista.

Tulkintani yliluonnollisina pidetyistä unikokemuksista osoittivat sen, ettei-
vät aikaisempien tutkimusten tulkinnat unikäsitysten kategorioista välttämättä
olleet muuttuneet, vaan näkökulmat sisältöihin olivat muuttuneet. Aineistossani
enneunia pohdittiin ja kuvailtiin monitasoisina, ajatuksia, asioita ja tunteita yh-
distelevinä oivalluksina, eikä vain tulevaa aikaa ennustavina unina. Lisäksi tein
sen tulkinnan, että sen sijaan että tutkimukseen osallistujat olisivat tulkinneet
unensa enteiksi, lähestyivät he niitä mahdollisina toiveiden tai haaveiden heijas-
tumina, jotka osaltaan suuntasivat heitä kohti toiveiden toteutumista. Enneunien
tulkintaperinne näytti siten saaneen rinnalleen toisenlaisia tapoja ajatella sitä, mi-
ten nähty uni saattoi liittyä tulevaisuuden tapahtumiin.

Yliluonnolliseksi tulkitut kokemukset ja esimerkiksi enneunia, vainajien
vierailua tai todellisuuden luonnetta koskevat pohdinnat muodostivat aineiston
luokittelua hankaloittavan teeman, joskin pidin sitä aiheena erittäin kiinnosta-
vana. Yliluonnollisiksi pidetyt kokemukset eivät ensinnäkään esiintyneet aineis-
toni unipuheessa selkeänä oman unikäsityksen määrittelyinä, vaan ne kytkettyi-
vät ensinnäkin vahvasti lapsuuden muistoihin kuulluista enneunista. Tällöin tut-
kimukseen osallistuneille ne olivat kuin avoimeksi jääneitä kysymyksiä, joita he
pohtivat mahdollisesti tosina vielä aikuisenakin. Heidän unikäsityksessään oli
ikään kuin pieni säilytyspaikka, "tasku", (ks. Espeland, 1992, s. 68) sille mahdol-
lisuudelle, että enneunet voisikin ottaa vakavasti. Enneuniin liittyvä puhe oli ai-
neistossani usein pohdiskellevaa, joka osoitti minulle tutkijana, ettei suhde usko-
miseen tai ei-uskomiseen liittynyt ainoastaan erillisiin uskomuksiin tai edes

uskomusperinteen tunnistamiin yliluonnolliseksi tulkittuihin kokemuksiin. Reflektointi kuvasikin sanana erinomaisesti sitä monikerroksista peilaamista, jonka tutkimukseen osallistuneet kohdistivat omiin uniinsa, kuultuihin uniin, kertomistilanteisiin sekä ympäristön erilaisiin suhtautumistapoihin. Unikäsitysten määrittelyjä koskeva aineisto antoi ymmärtää, ettei refleктоiva tapa käsitellä uni-ilmiötä lopu aikuisuudessa, vaan joustava suhtautuminen uniin voi säilyä yksilössä läpi elämän.

Aineistoni pohjalta tulkitsin tutkimukseen osallistujien aktiivisesti arvioivan sekä omaa että toisten unikäsityksiä ja samalla yhteisössä eläviä erilaisia uskomusperinteellisiä aineksia. Unien tulkinta esimerkiksi ei siten tarkoittanut tutkimukseen osallistuneille yksinomaan omien tai toisten unien sisällön tulkintaa. Tutkimukseni osoitti, että unien tulkintaa tehtiin henkilökohtaisella ja omaehtoisella tasolla ja tukeutuminen selittäviin unikirjoihin oli jäänyt vähemmälle huomiolle. Tämä ei tarkoittanut kuitenkaan sitä, etteikö yhteisöllisillä unisymboleilla olisi ollut mitään merkityksiä tutkimukseen osallistuneille ja he löysivät merkityksiä myös yhteisössä elävälle unien tulkintaperinteelle. Unikirjan sijaan tartuttiin *Google*-hakuun ja erikoisille unille haettiin selityksiä internetin moniäänisestä tietopankista.

Ajallisuus ja toimijuuden reflektointi unipuheessa

Tulkitsin aineistoni unipuheessa suhdetta aikaan ja ajallisuuteen, jolla tarkoitan ajan kulkuun ja sen aikaisiin muutoksiin liittyvää refleктоivaa puhetta. Lisäksi ajallisuus liittyi esimerkiksi unien sisällön merkitysten osalta niiden tulevaan ja menneeseen aikaan kytkeytyviin merkityksiin. Tulkitsin unikäsitysten suhteutuvan vahvasti aina kuhunkin aikakauteen, jossa eletään. Unikäsitykset heijastivat ainakin jossain määrin vallitsevan ajan käsityksiä unista. Omien tulkintojeni suhteuttaminen aikaisempiin unikäsityksiä koskeviin tutkimuksiin osoitti sen, että unikäsitykset ovat olleet muutoksessa 1970-luvulta alkaen ja ne ovat osin myötäilleet yhteiskunnallisia muutoksia sekä tieteellisiä tutkimustuloksia. Tulkitsin unikäsityksiä tuotettavan aktiivisesti heijastamalla niihin esimerkiksi sen hetkisiä kulttuurisia käsityksiä unista ja erilaisia uniin liittyviä kulttuurisia ajankuvia tai malleja. Unikäsityksiä voitiin rakentaa myös suhteessa ajassa elävään tieteelliseen tietoon, sillä avointa tutkimustietoa on paljon saatavilla ja niiden tuloksia mielellään popularisoidaan. Tästä ympäristössä elävien käsitysten ottamisesta osaksi omaa unikäsitystä oli yhtenä osoituksena unipuheessa esiintyvien käsitteiden ja termien käyttö. Nämä eivät käsitteinä nousseet välittömästi henkilökohtaisesta kokemuksesta, vaan ne kuvasivat tieteellisen tiedon omaksumista osaksi omaa unikäsitystä. Todennäköisesti myös sosiaalisen median kautta tavoitettiin vaihtoehtoisia kulttuurisia ja yksilöllisiä unikäsityksiä joskin sosiaalisen median vaikutuksia kuvattiin aineistossani jokseenkin vähän. Ylipäätään unien kerronta- ja tulkintaperinteen virtuaalista ja digitaalista ulottuvuutta olisi tulevaisuuden tutkijoiden hyvä valottaa lisää. Ympäröivän kulttuurin unikäsityksiä välittyi myös taiteen eri muotojen, kuten kirjallisuuden, elokuvan ja kuvataiteen avulla. Ympäröivästä kulttuurista saatettiin tunnistaa unikäsityksiä, joihin on haluttu kiinnittyä, mutta toisaalta myös haluttu sanoutua irti.

Unikäsitukset näyttivät kulkevan mukana läpi ihmisen elämän muuttuen ja samalla heijastaen hänen elämänvaihteitaan ja -kokemuksiaan.

Näiden esimerkkien pohjalta ajattelen, etteivät unikäsitukset liity ainoastaan käsitykseemme unesta ilmiönä, vaan unikäsitukset liittyvät samalla käsitykseen itse ajallisuudesta. Näin tapahtui erityisesti silloin, kun unien katsottiin heijastavan menneitä kokemuksia tai silloin, kun unien nähtiin ennustavan tulevaa. Osin unikäsitukset myös irtautuivat ajallisuudesta esimerkiksi silloin, kun unikäsitys liittyi enemmänkin tähän hetkeen tai ihmisen elämään kokonaisuutena. Esimerkiksi määriteltessä unet "elämyksiksi" ei tutkimukseen osallistunut ainakaan siinä kohtaa pohtinut sitä, miksi unia ylipäätään nähdään tai mistä unet syntyvät. Merkityksellistä oli enemmänkin unennäkijän vahva läsnä olemisen kokemus ja nauttiminen unen sisällöstä. Tein myös sen tulkinnan, että tutkimukseen osallistuvien uniin suunnattujen merkitysten myötä refleктоitiin pitkälti samoja kysymyksiä, joita ihmiset ovat esittäneet vuosituhansien ajan: Mistä unet tulevat ja mikä aiheuttaa ihmisessä unennäön? Kertovatko unet menneestä vai tulevasta?

Unipuheessa ilmeni erilaisia käsityksiä unen roolista, eli siitä, missä määrin uni koettiin suhteessa yksilön kokemuksiin. Yleisesti ottaen unipuheessa heijastuu aktiivinen toimija, joka pohtii hyvin monella tasolla omaa toimintaansa ja suhdettaan uniin. Tätä voidaan mielestäni kuvata hyvin toimijuuden käsitteen kautta, jossa toimijuus tarkoittaa aktiivisesti omaa toimintaansa refleктоivaa ja sen mahdollisuuksia arvioivaa yksilöä. Myös Annikki Kaivola-Bregenhøj on todennut, että ihminen voi kokea itsensä joko passiivisena unen katsojana tai aktiivisena toimijana, ja yleensä rooliin ohjataan kulttuuristen unikäsitusten myötä (Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 17). Kokemus omasta toimijuudesta on keskeinen tulkittaessa omia uni-elämyksiä ja -kokemuksia, sillä unikokemus eroaa muista arkisista kokemuksista siten, ettei yksilö itse koe vaikuttaneensa unitapahtumiin ja vaikkapa siihen, miten unessa asiat ovat edenneet tai kenestä hän on uneksintu⁸⁵. Pohdinkin toimijuuden käsitteen avulla sitä jatkumoa, jossa tutkimukseen osallistuneet ottivat erilaisia positioita kuvatessaan omaa unikäsitystään. Erityisesti toimijuuden käsite nousi esille lapsuuden muistojen yhteydessä sekä yliluonnollisiksi tulkittujen unien sisällön kohdalla, jolloin unen näkijällä ei ole selkeää käsitystä unien alkuperästä tai tehtävästä (ks. myös McNamara & Bulkeley, 2020, s. 2).

Aineistossani unet koettiin reaktionä yksilön kokemuksiin, tiedostamattoman mielenkerroksen viestintuojana tai jopa itsenäisesti toimivana ja ihmiseen luontaisesti sisältyvänä viisautena. Tällöin unien nähtiin ikään kuin olevan näkijänsä puolella, tarjoten hänelle ratkaisuja elämän eri tilanteissa ja osoittaen asioita, joita unennäkijä jätti valve-elämässään huomaamatta. Tulkitsin aineistoani siten, että mitä enemmän yksilön kokemus unen autonomisuudesta kasvoi, sitä enemmän yksilön kokemus omasta toimijuudestaan väheni. Tällainen oli esimerkiksi tilanne silloin, kun unennäkijä koki unensa enneunena, viestinä tai

⁸⁵ Tässä kohtaa en ota kantaa *lucid dreaming* -ilmiöön, eli selkouneen. Sillä tarkoitetaan tavoitteellista tietoisuudentilaa, jossa unennäkijä itse ohjailee unitilan tapahtumien kulkua. Unessa voi joskus myös spontaanisti tulla tietoiseksi siitä, että näkee unta. (ks. esim. Waggoner & Riihimäki, 2014).

opastuksena. Vastaavasti tutkimukseen osallistunut saattoi ajatella unen olevan sisällään oleva mekanismi, joka peilaa yksilön kokemuksia ja reagoi niihin unen kielellä. Tällöin yksilön toimijuus unien suhteen kasvoi, sillä unien alkuperä oli hänessä itsessään ja hänen tietoisesti tulkitsemisensa kokemuksissa. Välittäjän roolissa uni taas toimi silloin, kun uni toi tietoa yksilön tiedostamattomista kerroksista, johon unen näkijällä ei ollut suoraa yhteyttä. Tulkitsin siten, että kokemus omasta aktiivisesta toimijuudesta väheni myös silloin, kun unen syntyyn vaikuttavia asioita ei pohdittu. Tässä kohtaa on tärkeää huomauttaa, ettei analyysini tarkoituksena ole arvottaa suhdetta toimijuuteen. Samalla voin helposti esittää ajatuksen siitä, kuinka tärkeää on tiedostaa unensa syntyyn vaikuttavat asiat ja siten säilyttää vahva ja jatkuva toimijuuden kokemus liittyen uniin. Tulokinnallani halusin sen sijaan kuvata dynaamista toimijuuden jatkumoa. Unikäsitys on muuttuva, ja sellaisia ovat myös unikokemukset, joten myös kokemus omasta toimijuudesta voi vaihdella läpi elämän. Toimijuuden käsite kuvaa tutkimuksessani ennen kaikkea ihmistä, joka puntaroi itseään, rooliaan ja mahdollisuuksiaan hänen omassa kokemusmaailmassaan.

7.2 Tilannekohtainen kertominen ja joustavat unikäsitykset

Tulkitsin edellisessä luvussa unikäsityksiä monikerroksisina merkityksinä, jotka pitivät sisällään unikäsitysten määrittelyjen lisäksi muun muassa reflektioivaa puhetta omista kokemuksista, todellisuuden luonteesta ja omasta toimijuudesta unien kohdalla. Siirryn nyt tutkimuksen toisen teeman, eli unien kertomistilanteiden, käsittelyyn. Varsinaisen unien kertomisen tutkimisen sijaan keskityin katseeni ennen unien kertomistilannetta tehtyihin arviointeihin sekä ennako-odotuksiin niin kertojan kuin kuulijankin kannalta. Tulkitsin myös erilaisia aineistossani esiintyviä tavoitteita unien kertomistilanteissa. Lähestyin tutkimukseni aineistoa puheena, jolloin rajasin näkökulmani unien kerronnan tutkimuksen reuna-alueille. Aivan kerronnan tutkimuksen lähtökohdista irrallinen ei tutkimukseni kuitenkaan ollut, sillä olinhan jo perustaltaan asettunut aikaisemman suomalaisen folkloristisen kerronnan tutkimuksen jatkumolle, osin myös samoja kysymyksiä tässä päivässä esittäen. Heijastin esimerkiksi omia tulkintojani unien kertomisen tavoitteista aikaisempaan unien kertomisen motiiveihin kohdistuvaan tutkimukseen (Virtanen, 1980). Pyrin kuitenkin tarkastelemaan enemmänkin unien kertomisen taustalla olevia asioita kuin itse unien kerrontaa tai kertomistilannetta sinänsä. En esimerkiksi lähestynyt tutkimuksessani sitä, miten unikertomuksia kerrotaan tai minkälaisia nämä kertomukset ovat. Sen sijaan tarkastelin sitä, miten unista, unikäsityksistä ja unien kertomisesta puhuttiin ja minkälaisia merkityksiä tutkimukseen osallistuneet niihin liittivät. Myötäilin Leea Virtasen näkemystä siitä, että kertojan ja kuulijan välisen suhteen varaan rakentuva unien kerrontatilanne on ainutkertainen ja sitä on vaikea tarkasti kuvata, aivan kuten sosiaalista vuorovaikutustakin (Virtanen, 1980, s. 67). Oma tulkintani unien kertomistilanteen ainutkertaisuudesta saattaa siten valaista unien

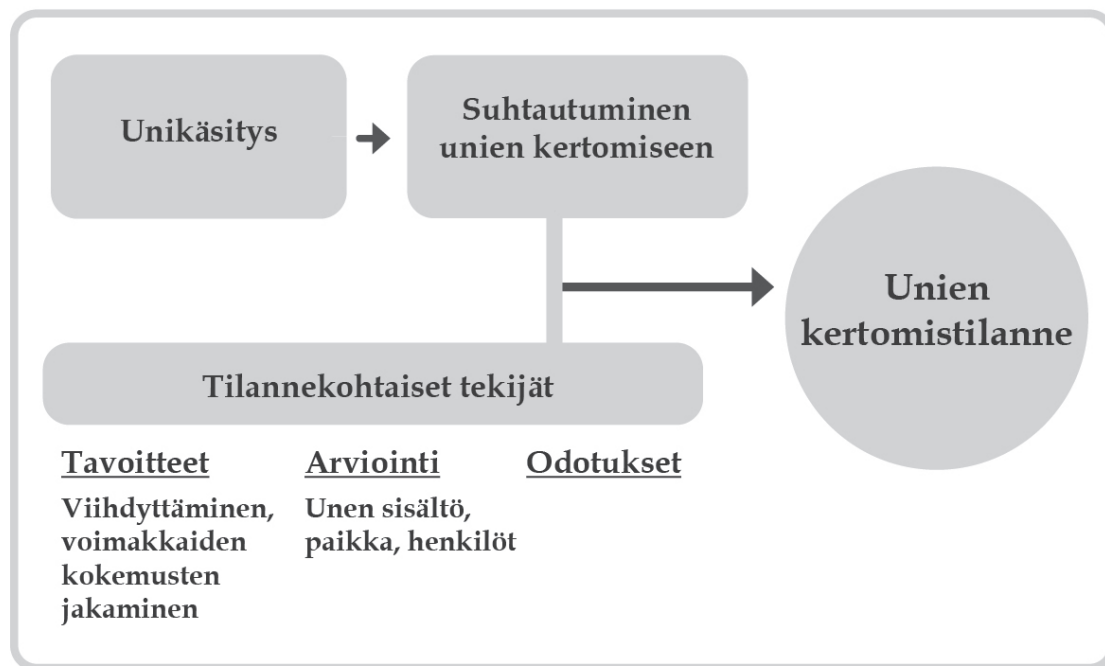
kertomistilanteisiin liittyviä taustoja, mutta unien kertomistilanteita tai kertomisen syitä kokonaisuudessaan en tutkimuksellani pyrkinyt selittämään.

Julkiset ja yksityiset kerrotut unet

Jaolla julkisiin ja yksityisiin kerrottuihin uniin kuvaan keskeistä tulkintaani koskien unien kertomistilanteita. Aineistoni tulkinta rakentui lopulta tukeutuen julkisen ja yksityisen välisen rajanvedon käsittelyyn unien kertomistilanteissa, sillä nämä teemat läpivalaisivat aineistossani 2010-luvun unien kertomistilanteille annettuja merkityksiä. Yksityisen ja julkisen kategorioiden rinnalla tulkittiin aineistossani myös virallisen ja epävirallisen sekä viihteellisen ja syvällisen kategorioiden välisiä rajoja. Jako julkiseen ja yksityiseen näytti toimivan yhtenä tärkeimmistä tekijöistä arvioitaessa esimerkiksi sitä, onko paikka ja aika sopiva unen kertomiseen. Myös viihteellisen ja syvällisen kategorioiden avulla kuvattiin niitä unien kertomistilanteiden taustalla olevia odotuksia ja tehtyjä arviointeja sopivasta tavasta kertoa unia. Unen kertojat arvioivat näiden vastakkaisiksi koettujen kategorioiden kautta myös sitä, minkälainen uni sopii kerrottavaksi missäkin tilanteessa ja kenelle unia voi kertoa. Tutkimukseen osallistuneet kuvailivat unien kertomistilanteita pääosin kahdessa toisilleen vastakkaisessa kontekstissa: unista puhutaan läheisten kanssa tai työpaikan kahvitauolla. Lisäksi aineistossa esiintyi mainintoja unien jakamisesta virtuaaliympäristössä sekä varta vasten unien jakamista varten kootussa uniryhmässä. Näitä uniryhmissä tapahtuvia unien kerrota- ja jakamistilanteita en kuitenkaan aineiston osalta käsitellyt, sillä tutkimukseni tarkoituksena ei ollut tutkia unien kertomista osana uniryhmätoimintaa, vaan tarkastella unien kertomistilanteita arkisessa elämässä yleensä (ks. aineiston rajaamisesta luvusta 2.2.3: *Teemahaastattelut*).

Tarkastelin neljännen tutkimuskysymykseni avulla sekä kuulijan että kertojan näkökulmia unien kertomistilanteessa. Aikaisempaa folkloristista tutkimusta ja sen kertojaan keskittynyttä näkökulmaa täydentääkseni ohella nostin kuulijan kertojan rinnalle tasavertaiseksi dialogin toiseksi osapuoleksi. Kysyin tutkimukseeni osallistujilta heidän kokemuksistaan ja odotuksistaan unien kuulijana, mutta lopullisessa tutkimuksessa kertojan välittämät merkitykset saivat kuitenkin suuremman roolin. Tämä vahvisti myös aikaisemman suomalaisen folkloristisen unien tutkimuksen unen kertojaan kohdistuvan tutkimuksen keskeisyyden ja osoitti, että kuulijan kokemuksiin tulisi jatkossa kiinnittää tutkimuksen osalta enemmän huomiota.

Tiivistän seuraavassa kuviossa (kuvio 12) tulkintani unien kertomistilanteista. Näissä olen tarkastellut erilaisia tilannekohtaisia tekijöitä, kuten tehtyjä ennako-arviointeja, tilanteisiin liittyviä odotuksia ja unien kertomisen tavoitteita. Samalla olen verrannut tätä kokonaisuutta unikäsityksen käsitteeseen ja pohtinut aineistoesimerkkien avulla unikäsitysten ja uniin suhtautumisen merkitystä kertomistilanteissa. Erilaiset uniin liittyvät näkemykset tulevat esille niin pysyvämpinä asennoitumisina ja suhtautumisina uniin, mutta ne näkyvät myös tilannekohtaisesti joustavina.

KUVIO 12 Unien kertomistilanne tilannekohtaisen kertomisen ja joustavan unikäsityksen valossa

Tulkintani mukaan kuulija heijasti kertomistilanteeseen sekä pysyvämpiä että tilannekohtaisempia suhtautumisia uneen. Siten tilannekohtaisuus ei viitannut ainoastaan vaihtuviin tekijöihin, vaan unien ja unien kertomiselle annetut merkitykset olivat osin myös henkilökohtaisia ja kietoutuivat yksilön arvoihin ja niitä heijastaviin unikäsityksiin. Kuulijan oma unikäsitys heijastui unien kertomistilanteessa esimerkiksi siten, että kuulija puntaroi tarkkaan, mitä saattoi puhua ääneen omista näkemyksistään kuullun unen suhteen, jos oli tehnyt siitä omaa unikäsitystään vastaavia tulkintoja (esimerkiksi tulkitsemalla kerrotun unen menneen kokemuksen käsittelynä). Kuulija arvioi kuultua unta osin siis heijastaen siihen omia näkemyksiään siitä, mitä unet hänen mielestään ovat ja nämä näkemykset eivät välttämättä aina olleet saman suuntaisia kertojan kanssa. Kuulija saattoi esimerkiksi etsiä unesta itselle tuttuja symboleita ja tarjota niistä näkemyksiään. Tilanteita, joissa unien kertominen oli jollain tavalla koettu epäonnistuneen, liittyi usein molemminpuolisiin odotuksiin. Unien kertomistilanne näyttäytyikin siten taitolajina ja vaati pelisilmää osallistujilta (ks. kirjoittamattomista säännöistä myös Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 35). Toisaalta itse kertomistilanne kaikkine tekijöineen auttoi kuulijaa myös tulkitsemaan sitä, mitä kertoja mahdollisesti unen kuulijalta odotti. Uni, joka kerrottiin työpaikan kahvitauolla suuntasi vastaanottamaan sen enemmänkin viihteenä, eikä syvällistä paneutumista vaativana henkilökohtaisena unien jakamishetkenä. Tämä osoitti mielestäni sen aikaisemmankin tutkimuksen huomioiman seikan, että unien kertomistilanteet ovat tilannekohtaisia ja sosiaalisesti rakennettuja, mutta myös tilallisesti hahmottuvia perinteen välittymisen hetkiä. Näin unien kerronta- ja tulkintaperinteen välittymisessäkin tulisi jatkossa huomioida enemmän myös tilanteiden ulkoisia tekijöitä.

Tulkintani mukaan kuulija ei vastaanottanut unta pelkästään unikertomuksena, vaikka kuuntelikin ensisijaisesti unen sisältöä ja sen tapahtumia. Tutkimukseen osallistuneet kuvailivat myös mieleen jääneitä kuultuja unia, unen osia tai unen tunnelmia. Kuullut unet saattoivat olla merkityksellisiä myös kuulijalle, sillä ne sysäsivät kuulijan ajatukset liikkeelle suuntiin, joita ei kukaan osannut odottaa. Kuulijan mieleen saattoi nousta sekä tulkinnat kertojan mahdollisesta elämäntilanteesta tai persoonasta että pohdintoja kuulijan omasta elämästä. Yhteisenä jaettavana uni tarjosi tällöin mahdollisuuden keskustella asioista, jotka eivät välttämättä liittyneet unikokemukseen kertojan kannalta vaan joita osallistujat muuten pitivät merkityksellisinä.

Tutkimukseni osoitti, että kaikki unen kertojat eivät odota kuulijoilta samoja asioita ja odotukset olivat monenkirjavia. Unien kertomistilanne saattoi olla esimerkiksi hauskojen tai kummallisten unien kertomista, jolloin kertoja odotti vain yhteisen hauskuuden jakamista. Toisaalta unien kertomistilanne saattoi olla lähes pyhä hetki, jossa rajattiin tarkkaan se, kenelle uniaan kertoi. Usein vasta epäonnistumisen kokemukset opettivat sen, minkälaisissa tilanteissa uniaan kannatti kertoa. Tämä osoitti sen, että odotukset määräytyivät kertojan osalta myös tilannekohtaisesti. Unen kertomistilanteen epäonnistumisia kuvasivat sekä kertojat että kuulijat.

Tulkintani mukaan unien kertomistilanne ei näyttäytynyt vain unien kertomisena, vaan dialogisena ja reflektiivisenä kokonaisuutena. Yksilölliset unet ja vaihtuvat tilanteet muodostivat unien kertomistilanteista ainutkertaisia, eikä kyse ollut ainoastaan unien kertomisesta ja niistä tehdyistä tulkinnoista vaan rishteilevistä merkityksistä, tilannekohtaisista arvioinneista ja unikäsitysten reflektoinnista. Tulkitsin aineistoani lisäksi siten, että unien kertomiseen liittyvät tavoitteet ja odotukset kietoutuivat usein yhteen, eli jos esimerkiksi unia kerrottiin siksi, että haluttiin vapautua voimakkaista tunnekokemuksista, kuvasi se samalla kertomisen tavoitteita tai tarvetta kertoa unia. Samalla kertoja odotti kuulijalta myötäelävää ja kannustavaa suhtautumista unen kertomiseen.

Viidennellä tutkimuskysymykselläni selvitin sitä, minkälaisia tilannearvioita unen kertojat tekivät kertomistilanteissa. Tulkintani mukaan yksinomaan se, että henkilö oli halukas kertomaan uniaan, ei vielä välttämättä kuvannut kertojan unikäsitystä sinänsä. Vastaavasti unikäsityksestä ei välttämättä voinut tehdä tulkintoja myöskään sen perusteella, mikäli henkilö ei halunnut kertoa unistaan. Enemmänkin kyse oli tilannekohtaisista ja sosiaalisista tekijöistä, kuten paikasta jossa ollaan tai paikalla olevista henkilöistä. Unien kertomistilanteen pohjalta ei siis näkemykseni mukaan voinut vetää johtopäätöksiä kertojan unikäsityksistä.

Unen kertomista edelsi tulkintani mukaan tilannearvio, jossa kertoja arvioi unen kertomisen sopivuutta tilanteen osalta. Kertoja arvioi muun muassa sitä, onko itse uni sopiva kerrottavaksi, sopivatko paikka ja aika unen kertomiseen ja ovatko paikalla olevat henkilöt sopivia unen vastaanottajiksi. Tilanteen arviointi ei kuitenkaan päättynyt unen kertomisen aloittamiseen, vaan kertoja seuraa tilannetta koko kertomistilanteen ajan. Kertoja esimerkiksi tarkkaili, onnistuiko hän viihdyttämään toisia unen kertomisen kautta, tai sanoiko hän mahdollisesti jotain liian henkilökohtaista tai tilanteeseen muuten epäsopivaa.

Tulkintani mukaan tilannearvioissa unen sisältö, kerrontapaikka ja paikalla olevat henkilöt kietoutuvat usein myös yhteen. Suoranaiseksi symboliksi unien kertomistilanteelle muodostui työpaikan kahvihuone, jossa erilaiset henkilökohtaiset ja sosiaaliset tekijät kohtasivat. Kahvihuoneessa unien kertomisen viihteellistä ulottuvuutta pidettiin tavallisena, eikä henkilökohtaiseksi tulkittuja unia halluttu työpaikalla jakaa.

Kuudes ja viimeinen tutkimuskysymykseni suuntautui unen kertojan tavoitteisiin. Aivan kuten erilaisten unikäsitysten kohdalla, koin myös kertomisen tavoitteiden luokittelun hankalana. Kysymys oli sinänsä kiinnostava, mutta tulevien tutkijoiden tulisi tarkasti pohtia, minkälaisien kysymysten avulla kertomisen tavoitteita voi lopulta ymmärtää. Tulkitsin aineistoni unipuheen pohjalta kaksi kertomisen tavoitetta: viihdyttämisen ja voimakkaiden kokemusten jakamisen, jotka toistivat aikaisemman tutkimuksen kertomisen motiiveihin kohdistuneiden tutkimusten tuloksia.

Toisten viihdyttäminen unien kertomisen tavoitteena vahvisti aikaisempien tutkimusten näkemykset unien kertomisen motiiveista, joista yksi oli toisten viihdyttäminen unien kertomisen avulla (Virtanen, 1980, s. 61–64; Kaivola-Bregenhøj, 2010, s. 49). Viihteellisyys liitettiin kodin ulkopuolisiin paikkoihin, kuten työpaikalle, kun taas kotona tai ystävien kanssa unista puhuttiin henkilökohtaisemmalla tasolla. Unien kertomisen tavoitteet muuttuivat tilannekohtaisesti, eikä viihteellinen unien kertominen sulkenut pois suhtautumista unien kertomiseen myös vakavammin. Kyse oli enemmänkin joustavasta unikäsityksestä ja suhtautumisesta unien kerrontatilanteeseen. Toisena kertomisen tavoitteena esiintyi voimakkaiden kokemusten jakaminen, joka oli tullut esille myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Unien kertomisen avulla saattoi vapautua unen herättämästä tunteesta ja saada ne pois omista ajatuksista.

Tulkitsin tutkimukseni aineistoa siten, että viihdyttäminen koettiin unien syvällisemmän käsittelyn suoranaiseksi vastakohtaksi. Kategoriat viihteellinen ja syvälinen sekä virallinen ja epävirallinen tulivat esille tutkimukseen osallistuneiden puheessa ja näitä vastakohtaisia kategorioita käytettiin kuvaamaan unien kertomistilanteita.

Arvioitaessa sitä, millä tavalla unikäsitys vaikuttaa unien kertomistilanteeseen, on ensin määriteltävä se, miten unikäsityksen ymmärtää. Tutkimukseni aineiston tukemana tein sen tulkinnan, että unikäsitys ei tarkoita samaa kuin uniin suhtautuminen vaan se viittaa enemmänkin uniin liittyvien pohdintojen, uskomusten, muistojen ja käsitysten monikerroksiseen kokonaisuuteen. Unikäsitys ei myöskään ole välttämättä stabiili, vaan voi pitää sisällään erilaisia näkemyksiä siitä, mitä uni lopulta on. Unikäsitys jää siten käsitteenä lopulta tarkastelun ulkopuolelle siinä kohtaa kun arvioidaan unien kertomistilanteessa esille tulevia suhtautumisia uniin ja unien kertomiseen. Unikäsitys voi vaikuttaa suhtautumiseen unien kertomistilanteita kohtaan, se voi tulla esille unien kertomistilanteissa eri muodoissaan, mutta suoraa johtopäätöksiä yksilön unikäsityksestä ei kertomistilanteiden pohjalta voi tehdä. Unien kertomistilanteiden kohdalla hahmotin siinä siten sekä tilannekohtaisia tekijöitä että erilaisia suhtautumisia unien kertomiseen.

8 POHDINTA: UNIEN ELÄVÄ PERINTÖ

Sen lisäksi, että halusin tutkimuksessani selvittää, minkälaisia merkityksiä tutkimukseen osallistuneet unikäsityksille tai unien kertomistilanteille antoivat, syntyi tutkimusprosessin alussa tarve ymmärtää syvemmin käytettyjä käsitteitä. Tutkimustyökalun metafora ei tutkimuksessani siten tarkoittanut ainoastaan työkalun käyttöä ennalta määritellyllä tavalla, vaan työkalujen uusien käyttötapojen pohtimista. Esimerkiksi unikäsityksen käsitteen ulottuvuuksia tarkastelin niin tutkimuskirjallisuuden kuin keräämäni empiirisen aineiston avulla. Tutkimusprosessini muistuttaa käsitteen tarkastelun kohdalla fenomenologisen tutkimuksen metodia, jossa arkisesti ja ilmiselvästi ilmenevän ilmiön luonnollisen tarkastelun sijaan asennoidutaan ilmiöön avoimin mielin, aluksi käsitettä purkaen ja lopulta sitä tulkitsemalla uudelleen rakentaen.

Määrittelin elävän perinnön käsitteen väljästi unien kerronta- ja tulkintaperinteen vaalimiseksi, välittämiseksi ja eteenpäin siirtämiseksi. Näitä elävän perinnön prosesseja etsin tutkimuksessani osana yksilön uniin suunnattuja merkityksiä. Konkreettisesti unien kerronta- ja tulkintaperinteen siirtäminen seuraaville sukupolville näyttäytyi aineistossani erilaisten lapsuuden kokemusten ja unien kertomistilanteiden kuvausten myötä. Tutkimukseen osallistuneet kuvasivat, millä tavalla lapsuuden kokemukset ovat heihin vaikuttaneet. Erilaisten perinteiden tai perinneainesten välittymistä aikuisilta lapsille on pidetty keskeisenä kulttuuriperinnön aktiivisen siirtämisen tapana, mutta perinteen vastaanottajan ja siirtäjän välisten eritasoisten dialogien tutkiminen on jäänyt vähemmälle huomiolle. Aineistossani tätä eritasoista vuoropuhelua käytiin niin yksilön sisällä kuin suhteessa toisiin ihmisiin, heidän kertomiinsa uniin ja erilaisiin unien kertomistilanteissa välittyneisiin tulkittuihin unikäsityksiin. Tutkimukseni osoitti, ettei vanhempien tai muun perheympäristön suhtautuminen uniin ollut merkityksetöntä, joskaan se ei toiminut ainoana tekijänä, jonka pohjalta lapsi rakensi omaa käsitystään unista. Kulttuurissa elävien unien tulkintatapojen siirtyminen liittyi aineistossani myös kokemuksiin kuulluista unista lapsuudessa. Unien tulkitseminen enteiksi on esimerkki tällaisesta kulttuuriperinnöstä, jossa unikertomukset ja näiden tulkitseminen uskomusperinteen kontekstissa on edelleen keskeistä. Kun 1980-luvulla unien sisältöjä tulkittaessa tukeuduttiin suulliseen

perinteeseen ja erilaisiin unikirjoihin, voidaan uniin liittyviä merkityksiä ja symbolitulkintoja hakea nykyään myös internetistä.

Tulkitsin kulttuuriperinnön käsitettä tutkimuksessani myös siten, ettei kaikki kulttuuriperintö ole itse valittua eikä kulttuuriperintö ole kaikkien saavutettavissa⁸⁶. Ihminen elää erilaisten kulttuuriperintöjen keskellä. Kulttuuriperinnön voi nähdä myös kulttuurisena pääomana, ilmapiirinä ja perittynä kulttuurisina tapoina. Tällöin voidaan puhua kulttuurisista tiedon rakentumisen malleista ja unista tietoa tuottavan toiminnan tutkimusparadigmoista.

Vaikka tutkimustehtäväni oli tarkastella unien elävän perinnön prosesseja, tutkimuksessani nousi keskeiseksi myös itse elävän perinnön käsitteen syvällisempi ymmärtäminen. Elävän perinnön käsitteen osalta lähtökohtani olivat *Unescon* aineettoman kulttuuriperinnön määritelmä sekä suomalaisen folkloristisen unien tutkimuksen vaalima kerronta- ja tulkintaperinne. Yhteisöllisen ja yksilöllisen tason välillä samanaikainen ja välillä eriaikainen tulkitseminen auttoi minua ymmärtämään myös elävän perinnön käsitettä. Koin dialogin kulttuuriperinnön sisäänrakennettuna ominaisuutena. Tutkimusprosessini osoitti elävän perinnön käsitteen toimineen tutkimuksessani enemmänkin näkökulmana ja analyttisenä työkaluna kuin yksinomaan tutkimuksen kohteena ja määriteltävänä käsitteenä. Tulkitut unikäsitykset näyttäytyivät aineistossani tutkimukseen osallistuneiden kokemuskuvauksissa ja pohdinnoissa, mutta ennen kaikkea tutkijan käsitteellisessä haltuunotossa. Kiinnostavaksi tutkimuksessani osoittautui siten itse tutkimusprosessi. Erityisesti monimenetelmäisyys, dialogi aikaisemman tutkimuksen kanssa, unien tutkimuksen mahdolliset metodologiat ja käsitteiden teoreettiset merkitykset nousivat mainitsemisen arvoiseksi pohdintojen kohteeksi. Tämä seikka kiteytti hyvin ymmärtämään pyrkivän tutkimusotteeni ja hermeneuttisen kehän dynaamisen luonteen. Kyseessä oli fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus, jossa tehdään yhdenlaisia, tutkijaan vahvasti sitoutuvia tulkintoja.

Dialogisen tutkimusotteen mukaisesti tutkija on osa tutkimuksessa käytyä vuoropuhelua, ja hän asettaa oman esiymmärryksensä alttiiksi muutoksille. Tutkimukseni osoitti, että käsitteillä on merkityksensä ja niiden tarkat määritelmät ovat tutkimuksissa tarpeen. Esimerkiksi sosiokulttuurisen unien tutkimuksen keskeisiin käsitteisiin, kuten elämys, kokemus, kertomus ja merkitys, sain tulkintojeni kautta uusia näkökulmia. Myös käsitteet unikäsitys ja elävä perintö

⁸⁶ Sellaista kulttuuriperintöä, joka herättää ristiriitaisia tunteita, on kuvattu myös *vaikean kulttuuriperinnön* käsitteellä (engl. *dark heritage*). Vaikea (myös pimeä/synkkä, ristiriitainen) kulttuuriperintö käsittää sellaisia ilmiöitä, joita tulkitaan negatiivisessa valossa, yleensä ei-toivottuna perintönä. Tällaisia ovat esimerkiksi sotiin, konflikteihin, kuolemaan, kärsimykseen, sosiaaliseen eriarvoisuuteen ja köyhyyteen liittyvä kulttuuriperintö. Vaikean kulttuuriperinnön käsite on liitetty vahvasti turismiin, jolloin vaikea kulttuuriperintö valitaan tietoisesti, mutta käsitteen on nähty myös laajentavan keskustelua kulttuuriperinnön käsitteestä ylipäätään. (Ks. "vaikeasta" kulttuuriperinnöstä Thomas et al., 2019.) Myös Satumaarit Myllyniemi (2018b) on lähestynyt sota-ajan yliluonnollisia kokemuskertomuksia vaikeana kulttuuriperintönä sen yliluonnollisen käsitteeseen liittyvän latautuneisuuden vuoksi. Valitsevaan keskusteluun tästä ei-valitusta kulttuuriperinnöstä voi lisätä myös näkökulman, jossa painottuu kulttuuriperintöön kuuluva eksklusiivisuus, eli vain tiettyä joukkoa yhdistävä ja muita sen ulkopuolelle rajaava, "potentiaalisesti pimeä", ulottuvuus.

näyttäytyivät lopulta tutkijan tulkinnan kautta rakentuvina ja samalla myös uusille tulkinnoille avautuvina käsitteenä.

Monitieteisellä unien tutkimuksen kentällä unien merkityksiin keskittyvä tutkimustraditio tarjosi holistisen näkökulman, joka antoi mahdollisuuksia lähestyä tutkimusaihetta ilman vahvaa sitoutumista teoreettisiin viitekehyksiin. Yhdeksi tutkimukseni kantavaksi teemaksi muodostuikin pohtia unien yksilöllisiin ja yhteisöllisiin merkityksiin suunnatun tutkimuksen mahdollisuuksia unien tutkimuksessa yleisesti. Unien tutkimuksen jaottelulla ei-tieteelliseen ja tieteelliseen lähestymistapaan on historiallinen taustansa, kuten osoitin esitellessäni unien tutkimuksen historiaa ja sen perinteiden jakautumista unien sisällön ja muodon tutkimukseen. En usko tähän sinänsä alati kehittyvään dialogiin sisällön ja muodon tutkimuksen välillä tulevan muutosta lähiaikoina, sillä vahvasti kokemuksellisena ilmiönä uni on aina henkilökohtainen, ja siten myös yksilökohtaisesti tulkittavissa oleva elämys, joka voi päätyä ristiriitaan yksilön ulkopuolelta tulevien, unien alkuperää ja tehtäviä selittävien, tulkintamallien, teorioiden ja käsitysten kanssa. Näkemykseni mukaan tutkittaessa unia ilmiönä on kuitenkin tärkeää valaista niitä seikkoja, kuinka unet ovat osa ihmisten arkista elämää, miten ihminen suhtautuu unikokemuksiinsa ja mitä unet hänelle merkitsevät.

Kiinnostavaksi kysymykseksi tutkimuksessani muodostui se, kuinka yksilöt rakentavat käsityksiään unista ja sitä kautta asettautuvat maailmaan unia kokevina ja kertovina olentoina. Arkipäiväisten tapojen ja kulttuurissamme elävien ilmiöiden kohtaaminen yksilöllisten merkitysten välityksellä ei selitä ilmiötä tyhjentävästi, mutta tuo lisävalaistusta ihmiseen kokonaisvaltaisesti kietoutuvasta ilmiöstä. Kerromme unia, koska näemme niitä, mutta kenties näemme unia siksi, koska kerromme niistä. Tutkimukseni tarkoitus olikin osallistua unien tutkimuksen metodologiasta käytyyn keskusteluun ja tarjota yksi näkökulma siihen, minkälaisella tutkimusotteella ja -asetelmalla unista ilmiönä voidaan tavoitella tietoa⁸⁷. Toivon tutkimukseni tulosten tarjoavan lukijoille käsityksen siitä, minkälaisia keskusteluja kulttuurisen tutkimuksen erilaiset näkökulmat voivat tuoda unien tutkimukseen.

Tutkimukseni osoitti myös sen, että suomalaisella folkloristisella ja etnologisella unien tutkimuksella on jatkossakin paikkansa kansainvälisellä unien tutkimuksen kentällä. Pidin tärkeänä tuoda selkeästi esille etnologisen ja kulttuuriperinnön tutkimuksen näkökulman määrittelyn sosiokulttuuriseksi kulttuurisen näkökulman sijaan. Erityisen merkittäväksi tämä rajaus muodostui unien kulttuurisen tutkimuksen perinteiden kohdalla, sillä suomalainen folkloristinen unien tutkimus on ollut aivan poikkeuksellinen näkökulma kansainvälisellä unien tutkimuksen kentällä. Suomalainen folkloristinen unien tutkimus yhdistää uskomusperinteen ja kerronnan tutkimuksen erilaisia näkökulmia, ja sen näkökulmia luonnehtii vahva kiinnittyminen ihmisten arkeen sekä nykyajan ilmiöiden tulkitseminen perinteen tarjoamin käsittein. Sosiokulttuurinen tarkastelukulma yhdistää niin folkloristiikan, antropologian kuin etnologiankin

⁸⁷ Yleisesti ottaen monitieteinen tutkimusote on ilmiönä humanistisen tutkimuksen kentällä ajankohtainen. Esimerkiksi *Humanistinen kaupunkitutkimus -teos kertoo* tavoittelevansa dialogia muiden kaupunkia tutkivien alojen kanssa ja tekee sen ymmärtääkseen paremmin itse ilmiötä (Vahtikari et al., 2021).

tutkimusperinteitä asettaen unet arkisena ilmiönä ymmärtävän ja kriittisen katseen kohteeksi. Tutkimuksessani kriittisyys merkitsi minulle sekä reflektiivistä tutkimusotetta että teoreettisen viitekehyksen sijaan moninäkökulmaista teoreettista lähtökohtaa. Tutkimukseni aineisto johdatti minut tutkijana tarkastelemaan tutkimuskohdettani eri näkökulmista. Tutkimuksessani tämä ilmeni lopulta monimenetelmäisyytenä. Puheen laadullinen analyysi avasi useampia merkitystasoja. Analysoin ja tulkitsin kirjallisessa muodossa olevaa aineistoa laadullisen sisällönanalyysin avulla, mutta hyödynsin sekä teoriaohjaavaa että aineistolähtöistä lähestymistapaa. Lisäksi otin avukseni fenomenografian tarjoamia työkaluja eritellessäni erilaisia unikäsityksiä ja suhtautumisia uneen. Kokonaisuutena hahmotin tutkimukseni dialogisena, synteisiin pyrkivänä kokonaisuutena, jossa en teoriolla niinkään viitannut rajattuun teoreettiseen viitekehykseen, vaan laajemmin tutkimukseni kontekstiin, aikaisempaan tutkimukseen, teemoihin ja käsitteisiin. Dialogissa oleminen, keskusteleminen kontekstin kanssa sekä omien tulkintojeni heijastaminen aikaisempiin tutkimuksiin määrittivät tutkimusotettani. Unien elävällä perinnöllä kuvasin tulkintaani unikäsityksistä monikerroksisina, kokemuksellisina ja yhteisöllisinä, aktiivisesti rakennettuina ilmiöinä.

Unista puhumalla ja niitä kertoen siirretään unien kerronta- ja tulkintaperinnettä, vaikka kertomisen syyt olisivatkin vaihtuvia ja tilannekohtaisia tai vaikka unille ei annettaisi mitään merkityksiä. Tulkintani mukaan elävän perinnön prosessit elävät hetkissä, usein sanoittamattomissa ja todennäköisesti myös tiedostamattomissa tilanteiden tulkinnoissa. Olennaiseksi nousevat lopulta moniääniset, ristiriitaiset ja syvästi henkilökohtaiset merkitykset. Elävä perintö on samanaikaisesti sekä yksilöllinen että yhteisöllinen prosessi, ja elävä perintö prosesseineen näyttäytyy erilaisena riippuen siitä, kummasta näkökulmasta aihetta lähestyy. Aineiston tulkintani antaa yhden näkemyksen siitä, minkälainen ilmiö unikäsitys voi olla ja kuinka elävän perinnön prosesseja on unikäsitysten kautta ylipäättään mahdollista tarkastella. Kulttuuriperinnön käsitettä en edelleenkään erota yksinomaan hallinnolliseksi käsitteeksi, jossa sitä määrittelee auktorisoitu kulttuuriperintökeskustelu. Tässä keskustelupuheenvuorossani rajaisin unien kerronta- ja tulkintaperinteen enemmänkin ihmisyyden perinnöksi, joka ilmenee eri tavoin ihmisten keskuudessa, ja jossa eri kulttuuriperintöaineokset elävät. Kulttuuriperinnön virallista statusta se ei tutkimukseni pohjalta voisi kuitenkaan saada. Ainoastaan perinnettä vaalivat ihmiset voivat määritellä oman kulttuuriperintönsä ja halutessaan myös nimetä vaalimansa ilmiön kulttuuriperinnöksi. Tutkimuksessani kulttuuriperintö näyttäytyi minulle kulttuurisena välittymisenä ja korostin siinä kulttuuriperinnön dialogista prosessiluonnetta. Elävä perintö tulee todeksi aina silloin, kun unista puhutaan, unipäiväkirjaa kirjoitetaan tai koettuja unia jaetaan heräämisen jälkeen. Kulttuuriperintö on kaikkea sitä, mikä määrittelee ihmisiä yhteisönä tai lajinsa edustajana (Lourenço & Wilson, 2013, s. 745).

Tulkintani mukaan elävän perinnön käsitteessä korostuu dialogisuuden ohella tulkinnanvaraisuus. Esimerkiksi arkistojen vaalimien kansanperinteen keruun aineistojen katsotaan edustavan aineetonta kulttuuriperintöä (Museovirasto, 2021). Näin ollen unia koskevien folklorististen haastattelu- ja

kyselyaineistojen voidaan nähdä edustavan aineetonta kulttuuriperintöä, mutta koska aineistot itsessään eivät kerro mitään, tarvitaan ihminen tulkitsemaan niitä ja tekemään aineistoja eläviksi.

Aikaisempien tutkijoiden merkitystä sen kaikessa laajuudessaan ja syvyydessään oman työni kannalta en täysin ymmärtänyt tutkimusta aloittanut. Asettauduin tulkinnoillani aikaisempien suomalaisten tutkijoiden, erityisesti folkloristi Leea Virtasen ja folkloristi Annikki Kaivola-Bregenhøjn, raivaamalle tielle unien suomalaisen sosiokulttuurisen tutkimuksen jatkumolla. Heidän tuottamansa tutkimuskirjallisuus ei merkinnyt minulle yksinomaan aikaisempaa tutkimusta omine tulkintoineen, vaan suhdetta, joka tarjosi loputtomasti uusia pohdintoja ja johon nojaten selvitin tutkimustehtävääni kahdeksan vuoden ajan. Tutkijana kiinnityin ja sitouduin unien kerronta- ja tulkintaperinteen aikaisempiin tulkintoihin ja näin liityin itsekin tutkijan roolissa kulttuuriperinnön vaalijoiden ja eteenpäin välittäjien joukkoon suojelemalla tutkimusaiheittani eli unien kerronta- ja tulkintaperinnettä sekä sen keskuudessa jaettua tietoa (Lira & R. Amoêda, 2010, s. 4., ks. myös Unesco 2003, 2. artikla). Aikaisempien tutkijoiden jättämästä henkisestä ja tieteellisestä perinnöstä⁸⁸ muodostui tutkimusprosessin myötä unien elävää perintöä, jota omalla ainutkertaisella tavallani tässä tutkimuksessa tulkitisin. Laadullisen tutkimuksen tekemistä on luonnehdittu "kertomuksena etsimisestä" (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara, 2009, s. 266). Kerronnallista näkökulmaa jäi tutkimuksessani edustamaan vähintäänkin *kertova tutkija*, jonka kertomuksen otsikon tai esityksen nimen voi lukija nyt itse tutkimuksen pohjalta nimetä.

Perinteiden säilyminen halki aikojen on osoitus elävän perinnön voimasta ja ihmisen vaalimasta kulttuuri- ja kokemusperinnöstä. Tähän vahvaan kuvaan kohdistin tutkijan katseeni etsiessäni elävän perinnön prosesseja ja tulkitessani ihmisten unia ja unien kertomistilanteita koskevaa puhetta aineistossani.

⁸⁸ Tieteellinen kulttuuriperintö (engl. *scientific heritage*) on tiedeyhteisön jakamaa kollektiivista perintöä, eli sitä, mitä tiedeyhteisö kokee edustavansa, ja jota se haluaa jakaa eteenpäin seuraavien sukupolvien tutkijoille ja muulle yleisölle. Tieteellinen perintö sisältää niin käsitteitä kuin tunteita ihmisestä, maailmankaikkeudesta, luonnosta ja elämästä yleensä. Esimerkkinä tieteellisestä perinnöstä toimivat muun muassa opetukseen liittyvät käytännöt ja etiikka, dokumentit ja kirjat. (Lourenço & Wilson, 2013, s. 746; s. 752.)

SUMMARY

This doctoral dissertation examines *dream conceptions* that is, the thoughts expressed by participants in this research about dreams and dreaming. The focus is on different dream conceptions, their construction as well as dream conception as a phenomenon. In addition, this dissertation focuses on dream telling situations and the related expectations, assessments, and goals associated with them. My research approach is phenomenological-hermeneutical and seeks to understand the different life-worlds described in my qualitative research material, thematic interviews, and surveys (N=62). Although the focus is on one-to-one conversations, I assume that this knowledge is constructed at the level of both the individual and the community through different levels of dialogue.

My perspective on dreams as a researcher is socio-cultural, meaning that attention is focused on individual's experiences and reflections on dreams. With my interpretations, I follow the trail blazed by previous Finnish researchers, especially folklorist Leea Virtanen (1935–2002) and folklorist Annikki Kaivola-Bregenhøj. Their contribution to the Finnish dream telling and interpretation tradition is significant in describing the *living heritage* of dreams as a phenomenon in the Finnish culture.

Living heritage refers to the intangible cultural heritage expressed in people's daily lives. It is transmitted from generation to generation through both everyday social life and conscious cultural heritage work. This preservation and transmission are described in this dissertation as living heritage processes. Using the concept of living heritage, I describe my interpretation of dream conceptions as multi-layered, experiential, and as phenomena constructed actively by the community. My broader research task is related to understanding the concept of living heritage and its processes. I have turned my attention to those factors that are not prominently present in everyday dream telling and speaking situations. To clarify my research task, I am asking: What is *dream-speech* like when talking about dream conceptions? How are dream conceptions constructed in childhood? How are the different dream conceptions described? What expectations and goals do the dream teller and listener have in their dream telling situation? What kinds of situation assessments does the teller make in a telling situation? I ended up asking participants about their views, experiences, and memories related to dream conceptions and dream telling situations. With the concept of dream-speech, which means talking about dreams as a topic, I take a distance from the previous Finnish folkloristic perspective focusing on dream narration and narratives.

The socio-cultural perspective combines the research traditions of folklore, anthropology, and ethnology. Dreams are encountered as an everyday phenomenon but observed from a critical perspective. Criticality means a self-reflective research approach and a multifaceted theoretical starting point instead of a single theoretical frame and using context, previous research, concepts, and theories as methodological tools. Data is being analyzed using both theory-guided and data-driven content analysis. Being in dialogue with participants,

framing within context, and reflecting on my own interpretations on previous research defines my research approach. My dialogical approach is also reflected in my interpretation and understanding of my material. Reflection and reflexivity are key factors when applying a phenomenological-hermeneutical method in knowledge production.

My results show that in my research, the concept of living heritage has served more as a perspective and analytical tool than as an object of research. This notion describes well the method of phenomenological research. Instead of looking at a 'naturally' and clearly manifesting phenomenon, one takes an open approach to it, first by conceptually deconstructing it and finally by reinterpreting it. In this study, the concepts 'dream conception' and 'living heritage' are thus further open to new interpretations.

Dream conceptions are multilayered and reflective

The main themes of this research, i.e., dream conceptions and dream telling situations, are partly intertwined, since dreams are shared and discussed as a phenomenon. Dreams can be relevant to an individual both as a personal experience, and as a broader social, cultural, and reality-related phenomenon. The research shows that the participants are actively reflecting on their own relationships and roles in relation to dreams.

I compare the differences between dream attitudes, relating oneself to dreams and dream conceptions. Dream conception is a multi-layered whole of reflections, beliefs and memories related to dreams, dreaming and dream telling. In addition, it is a dynamic continuum in which the individual engages in different ways and at different levels. The dream conceptions in the study appear as multi-level and cross-cutting meanings, not exclusively as closed definitions. Also, the meanings given to dreams are not always directly related to experienced dreams or even to dreaming as a phenomenon, but they are also presented as memories, descriptions of experiences, and reflections on the nature of reality. Dream-speech consists of individual and cultural meanings, which in addition are intertwined with personal experiences and memories.

Dream conceptions are constructed in dialogue through life

Participants' memories of the dreams and dream conceptions of their childhood were discussed by them both as an object of critical evaluation, but also partly as cherished and inexplicable experiences. Dream conceptions were constructed in dialogic and reflective processes based on the person's own dream experiences as a child, dreams and interpretations heard from others or made based on others' dream conceptions. The role of previous generations here is significant. Dream-related attitudes were transmitted to later generations even if the attitudes towards dreams were not positive. Adults did not just build their child's dream conceptions but could approach their children's dreams as meaningful to themselves. This leads me to consider how important it is to view the transmission of traditions as a dialogic phenomenon in which there is interaction

across multiple generations. The reflective way of dealing with the phenomenon of dreams does not end in adulthood, and a flexible approach can be maintained throughout life.

In this dissertation, I interpret and classify different dream conceptions based on my research material. In the first category, dreams were considered by the participants to be a way of processing past experiences, that is, dreams were understood as psychic-physical phenomena. In addition, the treatment of emotions through dreams was one of the themes related to the processing of past experiences. In the second category, dreams are a way of processing life. This refers to a broader perspective in relation to the life of the dreamer. Third, dreams may also be seen more as instantaneous phenomena, described as entertainment, undefinable experiences or through metaphors. Meanings were also attached to dreams in which dreams explained or challenged one's reality.

Dream conceptions ask, not only answer

Participants in the study used dreams to reflect on the nature of reality and consider the possibility of precognitive dreams and the appearance of the deceased in dreams. Dream symbol interpretation was also used. The research results indicate that the interpretation of dreams is done on a highly personal level, and a reliance on explanatory dream books received less attention. Instead of a dream book, explanations for special dreams were sought from the Internet's polyphonic database. According to my interpretation, a dimension of belief tradition can still be seen in my material, but it is strongly bound to the researcher's perspective. I do not view these meanings as exclusive expressions of a continuity of the belief tradition, but I rather ask how and in which ways this dimension is alive today and how it should be defined. Attachment to different tradition genres recognized by the study of belief tradition, such as precognitive dreams (i.e., a dream that seemingly contains knowledge about the future), does not necessarily provide opportunities to approach the phenomenon from new perspectives.

Precognitive dreams were considered and described as multi-level insights that combine thoughts and emotions, not just as dreams that predict the future. Instead of interpreting their dreams as predictions, participants approached them as potential reflections that contributed to their desires. The dream-speech related to precognitive dreams was often contemplative. This indicates that the relationship between believing or non-believing is not related only to separate beliefs, or even to experiences interpreted as supernatural.

Considering temporality and agency in dream-speech

Dream conceptions are not only related to the understanding of dreams as a phenomenon, but they also relate to an understanding of temporality. Dream conceptions are actively produced by relating them to current or past cultural dream theories. Dream conceptions seem to be vividly present through a person's life, constantly changing and at the same time reflecting his or her life

stages. Temporality was being considered by participants when dreams were seen to reflect past experiences or when dreams were seen to predict the future. Dream conceptions also become detached from time, for example, when the concept of dreams is more related to this moment or to human life as a whole.

The research results indicate that there are different perceptions in how the relationship between dream and the dreamer was understood. This can be interpreted through the concept of human agency, which refers to an individual who actively reflects upon his or her own actions and evaluates the possibilities of action. Using the concept of agency, I consider this reflective attitude to be a continuum in which individuals take different positions when describing their own dream conceptions. Reflective agency is especially present in the context of childhood memories and when discussing dreams that are considered supernatural. The experienced agency in dreams can also vary throughout life.

Situational dream telling and flexible dream conceptions

Dream-telling situations are not just the telling of dreams but are a dialogue and opportunity for reflection between the dream-teller and the listener. Contrasting categorizations, such as entertaining and in-depth, public and private, and formal and informal, were used by participants to describe dream-telling situations. Individual dreams and changing situations make dream-telling situations unique. Participants in the study described dream telling situations mainly in two different contexts: dreams were discussed with loved ones at home and du-ring coffee breaks at work.

According to my interpretation, the dream listener's attitudes to dreams in the telling situations is varied. Thus, situation-specificity refers not only to changing factors, but the meanings given to dreams and dream telling are also partly personal and intertwined with individual values. Situations in which dream-telling has somehow been perceived as a failure are often related to mutual expectations. The research results shows that not all dream-tellers are expecting the same things from listeners. On the other hand, the dream-telling situation with all its factors also helps the listener to interpret what the teller might expect from the listener of the dream. A dream that is told during a coffee break in the workplace tends to be received more as entertainment, rather than as a personal moment of dream sharing. Dream-sharing also provides an opportunity to discuss issues that are not necessarily related to the dream experience but to what the participants otherwise consider relevant.

My analysis indicates that if someone is willing to tell dreams to others, it does not necessarily reflect the teller's dream conceptions per se. Nor can interpretations on dream conceptions be made on the basis of whether or not a person wants to share their dreams with others. Rather, it is a matter of situational and social factors such as the place where people are gathered. An individual's dream conceptions are not necessarily stable. They may contain different views of what dreams ultimately are. The dream conception can influence attitudes towards dream-telling situations, but direct conclusions about

an individual's dream conceptions cannot be made on the basis of the situations in which dreams are told.

Assessments, expectations, and goals in dream telling situation

Based on my research material, I interpret two goals for dream telling: entertaining and sharing powerful experiences. Entertaining others reinforces the views of previous folkloristic studies on the motives for telling dreams. According to my interpretation, telling a dream is preceded by a situation assessment, in which the teller evaluates the suitability of telling a dream in that specific situation. Among other things, the teller evaluates whether the dream itself is suitable for telling, whether the place and time are suitable for telling, and whether the people present are suitable as recipients. A usual place for dream-telling is "the coffee room in the workplace", where various personal and social factors meet. In the coffee room, the entertaining dimension of dream telling is considered ordinary, and there is no desire to share dreams interpreted as personal in the workplace. Yet the goal of sharing powerful experiences has also emerged in previous studies. Telling dreams can release the dreamer from the emotion of dream and get them out of the dreamer's thoughts. The issue of dream telling motives and goals is interesting, but future researchers should carefully consider what kind of questions can ultimately be used to understand the purposes or motives of dream-telling.

Dreams and living heritage

Living heritage refers to the intangible cultural heritage present in people's daily lives, which is passed down from generation to generation through both everyday social life and conscious cultural heritage work. According to my interpretation, living heritage processes are full of polyphonic, contradictory, and deeply personal meanings. Living heritage ultimately exist in moments, often in unspoken and probably also in unconscious interpretations of situations. The dream telling and interpretation tradition was transmitted not just by telling dreams, but also by talking about dreams and dream-telling. Living heritage is simultaneously both an individual and a communal process, and living heritage appears differently depending on which perspective it is approached from.

The preservation of traditions through the ages is a testament to the power of living heritage and the human-made cultural and experiential heritage. The research literature produced by previous researchers does not mean only previous research with its own interpretations, but a relationship that offers endless possibilities for present and future researchers to engage in dialogue and reflection. As a researcher, I choose to commit to previous interpretations of dream telling and interpretation traditions. At the same time, I join the group of researchers that are preserving this heritage for future generations.

In the multidisciplinary field of dream research, focusing on the meanings applied to dreams provides a holistic perspective that allows the researcher to approach the research topic without a strong commitment to theoretical

frameworks. Exploring everyday customs and phenomena through subjective meanings sheds more light on such phenomena that are comprehensively intertwined with humanity such as dreaming is. One of the purposes of this study is to participate in a discussion about dream research methodology and to provide one perspective on what kind of research methodologies can be used to seek information on socio-cultural dream phenomena.

LÄHTEET

Verkko-osoitteiden ja tunnisteiden toimivuus on tarkastettu 22.9.2021.

Haastattelujen ja kyselyjen koodiavain: esimerkiksi M65A/A2014 tarkoittaa M=mies, N=nainen + ikä haastattelu- ja kyselyhetkellä/aineistokokonaisuus + vuosi. Vuosiluvun edessä oleva kirjain (A-C) viittaa kyseisen vuoden aineistokokonaisuuteen (haastattelu tai kysely) aikajärjestyksessä. Mikäli samassa kokonaisuudessa on kaksi saman ikäistä henkilöä, erotan nämä aakkosten kirjaimilla (A, B jne.) heti iän jälkeen.

Aineisto

8 kpl ryhmähaastattelua vuosina 2013–2017.

2 kpl kyselyä vuosina 2013–2014.

Kirjallisuus

- Aaltonen, T. & Leimumäki, A. (2010). Kokemus ja kerronnallisuus - kaksi luentaa. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 119–152). Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Alasuutari, V. (2015). Yliluonnollisten kokemusten merkitys ja sukupuolten väliset erot. Teoksessa P. Enges, K. Hänninen, & T. Hovi (toim.), *Kansanuskosta nykypäivän henkisyys* (s. 8–14). Folkloristiikan julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- Alasuutari, V. (2017). Kuolema, suru ja kummat kokemukset. Teoksessa M-L. Honkasalo & K. Koski (toim.), *Mielen rajoilla: arjen kummat kokemukset* (s. 163–195). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Angel, A. & Larjanko, L. (1983). *Suuri suomalainen unikirja*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Anttonen, P. (2009). Kolumni: Kulttuurin, perinteen ja perinnön kysymyksiä. *Elore* 16(1), 1–6. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. Haettu osoitteesta <https://journal.fi/elore/article/view/78777/39678>
- Aristoteles (2006). *Sielusta. Pieniä tutkielmia. Eläinten liikkeestä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Bachner, J., Raffetseder, P., Walz, B. & Schredl, M. (2012). The effects of dream socialization in childhood on dream recall frequency and the attitude towards dreams in adulthood. A retrospective study. *International Journal of Dream Research* 5(1), 102–107. <https://doi.org/10.11588/ijodr.2012.1.9307>
- Barrett, D. & McNamara, P. (toim.) (2007). *The New Science of Dreaming*. Westport, CT: Praeger.

- Barrett, D. (2020) *Pandemic Dreams*. Oneiroi Press.
- Bastide, R. (1966). The Sociology of the Dream. In G.E Von Grunebaum & R. Caillois (toim.), *Dream and Human Societies* (s. 199–211). USA: University of California Press.
- Bendix, R. F., Eggert, A., & Peselmann, A. (2013). Introduction. Heritage Regimes and the State. Teoksessa R.F. Bendix, A. Eggert & A. Peselmann (toim.), *Heritage Regimes and the State* (s. 11–20). Göttingen: Göttingen University Press.
- Bennardo, G. & de Munck, V. (2020). Cultural model theory in cognitive anthropology: recent developments and applications. *J Cult Cogn SDci* 4, 1–2. <https://doi.org/10.1007/s41809-020-00055-4>
- Bennett, G. (1986). Narrative as Expository Discourse. *Journal of American Folklore* 99(394), 415–434. <https://doi.org/10.2307/540046>
- Beradt, C. (1985). *The Third Reich of Dreams. The Nightmares of a Nation 1933-1939*. Great Britain: The Aquarian Press.
- Blagrove, M., Hale, S., Lockheart, J., Carr, M., Jones, A., & Valli, K. (2019). Testing the Empathy Theory of Dreaming: The Relationships Between Dream Sharing and Trait and State Empathy. *Frontiers in psychology* 10, 1–13. doi: 10.3389/fpsyg.2019.01351. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01351>
- Bogzaran, F. & Deslauriers, D. (2012). *Integral Dreaming. A Holistic Approach to Dreams*. USA: State University of New York Press.
- Boss, M. (1977). "I dreamt last night...". *A New Approach to the Revelations of Dreaming - and Its Uses in Psychotherapy*. USA: Gardner Press, Inc.
- Bronner, S.J. (2019). Introduction: Definitions, Concepts and Questions of Folklore and Folklife in a Diverse, Mobile Nation. Teoksessa S.J. Bronner (toim.), *The Oxford Handbook of American Folklore and Folklife Studies* (s. 3–37). Oxford University Press.
- Bulkeley, K., King, P. & Welt, B. (2011). *Dreaming in the Classroom. Practices, Methods, and Resources in Dream Education*. Albany: State University of New York Press.
- Capra, F. & Luisi, P. L. (2014). *The Systems View of Life. A Unifying Vision*. Cambridge University Press.
- Cariola, L.A. (2008). A Structural and Functional Analysis of Dream Narratives. *Dreaming* 18(1), 16–26. <https://doi.org/10.1037/1053-0797.18.1.16>
- Colace, C. (2010). *Children's Dreams. From Freud's Observations to Modern Dream Research*. London: Karnac Books.
- Corey, J. (2014). Dreaming of Droughts. Genesis 37.1–11 in Dialogue with Contemporary Science. *Journal for the Study of the Old Testament* 38(4), 425–438. <https://doi.org/10.1177/0309089214536485>
- Crapanzano, V. (1992). On Dialogue. Teoksessa T.Maranhão (toim.), *The Interpretation of Dialogue* (s. 269–291). Chicago: The University of Chicago Press.
- Crick, F. & Mitchinson, G. (1983). The Function of Dream Sleep. *Nature* 304, 111–114. <https://doi.org/10.1038/304111a0>

- Curci, A. & Rimé, B. (2008). Dreams, emotions and social sharing of dreams. *Cognition and Emotion* 22(1), 155–167.
<https://doi.org/10.1080/02699930701274102>
- DeWitt, R. (2004). *An introduction to History and Philosophy of Science*. UK: Blackwell Publishing.
- Domhoff, G. W. (1985). *The Mystique of Dreams. A Search for Utopia Through Senoi Dream Theory*. USA: London University of California Press.
- Ehn, B., Löfgren, O. & Wilk, R. (2016). *Strategies for Ethnography and Cultural Analysis*. USA: Rowman & Littlefield.
- Enges, P. (2004). Uskon ja epäuskon traditiot. Leea Virtanen, parapsykologia ja tutkijan suhde yliluonnolliseen. *Elore* 11(1). Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. Haettu osoitteesta <https://journal.fi/elore/article/view/78435/39334>
- Enges, P. (2012). "Minä melkein uskon". *Yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa uskomusperinteessä* (väitöskirja, Turun yliopisto) (Annales Universitatis Turkuensis C 338). Turun yliopisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5003-4>
- Enges, P. & Hänninen, K. (2015). Uskomuksellisia ilmiöitä nykyajassa. Teoksessa P. Enges, K. Hänninen, & T. Hovi (toim.), *Kansanuskosta nykypäivän henkisytyteen* (s. 8–14). Folkloristiikan julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- Enges, P. & Koski, K. (2015). Kansanuskontutkimuksen suuntaviivoja. Teoksessa P. Enges, K. Hänninen, & T. Hovi, Tuomas (toim.), *Kansanuskosta nykypäivän henkisytyteen* (s. 15–46). Folkloristiikan julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto,
- Enges, P., Mahlamäki, T. & Virtanen, T.J. (2015). Arki, juhla ja pyhä. Teoksessa J. Kouri (toim.), *Askel kulttuurien tutkimukseen* (s. 61–82). Scripta Aboensia 3. Turku: Turun yliopisto.
- Espeland, V. (1992). Drömkultur ock drömberättelser. U. Palmenfelt & A. Kaivola-Bregenhøj (toim.), *Drömmar och kultur. Drömböcker och drömtolkning* (s. 67–89). Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2014). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen* (10. painos). Jyväskylä: Vastapaino.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuoja-asetus) (EU) 2016/679. Annettu 27.4.2016.*
- Evans, R.C. (1973). Dream conception and reality testing in children. *Journal of American Academy of Child Psychiatry* 12(1), 73–92.
<https://doi.org/10.1097/00004583-197301000-00006>
- Filppa, H. (2007). *Ruutujen kaupalla: mainonnallisissa sarjakuvoissa hyödynnettävät mainonnalliset tyylit* (pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto).
<https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/60500>
- Fine, G.A. & Fischer Leighton, L. (1993). Nocturnal Omissions. Steps toward a Sociology of Dreams. *Symbolic Interaction* 16(2), 95-104.
<https://doi.org/10.1525/si.1993.16.2.95>

- Fingerroos, O. (2003). Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa. *Elore* 10(2). Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.
<https://doi.org/10.30666/elore.78407>
- Fingerroos, O. (2004). *Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa* (väitöskirja, Turun yliopisto). (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 985). Helsinki: SKS.
- Fingerroos, O. (2015). Etnologinen katse. Virkaanastujaisluento. *Elore* 22(1), 1–5. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.
<https://doi.org/10.30666/elore.79188>
- Fingerroos, O., Lillbroända-Annala, S., Koskihaara, N. & Lundgren, M. (2017). Yhteiskuntaetnologia - arkinen, mutta kriittinen katse maailmaan. Teoksessa O. S. Lillbroända-Annala, N. Koskihaara & M. Lundgren (toim.), *Yhteiskuntaetnologia* (s. 7–26). Helsinki: SKS.
- Fingerroos, O. (2017). Etnologi tutkimassa perheenyhdistämisää. Teoksessa O. S. Lillbroända-Annala, N. Koskihaara & M. Lundgren (toim.), *Yhteiskuntaetnologia* (s. 27–54). Helsinki: SKS.
- Fingerroos, O. & Jouhki, J. (2018). Etnologinen kenttätyö ja tutkimus. Metodien monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkkitaupauksia. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.), *Moniulotteinen etnografia* (s. 79–108). Helsinki: Ethnos ry.
- Fingerroos, O., Hämäläinen, N. & Savolainen, U. (2020). Mikä vernakulaari? *Elore* 27(1), 4–14. <https://doi.org/10.30666/elore.95523>
- Foulkes, D. (1999). *Children's dreaming and the development of consciousness*. USA: Harvard.
- Franklin, M.S. & Zyphur, M. J. (2005). The Role of Dreams in the Evolution of the Human Mind. *Evolutionary Psychology* 3(1), 59–78. doi: 10.1177/147470490500300106. <https://doi.org/10.1177/147470490500300106>
- Freud, S. (1968). *Unien tulkinta* (9. painos). Viborg: Gummerus kustannus Oy.
- Gadamer, H-G. (2004). *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Tampere: Vastapaino.
- Givrad, S. (2016). Dream Theory and Science. *Psychoanalytic Inquiry* 36(3), 199–213. <https://doi.org/10.1080/07351690.2016.1145967>
- Glad, B. (1969). Arvio kirjasta *The Third Reich of Dreams With an Essay by Bruno Bettelheim*, tekijä Charlotte Beradt. *American Political Science Review* 63(2), 545–546. <https://doi.org/10.1017/S0003055400262503>
- Gradistanac, A. (2015). Opasnet – oivalluksia ja henkisyyttä. Teoksessa P. Enges, K. Hänninen & T. Hovi (toim.), *Kansanuskosta nykypäivän henkisyyteen* (s. 283–302). Folkloristiikan julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- Haapalainen, A., Koski, K. & Mantsinen, T. (2015) Kieli ja kommunikaatio. Teoksessa J. Kouri (toim.), *Askel kulttuurien tutkimukseen* (s. 205–220). Scripta Aboensia 3. Turku: Turun yliopisto.
- Haaparanta, L. & Niiniluoto, I. (2016). *Johdatus tieteelliseen ajatteluun*. Helsinki: Gaudeamus.

- Haapoja-Mäkelä, H. (2019). Rajoista välittämättä. Etnologiset keskustelut folkloristin silmin. *Elore* 26(2), 102–105.
<https://doi.org/10.30666/elore.87663>
- Hakamies, I. (2016). Tutkimuksen monet dialogit. Teoksessa J. Jouhki & T. Steel (toim.), *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia* (s. 200–234). Ethnos-toimite 16. Tallinna: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Hall, C. S. & Van de Castle, R. L. (1966). *The content analysis of dreams*. Appleton-Century-Crofts.
- Harrison, R. (2010). The politics of heritage. Teoksessa R. Harrison (toim.), *Understanding the politics of heritage* (s. 154–196). Manchester: Manchester University Press.
- Harrison, R. (2013). *Heritage. Critical Approaches*. Abingdon and New York. Routledge.
- Harva, U. (1948). *Suomalaisten muinaisuusko*. Porvoo: WSOY.
- Haviland, W.A., Prins, H.E., Walrath D. & McBride, B. (2015). *The Essence of Anthropology* (4. painos). USA: Cengage Learning.
- Heidegger, M. (2000a). *Kirje Humanismista. Maailmankuvan aika*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Heidegger, M. (2000b). *Oleminen ja aika*. Tampere: Vastapaino.
- Heikkilä, S. (2009). *Vakavaa leikkiä. Unesta esitykseksi* (opinnäyte, Turun ammattikorkeakoulu). <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201003095545>
- Heikkilä, S. (2012). *Unien tutkimuksen varjoissa - Unien sosiaalinen ja yhteiskunnallinen ulottuvuus unien tutkimuksessa 1900–2000 -luvulla* (pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto). <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201208306361>
- Heikkilä, S. (2015). Unien tulkinta ja jakaminen tutkimuksen kohteena. Teoksessa P. Enges, K. Hänninen & T. Hovi (toim.), *Kansanuskosta nykypäivän henkisyYTEEN* (s. 263–282). Folkloristiikan julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- Heikkinen, K. (2000). Uni ja unien tulkita. Omien unien käyttö metodina kenttätöissä. Teoksessa M. Vasenkari, P. Enges & A-L Siikala (toim.), *Telling, Remembering, Interpreting, Guessing. A festschrift for Annikki Kaivola-Bregenhøj on her 60th birthday* (s. 297–392). Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Hieta, H., Hovi, T. & Ruotsala, H. (2015). Kulttuuriperintö. Teoksessa J. Kouri (toim.), *Askel kulttuurien tutkimukseen* (s. 311–322). Scripta Aboensia 3. Turku: Turun yliopisto.
- Himanka, J. (2002). *Se ei sittenkään pyöri. Johdatus mannermaiseen filosofiaan*. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.
- Hirvelä, N. (2017.) *Hiljaisuuden metaforiikka: "Suomalainen hiljaisuus" -keruuaineiston kuvaannollisen kielen analyysi* (pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto). <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201712015784>

- Hobson, J.A. & McCarley R.W. (1977). The brain as a dream state generator. An activation-synthesis hypothesis of the dream process. *The American Journal of Psychiatry* 134(12), 1335-1348. <https://doi.org/10.1176/ajp.134.12.1335>
- Hobson, J. A. (2004). *Unennäöstä. Johdatus unitutkimukseen*. Helsinki: Terra Cognita Oy.
- Hovi, T. (2006). Uskon performatiivit kokemukseronnassa. *Elore* 13(2), 1-16, Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. <https://doi.org/10.30666/elore.78589>
- Hughes, J. D. (2000). Dream interpretation in Ancient Civilizations. *Dreaming*, 16(1), 7-18. <https://doi.org/10.1023/A:1009447606158>
- Husserl, E. (1995). *Fenomenologian idea. Viisi luentoa*. Helsinki: Loki-kirjat.
- Husserl, E. (2006). *Uudistuminen ja ihmisyys. Luentoja ja esseitä*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Husserl, E. (2016). *Filosofia ankarana tieteenä*. Tallinna: Eurooppalaisen filosofian seura ry / niin & näin.
- Huusko, M. & Paloniemi, S. (2006). Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. *Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja* 37 (2), 162-173 Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1384433>
- Hyvärinen, M. (2016). Narrative and Sociology. *Narrative Works. Issues, Investigations & Interventions. Special Invited Issue: Narrative Across Disciplines* 6(1), 38-62. Haettu osoitteesta <https://journals.lib.unb.ca/index.php/nw/article/view/25445/29490>
- Häkkinen, A. (2020). *Ylirajainen avioliitto: Puolisovalinta ja avioituminen Suomessa asuvien kurdien keskuudessa* (väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). Siirtolaisuusinstituutin julkaisuja. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7167-91-5>
- Hämeenaho, P. (2014). *Hyvinvoinnin verkostot maaseudulla asuvien äitien arjessa: etnologinen tutkimus palvelujen käytöstä ja hyvän arjen rakentumisesta* (väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, tutkimus 129). Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (2014). Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.), *Moniulotteinen etnografia* (s. 7-31). Helsinki: Ethnos ry.
- Hämäläinen, N., Mikkola, K., Pikkanen, I., & Stark, E. (2020). Miten kansasta tulee vernakulaari? Kansanrunoudentutkimuksen, kirjallisuushistorian ja kansankirjoittajien tutkimuksen kansakuva 1820-luvulta 2010-luvulle. *Elore*, 27(1), 37-59. <https://doi.org/10.30666/elore.89069>
- Hänninen, K. (2009). *Narrative Construction of Self in Finnish First-Person Supernatural Encounter Narratives* [dissertation, The Ohio State University]. The Ohio State University.
- ICOM Finland. (2021). *Museotyön eettiset säännöt*. Haettu osoitteesta <https://icomfinland.fi/museoetiikka>
- Ihanus J. (2012). Unien tulkinnan vastaanotosta ja uudelleentulkinnasta. *Psykoterapia* 31(1), 47-72. Haettu osoitteesta <https://www.psykoterapia-lehti.fi/tekstit/ihanus112.htm>

- Jatakari, S. (1991). *Suomalaisten opiskelijoiden unet ja uniin liittyvät käsitykset* (pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto). Sosiaalipsykologian laitos.
- Jouhki, J. & Steel T. (2016). Analyysin ja tulkinnan ulottuvuuksia etnologiassa. Teoksessa J. Jouhki & T. Steel (toim.), *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia* (s. 13–42). Ethnos-toimite 16. Tallinna: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Järvinen, I-R. & Timonen, S. (1992). Unten mailla. Tutkimusmatka Venäjän Karjalaan. *Naistutkimus - Kvinnoforskning* 5(3), 49–53.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1512313>
- Järvinen, I-R., Timonen, S. & Utriainen, T. (2000). Unien uni. Aunukselaisen Varvoin käynti tuonpuoleisessa. Teoksessa M. Vasenkari, P. Enges & A-L Siikala (toim.), *Telling, Remembering, Interpreting, Guessing. A festschrift for Annikki Kaivola-Bregenhøj on her 60th birthday* (s. 308–315). Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Kahn, D. & Hobson J. A. (2005). State-dependent thinking. A comparison of waking and dreaming thought. *Consciousness and Cognition* 14(3), 429–438.
<https://doi.org/10.1016/j.concog.2004.10.005>
- Kaivola-Bregenhøj, A. (1988a). Unesta tulkintaan. *Kotiseutu* 3, 116–126.
- Kaivola-Bregenhøj, A. (1988b). *Kertomus ja kerronta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kaivola-Bregenhøj, A. (1992a). Inledning. *Drömmar och Kultur. Drömböcker och drömtolkning* (s. 7–18). Stockholm. Carlssons Bokförlag.
- Kaivola-Bregenhøj, A. (1992b). Våra viktiga drömmar. *Drömmar och Kultur. Drömböcker och drömtolkning* (s. 19–44). Stockholm. Carlssons Bokförlag.
- Kaivola-Bregenhøj, A. & Palménfelt, U. (toim.) (1992). *Drömmar och Kultur. Drömböcker och drömtolkning*. Stockholm. Carlssons Bokförlag.
- Kaivola-Bregenhøj, A. (2010). *Kerrotut ja tulkitut unet. Kulttuurinen näkökulma uniin*. Porvoo: SKS.
- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M, Pietilä, A-M, Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. (2013). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. *Hoitotiede* 25(4), 291–301. Helsinki: Sairaanhoidajien koulutussäätiö.
- Kajander, K. (2013). Mitä annettavaa filosofisella hermeneutiikalla on etnologialle? *Elore*, 20(2), 66–76. <https://doi.org/10.30666/elore.79088>
- Kajander, K. (2020a). *Talonpoika, herra, puoliherra: etnologinen tutkimus puoliherrakategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870* (väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). (JYU dissertations, 316). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8428-1>
- Kanerva, A. & Mitchell, R. (2015). Johdanto. Teoksessa A. Kanerva & R. Mitchell (toim.), *Elävä aineeton kulttuuriperintö* (s. 15–32). Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cuporen verkkojulkaisuja 28.
- Karhunen, E. (2014). *Porin Kuudennen osan tarinoista rakennettu kulttuuriperintö* (väitöskirja, Turun yliopisto). (Annales Universitatis Turkuensis C 379).
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5698-2>

- Kielitoimiston sanakirja (24.4.2021). Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. Haettu osoitteesta <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>
- Kilborne, B. (1992). On classifying dreams. Teoksessa B. Tedlock (toim.), *Dreaming. Anthropological and Psychological Interpretations* (s. 171–193). Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press.
- Kirschenblatt-Gimblett, B. (2005). Theorizing Heritage. *Ethnomusicology* 39(3), 367–380. Society for Ethnomusicology. <https://doi.org/10.2307/924627>
- Kivilaakso, A. & Marsio, L. (2017). Johdanto. Teoksessa A. Kivilaakso & L. Marsio, (toim.), *Elossa. Luonto ja elävä kulttuuriperintö* (s. 7–15). Helsinki: Museovirasto.
- Knuuttila, M. (2006). *Kansanomaisen keittämisen taito*. Helsinki: SKS.
- Koponen, J. (2018). Etnologinen katse yhteiskuntaan. *J@rgonia* 16 (32), 237–240. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201812185185>
- Korkiakangas, P. (1996). *Muistoista rakentuva lapsuus: agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa* (väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). (Kansatieteellisen arkiston julkaisuja 42). Suomen muinaismuistoyhdistys. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Koselleck, R. (2002). *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts (Cultural Memory in the Present)*. USA: Stanford University Press.
- Koskela, V. (2015). Innovating with dreams. Receiving dreams as possible insights for the daily work. Teoksessa O. Wojciech & Z. Ziemann (toim.), *Dreams, Phantasms and Memories* (s. 213–224). University of Gdansk: Gdansk University Press.
- Koski, K. (2007a) Katsaus: Mikä kertomus on? Tieteidenvälisyyden haasteita ”kertomusten” tarkastelussa. *Elore* 14 (1), 1–11. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry., 1–11. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1290581>
- Koski, K. (2007b). Narratiivisuus uskomusperinteessä. *Elore* 14 (1), 1–21. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. <https://doi.org/10.30666/elore.78629>
- Koski, K. (2011). *Kuoleman voimat. Kirkonväki suomalaisessa uskomusperinteessä* (väitöskirja, Helsingin yliopisto). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Koski, K., & Enges, P. (2003). Uskomusperinne, yksilö ja yhteisö. *Sananjalka*, 45(1), 79–96. <https://doi.org/10.30673/sja.86643>
- Koski, K. & Ukkonen, T. (2007). Folkloristiikka ja kertovat tekstit. *Elore* 14(1), 1–6. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. <https://doi.org/10.30666/elore.78624>
- Koski, K., & Honkasalo, M. (2015). Katsaus. Miten tutkia kummia kokemuksia? *Elore*, 22(1), 1–19. <https://doi.org/10.30666/elore.79186>
- Koskinen-Koivisto, E. (2014). Tutkimuskohteena läheinen ihminen: refleksiivisen ja dialogisen tutkimusotteen mahdollisuudet ja rajoitukset etnografisessa tutkimuksessa. *Elore* 21(2), 1–26. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. <https://doi.org/10.30666/elore.79152>

- Kouider, S., Andrillon, T., Barbosa, L., Goupil, L., Bekinschtein, T. (2014). Inducing Task-Relevant Responses to Speech in the Sleeping Brain. *Current biology* 24(18). <https://doi.org/10.1016/j.cub.2014.08.016>
- Kouri, J. (2017). *Johdanto*. Teoksessa J. Kouri (toim.), *Askel kulttuurien tutkimukseen* (s. 15–39). Scripta Aboensia 3. Turku: Turun yliopisto.
- Krueger, R.A. & Casey, M.A. (2015). *Focus Groups. A Practical Guide for Applied Research* (5.painos). USA: SAGE Publications.
- Kuhn, T. S. (1994). *Tieteellisten vallankumousten rakenne*. Helsinki: Art House.
- Kuutma, K. (2015). From Folklore to Intangible Heritage. Teoksessa W. Logan, N. William & M. Nic Craith, & U. Kockel (toim.), *A Companion to Heritage Studies* (s.41–54). UK: John Willey & Sons.
- Labov, W. (1972). *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular* (Conduct and Communication). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Laine, M. (toim.) (2014). *Kulttuuri-identiteetti & kasvatus. Kulttuuriperintökasvatus kotoutumisen tukena*. Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 8. K-print, Tallinna: Suomen kulttuuriperintökasvatusseura. Haettu osoitteesta https://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/wp-content/uploads/2015/04/Kulttuuri-identiteetti_ja_kasvatus.pdf
- Latomaa, T. (2005). Ymmärtävä psykologia: Psykologia rekonstruktiivisena tieteenä. Teoksessa T. Latomaa & J. Perttula (toim.), *Kokemuksen tutkimus. merkitys, tulkinta, ymmärtäminen* (s. 17–88). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Lehtinen, U. (2014). Monitieteisyyden haaste. *Tieteessä tapahtuu* 6, 39-40. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1765411>
- Lehtonen, T.M.S. (2013). Mikä pitää koossa folkloristiikkaa? *Elore* 20 (2), 77–93. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. <https://doi.org/10.30666/elore.79089>
- Levin, Fred M. (2003). *Mapping the Mind. The Intersection of Psychoanalysis and Neuroscience*. UK: Karnac Books.
- Lohmann, R.I. (2007). Dreams and Ethnography. Teoksessa D. Barrett & P. McNamara (toim.), *The New Science of Dreaming. Volume 3. Cultural and Theoretical Perspectives* (s. 35–69). Westport, CT: Praeger.
- Lira, S. & Amoêda, R. (2010). Constructing Intangible Heritage. Teoksessa S. Lira & R. Amoêda (toim.), *Constructing Intangible Heritage* (s. 3–8). Portugal: Green Lines Institute for Sustainable Development.
- Lohmann, R.I. (2010). How evaluating dreams make history? *History & Anthropology* 21(3), 227-249. <https://doi.org/10.1080/02757206.2010.49678>
- Lohmann, R.I. (2019). Culture and Dreams. Teoksessa K. D. Keith. (toim.), *Cross-cultural psychology: Contemporary themes and perspectives* (2. painos) (s. 327–341). Malden (Mass): Wiley-Blackwell.
- Loulanski, T. (2006). Revising the Concept for Cultural Heritage: The Argument for a Functional Approach. *International Journal of Cultural Property* 13, 207–233. <https://doi.org/10.1017/S0940739106060085>.

- Lourenço, M.C. & Wilson, L. (2013). Scientific heritage: Reflections on its nature and new approaches to preservation, study and access. *Studies in History and Philosophy of Science Part A* 44(4), 744–753.
<https://doi.org/10.1016/j.shpsa.2013.07.011>
- Lugaresi, E. (2018). *Uni - sikeydet ja vaikeudet*. Tallinna: Eurooppalaisen filosofian seura ry.
- Lukin, K. (2016). Murtuvat ja jatkuvat maailmat. Keskusteluja folkloristiikan menneisyydestä ja tulevaisuudesta. Outi Lehtipuron haastattelu. *Elore* 23(2). Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.
<https://doi.org/10.30666/elore.79260>
- Marsio, L. (2014). *Aineeton kulttuuriperintö. Esimerkkejä Unescon 2003 yleissopimuksen toteuttamisesta verrokkimaissa*. Cuporen verkkojulkaisuja 24. Haettu osoitteesta <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/>
- Marton, F. (1981). Phenomenography – Describing conceptions of the world around us. *Instr Sci* 10, 177–200. <https://doi.org/10.1007/BF00132516>
- Maunula, M. (2014) *Perheellisen naistohtoriopiskelijan arki, elämänkulku ja tulevaisuusajattelu* (väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). Jyväskylän yliopistopaino: Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5497-0>
- McMullin, I. (2013). *Time and the Shared World: Heidegger on Social Relations (Studies in Phenomenology and Existential Philosophy)*. USA: Northwestern University Press.
- McNamara P., McLaren D., Smith D., Brown A. & Stickgold. R (2005). A "Jekyll and Hyde" within. Aggressive versus friendly interactions in REM and non-REM dreams. *Psychological Science* 16(2), 130–136.
<https://doi.org/10.1111/j.0956-7976.2005.00793.x>
- McNamara P. & Bulkeley, K. (2015). Dreams as a source of supernatural agent concepts. *Front. Psychol.* 6 (283), 1–8. doi: 10.3389/fpsyg.2015.00283
- Meaidi, A., Jennum, P., Ptito, M. & Kupers, R. (2014): The sensory construction of dreams and nightmare frequency in congenitally blind and late blind individuals. *Sleep Medicine* 15, 586–595.
<https://doi.org/10.1016/j.sleep.2013.12.008>
- Metsämuuronen, J. (2011). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Helsinki: International Methelp, Booky.fi.
- Meyer, S. & Shore, C. (2001). Children's Understanding of Dreams as Mental States. *Dreaming* 4(11), 179-194. <https://doi.org/10.1023/A:1012288223591>
- Mezirov, J. and Associates (1990). *Fostering Critical Reflection in Adulthood: A Guide to Transformative and Emancipatory Learning*. USA: Jossey-Bass Publishers.
- Museovirasto. (2021). *Aineeton kulttuuriperintö*. Haettu osoitteesta <http://www.aineetonkulttuuriperinto.fi>
- Myllyniemi, S. (2018a). Yliluonnollinen II maailmansota – lappilaista kokemuserintöä. Teoksessa O. Järvinen (toim.), *Suomen Museo*, 133-141. Suomen Muinaismuistoyhdistys.

- Myllyniemi, S. (2018b). *Yliluonnollinen sota ja yhdessä luotu kulttuuriperintö*. Haettu osoitteesta <http://neba.finliscot.fi/blogi/yliluonnollinen-sota-ja-yhdessa-luotu-kulttuuriperinto/>
- Mälkki, K. (2011). *Theorizing the Nature of Reflection* (väitöskirja, Helsingin yliopisto). (Studies in Educational Sciences 238). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6982-6>
- Nell, W. (2014). Contemporary dream beliefs and practices: a qualitative, sociological study. *South African Review of Sociology*, 122–139. <https://doi.org/10.1080/21528586.2014.887918>
- Nenola, P. (2019). *Kuorolaulaminen Suomessa. Etnografinen tutkimus performanssista* (väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). (JYU dissertations 81). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7762-7>
- Noegel, S. (2001). Dreams and Dream interpreters in Mesopotamia and in the Hebrew Bible (Old Testament). Teoksessa K. Bulkeley (toim.), *Dreams. A Reader on Religious, Cultural and Psychological Dimensions of Dreaming* (s. 45–72). USA: Palgrave.
- O'Dell, T. & Willim, R. (2016). Kulttuurianalyysin ja etnologisen koulutuksen tavoitteiden uudelleenmäärittely. Teoksessa J. Jouhki & T. Steel (toim.), *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia* (s. 43–80). Ethnos-toimite 16. Tallinna: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Oesch, E. (2005). Hermeneutiikka tiedonalueiden järjestelmässä. "Sydämen sanasta" ymmärtämisen kehälle. Teoksessa J. Tontti (toim.), *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta* (s. 13–34). Tampere: Vastapaino.
- Olsen, M.R. (2012). *Attitudes Towards Dreams: and the Relation of these with Relationship Intimacy and Sleep Quality*. Lunds Universitet: Institutionen för psykologi. Haettu osoitteesta <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/2629000>
- Olsen, M.R., Schredl, M. & Carlsson, I. (2013). Sharing dreams. Frequency, motivations, and relationship intimacy. *Dreaming* 23(4), 245–255. <https://doi.org/10.1037/a0033392>
- Olsen, M.R., Schredl, M. & Carlsson, I. (2016). People's views on dreaming. Attitudes and subjective dream theories, with regard to age, education, and sex. *Dreaming* 26(2), 158–168. <https://doi.org/10.1037/drm0000020>
- O'Neill, C.W. (1976). *Dreams, Culture and the Individual*. (University of Notre Dame). San Francisco: Chandler & Sharp Publishers, Inc.
- Oppenheim, A.L. (1956). The interpretation of dreams in the ancient Near East. with translation of an Assyrian dream-book. *Transactions of the American Philosophical Society* 46, 179–373.
- Pagel, J.F. (2003). Non-dreamers. *Sleep Med* 4(3), 235–241. [https://doi.org/10.1016/s1389-9457\(02\)00255-1](https://doi.org/10.1016/s1389-9457(02)00255-1)
- Parman, S. (1991). *Dream and Culture. An Anthropological Study of the Western Intellectual Tradition*. New York: Praeger Publishers.

- Pehkonen, E. (2013). "Poikasi täältä jostakin". *Narratiiviset resurssit, diskurssit ja luovuus kirjoittaen kerrotuissa identiteeteissä jatkosodan aikaisissa kirjeissä* (väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). (Jyväskylä studies in humanities, 217). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5506-9>
- Peltonen, A-K., Lipsanen, J., Halonen, R., Elovainio, M., Sandman, N., Mäkelä, J-M., . . . Kuula, L. (2020). Pandemic Dreams: Network Analysis of Dream Content During the COVID-19 Lockdown. *Frontiers in Psychology* 11, 1–10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.573961>
- Perttula, J. (2005). Kokemus ja kokemuksen tutkimus. Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa T. Latomaa & J. Perttula (toim.), *Kokemuksen tutkimus. merkitys, tulkinta, ymmärtäminen* (s. 115–162). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Piaget, J.M. (1929). *The Child's Conception of the World*. New York: Harcourt, Brace & Company.
- Pietilä, I. (2010): Vieraskielisten haastattelujen analyysi ja raportointi. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 411–423). Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Pietilä, I. (2017): Ryhmäkeskustelu. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 111–130). Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Piirainen, M. (2006): Puutarhapuhetta ja puheen tulkintaa. Teoksessa J. Jouhki & T. Steel (toim.), *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia* (s. 165–199). Ethnos-toimite 16. Tallinna: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Pillow, W. (2003). Confession, catharsis, or cure? Rethinking the uses of reflexivity as methodological power in qualitative research. *Qualitative studies in education* 16(2), 175–196. <https://doi.org/10.1080/0951839032000060635>
- Polkinghorne, D.E. (1995). Narrative configuration in qualitative analysis. *International Journal of Qualitative Studies in Education* 8(1), 5–23. <https://doi.org/10.1080/0951839950080103>
- Pulkkinen, R. (2014). *Suomalainen kansanusko. Samaaneista saunatonnttuihin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Raatikainen, P. (2004). *Ihmistieteet ja filosofia*. Gaudeamus.
- Rancken, J. (2017). *Yliluonnollinen kokemus. Tulkinta, merkitys ja vaikutus*. Vastapaino.
- Rapala, M. (2016). *Unitarinat. Lasten unien jakamisen ja kertomisen muodot* (pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto). <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201611244752>
- Rauhala, L. (2005). *Ihminen kulttuurissa, kulttuuri ihmisessä*. Helsinki. Yliopistopaino.
- Revonsuo, A. (2000). The reinterpretation of dreams. An evolutionary hypothesis of the function of dreaming. *Behavioral and Brain Sciences* 23(6), 877–901. <https://doi.org/10.1017/s0140525x00004015>

- Revonsuo, A., Tuominen, J. & Valli, K. (2015). The Avatars in the Machine. Dreaming as a Simulation of Social Reality. Teoksessa Metzinger & J. M. Windt (toim.), *Open MIND* 32(T). Frankfurt am Main: MIND Group. <https://doi.org/10.15502/9783958570375>
- Rinne, J. & Kajander, A. & Haanpää, R. (toim.) (2020). *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Ethnos-toimite 22. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Ruusuvuori, J. (2010). Litteroijan muistilista. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 424–431). Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 9–36). Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Sakki, I., Mäkinen, P., Hakoköngäs, E. & Pirttilä-Backman, A-M. (2014). Miten tutkia sosiaalisia representaatioita? *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 51(4), 317–329. Haettu osoitteesta <https://journal.fi/sla/article/view/48478>
- Salo, U-M. (2015). Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa Högbacka R. & Aaltonen, S. (toim.), *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa* (s. 166–190). Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9786-5>
- Sandman, N. (2017). *Nightmares: Epidemiological Studies of Subjective Experiences* (väitöskirja, Turun yliopisto). (Annales Universitatis Turkuensis B 439). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6927-2>
- Savolainen, U. (2010). Minkälainen nyky-folkloristiikka? After the New Folkloristics. Folklore Fellow's Summer School Lammilla 2.-8.8.2010. *Elore* 17 (2), 160–164. Julkaisija. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. <https://doi.org/10.30666/elore.78886>
- Savolainen, U. & Taavetti, R. (2018). Rajoista ja niiden ylittämistä: Lapsuus ja nuoruus muistelussa. *Elore* 25(2), 3–8. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. <https://doi.org/10.30666/elore.77141>
- Schredl, M., Nürnberg, C., & Weiler, S. (1996). Dream recall, attitude toward dreams, and personality. *Personality and Individual Differences* 20 (5), 613–618. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(95\)00216-2](https://doi.org/10.1016/0191-8869(95)00216-2)
- Schredl, M. & Doll, E. (1998). Emotions in Diary Dreams. *Consciousness and Cognition* 7(4), 634–646. <https://doi.org/10.1006/ccog.1998.0356>
- Schredl, M., Sahin, M. & Schäfer, G. (1998). Gender differences in dreams. Do they reflect gender differences in waking life? *Personality and Individual Differences*, 433–442. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(98\)00035-X](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(98)00035-X)
- Schredl, M., Ciric, P., Götz, S. & Wittmann, L. (2003). Dream Recall Frequency, Attitude Towards Dreams and Openness to Experience. *Dreaming* 13, 145–153. <https://doi.org/10.1023/A:1025369311813>
- Schredl, M., & Reinhard, I. (2008). Gender differences in dream recall: A meta-analysis. *Journal of Sleep Research* 17(2), 125–131. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2869.2008.00626.x>

- Schredl, M., & Schawinski, J. A. (2010): Frequency of dream sharing: The effects of gender and personality. *The American Journal of Psychology* 123, 93–101. <https://doi.org/10.5406/amerjpsyc.123.1.0093>
- Schredl, M. (2013). Positive and Negative Attitudes Towards Dreaming. A Representative Study. *Dreaming* 23(3), 194–201. <https://doi.org/10.1037/a0032477>
- Schredl, M., Buscher A., Haaß, C., Scheuermann, M. & Uhrig, K. (2013). Gender differences in dream socialisation in children and adolescents. *International Journal of Adolescence and Youth* 20(1), 61–68. <https://doi.org/10.1080/02673843.2013.767211>
- Schredl, M. (2018). *Researching Dreams. The Fundamentals*. Palgrave Macmillan
- Schredl, M., Braband, M., Gödde, J., Kreicker, S. & Göritz, A. S. (2019). Dream Recall Frequency and Attitude Toward Dreams: Stability Over a 5-Year Period. *Dreaming* 29(4), 303–309. <https://doi.org/10.1037/drm0000116>
- Schredl, M., & Bulkeley, K. (2019). Dream sharing frequency: Associations with sociodemographic variables and attitudes toward dreams in an American sample. *Dreaming* 29(3), 211–219. <https://doi.org/10.1037/drm0000107>
- Shanahan, M. J. & Elder, G.H.Jr. (2002). History, Agency, and the Life Course. Teoksessa L. J. Crockett (toim.), *Agency, Motivation, and the Life Course*. Nebraska Symposium on Motivation Vol. 48, 145–185. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Shore, B. (1996). *Culture in Mind. Cognition, Culture, and the Problem of Meaning*. USA: Oxford University Press.
- Shulmann, D. & Stroumsa, G.G. (1999). *Explorations in the Comparative History of Dreaming*. Oxford University Press.
- Siikala, A-L. (1984). *Tarina ja tulkinta. Tutkimus kansankertojista*. Mäntän kirjapaino: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Siikala, A-L. (1992). *Suomalainen samanismi. Mielikuvien historiaa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Siivola, M. (2008). *Unien opissa. Unet itseymmärryksen palveluksessa*. Jyväskylä: Kirjapaja.
- Sikka, P. (2020): *Dream affect. Conceptual and Methodological Issues in the Study of Emotions and Moods Experienced in Dreams* (väitöskirja, Turun yliopisto). (Annales Universitatis Turkuensis B 506). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7939-4>
- Sivula, A. (2010). Menetetyin järven jäljillä. Historia osana paikallista kulttuuriperintöprosessia. Teoksessa P. Grönholm & A. Sivula (toim.), *Medeiasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?* (s. 21–39). Historia mirabilis 6. Jyväskylä: Turun Historiallinen Yhdistys.
- Sivula, A. (2015). Tilaushistoria identiteettinä ja kulttuuriperintöprosessina. Paikallisen historiapolitiikan tarkastelua. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja* (s. 56–69). <https://doi.org/10.17409/kpt.v1i1.106>

- SKS. (12.9.2021). *Ympäristökriisejä, tietokoneongelmia ja zombeja – Suomalaisten painajaiset kuvastavat omaa aikaansa*. Haettu osoitteesta <https://www.finlit.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/ymparistokriiseja-tietokoneongelmia-ja-zombeja-suomalaisten-painajaiset#.YT99pC06pQK>
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. Routledge.
- Stark, L. (2009). Usko -käsitteen neljä ongelmaa. VI Kulttuurintutkimuksen päivillä Jyväskylässä 11.12.2009 pidetty esitelmä. *J@rgonia* 16, 30–39. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-200912214571>
- Stefanakis, H. (1995). Speaking of Dreams: A Social Constructionist Account of Dream Sharing. *Dreaming* 5(2), 95–104. <https://doi.org/10.1037/h0094427>
- Stefano, M.L, Davis, P. & Corsane, G. (2012). Touching the Intangible. An Introduction. Teoksessa M.L. Stefano, P. Davis & G. Corsane (toim.), *Safeguarding Intangible Heritage*, 1–5. Great Britain: The Boydell Press.
- Strauss C. (2015). Psychological Anthropology. Teoksessa J.D. Wright (toim.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2. painos) (s. 359-365). <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.12138-5>
- Strauss, C. & Quinn, N. (1997). *A cognitive theory of cultural meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Suojanen, P. (1997). Työkaluna tutkijan persoona. Teoksessa A. Viljanen & M. Lahti (toim.), *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*. Vammalan kirjapaino: Suomen Antropologinen Seura.
- Sykäri, V. (2013). Dialogic methodology and the dialogic space created after an interview. Teoksessa Frog, P. Latvala (toim.), *Approaching Methodology* (second revised edition with an introduction by Ulrika Wolf-Knuts) (s. 171–183). Helsinki: Finnish Academy of Science and Letters.
- Szmigielska, B. & Holda, M. (2007). Students' Views on the Role of Dreams in Human Life. *Dreaming* 17(3), 152–158. <https://doi.org/10.1037/1053-0797.17.3.152>
- Szpakowska, K. (2001). Through the looking glass. Dreams in Ancient Egypt. In *Dreams: A Reader on the Religious, Cultural, and Psychological Dimensions of Dreaming* (s. 29–44). New York: Palgrave
- Taira T. (2004). Kartanpiirtäjän kulkuneuvo. Kirjoituskilpakeruun lukumahdollisuuksista. Teoksessa T. Kurki (toim.), *Kansanrunousarkisto. Lukijat ja tulkinnat* (s. 40–64). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1002. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Takala, T. & Lämsä, A-M. (2001). Tulkitseva käsitetutkimus organisaatio- ja johtamis- tutkimuksen tutkimusmetodologisena vaihtoehtona. *Liiketaloudellinen aikakauskirja* 3, 371–390. Haettu osoitteesta http://lta.lib.aalto.fi/2001/3/lta_2001_03_a4.pdf
- Tedlock, B. (1992). Dreaming and dream research. Teoksessa B. Tedlock (toim.), *Dreaming. Athropological and Psychological Interpretations* (s. 1–30). Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press.
- Tedlock, B. (2001). The new anthropology of dreaming. Teoksessa K. Bulkeley (toim.), *Dreams. A Reader on Religious, Cultural and Psychological Dimensions of Dreaming* (s. 249–264). USA: Palgrave.

- TENK (2012). *Hyoä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- TENK (2009). *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- TENK (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- Thomas, S., Herva, VP., Seitsonen, O., Koskinen-Koivisto, E. (2019). Dark Heritage. Teoksessa C. Smith C. (toim.), *Encyclopedia of Global Archaeology*. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-51726-1_3197-1
- Tieteen termipankki. (24.4.2021). *Hakusana: kerronta*. Haettu osoitteesta <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:perinne>
- Tietoarkisto. (14.9.2021). *Aineistonhallinnan käsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Haettu osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistonhallinta>
- Tommola, A. (2020). *Yölliset unemme. Miksi näemme unia?* EU: Atena Kustannus Oy.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uudistettu laitos). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuomi-Nikula, O. & Haanpää, R. & Kivilaakso, A. (2013). Kulttuuriperintökysymysten jäljillä. Teoksessa O. Tuomi-Nikula, R. Haanpää & A. Kivilaakso (toim.), *Mitä on kulttuuriperintö?* (s. 12–27). Vantaa: SKS.
- Tuominen J., Stenberg T., Revonsuo, A. & Valli, K. (2019). Social contents in dreams. An empirical test of the Social Simulation Theory. *Conscious Cogn.* 69, 133–145. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2019.01.017>
- Tuomola, J. (2003). *Ennustavat ja psykologiset unikirjat Suomessa 1900-luvulla* (pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto).
- Tökkäri, V. (2019). Työunien sosiaaliset funktiot työyhteisössä. *Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning* 17(3), 173–186. Haettu osoitteesta <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87124/46054>
- Ukkonen, T. (2000). *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina* (väitöskirja, Turun yliopisto). (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 797). Helsinki: SKS.
- Ukkonen, T. (2003). Keskustelua: Kertomisen voima. *Elore* 10(2), 1–4. <https://doi.org/10.30666/elore.78416>
- Ullman, M. (2006). *Appreciating dreams. A group approach*. USA: Cosimo-On-Demand.
- Unesco. (2003). *Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Haettu osoitteesta <https://ich.unesco.org/en/convention>
- Utriainen, T. (2017). *Enkeleitä työpöydälläni*. Arjen ja lumon etnografiaa. Tietolipas 257. Suomalaisen kirjallisuuden Seura.
- Vahtikari, T., Ainiala, T., Kivilaakso, A., Olsson, P. & Savolainen, P. (toim.) (2021). *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Vastapaino

- Vakimo, S. (2008). Katsausartikkeli: Folkloristiikan ikäparadigmoista - kokeilu tieteenalan ihmiskuvan toisin katsomiseksi. *Elore* 15 (1), 1–16. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.
<https://doi.org/10.30666/elore.78708>
- Valli, K. (2008). *Threat Simulation – The Function of Dreaming?* (väitöskirja, Turun yliopisto). (Annales Universitatis Turkuensis B 315). Haettu osoitteesta <https://www.utupub.fi/handle/10024/42466>
- Valli, K. (2011). Dreaming in the multilevel framework. *Consciousness and Cognition* 20(4), 1084–1090. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2011.04.004>
- Valli, K., Hoss, R.J. & Gongloff, R.P. (2019). *Dreams: Understanding Biology, Psychology, and Culture*. USA: ABC-CLIO, LLC.
- Valtonen, A. (2012). Unien merkillinen maailma. Teoksessa R. Turtiainen & S. Östman (toim.), *Rappio! Esseitä "turhan" tutkimisesta* (s. 99–110). Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisut 34. Turku: Turun yliopisto.
- Valtonen, T. (2020) Ylä-Tenon saamelaiden maiseman kielellinen ulottuvuus: paikannimet, paikat ja perinne. *Elore* 27(2), 30–61.
<https://doi.org/10.30666/elore.97259>
- Van de Castle, R.L. (1994). *Our Dreaming Mind*. New York: Ballantine Books.
- Vanhalakka-Ruoho, M. (2014). Toimijuus elämäkulussa – ohjaustyön perusta? *Aikuiskasvatus* 3, 192–201. <https://doi.org/10.33336/aik.94099>
- Vann, B. & Alperstein, N.(2000). Dream Sharing as Social Interaction. *Dreaming* 10 (2), 111–119. <https://doi.org/10.1023/A:10094528222669>
- Varto, J. (1992). *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Vasenkari, M & Pekkala, A. (2000). Dialogic Methodology. Teoksessa L. Honko (toim.), *Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition*, 243–254. *Studia Fennica Folkloristica* 7. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Virtanen, L. (1974). *Kun kello pysähtyi. Tavallisen suomalaisen yliluonnolliset kertomukset*. Porvoo: WSOY.
- Virtanen, L. (1977). *Telepaattiset kokemukset*. Porvoo: WSOY.
- Virtanen L. (1978). Humanistisen maailmankuvan tieteellisyys. Teoksessa *Humanistisesta tutkimuksesta. Metodeja ja ajankohtaisia kysymyksiä*. Suomen Akatemian humanistisen toimikunnan tutkijat: Gaudeamus.
- Virtanen, L. (1980). Unien kerronta nykyaikana. Teoksessa P. Laaksonen (toim.) *Kalevala-seuran vuosikirja* 60 (s. 55–67). Helsinki: SKS.
- Virtanen, L. (1999). *Suomalainen kansanperinne*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Waggoner, R. & Riihimäki, A. (2014). *Onko tämä unta? Opas selkouniin ja itsetuntemukseen*. Gummerus Kustannus Oy.
- Waterton, E. & Watson, S. (2010). *Culture, heritage and representation*. Ashgate: Farnham.
- Wax, M. L. (2004). Dream sharing as social practice. *Dreaming* 14(2–3), 83–93. <https://doi.org/10.1037/1053-0797.14.2-3.83>

- Willamo, R. (2005). *Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteessä. Sisällön moniulotteisuus ympäristönsuojelijan haasteena* (väitöskirja, Helsingin yliopisto). <http://urn.fi/URN:ISBN:952-10-2527-1>
- Willis, J. W. (2007). *Foundations of Qualitative Research: Interpretive and Critical Approaches*. USA: Sage Publications.
- Woolley, J. D. & Wellman, H. M. (1992). Children's Conceptions of Dreams. *Cognitive Development* 7, 365–380. [https://doi.org/10.1016/0885-2014\(92\)90022-J](https://doi.org/10.1016/0885-2014(92)90022-J)
- Woolley, J. D., & Boerger, E. A. (2002). Development of beliefs about the origins and controllability of dreams. *Developmental Psychology* 38(1), 24–41. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.38.1.24>
- Xie, L., Kang, H., Xu, Q., Chen, M. J., Liao, Y., Thiyazgarajan, M., . . . , Nedergaard, M. (2013). Sleep drives metabolite clearance from the adult brain. *Science (New York, N.Y.)*, 342(6156), 373–377. <https://doi.org/10.1126/science.1241224>

LIITTEET

LIITE 1 Haastattelu- ja kyselyrunko

1. Mitä unet ovat sinun mielestäsi? Mistä unet tulevat tai syntyvät?
2. Muistatko, mitä ajattelit unista lapsena?
3. Milloin käsityksesi muuttui? Onko käsityksesi muuttuva vai pysyvä?
4. Miten käsityksesi unista on muodostunut? Onko joku yksittäinen ihminen vaikuttanut eniten unikäsitykseesi?
5. Mitä vanhempasi ajattelevat unista, jos tiedät?
6. Minkälaiset puitteet unen jakamiselle on parasta? Minkälaisia puitteita voi ylipäättään olla? Miten ne eroavat? Minkälaista unien jakaminen on kokemuksena? Mistä tiedät, että on hyvä hetki kertoa uni? Mikä sinulle on tärkeää unien jakamisessa?
7. Minkälaisia unia et halua jakaa kenellekään?
8. Mitä odotat heiltä, joille jaat unesi? Mitä et odota?
9. Haluaisitko jakaa enemmän uniasi, miten? Jos jakaisit enemmän uniasi, mitä siitä seuraisi?
10. Millä tavalla kerrot unistasi, onko jotain kaavaa, miten unen kerronta etenee? Liittyykö unien kertomiseen jotain aina samalla tavalla toistuvaa?
11. Miten unen kertominen muuttuu, kun yleisö on erilaista?
12. Voiko unien jakaminen jotenkin mielestäsi epäonnistua? Voitko kertoa esimerkin?
13. Oletko kertonut saman unen monesti?
14. Voiko yksittäisen unen merkitys voi muuttua ajan kuluessa? Voitko antaa esimerkin? Mitkä tekijät mielestäsi vaikuttavat siihen?
15. Miten toimit, jos joku kysyy sinulta, voiko kertoa unensa? Miten ympäristö vaikuttaa siihen?
16. Kun toinen kertoo sinulle unensa, miten asennoidut kuuntelemiseen? Minkälaisia huomioita teet mielessäsi ja miksi?
17. Koetko tunteita toisen kertoessa sinulle unensa?
18. Kerrotko huomiosi unen kertojalle? Mitä et kerro?
19. Jääkö kuultu uni mieleesi? Kuinka pitkäksi aikaa? Mitä muistat kuulluista unista? Onko toisen unilla vaikutusta sinuun? Millä tavalla se vaikuttaa?
20. Onko sinulla vakiintuneita, henkilökohtaisia tulkintatapoja, jotka ovat sinulle tärkeitä, ja jotka eivät rinnastu kulttuurille ja kansanperinteelle tunnusomaisiin ns. unientulkintaoppaiden välittämiin tulkintatapoihin (kuten "hampaiden putoaminen unessa tarkoittaa kuolemaa"? Miten omat tulkintatapasi ovat muodostuneet?